Ч. 18. і 19. Львів, 1. жовтня 1908. Рік V.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодиноке
число 40 сот.

НИВА

Адрес
редакції і
адмінїстрації
Львів, улиця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кождого місяця.

ЗМІСТ: Чорносотенна Сотерияда. — Ad majorem Poloniae laetitiam — Голоси з кругів духовеньства в справі популярного видавництва для народу. — Голос чужинця про наші церковні відносини. — І. Урбан. Т. Іс. Що католицькі богослови могли би і повинні зробити зглядом россійської Церкви. — Реформи в найвисшій церковній управі. — Съвященики а соціялїзм. — Бібліоґрафія. — Всячина.

Чорносотенна „Сотерияда“.

„Годованый чернецъ“ не дає спокою обожателям апостата „великаго Наумовича“. „Галичанинъ“ (ч. 187 з 2/9 1908) накинув ся мокрим рядном на американьского епископа, Прсв. Сотера Ортиньского, за то, що він рішучо поборює культ апостазиї і православія між американьскими Русинами. На „Галичанина“ дїлає та обставина так, як червоне сукно на певне сотворінє.

Тої властивої причини своєї ненависти до Прсв. Сотера, не сьміє „Галичанинъ“, покищо, явно висказати, та маскує ся, старий фарисей, булию Ea semper, яка довела „къ неслыханному пониженію русскаго обряда въ Америкѣ“. Првщ. Сотер приняв епископство мимо тої буллї, тимсамим мало що не здрадив „русскаго“ обряду, в якого обороні вилляв „Галичанинъ“ на епископа цїлу купу ординарної лайки. А до того „Галичанинъ“ специялїст! Лиш цїла комедия в обороні обряду дуже нужденно закриває лице наумовця-сотерофоба.

Маскованє ся булию не зручне. На булю треба задивляти ся з того становища, що всякий обряд, отже і руский, то лиш форма церковного житя. Єслиби інтерес церкви вимагав цїлко-

витої реформи руского обряду, то можнаби єї завести, дарма, що то противилоби ся „историческим началам русско-народної церкви“. Чи обряд наш зістав покривджений булию Ea semper, то вже річ рускої єрархії, а не газетярів. В кождім случаю „пониженє“ руского обряду в Америці не є чимсь так страшним, як се кричить „Галичанинъ“, бо Америка, то територия латиньского обряду, а допущенє там чужого обряду може мати о стільки місце, о скільки се порішить компетентна церковна власть.

Українська преса виступила не менше остро против булї, а однак не закидає Првщ. Сотерови каригідного легковаженя обряду. Закид той підняв „Галичанинъ“ з полїтично-партийного, властиво з схизмофільского становища.

Обнятє Првщ. Сотером епископскої гідности, не доказує ще, що він годить ся на постанови булї. Бож міг він обняти епископство в тій цїли, щоби постанови булї, о скілько вони малиби бути шкідливими, злагодити. Закид „Галичанина“ „какъ монахъ Ортынскій... могъ допустити къ неслыханому пониженію русскаго обряда или-же, не будучи въ состояніи предотвратить введеніе єя въ дѣйствѣє, могъ принять предложеное єму Римомъ достоинство“, то пусте балаканє.

Щоби здискредитовати противсхизматичну акцию епископа, інсинуує єму „Галичанинъ“ каригідне занедбанє інтересів руского обряду. Але на тім не конець. В своїй чоносотенній глупотї робить епископа мало що не божевільним.

Які-ж докази на той закид, що епископом іменовано чоловіка, обтяженого каноїчною перепоною, випливаючою з патольогії єго ума? о. Ортиньскій „обезчестилъ“ память цїсаря Йосифа II, називаючи єго злодїєм церковного майна, а від кари за обиду маєстату звільнило его ореченє знатоків, що він ненормальний чоловік

„Галичанинъ“ страшно льояльний і свої руссофільскі тенденциї радби здає ся прикрити облудним чорножовтим льоалїсмом, а то тим паче, що може рівночасно допечи католицкій церкві і ненависному єму епископови. Правду сказавши, цїсарем Йосифом II., мимо особисто незлого єго характеру, не ма що дуже одушевляти ся. Напоєний раціоналїстичними і абсолютистичними ідеями XVIII. ст., наложив на католицку церков невиносимі кайдани (т. з. йосифінїсм, Staatskirchentum), з яких вона ще дотепер не зовсїм освободила ся. „Галичанинови“ така система, копіована на кнутопоклоннім висантинїсмі т. з. сьв. Синода, може бути дуже до вподоби. Се річ єго смаку. Але що цїсар забрав церковні добра і ужив їх і на цїли нецерковні, се історичний факт, який можна ріжними називати іменами. Але субстанция факту остане та сама: Забранє церковних дібр.

Ореченє знатоків — принявши що воно правдиве — доказувалоби хиба то, що о, Ортиньскій сказав обидливі слова в ораторскім запалї, не застановляючи ся над ними. Але хвилевий запал, перениманє ся наскрізь своїми словами чи дїлами, нерозважні вискази, нехай буде нетямленє ся в деяких случаях, то всьо є доказом лиш нервозного успособленя — а нервозність

то хороба XIX і XX. ст. — а не умової хороби. Єслиби з тої рациї треба уважати людий за умово хорих, то требаби хиба $^2/_3$ людности замкнути в домі божевільних.

Вносити з факту, що о. Ортиньский, деколи, в унесеню, скаже слово, за яке потім сам не памятає, на габітуальне хоробливе розположенє єго ума і інсинуованє єму з тої рациї непочитальности всякої єго акциї, може хиба такий публїцист з „Галичанина“, який „єслн не съумасшедшій, то во всякомъ случаѣ mente captus“.

А приклонникам того москвофільского орґану, повинні вже отворити ся очи!

Впрочім, гарну маємо пресу, нема що казати. Одного епископа зробила здрадником, другого варятом, третого амбітним, і ґбуроватим фанатиком. І то преса релїґійної „сьвятої“ Руси! А констатованя такого журналїстичного лайдацтва, назве дехто „здрадою“ народа, „клєрикальною“ інтригою і т. д. і т. д.

Сьвященик з „Ниви“.

„Ad majorem Poloniae laetitiam“,

Замітки і рефлєксиї до статї „Дїла“ ч. 182. з 1908 р.: „Ad majorem Poloniae gloriam“.

На всьому сьвітї відай нема таких відносин як в нашім народї українськім, аби духовенство народу якогось так ріжнило ся поглядами між собою, щоби одна частина його не вважала себе частию того народа але стреміла до знищеня свого характеру национального до зілляня себе і свого народа зі сусїдним народом, забуваючи на його тисячилїтний розвій і культуру, яка обмоскалити ся народови нашому не дозволить. В очах вірних синів українського народу зовсїм слушно така часть духовенства вважає ся зрадниками народними, хоч може і не сьвідомими в своїй аристократичній короткозорости і заскорузлости; бо она навіть сама себе не годна зрусифіковати не то мужика українського. Та часть духовенства се наші москвофільскі отцї, духовники, що нераз задля партийних переконань і інтересів, у фанатичнім заслїпленю топчуть ногами власними всякі засади католицької моралї. Москвофільска часть нашого духовенства люта нераз, що они і їх партия минають ся з кождим днем, старає ся нераз своїм собратям з української партиї

шкодити між народом в нехристияньский спосіб вважаючи і представляючи перед народом сьвященників, українців, зрадниками, польскими наймитами, що завзяли ся знищити руський характер церкви; що ширять розкол в однім „русскім“ народі проти них воюючи лиш назвою самою „русский“. Деякі отці українці знов відплачують тою самою монетою сусїдам, сьвященникам „кацапам“ і настає в парохиях деяких велика ворожнеча і згіршенє між народом темним тай між кондеканальними братями, що голосять любв Бога і ближього. Втогдї стає авторітет пароха між народом підовраний і навіть, щоби той сьвященник хотїв щось доброго не кажу в суспільній, полїтичній але чисто церковній справі перевести в своїй парохиї — не годен сього вчинити, бо нарід некритично глядячий на справи не довіряє йому, вважаючи свого пароха своїм ворогом і навіть в чисто церковних справах не слухає свого пароха; а з того користають вороги церкви католицкої, щоби в каламутній водї собі риби ловити! Один парох москвофіл так побаламутив був свому сусїдови, парохови, українцеви, парохіян, що они навіть з похоронами зачали звертати ся до сусїдного пароха, свого одномишленника навіть не питаючи ся місцевого пароха і той сусїд москвофіл парох так забув ся, що навіть раз приїхав на такий похорон, завірivши брехни мужика, що єго отець, парох яко „кацапови“ не хоче ховати дитини. Яка з того вийшла сварка, між ними а згіршенє між народом! Самі отці, русофіли признали відтак, що не мав нїякої рациї отець, сусїд, москвофіл мішати ся до парохиї сусїда свого українця та єще до похоронів.

І так нераз з великим згіршенєм читаю я в „Русскім Слові“, і інших газетах як сусїди парохи москвофіли або українці деякі з'їзджають приміром в повітї зборівськім, золочівськім, брідськім (в Лешневі „з колами“ навіть), бурштинськім та у многих повітах перемиської епархиї на основанє читалень, на віча, збори, відчити своєї партиї без згоди дотичних парохів з іншої партиї, апробують своєю присутностию підбурюючі промови проти місцевого пароха так інтеліґентів прибувших як також мужиків, або і самі в тім дусї говорять до темного ще люду. В кожному селї опроче найде ся якась часть невдоволених своїм парохом людий, навіть, колиби він був дуже тактовним чоловіком без всяких хиб; а звістно таких людий мало на сьвітї взагалї а єще їх менше в нашім нераз о добрій воли духовенстві так довгі нераз лїта виховуванім в дусї сьвітсько-бурсацькім, без вправ духовних, без показаня йому правдивого ідеалу христового сьвященика. Легко тому і розпалити в селї тоту невдоволену слушно чи неслушно частину парохіян мужиків, що не в силї розріжнити партийних справ від церковних. Підкопати може у темних на пів грамотних людий авторитет навіть самим підношенєм справ тої партиї национальної, якої парох місцевий є противником нераз фанатичним, що готов нищити всїх парохіян, що до єго партиї не належать, незаконними середниками.

Возьмім тото Горуцко! Чи не з'їхали там парохи, руссофіли гурмою, аби без пароха похоронити убитих мужиків лишень для партийної очевидно манїфестациї проти місцевого пароха невинного в справі сумній убійства, аби викликати еще більшу ворожнечу проти пароха, українця, а може з села виїсти, аби таке велике село не стало українским. Чиж не лїпше було лишити сю манїфестацию людям сьвітським а один отець посол і місцевий сотрудник за згодою пароха бувби вистарчив! Страх, як ті отці спішили на похорон мужиків до чужого дальшого села а в своїм селї певно треба їм нераз добре оплатити, аби були такі ласкаві покропнти небіщика тай перейти ся за ним на цвинтар серед гарної сїльскої погоди весняної.

Як для своєї партиї наш сьвященник готов і душу продати покаже нам ось такий примір. Заступає пароха, українця його сусїд парох, руссофіл, обєдинитель. Відправив він похорон а відтак йдучи з цвинтаря каже до людий так: „Дайте тут до мого капелюха по ґрейцару а я вам запишу файну ґазету: „Русскую Волю“.Правда мужики нич недали а відтак розповіли обтім свому парохови, котрого люблять і поважають. Отже католицкий сьвященик явно заохочує в сусїднім селї людий до предплати часописи: „Русскої Волї“, що отверто з кожному майже числї пропагує апостазию від католицької віри до розкола; бо „Русское Слово“ не йде до тої цїли так явно і прямо але манівцями зі страху відай, аби наші крилошане не мусїли колись голосувати проти даня йому субвенциї з фондациї бл. п. М. Качковского.

Отець русофіл лиш тому пропагує ту ґазету: „Русская Воля“, бо она видає ся його партією по московськи. Се робить той отець, парох, якому крилошане їздили випрошувати презенту на парохию від польских ксьондзів.

Де лучить ся парох слабого здоровля або слабої енергії або „simplex servus Dei“ або старець над гробом; там зараз заїзджає сусїд особливо підчас виборів з агітациєю звичайно москвофіл для якого там амбасадора свого, що дїти свої віддав на жир схізмі московській. Наші українцї звичайно немішають ся до парохії своїх сусїдів, москвофілїв бо у себе дома роботи у них є по уха, з виїмком може кількох одиниць тай молодих сотрудників, що сидять в місцевій парохиї пароха москвофіля, що не виробив собі нїякого авторитету і поважаня серед довгих лїт неробства в своїм приході. Не кажу однак, що парохи москвофіли се самі нероби, борони Боже, були і є многі і дуже працювиті люди в партиї напр. бл. п. о. Галька з Дубковець, але в таких парохиях сотрудник іншої партиї чим парох нїчого не порадить для своєї партиї. Еще один примір. Підчас виборів до ради державної в роцї 1907 жив еще, тепер покійний, симпатичний 80 лїтний українець парох в селї Сваричеві о. Макаревич, що довгі лїта ревно натрудив ся в винограді Христовім; аж тут з'їзджає молодий сусїд, сьвященник в його парохию, ганьбить старця рівно з болотом на зборах передвиборчих пе-

ред парохиянами його тому, аби Дудикевичеви з'єднати кілька-детять голосів!

З яким огірченєм на сьвященників взагалї розказували менї люди зі Сваричева про сей нетактовний напад на чужу парохию. „Всьому, ви отцї, винні“ — казав мужик — „бо не тримаєте ся разом і нарід баламутите“. — „Чого між вами така ненависть“. —

Старик бл. п. о, Іван Макаревич, хоч відай звільнений за про старість консисториєю від обовязку бувати на соборчиках деканальних, приїхав на найблизший соборчик деканальний аби перед собратями пожалувати ся і виганьбити свого сусїда перед братією за такий поганий вчинок нетакту і розбудженя ворогівства у парохиї проти пароха. Знюхав той отчик, що вже три роки не має часу піти до школи, письмо носом і не прибув на соборчик! Чиж не було радше післати в той Сваричів і так оплачених агітаторів, академиків, як вже так Дудикевичеви треба було голосів з'єднати а радше треба було у себе поагітувати за Дудикевичем, в своїй парохії, де люди і на злість тому парохови свому голосували за Романчуком або за поляком.

От тому з місяць на основане читальнї Общ. ім. М. Качковского з'їхали аж три отцї сусїди до парохиї пароха, українця в Рожнїтові, один з них навіть віцедекан з відзнаками крилошаньскими, довіренник консисториї в справах шкільних, любитель краковяків, дїяч полїтичний в повітї, віцемаршалок, що не хоче підписати ученикови бідному зі свого села сьвідоцтва убожества до увільненя від оплати шкільної, аби хлопи до гімназиї не пхали ся. Аж староста мусїв підписати сьвідоцтво убожества тому ученикови гімназияльному.

Або як вам, читачі, подобає ся така сильветка одного з парохів — як менї оповідав один поважний декан, — глубоко очитаний українофіль. Люди не любять того пароха мало що не всї. Радіби они позбути ся його кождої хвилї, бо яких небудь противників своїх, опозициї не зносить проти себе і найслушнїйшої, найменшої. Скарг до консисториї від парохіян много і слушних. Де дасть ся, обстриже овечки і добре, але отець парох хорує на голосного і великого патриота гейби нїхто не був таким українським патриотом, як він є. За ціль головну дїяльности взяв собі мабудь борбу з правительством часом слушну, часом неслушну або о дрібниці. Преціньь ми всї знаємо, що краєве правительство нам Русинам вороже. Се така гадюка, що єї треба, о скілько мож, минати, аби не вкусила. Правда сей парох боре ся за слушну справу нераз хотяй не перворядну пр за українську переписку, але і зводить борбу до абсурду за справу, що не може мати поки що нїякої основи до вибореня, бо закона на се нема. І так жадає він, аби суд, староство, деканат посилав до него осібного певного післанця по урядові кусники до уряду парохіяльного, або платив павшалї на се. Виходить абсурд та немилі, непотрібні конфлїкти з властями. Декан, розказував менї, що нераз мусїв їхати кілька миль до

сього пароха, аби відобрати від него кусник урядовий. Отець, парох не хоче слати на почту громадським післанцем, бо мовляв: „він непевний, чи війт його противник, хрунь, де незатратить урядового письма“. Була раз чутка, що наш крикливий патріот виїде до вольного краю Америки; всї власти від декана до консисторії утїшили ся, що позбудуть ся клопоту; тимчасом не хотїв їхати. Чиж не можби звернути своєї енергії деінде радше в хосен якої доброї справи, в школу, в парохию, в читальню, брацтво а парохия видно занедбана, коли хрунї раду громадську мають в своїх руках, видно їх є много.

За тїсно йому однак в своїм селї ану треба розширити патріотичну дїяльність. Щож отже робить? Їздить на основанє, збори українських читалень по селах, де парохами „кацапи“, де нераз своїм пристрастним словом підриває повагу, авторитет місцевих парохів серед темних мужиків навіть в справах церкви, навіть мимоволї своєї. Розуміє ся, як ми сьвященники зачнемо себе так взаїмно нищити, вийде се на радість ворогів — Польщі воюючої — ad majorem Poloniae laetitiam. Своє село, — села українських парохів — часом добре кацапські — з вдячностию приняли би з викладами таких дїячів, але нераз на празник з проповідию трудно допросити ся когось зі сусїдів, бо над проповідництвом треба працювати тихо у своїй комнатцї!... Ага! Один молодий сотрудник аж до знудженя говорив на вічах патріотичні промови, але у себе до школи приходив раз, два на релїґію, щоби записати в катальоґ, чи дневник своє імя сорок разів на знак, що він сорок разів чи кілько там був в школї, аби комісар від релїгії його не чіпав, що не вчить релїгії. І таких дїячів досить є у нашого духовеньства особливо в середнім віцї, кричить, навертає цїлий повіт, всю Галичину а не годен, не бере ся до того, аби зробити лад в своїй парохії в церкві, основати читальню живу, заложити школу. Якби наші отцї на то останне наставали, то певно не було би 800 сел без шкіл а то часом єще сам парох, противник є школи, тай підхлїблює темноті мужика щоби не було школи. Знаю такий випадок, що парох аж до мінїстерства писав, аби не було в селї двоклясової школи о трех салях, лиш як бувало, один учитель; хоч село велике на 2.500 душ. Як може учитель один успішно вчити таке велике число дїтий, яке є в так великім селї. —

Раз дістав був один отець духовний, старший, парохию і серед розмови я завважав, що там нема школи, — не може буде нїчого навчити основнїйше нї з катехізму, нї моралї християнськоґ; — а він на се каже: „то єще лїпше“; — я замовк; — відай тому лїпше, бо не треба буде ходити до школи на релїґию, а в розмові сей парох єще більшим був опозиційником, горячим патріотом українським, нїж само „Дїло“, яке пильно вичитував.

Щож казати про се аби такі дїячі старали ся о приватну школу людову, як „край“ не хоче своєї дати, поставити.

Потім такі отцї патриоти — нащастє вже немногі, не кажу за всїх, бо і тепер є дуже много тихих щоденних працьовників і що раз більше їх прибуває, — горячі повітові, краєві, соймові, що все говорять одну і ту саму промову одного і того самого змісту, чують ся покривджені, що ніби їх консисторія небачить, епіскоп не дає відзнак а дає якимсь там „кацапамъ“, „остентацийно“; дарма, що ті „кацапи“ деякі сидать в селї, точно вчать в церкві, в школї, в читальни. Преціньординарият не поставить наших голосних парохів над всїм повітом але над одним селом, де бачить мало іноді праці позитивної, душпастирської.

Часом є так, полїтик великий отець парох а село занедбане. Правда, до чого кому Бог дар дав! І на таке село занедбане жде з'одної сторони латинник з другої соціялїст а сіфілїс і горівка собі своє робить. А тут єще духовеньство в двох ворожих таборах нераз нищить свою працю тяжку серед ворожих і так нам обставин полїтичних, церковних і економічно-культурних, і на два фронти треба єще бороти ся і з темнотою і „татарвою“, що не знає нїякого права над собою, що думає все про забрані краї „od morza do morza“. —

Не дивно отже, що серед такої ворожнечі духовеньства упадає їх авторитет у народу, они голосу не мають, бо лиш солїдарна, карно з'єдинена орґанїзация має силу. Тому нас сьвящеників сьвітські інтелїґенти за нич не мають, вислугують ся нами до своїх цїлий а як нас не потребують відкидають, або колись як не будуть потребувати, відкинуть без пардону, ба навіть вже тепер бють. Навіть один з найповажнїйших полїтиків, замість поїхати в свій округ на аґітацию, немав що лїпшого робити, як публично пригадувати, щоби за богато „попів“ до ради державної не вибирати; ну і не вибрав нарід за богато от там на показ, бо випадало, зо два зо три без язиких або підскакевичів від „Народнаго Комітету“, щоби не робили своїм талантом, вимовою, працею конкуренциї сьвітським послам. Вони „попи“, будуть собі від паради, як треба буде їх післати потїшати „маму“, чи там ганьбити свою одїж сьвященичу похвалами соціялїстичного терору. Правда, ми сїльскі патриоти в своїй скромности, не дремо ся високо, бо може справдї, ви панове, лїпше знаєте від нас погрудити ся на добро Украіни у Відни чи у Львові. Поживем, побачим. —

Тоту нашу ворожнечу використовують панове сьвітські ґазетярі, — анархісти, деякі посли, полїтики для своїх нераз еґоїстичних цїлий поклукуючи ся на патриотизм, щоби ми всю роботу за них над сили і здібности робили а покинули скілько дасть ся в церкві в школї. Занявши нас лиш справами сьвітскими, — з другого боку пресою і у люду і у інтелїґенциї підривають віру християньско-католицьку так, аби они могли колись без нас, клиру, обійти ся, як буде вже досить в народї робітників, нехристиян — вольнодумців хитро за наші грошї нашою працею вихованих. Наші панове, „патриоти“ в часї ви-

борів особливо, не мають на стільки такту і розуму, політичного змислу в інтересї национальнім-українськім, щоби бодай у людовій пресї своїй не підривати нашого авторитету яко духовеньства і церкви, щоби не виступати проти церкви, єї науки, епископів, використуючи яко людий нераз слабі їх сторони дрібненькі, щоби не змушувати нас сьвящеників з тою пресою бороти ся на встид на ганьбу перед москвофілями і Поляками. Москвофіли більші дипльомати.

Ми знаємо, що і серед москвофілів є великі безбожники приміром господин М. аґітатор з Підбережа, що зі злости до свого пароха навіть москвофіля три роки дїтий не хрестив, — але они в інтересї своєї партиї старають ся оминати в своїх орґанах борбу проти церкви.

Знають панове „патриоти“ чейже, що они без нас, „попів“ не годні обійти ся в якій небудь акциї по селах чи то політичній, чи народній що найменше в трех частях краю. Такий пан Петрицький і товариші вибрані і підпирані духовеньством силою пари нераз підписують таку шкандальну інтерпеляцию, котра так грубо і ординарно обиджає католицьку церков, що навіть самі два сионїсти цофнули свої підписи як: Малєр і Стравхер.

А тут ми духовеньство не з'орґанїзовані як слїд, ворожі проти себе стоїмо, розкинені по селах без своєї преси католицької, навіть людової, бо на ганьбу нашого духовеньства „Основа“ перестала виходити. Правда то, що доки будуть дві партиї себе поборюючі, национальні в нашім духовеньстві, не будемо ми мати такої сили і значіня як пр. духовеньство в Нїмеччинї, в західних краях австрійських, словінське, ческе або і польске, що не боре ся о се, якої оно народности, бо се у них ein überwundener Standpunkt. Впрочім і без третини москвофільської самі українські сьвященики моглиби утворити сильну орґанїзацию католицьку, колиби они се понимали, бо колись буде за пізно.

Се наше сумне справі церковній і народній шкідливе положенє особливо ворожнечу, несолїдарність, антицерковний напрям, а за тим для „патриотизму“ вислугуванє всяким партиям нехристияньским більше або менше пізнали наші особливо два молодші епископи Їх Пр. Митрополит Андрій Шептицкий і Гр. Хомишин. Они постановили, оскільки на разї дасть ся, бодай в части зарадити злому. Цїла їх дїяльність до того стремить від цочатку обнятя своїх епископских престолів. Розуміє ся, шершенї особливо з ґазет — заворушили ся проти них, слїдять і поганять кождий їх крок; бож готові наші метадори великі стратити в духовеньстві покірних рабів, і духовеньство готово поступати всюди не так, як они бажали би; але піти за своїми епископами в справах конечних в християньскім дусї до ревної працї передовсїм у церкві і школї, в своїм селї особливо а від-

так доперва, о скілько часу стане, і наука Христа дозволить, на інших полях сповнивши нераз многі свої обовязки.

Така робота тим панам не подобає ся і всяке стремлїнє до того.

І так панам газетярам а за ними і сьвітським вольнодумцям немислячим автоматам не подобає ся поступово зреформоване вихованє нашого будучого клиру в дусї католицькім, в дусї любови і праці для ближнього на добрих, на ревних душпастирів, працьовитих, учених богословів а не лише (в семинариї і в житю) читачів газетярских пустих, воднистих а навіть антихрихрияньских ельокубрацій та романів, — побожних людий ба навіть страх сказати якихсь аскетів — мовляв „біготів". („Дїло" ч. 182.) Сьмішно то булоби сказати, колиби пр. лїкар незнав своїх фахових наук і не старав ся в них поступати а читав лиш романи навіть гарні-артистичні особливо підчас студій медичних. Правда до „попів" є інша льогіка. Прецінь кождий християнин є більше або менше „аскетом" то є здержує себе від переступлюваня етичних законів — від зла і уживає на се ріжних способів сполучаючи житє активне з контемплятивним.

Тому від часу до часу в своїх газетах „Дїлї" „Галичанинѣ", „Свободї" „Русскім Слові" (особливо на еп. Сотера Ортиньского) і інших виливають панове дневникарі при помочи вислужених навіть катихитів цїлі цебри лайок на епископів і сьвящеників відсуджуючи їх від чести, патриотизму звучи їх зрадниками „валєнродами"? (Статя „Дїла" ч. 182. Ad maj. Poloniae gloriam"); хотяй від сотки лїт не було у нас так широко дїяльних, жертволюбивих на цїли народні, працьовитих, вимовних, учених, приступних епископів а таких щирих, горячих українців а таких независимо стоячих від клямки ц. к. ряду нам ворожого, але розуміє ся, католиків горячих в дїлї не лиш в слові і серци. Розуміє ся український патриотизм свободолюбний не полягає на непотрібнім і несправедливім поступованю взглядом сьвящеників неукраїнців, котрих з кождим роком убуває в застрашаючий для них спосіб. Нинї на двох перших роках богословія у Львові і в Станиславові не ма анї одного питомця, неукраїнця, москвофіля. Впроче по що з москвофілів робити великих людий, мучених нїби людий, они яко мірноти зщезнуть незадовго з лиця землї. Нащо їх піддержувати борбою! І так працю епископів і духовеньства старають ся деякі людцї наші нищити на велику радість і славу воюючої Польонії. Так. ви панове, працюєте ad majorem Poloniae laudem, laetitiam et gloriam а не наші епископи, як ви хочете вмовити в товпу ваших безкритичних читач.в. Знайте панове з „Дїла", що чи скорше чи пізнїйше мусїла прийти реформа духовних семинарів і так доконає ся і організация українськоі католицькоі партиї.

Велике то провидїнє Боже, що Бог зіслав нам таких людий як Їх Пр. митрополит, Ан. Шептицький або епископ Гр. Хомишин, Сотер Ортиньский, Отцї Василияне, що они всї у ку-

пі постепенно зреформували наші семинарії духовні, в противному разї булоби се вийшло ad majorem Poloniae gloriam; бо звісна то справа була, що наше духевеньство, хоч спосібнійше далеко від латиньского, але не працювите зовсїм, не вміло нераз особливо по містах притягнути до церкви руської своїх вірних, робило і робить і тепер такі комедиї як де в горах між бойками за треби, з відправою аби скорше, з науками як будь, що собі нагадає вже на проповідници. І душ ставало чим раз менше! Кілько то навіть патриотови о. Трещаківському в Городку відпало душ через нетакт! Наш люд і інтелїґенцию особливо півінтелїґенцию як взагалї всїх християн не притягнемо до нашої найбільшої інституциї руської, церкви, як она не буде в силї скоро, легко сповняти свого завданя, — веденя до спасенія осьвяченєм душ християньслих і сповненя свого принципіяльного першого завданя а відтак через те і другого национального обряду і житя. Спосібними до того завданя подвійного може вчинити духовна семинария виховуюча в дусї християньского ідеалу сьвященика до житя контеплятивного і активного, аби він учив не лиш словом але і житєм своїм примірним по засадам, яких сам учить. Дивіть панове, де є ревний душпастир, де добре проповідує, катихизує, побожно сам жиє, обходить ся по людськи з людьми, не стриже понад міру своїх овечок, за порядок у церкві дбає, там в селї і патриотична робота йде легко, там чи українство, чи кацапство великі, могучі, там латинник до своїх сухих обрядів не притягне людий, але латинників єще притягнути мож до нашої церкви. Розказував менї один працьовитий парох у винници Христовій, що понад 300 латинників притягнув до нашого обряду в своїм селї — єще перед конкордиєю. „Відтак“ — каже — „я міг латинників забрати до послїдної лаби, — але по конкордиї вжем дав спокій“. В парохиї того пароха, були школи від 1848 року, люди письменні в $^3/_4$ частях а коли прийшов відтак українець завідатель по єго смерти довів до того, що нині з тої парохиї є до 15 учеників в середних школах, бо сам парох „старорусин“ — „кацап“ був противний, аби дїти хлопські вчили ся в середних школах, щоби Україна не прийшла в село. То однак не помогло, бо молодїж і богато старших вже нині українська з переконаня. Так отже праця і „кацапа“ — вийде на користь Україні, чи тепер, чи вчетвер.

Нині вже минув ся у нас той тип латиньского сьвященика, що звав ся „servus ancillae“, нині їх епископи постарали ся о се, щоби їх парохи виховували ся на ревних служителїв церкви; то біда буде стрінути ся нашим лїнивим духовникам з вихованєм шістьдесятих, сїмдесятих років, що патриотичним криком, а часом і віденьскими студиями заслонюють своє неробство.

Зважмо до того поміч ряду, велике число інтелїґенциї польскої, що християнства не цураеся — не так як наша, — велику скількість орденів латиньских, богатство і свобідну голову від журб о родину польских сьвященників, — а додаймо

до того шовінїзм польский взагалї, — то будемо бачити, з ким приходить ся нам конкуровати! З'єдинені лиш ревною працею Русини зможутъ сей напір відперти! Не час би нам дїлити ся бодай в національній справі! Тому не можна так важних робітників, як сьвященники, лишати без вихованя і впоєня ідеалу ревної праці там, де успіх найпевнїйший і найпотрібнїйший і найкористнїйший для широкого дїла народного, то є, в церкві. Лише ворог народу нашого може бути ворогом реформ семинарій наших ad majorem Poloniae laetitiam. Ану підїть до тих нераз довгі лїта на не однім містци перебуваючих парохів, ососливо в горах, чи хоч „народна праця", як кажуть наші часописи, у них є. Були у нас села в горах, що Поляк діставав всї голоси навіть при загальнім голосованю до ради державної і не диво; про школу за пядесять лїт нїхто не старав ся навіть приватну нї парох, нї люди; научав парох лиш деколи про піянство, часом покричав за злодїйство у него в поли чи в садї бо богословія не читав по зложеню іспитів, а як заложили школу, до школи не ходить релїгію вчити, бо то для таких парохів страх кара ходити до школи а бруд, нехлюйство в церкві, якась давна обрядовщина товче ся по церкві, — лавок борони Боже — хиба одна для імосцї в захристиї; а все те інтелїґенцию прямо відпихає від церкви а як підрізана вівця, — дяк заричить, — то хоч уха затикай; нарід не сьпіває, бо як годен такий дяк навчити сьпіву. Щастє ще, як в такій парохиї є самі Русини гр. католики — втогди хоч страти национальної не буває. Одинока заслуга таких патріотів єще хиба втогди, як виведуть свої дїти в люди, то прибуде нам трохи інтелїґенциї. Правда є і такі виїмки, що при приватній школї є значна осьвіта в селї пр. в Ілемю пов. долиньского за старанєм місцевого пароха.

Пізнавши, що ворожнеча взаімна псевдо патріотична, як то я старав ся висше показати на конкретних примірах з нашого житя, шкодить авторитетови настостелїв церковних, самому духовеньству, видав Митрополит Ан. Шептицкий видно по довшій розвазї, бо доперва 27 липня 1908 пригадку і загальний, короткий розпорядок в справі стислого захованя прав парохів загрозивши карами канонїчними в разї нарушеня тих прав — вмішуванєм в справи іх вірних, підкопуючи повагу парохів яким нибудь способом як прим: закладаючи читальнї, братства і товариства навіть чисто економічні, уряджуючи віча, збори, наради, без згоди дотичного пароха. (Львів. Ар. Відомости Ч. VIII. з 1908 р.). Навіть без того розпорядку міг Ординарият преціньь потягати до одвічальности священників за проступки означені в нїм, яко за переступленє канонїчного права. В практиці треба би розуміти сей розпорядок так, що сей розпорядок забороняє нарушувати авторитет, повагу якого нибудь пароха другим священником без взгляду на партиї наші, понеже однак у нас звичайно парохи одної партиї пр. москвофільскої нарушають повагу парохів української пар-

тиї або на відворот, то сей розпорядок заказує пр. українцям дїяльність в парохиях москвофілів парохів і на відворот без згоди дотичних парохів; але в парохіях єднакової партиї сьвященникам не заказує, бо такій парох навіть дуже радо згодить ся щоби парох тої самої партиї виручив його, поміг в дїяльности особливо патриотичній, хиба би той нарушував його повагу, що не мало би яко безцїльне місця. Як низше покажу, сей розпорядок не то не є шкідливий, але і пожиточний і конечний. Людей сьвітских преціньможе післати там де не випадає сьвященникови проти сьвященника товариша ворожо виступати, хочби і в як патріотичній сьвітській справі, бо Христос сказав до своїх апостолів що „по тім вас пізнают, що ви мої ученики, як ви будете любов мати між собою!“ А ми сьвященники, числимо ся преціньдо учеників Христа.

Розпорядок сей з 27/7 1908 Митрополита нашого викликав лють велику у панів з „Дїла“. Появила ся в числї 182 з дня 14 серпня 1908 злобна статя, під заголовком: „ad majorem Poloniae gloriam“ проти Ix. Пр. Митрополита Ан. Шептицького. Ся статя викликала у мене висше описані рефлєкциї і опис випадків і образків з житя наших парохів, аби показати як марні обави і аргументациї „Дїла“ в повизшій статї з 181 числа з дня 14 серпня 1908. Тепер єще коротко хочу відповісти на закиди повитшої статї, так некультурної, о скільки доси самим представленєм повисших фактів і образків з житя партийного наших сьвященників до сего місця не дав я відповіди на закиди сеї статї.

Бачимо ми і видимо ясно, що дух таких статій се служба для Польщі у нас, хоч може несьвідома — на радість єї велику і славу. „Дїло“ так лементить проти Митрополита Ан. Шептицкого, неначеби він завзяв ся одним махом запродати Украіну всю Ляшві і став „валєнродом“, показав, шо він ним є через те. що пр. (як пише „Дїло“) о. Петрицький тай єще кількох українських отців не будуть могли поїхаси до села параха „кацапа“ підривати його повагу, або як ціла гурма завзятущих, фанатичних руссофілів, сьвященників перестане непокоїти парохів українців, як пр. то було недавно в Лешневі, Трудовачи, Ярославичах, Рожнїтові, Сваричеві і всюди де їздив о. Марков і інші по агітациях проти парохів, українців. Щоби однак така дїяльність приносила більший хосен українській справі, чим компромітацию дорогої нам справи — дуже сумніваюся! Преціньобовязком Єпископа ворожнечу, собланзь через само духовеньство поводовану— усувати ; по щож там мішати ся непотрібно газетярам у внутрішні справи церковні.

Ми знаємо, що Митрополит нїколи нїчого рішучого не робить без попередної, довшої розваги і застановленя і рішає справу одвітно справедливій потребі і користи церкви нашої. Здивувала мене та статя, бо вже всякі дурниці і брехнї проти церкви (повтаряні за соціалїстичними дневниками, нераз доказані яко ложні) читав я в „Дїлі“, але нїякої, більше нельогічної злоби

не лучало ся мені в нім єще читати. Таж преціньсей розпорядок звертає ся і проти обох партій і проти всяких нетактовних священників взагалі; в практиці він може пошкодити лише агітації москвофілській, бо з газет і з практики переконуємо ся що наші сьвященники, українці мають стільки праці у себе в дома, в селах і містах українських парохій, коли би хотїли лиш там загостити, що не мають часу і потреби, бо то даремна робота булаби навіть їздити по читальнах і зборах і т. д., де пробуває парох русофіл пр. симпатичний людям; розуміється крім кількох там загонистих може хвальків, що не вміють або і не хочут в дома тяжко працювати тай деяких єще молодих сотрудників, що не будуть могли підвирати авторитету своїх парохів. Преціньдо шкандалу належить се, коли сотрудник або парох під собою риють в одній парохії. Звичайно мужики темні а півграмотні йдуть за парохом в „полїтиці. Де мужики самі, особливо української партиї, ведуть читальню, чи предплачують самі часописи українські, проти волї пароха, там не треба і агітації, там і непоможе контраагітация. Взагалі ми повинні доводити до того, щоби мужики, мїщане не спускали ся на читальню але поодиноко предплачували добрі часописи, щоби підносити пресу людову і аби не оглядати ся взагалі лиш на інтелїґенцию все, тай на читальню.

Занадто сьвятий нам ідеял України, занадто рішучо ми віримо в його побіду чи тепер чи в четвер, щоби ми такими підлими, негідними сьвященичого стану способами — як ворогівство, ненависть, підриванє поваги парохів, мали його ширити. Се зневага, се був би брак віри в наш ідеал рідної України, щоби на таких основах він мусїв опирати ся, як підкопуванє авторитет сьвященника і поваги в парохії. Се брак віри в українську чисту як сльоза справу, вірити що москвофільство наше погане, неґативне потрафить з'імунїзувати ся всвоїх селах, як духовеньство українське не буде вживати нїкчемних, нехристиянских серепників в борбі проти него пр. підриваючи авторитету пароха, його значіня в данім селї. З'усиля москвофілів нинїшні се робота потопаючого человіка що удержав ся завдяки угодовій, колишній нашій полїтиці з ворогом, що нїякої угоди нїколи не додержував. Ми, українці, священники віримо, що як двістї пятьдесять лїт від батька Богдана царського кнута, інтриґ і указів і хлополапства та польских єще довших ошуканьств і понижуваня не переробили Українців на Москалїв або Поляків, так і тепер наше мізерне, галицьке москвофільство не годне нам поважнїйше або тревалїйше шкодити. Оно: „das böse will und schaft das gute“.

Лишень до праці, панове цивілї, вас є три рази тільки, що нас сьвященників, не спускайте ся лишень на нас. Чим борше возьмете ся до неї по селах, містах, тим скорше заволодїє ідеал України над тими селамм. Панове адвокати, нотарі, лїкарі, судії професори, учителї, академіки, ученики на вакаціях руште ся зі своїл хат, бесїд, з поза зелених столиків від карт,

білярдів, від шахів у Шнайдра, від винця в неділю, в сьвято і йдіть на кацапські і українські села, міста, на збори, віча, до читалень, виясніть мужикови півграмотному неодну книжочку, статью, або зложіть ся по ґрейцарю на викладачів добрих, на людові приватні школи; бо наш мужик кацап, або темняк тому що не знае добре читати, не чув про Україну лиш лайку анти угодову, не розуміє, що читає, шкодує грошей на газетку. Заложіть безплатні бібліотеки лишень для молодіжи шкільної, парубків, дівчат по селах кацапських; особливо молодіж любить читати книжочки а не має де їх дістати, бо оплати до читальні дати не має звідки, а як она призвичаіть ся до читаня, не кине до віку книжки з рук. А знов тих горячих, здорових, талановитих, симпатичних масам дїячів сьвященників, когрі у себе певно упорядковали українські справи, а котрим розпорядок митрополита забороняє йти до парохіи кацапського пароха, просимо до нашнх сел, міст, де є ми українці перохи до наших читалень, з викладом на віча, збори, справозданя посольскі; приймемо вас, як всіх панів, українців — християн з отвершими раменами, щоби зворушити неодну ту міщанську, або підгірську колоду, бо нам в неділю в грудях дух запирає від говореня і відправи в церкві. Три четвертини міст в Галичині і сел ми парохи укриінці займаємо, отже є куди рушити ся. Вже семий рік душпастирюю, а який би я був щасливий в тих селах, де я був душпастирем, повитати такого дїяча бодай раз в місяць в себе в селї, що заступивби мене в просьвітній роботї. Ага, був раз п. Крумголц на агітациї предвиборчій, тай оден пан лиш хотїв дати представленє, тай один пан професор української ґімназиї ходив часом по під читальню. Москвофіли не можуть рости і остояти ся, бо се люди, що вегетують лиш на те, аби нас, українців поборювати, а партия та не удержить ся, що лишень має неґативи, а про позитивну роботу нич. або мало бдає, бо нема і кому. Москвофіли нїчого культурного не витворили, лиш неґативні українські типи і не витворять. Преціньь Наумович писав по українськи! Преціньь росийської культури за сорок лїт в Галичині не то не видали они але і собі не присвоїли витвореної в Росиї. Котрий вивчится росийської мови і лїтератури у них, вертає до нас в наш табор. Всї спосібнїйші таланти давнїйше і тепер покидають своїх воспитателїв кацапів і колишний свій табор москвофільский, бо нїякий чоловік маючий якісь ідеали, спосібнїйший не вдоволить ся неґативами пр. Стоцкій, Федак, Василько, Будзиновскій, Жук, Святицький, Дзерович, Сїдельник і інші многі. Они тепер у нас більші або менчі провідники, ґенерали. Москвофіли навіть своїх людей не уміють пошанувати, їх таланту, независимої думки в своїм лонї. Дівчат москвофілок майже нема, серед інтелїґентів! Неґативну сторону русофілів наших між людом показує їх орґан „Русское Слово“, $^{8}/_{9}$ числа присьвячує полеміці з українцями. Такого великана, дїяча, як Олесницкий, низше ставить она від письменного мужика, Скоблика.

Ах, як сьмішно, як радістно подумати, що то вода на наш український млин!

Люд скоро працею і піддапєм лєктури української зискаємо. В однім селї знаю мужика, що пренумерував і страх вичитував „Просвѣщеніе“, любовався Наумовичем, повісив його портрет між сьвяті образи, а він нині перший в селї осьвідомлений лєктурою українець, сторонник „Основи“ кат. української партиї. Знаю, що читачам „Русского Слова“ подобала ся „Основа“, бо кажуть, сварки там нема. А „Народне Слово“ знамените для пів інтеліґенциї і жінок. Жінки кацапів навіть предплачують і читають його.

На „кацапів“ найліпше не звертати уваги, робити свою позитивну роботу, не занадто полємізувати з ними, так якби они не істнували. Хвилеві успіхи москвофілів при підмозї польско-австрійского ряду се тим скорша їх загибель.

Не пустять москвофіли в свої села нашої української орґанізациї в дусї католицькім („Місионар“, „Основа“), то там прийде т. Вітик або Триловський, як кажуть у нас, „з козаками“ зі „Сїчами“ основаними на істориї і традициї народній антипольскій. „Сїч“ то радикальне антідотум на заразки кацапства, воно від того гине зараз, нагло. Коби нам зорґанізувати християнські „Сїчи“ так як пр. в Перегиньску під покровом сїчової Покрови і Ангела хоронителя Украіни св. Михаіла під малиновим прапором гетьманів Богдана і Івана Мазепи. Або то Трильовський купив монополь на „Сїч“. Власне то дуже добре що „Сїч“ полякам не подобає ся!

Партия москвофілська у нас, особливо між сьвященниками се не тоті росийські демократи, се витвір шляхотсько-польського духа аристократичного, се є консервативні аристократи давної породи хоч самі з хлопського роду зі всїма хибами і прикметамн украівської товпи мужицької, що не хочуть поза читанє апостола і ремісло більшої осьвіти люду. щоби мужицькіи сини не йшли до висших шкіл. Явні або тайні противники висшого образованя мужицьких дїтей є тому, аби „Україна“ не прийшла до парохиї, їм не треба преціньь продуковати інтеліґенцию, бо є готова в Росиї, хиба назлість українцям повстали великі бурси кацапські у Львові в Бродах, в Санчи, але і в тих бурсах тепер є переконанє що десятий ученик украінофіл. Подам на се докази з досьвіду. Навіть такий русофіл дїяльний в своїй парохиї, той розум Наумовича — бл. п. І. Галька, безперечно один з найкрасших умів галицької інтеліґенциї, хоч дбав за людові школи у себе в парохиї був противний посиланю дїтий селських до шкіл середних так, що навіть дїти своїх свояків, мужиків не казав і боронив післати до шкіл середних, хоч міг сам ім вистарати ся навіть безплатне місце в бурсї „Народного Дому“ яко добродій „Народного Дому“. Такий о. Сойка з Цїневи заявив виразно, що він противник посиланя дїтий до шкіл середних. Є на то сьвідки. Такий о. Авдикович з Княжолуки не хоче даже видати навіть метрики кре-

щеня, аби хлопець не пішов до ґімназиї. І таких много дїл сих отців з очевидною шкодою национальною, бо без інтелїґенциї годї видержати конкуренциї з Поляками. Інтелїґенция сеж мозок народу. Сеж непростимий гріх наших діячїв від 1848 року, що замість висилати мужицьких синів масами в середні школи сварилися про букви і дзвінки. Не так булиби ми днесь стояли. А були тогди єще богатші далеко мужики чим днесь, мали би були за що свої дїти учити. Трудно вчити преціньо многих за гроші небогатої інтелїґинциї нашої.

Яке то се москвофільство фанатичне, тепер не перебираюче в середниках. Якто не мило вразило моїх парохиян, що парох, мій сусїд, москвофіл не хотїв привитати ся зі мною підчас виборів, як мої парохияне як славні запорожцї станули до виборів, в великім числї, хоч я свому сусїдови не старав ся анї одного виборця забрати, мій ajent парох не запроєктував мене навіть до комісиї виборчої, хоч міг. Така ворожнеча деморалїзує нарід і без того могло обійти ся; деж та згода і любов християнська! Представмо ми собі, що такому парохови русофілови заложить украінець сьвященник в парохиї читальню, устроїть збори, виклади, часто буде бувати в тім селї, в тій читальни Яка то борба буде в селї між двома сьвященниками і між людьми. Навіть церков готов парох москвофіл замінити на місце борби проти української агітациї і пароха сусїда, украінця, а сусїд буде всї, слабі сторони його визискувати відповідаючи йому в читальни о тім, підриваючи всякий вплив свого товариша по званю! Яке згіршенє!

Або той, видко правдивий, бо невідкликаний доси висказ о. пралата Б. в домі украінця нечемний, некультурний, нехристиянський, що він зачвав би псами украінця, пароха прибувшого на украінську агітацию — чи не сьвідчить се, як далеко зайшла ворожнеча партийна зі сторони москвофілського духовенства проти украінців. Нїколи не був я сподївав ся того від чоловіка, що пише наукові книжки на украінській мові і за підмогою переважно украінського духовенства може їх видавати, чоловіка умного, з широким науковим образованєм богословським і сьвітоглядом.

Якби так о. пралат Б. де були парохом а заїхав собрат, украінець їм до парохиї з своєю агітацією — яка би там доперва була сїпанина як би они оба счіпили ся, які були би там дїла любови християнської при песїй помочи! Звернїм ся тепер дальше до статї Дїла з ч. 182. „Ad majerem Pololiae gloriam“. Щож дальше закидає она Преосьвящ. о. митрополитови Ан. Шептицькому? Закид, що митрополит хоче і може з'імунїзувати територию кацапську перед украінською експанзиєю — аж надто дитинний і сьмішний, як показали ми доси в тій нашій статї. Так само ми показали виссані з пальця закиди повторені за дурноватим „Dziennikom Polsk-им“, і придурковатим „Галичанином“, що розпорядок митрополита з дня 27 (7) 1908

забороняє всяку публичну дїяльність поза межами парохиї в товариствах на зборах, вічах і т. д. Де є той заказ так широкий, в котрих словах? таж виразно забороняє розпорядок лишень: „вмішувати ся без згоди дотичного пароха в справи відносячі ся до його парохиї або вірних яким небудь способом підкопуючим його повагу. Тисячі сел, місточок і міст, як ми показали, стоять отвором до дїяльности українських парохів, що певно не то противні але раді будуть такій дїяльности Навіть в містах і селах за згодою пароха можна розвивати дїяльність українцям сьвященникам, або де припускає ся, що не підкопує ся тим повагу пароха москвофіла пр. в тих містах, де не входять в гру, рахубу темні парохияне, мужики пр. у Львові, і інших містах. Преціньнїхто не припустить, що збори „Просьвіти“ „Общества Качковского“, „Товариства Педагогічного „Днїстра“, Народної Лїчниці“ підкопали би повагу парохів яких взагалї вчім нибудь, а вже зовсім нї в справах церковних, бож і не відносять ся там ті збори по більших містах специяльно до темних якихсь парохиян. Інша справа збори які на малім на пів грамотнім селї, де парох одиноке часом сьвітило стоїть на чолї людий, там і чисто економічна дїяльність пароха, сусїда проти волї пароха місцевого може підорвати авторитет, його повагу.

Пани з „Дїла“ вже від довшого часу про всяку орґанїзацию католицьку зі сторони митрополита думають зараз, що митрополит „силкуєть ся відорвати духовенство від национального руського табору і від народної дїяльности, забути всякі национальні почуваня“ і такі інші брехливі інсинуациї. Де, коли, прошу нам показати — до того всего стремів митрополит; чи може тою великаньскою своєю працею для добра народа українського щоденною а витревалою? Митрополит і прочі епископи і ми всї католицькі сьвященники жадаємо і до того йдемо, премо, аби всяка народна робота була в дусї християнської віри. Миж і від того християнські учителї народа! „Inde irae“ панів навіть анархістів, социялїстів, а в найлїпшім разї вольнодумців з редакциї „Дїла“, котрим всякі середники добрі до цїли. Місиї, реколєкциї, гарний спів іспитованих дяків, вся наша духовна праця для спасенія душ українців, для їх добра, в очах панів з „Дїла“ — се не є народна робота. По що підносити моральність народа, пощо сповняти так працю у церкві, аби она не пустила, але притягнула нарід, щоби нарід не йшов у польські костели шукати потїхи релїґійної серед злиднїв дня! По що підносити реколєкциями, медитациями релїґійну ревність у духовенства, аби они свої церкви, свій обряд поставили на рівнї з обрядом Поляків іх церквами, ба навіть висше! Най буде церков наша стайнею моральних і материяльних брудів. одвітною хиба для найтемнїйшого бойка або лемка; а втогди будуть панове Вітики, Остапчуки, Макухи панове з „Дїла“ йти на жниво з одного боку а латинсько-польські душехвати з другого боку від Львова почавши, а духовенство най сварить ся і витя-

гає псевдопатриотичні каштани для панів анархо-соціялїстів з „Дїленька“ на шкоду церкви і свого народу. Най дяки риплять як барани, пощо їм „Дяківської Бурси“, аби еще стали „клєрикальними“ аґітаторами по парохиях. Они не потрібні, з огляду национального, се індеферентна справа під зглядом национальним,що там сьпів, відправа будуть гарні. Най, народ йде слухати орґанів польських!

Возьмім, панове, хочби одно з тих на гарній українській мові написаних, як нїколи передтим, „посланій“ — „посланіє“ митрополита Ан. Шептицького „О церковнім братстві“. Який там є великий проєкт орґанїзациї суспільности церковної, патриотичної. Основанє читалень, шпихлїрів, дїяльність харитативна, дбайливість про церкви і проче, чи се робота на користь Польщі? Села, де переводив митрополит будучи монахом єще в житє се брацтво, нинї то українські твердинї проти аґітациї кацапства пр. Скварява повіту золочівського.

По що „Народної Лїчниці“ правда, панове, з „Дїла“ нехай біднота українська гине без помочи лїкарської або ней йде до промівників. ворожбитів і дальше, або нехай польонїзує ся під впливом „siostrzyczek“ в польских подібних заведенях гуманїтарних.

А ті щоденні роботи митрополита ревні, ті науки, сповіди на місиях, проповіди, промови в соймових комісиях в справі укр. ґімназій, підпиранє народних інституцій грошем, основанє музею наших старинностей, висиланє малярів на студиї митрополитом єго коштом, удержуванє бурсаків, поступ на поли церковнім пр., контроля науки релїґії на українській мові в школах—чи се не робота митрополита надзвичайна в користь українського народа? А чейже від людий домагаємо ся лиш звичайної доброї роботи. Навіть некатолик Василько в радї державній підносив заслуги не аби які митрополита Шептицького для Русинів. Треба бути слїпим, партийним фанатиком, аби не бачити всїх тих дїл многих добрих, а щоденних в хосен нашого народа зі сторони Митрополита. То само вже, що наш нарід має такого великого таланом і відваго чоловіка на чолї своєї церкви — є для нас великий хосен і честь перед чужинцями, перед чужим ворожим нам рядом, котрий радби був компромітациї на тих церковних єрархів.

Треба бути і крайно злобним чоловіком, щоби за якийсь один розпорядок в сей спосіб поганий, несправедливий ганьбити голову руської церкви в своїй часописи. Се підла, еґоїстична, партизантська робота львівських матадорів, тої клїки нерозумної, що шукає собі нераз зарібку, наживи на патриотизмі навіть пр. ц. к. обідів мимо польських відповідий на українські привіти. Пани з „Дїла“ не оказують одробини вдячности для того чоловіка, що вернувши до народности своїх предків, посьвятив себе на службу свому любому народови на поли церковнім передовсїм, викпиваний злобно Поляками. Правда у нас з давна не шанували людий своїх великих, заслужених; згада-

ти би лишень гетьманів, що свої буйні голови положили за долю України завдяки сліпій товпі. Гарний то гороскоп вдячности для тих всіх панів, потомків козацької старшини на українськім території живучих, що як чутка йде, готовлять ся до нас вернути до народу своїх батьків. За кождий їх відмінний крок, від погляду матадорів, жде їх назва: „валєнродів". „А добре, тобі так, Шептицький, і ви, панове, прочі, було тримати ся нас, видите, які то Русини. „За ваше жито, еще вас бють" — скажуть панове Поляки. Однак, ми скажемо: „від напасти не пропасти". Пес бреше а вітер несе; а ми, Архиєрею разом, дальше на лан український до роботи! Не даймо себе нищити ad majorem Poloniae laetitiam et gloriam таким панам з „Дїла", бо як наш нарід стануть водити такі провідники і їм подібні, що будуть паплюжити наших дїячів собі немилих, маючих інші, як они, погляди, — відсуджувати їх від народної чести і характеру, добра у нас довго не буде на Україні. Прийде однак може незадовго той час, що ми вас панове, зробимо зовсім нешкідливими в імя патриотизму і правдивого добра любої нам великої, непомежованої християнськой України від Тиси аж поза Дон.

„Дїло" страшить епископів наших пропаґандою схізми російської, — „православія" російського. Страхи на ляхи! Москвофіли відколи істнують не годні у нас без царських багнетів намовити, крім кількох, на схізму нїкого мудрого або більше осіб мимо того, що они що тижня бодай раз хвалять і поручають „русску вѣру" себто „православіє царофільське" в своїх орґанах своїм читачам принимати. Тепер мертве московське „православіє", де нема нї „місий", нї „реколєкцій", нї української проповіди, нї катехизациї взагалї нїкому не імпонує, не тревожить нїкого у нас анї навіть в Росиї. Панове з „Дїла" хотїлиби звернути епископів, як колись москвофіли проти „куцохвостої фонетики", до борби з вітраками до борби з „православієм" пана, господина (!) Носевича місто того, щоби з'орґанїзувати житє церковне у нас проти ворогів Христа отже і схізми царофільської, там мізерненької гдесь за про спорів з парохом, що в погрозї істнує доперва еще у ґазетї Праця парохів, то передовсїм має бути праця в дому, передовсїм по селах і місточках, бо у масах наша сила, до котрої стремить Митрополит починаючи від науки катихізму, навчити добре читати на біблїйній історії по українськи; она зробить нас панами і у східній Галичинї.

Мїлїони значать, як они сьвідомі, просьвічені а не така темна колода, яка у нас у богато місцях еще, а ту колоду по парохіях має порушити духовенство а велику полїтику ми передовсїм вам, панове сьвітські, лишимо; і як єї село підопре у нас сьвідомо своїма плечами; буде она щось значіти, як не будете понижати наших сьвятих почувань дорогих християнському серцю.

Ми догадуємо ся, знати знаємо звідки, за про що та статя висше згадана взялася; се перша нагода до мести за се, що Митрополит не змовчав, бо не міг мовчати при сьвідомости свого обовязку, не похвалив мовчанєм похвалів в честь терористичного, убійства полїтичоого, яко приміру на будуче, хочби як патриотичного але все забійства нехристиянського, не міг мовчати на похвалу поганих середників і до доброї навіть цїли; — сеж чисто вшехпольский „оґоїзм народови“, що вважає всї середники погані, отже гнобленє і знищенє Русинів, добрими до цїлий патриотичних, польських, противний вірі Христа. В своїх творах авторитет ваш великий, М. Драгоманів, ганив все убійства терористів в Росиї яко безцїльні і неетичні, котрі, як ми бачимо днесь, не довели зовсїм до цїли мимо тільки жертв найкрасших, молодих людий передовсїм України, бодай до якоїсь людяної конституциї, бо не було щоденної витревалої працї з долу місто терору, що дармо стільки жертв забрав, достойних крассшої справи, а царі його чиновники дальше стріляють людий і без суду шлють мілїони найспосібнїйших людий на Сибір на неробство. В самім р. 1906 вислано на Сибір 1,300.000 людий. Читайте твори Драгоманова лїпше а остигне ваш запал до атентатів на будуче яко ідеалу прихваленого для нашої молодїжи. Постійна, щоденна праця з долу між масами нас всїх Українців розібє як пилину штучне пановапє над нами наїздників по обох боках кордону, а атентати з нашою шкодою з'орґанїзують ворогів України особливо проти зависимих, боязливих Українців, збудять чуйність наїзників, знищать наші молоді сили як пр. на росийській Україні, а до цїли не заведуть мимо може хвилевого і користного гуку і пуку на широкім сьвітї.

Таж так хвалений приятель „Дїла“ социял - демократ Пернерсторфер пише: „Тероризм се розпука, а Русини не мають причини до „безумної“ розпуки. (Дїло ч 183 з року 1908). Чиж не так само зганив і наш епископат тероризм? Пише „Дїло“ в зацитованій з початку статї, про духовенство в Чехиї, на Шлеску, в альпейських краях як слїпий о барвах наводячи хиба сплетнї часописей вшехпольських (про кар. Кона), жидівських та социялїстичних без нїяких доказів, бодай містця, часу, назви осіб, жерела, звідки бере докази. Gratis assertum, gratis negatur! Дай нам Боже тепер такого духовенства яке є у Нїмеччинї на Шлеску, в альпейських краях, у Словінців а хочби і в Чехиї такого ревного дїяльного, солїдарного, взагалї „клєрикалів“ як там звете панове з „Дїла“ нераз ревних католиків. Впрочім, чиж, як десь там зле є так, як „Дїло“ пише в числї 182, то у нас вже має бути так само, щоби духовнпки з „колами“ йшли на своїх полїтичних противників. Чиж се що доказує? Чиж то гарно, шоби нападали так, як в Лешневі під Бродами сьвященники з деканом Туркевичем під проводом Дудикевича з „колами“ в хлопських рухах ва віче в селї українського пароха, де більшість парохиян українофіли? чи годить ся се з гідностю сьвящеників в сей спосіб підкопу-

вати повагу пароха хочби і у меншої частини прихожан? В виду того, що ми досі сказали, чиж можуть радувати ся комплєтний анальфабет нераз злобний в руських справах „Dziennik Polski“ і його тепер великий приятель „Галичанин“ з того розпорядку митрополита з дня 27 (7) 1908. Радість, вк видно, оперта на основі фалшивих преміс, що той розпорядок на шкоду Украіни, а то як раз вийде противно; а наше „Дїло зараз на слово їм повірило не роздумавши як слїд, виписало дурниці в інтересї відай кількох крикунів, що радіби бодай голосом відзначити ся, „ось то які ми патриоти“.

„Від напасти не пропасти“, скажемо ми вкінци до наших епископів і ревних сьвященників Христових учеників, бо Христос обіцяв своїм ученикам, що не будуть їх любити многі сьвітові люди, „бо ви є мої ученики“, а се їх певно не зразить до дальшої праці на розлогім нашім лані Украіни.

Дня 22 серпня 1008.

свящ. Іван Мазепинець.

Голоси з кругів духовеньства в справі популярного видавництва для народу.

Справа видавництва Тов. сьв. Ап. Павла порушувана двократно в нашій часописї заінтересовала наше духовеньство о стілько, що до редакції зголошено в тій-же справі кілька статий, в яких Вспр. Автори висказують про то свої погляди та пляни набудуче. Не відказуючи вартости другим статям думаємо, що найбільше роз'яснить рушену нами справу статя о. Осипа Вигнаньского, бо дає реальні вказівки, як таке видавництво утревалити і зробити хосенним, тому містимо її в цїлости. Статя тим актуальнїйша, що рівночасно кидає дуже влучну думку що до того, яким способом наше духовеньство моглоби спільними силами піддержати часопись для народу того рода, як „Основа“, що в послїднїй хвилї мусїла бодай на якийсь час звинути редакцію якраз задля браку материяльних средств. (Ред.)

В ч. 12 „Ниви“ в статї під наголовком: „В справі видавництва Товариства сьв. Ап. Павла“ порушено дуже важні, особливо в теперішних часах, питаня. Між иньшим говорить автор статї, — що у нас католицка преса дуже слабенька, що часопись

„Основа“, ледви веґетує, 2) підносить конечність мудрої кольпортажі книжочок реліґійного змісту, особливо виданя Товариства сьв. Ап. Павла.

В обох тих справах осьміляюсь забрати голос.

1. Що до ширення католицьких часописий особенно „Осови“. Нашому селянинови тяжко приходить відразу дати цїлорічну, або хочби піврічну предплату на часопись. В тім треба йому помочи. Як? Чи може предплачувати за свої гроші для людий „Основу?“ Нї! Не гроший а працї треба тій справі посьвятити. Праця не велика а успішна: Треба пояснити людям, що то за часопись „Основа“, сказати, що хто схоче замовити собі „Основу“ не мусить від разу цїлу предплату платити, а може квартальними або місячними ратами сплачувати; квартальна рата 1 корону а місячна 36 сот. виносе; дуже бідним можна позволити, щоби при відбираню кождого числа „Основи“ платили (по 9 сот). Сказати дальше що неконечно замовляють на цїлий рік, можна замовити на півроку, на квартал а навіть на місяць. Вкінци заохотити, щоби як найбільше число парохіян „Основу“ собі замовило, подати точно час, коли мають ся зголосити до пренумерованя — найлучше, щоби зголосились сейчас, того самого дня, як їм про „Основу“ скаже ся — в неділю чи сьвято по Службі Божій або по Вечерни. До кого мають сголошувати ся? Таки до сьвященника! Будуть такі, що замовлять „Основу“ на мїсяць, інші на квартал а знайдуть ся і такі, що замовлять і на цїлий рік. На місце тих, що зголосять ся лиш на мїсяць або квартал — треба заздалегідь заохотити нових предплатників — а то для того, щоб удержати все певне, стале число предплатників. Особливо треба приватними розговорами з'єднати для „Основи“ тих письменних людий, що читають иньші ґазети — а то тому, щоби пізнали правду та залишили читати ґазети ворожі Церкві. Предплату за „Основу“ буде можна посилати до Адмінїстрації що місяця. Єслиб напр. було 10 предплатників в громадї, а кождий зложить 36 сот. місячно — то що місяця можна відослати, бо се робить 3 К. 60 с. т. є. майже річна предплата за 1. примірник а до сего ще і та користь, що Адмінїсграция малаби все під рукою гроші.

Адмінїстрація „Основи“ радо на таке усліве згодить ся і пришле кождому сьвященникови тілько примірників, — кілько зажадає.

А як гарно „Основа“ тогди буде стояти? Єсли взяти, що Епархія Станиславівска має 21. деканатів, а в кождім деканаті пересїчно 20 парохій, а в кождій парохії лиш 10 предплатників „Основи“, то „Основа“ числилаби в самій Епархії Станиславівскій поверх 4.000 предплатників. Єсли вчислити до того ще Епархію Львівску і Перемиску, то при енерґічній працї цїлого українського духовенства, можнаби відразу „Основі“ запевнити тривке, дуже добре істнованє, бо числилаби поважне число предплатників а Адмінїстрация не булаби в грошевих клопотах, бо — як я згадав — предплата вплывалаби правильно що місяця.

Такої енергічної праці для „Основи“ требаби посьвятити хоч до кінця сего року — а коли люди засмакують, то в слїдуючім році і без принуки запренумерують, а принайменше вже не треба буде великої агітації, бо „Основа“ буде ширшим кругам знана. Праця і аґітация в розширеню „Основи“ з нашої сторони конечна, бо коли иньші часописи взаімно себе попирають, одна другій робить добру рекляму, то з „Основою“ поводять ся наші псевдопоступові часописи по мачошиному, проти неї виступають, на ню галюкають. Єслиж ми сьвященики не возьмемо на себе обовязку ширеня одинокої у нас католицкої ґазети, так она мусить засьнїтитись, упасти на втїху ворогам, а нам на сором.

Тож Вспч. Отцї сейчас берім ся до сего дїла, але енергічно, бо „время люте!“

Як то — скаже може хто, то маємо бути аґентами часописи. Нї — ширити католицьку часопись — се нас не понижує, се противно наш обовязок!

Радикали наші не то праці не щадять, але і гроші свої ложать, та розкидають свої виданя між народ.

Впрочім до помочи можна взяти собі спосібнїйших і сьвідомійших людий в селї. Кари за кольпортажу не потребуємо бояти ся, бо в тім случаю се не кольпортажа у властивім значіню — бо тут є передплатники, а ми їм улегшуємо лишень предплату. —

2. Що до кольпортажі книжочок релїґійного змісту, передовсїм виданя Товариства сьв. Ап. Павла, хочу вказати спосіб, вправдї не новий, але практикований в иньших народів, от хочби у наших сусїдів, з великим успіхом. Именно добре булоби держати в захристії, чи у себе, молитвослови розличного виданя і в ріжних цїнах і розличниі книжочки релїґійного змісту а людям заповісти, що такі а такі книжочки можна все дістати. На то не потреба великого вкладу; вистарчить около 20 корон, Тодї в кождій парохії розійде ся що року релїґійних книжочок поважне число, а виданя товариства сьв. Ап. Павла не будуть потребувати лежати на складі цїлими лїтами — а хосен моральний великий!

Сьвященики що правда, спроваджують для своїх парохіян молитвослови і релїґійні книжочки, але звичайно лиш на виразне прошенє потребуючих — але не розходить ся тих книжочок в такім числї, як би належало сподїтати ся — а причини в тім, що наш чоловік хоче перше бачити то, що купує.

Мігби і тут дехто закинути, що кольпортажа не дозволена. Думаю, що кольпортажа „мудра“ ненаразить сьвященника на кару.

Вкінци дотично обох справ кидаю ще одну гадку:

В кождім повіті є кілька місточок. Добре булоби в таких місточках позакладати склепи, де продавано би молитвослови, образцї, образи, релїґійного змісту книжочки, хрести, хрестики, медалики і католицкі часописи.

Возьмім про образи. Наші люди записують нераз через ріжних чужих аґентів, навіть жидів образи напр. образи, що вигравають неконче релїґійні арії; наші люди дорого за такі образи платять, ще їх аґенти ошукують, а так з таких склепів моглиби діставати образи гарні, не богомази, до того образи українські і з українськими написами. Склеп такий мігби стати на удїлах сьвящеників. Вистарчилоби, якби кождий сьвященник вложив на ту ціль 10 корон. Треба би вистаратись о позволене властий на отворене такого склепу. Склеп міг би вести хто небудь, але писменний чоловік, за певною нагородою

На нагороду бувби певний опуст від тих Видавництв і фірм, від яких побирало би ся товари, добровільні жертви, малї запомоги від громадских рад дооколичних сел за вставленем ся сьвященників, а знайдуть ся ще иньші жерела. Нагляд що до рахунків, записуваня чи спровадженя товарів мігби вести місцевий сотрудник чи катехит. — Тих кілька гадок кидаю, а Високо пр. і Всч. Отцї будуть ласкаві передискутовати на своїх зібранях і о скілько нададуть ся зреалїзовати. А може ще хто з Висок. прест. і Всч. Отців подасть лучший і практичнійший спосіб, бож діскусія лиш підпре справу.

о. Йосиф Вигнаньский
в Копичинцях.

Голос чужинця про наші церковні відносини.

О А. Пальмієрі, се один з найлучших знатоків православного сходу; з особлившим замилованем займає ся він студиями над істориею і теперішним станом церкви российскої. Знане своє старає ся він черпати безпосередно з росийских жерел і при помочи докладної обсервації теперішних церковних відносин в Росиї. Дуже проте пожаданим являє ся для цїлого катокицкого западу недокладно обізнаного з відносинами в росс. церкві его обємистий твір „О росийскій церкві“ (P. A. Palmieri. La chiesa russa, le sue odierne condizioni e il suo riformismo dottrinale. Flor. 1908. 759 ст. 8⁰). Для нас інтересний сей твір і з сего зглядy, що містить в собі замітки про наші церковні відносини в уступі п. н. „Безсильність апостольска увіятских Русинів в дїлї навернення Россіян на католицизм“. Ми подаємо дословний перевід сего уступу без нїяких уваг з нашої сторони. Ред.)

Не лишень Поляки, але також і унїяцкі Русини є безсильні до розширеня католицизму межи Росиянами. Руско-унїяцка церква в Галичинї, особливо по Львівскім синодї з р. 1895 (має бути 1891 п п.) на якому був предсїдателем Августин Чяска Ч. С. А., вступила в період розцьвіту і обновленя, що дає найкрасші надїї на ей будучність. Митрополит Андрей Шептицкий, який кермує ей долею, завдяки свому високому походженю, подиву гідним дарованям ума і серця, сгаводним з найдїяльнїйших піонїрів умового і релїґійного розбудженя Русинів.

Однак наслїдком цїлого ряду причин, які не тут місце вичисляти, богословске образованє руско-унїцкого клиру стоїть ще й доси на дуже низкім ровени[1]).

Ті самі Василияни, які колись мали значний вплив в Малій Руси і віддали цїнні прислуги католицтву[2]), прибиті полїтичними невзгодинами, попали в сумний стан упадку, та залишили студиї богословскі. Недавно тому їхні монастирі зістали зреформовані через Єзуїтів, однак треба єще часу, заким та реформа принесе богаті овочі.

Впрочім апостольство вимагає енерґії моральної не буденної, а унїяцкий клир, чи тому, що він є абсорбований журбами родинними (католицка церква толеруе супруже руских сьвященикiв), чи тому що є захоплений жаром борб полїтичних, не є встанї посьвятити для ідеалів релїгійних свій добробит материяльний. Прикро нам се говорити, але се фактъ, що клир руский унїяцкий не має апостольского духа, який бувби потрібний до сповненя тяжкої і небезпечної місиї.

Вкінци й задля полїтичних причин не богато зроблять галицкі унїяти для справи розширеня католуцизму в Россиї. Тяжко-гірко жило ся унїяцкій церкві під польским пановапем; ненависть, одна ненависть з того вийшла. Руске паньство, вихованє в польских заведенях — по більшій части в школах Єзуїтів, перейшло з часом під впливом учителїв на обряд латиньский; славяньский остав ся лише при чернї, яко ей познака та й ріжниця між нею а шляхтою. До того ще й латиньскі епископи та й взагалї цїлий латиньский клир у своїй гордости зарозумілій не мав для унїятів — хиба лише погорду. Їм здавало ся, що славяньский обряд носить у собі скритї сїмена схизми,

---

[1]) Volanskyj, De statu praesenti ecclesiae et litterarum theologicarum apud Ruthenos in Galicia, Slavorum litterae theologicae, 1906, II, ст. 191—193.

[2]) Петровъ, Очеркъ исторіи базиліанскаго ордена въ бывшей Польщѣ, Труды кіевской духовной Академіи, 1870—1872; Wołyniak, Bazyliańskie klasztory unickie w obrębie prowincyi białoruskiej, Przewodnik naukowy i literacki, Lwów, 1906, ст. 72—91; 171—192; 269—288.

що унїяти не гідні й називати ся щирими католиками. Один з епископів так далеко загнав ся, що поважив ся висказатись, що волить православних як унїятів. Сьвіцка власть трактувала Русинів гейби яку меньше вартну рас: навіть епископіув унїяцких не допускала до сенату.[3])

Польскі письменники, знані зі своєї науки і безсторонности (пр. Всьв. Лїковский, епископ-суфраґан познаньский), просто оплакують тую сумну в своїх наслїдках полїтику: вона і рускі серця ненавистию до гнобителїв наповняла і католицке дїло у Россиї спиняла.[4])

Польскі маґнати і польский клир, не розрізняючи між латиньским обрядом а католицизмом, старали ся Русинів златиньщити. На синодї Замойскім в р. 1720. перепачковуване латиньства в славянский обряд сьвяткує свій триумф. Та без згляду на сю втискаючу ся латинїзацию польский клир все ще таки руске унїяцке духовеньство зневажає та з нехітю до него відносить ся.[5])

А так закорінила ся тая нехіть, що ще нині вона процвитає, що ще нині ятрить-збільшає незгоду між двома клирами Галичини. Для польского клиру унїяти — то жадні католики: у них скритий, чи явний нахил до схизми; тому й не може їм довіряти, тому й треба їх латиньщити, щоб утвердити їх у вірі. У відповідь на її оскарженя заявляють Русини, що в поляків анї на гадцї навернене Малоссиї на католицизм та з'єдинене церков, але спольщене Руси — ось чого вони собі бажають. А що до сумнівности католицких почувань — Русини фактами з істориї церковної доказують, що так звані терпіня церкви католицкої в Польщі як раз до унїятів відносять ся, бо власне вони заповняють своїми іменами сторінки катальоґу католицких мучеників в Россиї, лише Поляки захопили собі славу, тую

---

[3]) Zdziechowski, Polsko-rusiński spór, Москва, 1907. стр. 10.

[4]) Після ученого польского епископа упадок унії між Русинами спричинили в значній части польский уряд і Поляки: Einen nicht geringen Antheil an der Schuld des Verfalls des Union in Ruthenien hat auch die polnische Regierung und die polnische Nation, — Geschichte des allmähligen Verfalls der unierten ruthenischen Kirche im XVIII und XIX Jahrhundert unter polnischem und russischem Scepter, Познань 1885, т. I, стр. 294. Польскі епископи пробували кілька разів підчинити собі рускіх владик, а й зі самим митрополитом поводили ся зазозуміло й згірдно, стр. 297—298. Низший знов клир мусів оплачувати ся латиньскому сьвященьству десятинами, латиньским епископам річною даниною — так, що попав у крайну нужну. Польща „через свою недбалість і каридостойну байдужність" зглядом Русинів викопала гріб для унії та уможливила Россиї її цїлковито знищити, стр. 304.

[5]) Conciliorum recentiorum collectio Lacensis, т. II, Фрайбурґ 1876, стр. 20—67. Замойский синод, пише преосьв. Лїковский, став ся для Унїятів „каменем претковенія"; Россияни знов над'уживаючи єго твердять, що златиньщене Славян — то бажане сьв. Столицї. т. II, стр. 41—42.

славу, що засіяла над кров'ю унїятів Холмско-варшавскої єпархиї. [6])

Одна руска клєрикальна часопись каже, що Поляки все вели фарисейску полїтику з Русинами, хотяй для Татарів, Лютеранів та Жидів були лїберальні. [7])

Руска преса нарікає ще й на се, що польский клир в Галичинї накликує унїятів до переходу на латиньство та тисячними заходами відтягає їх від батьківского їх обряду национального.[8])

І так ще й полїтичними обставинами тая ворожнеча між Русинами а Полякмки так заосмотрена, а незгода, що нищить їх сили, в Галичинї так велика і так глубоко корінє в серце запустила, що Здзєховский, вчений писатель польский, заявляє отверто, що не бачить дороги, яка-б вела до поєднаня.[9])

Яко вислїд тої национальної заїлости ширить ся між москальофільскими Русинами ложне переконанє, що католицизм противний їх патріотичним аспірациям ; бо протягом трох століть — кажуть — угнїтало їх морально ярмо польщі, а злука з римскою церквою зробила їх ненависними і для православних Росиян і для латиньского польского клиру. А ще й таке є, що не мало Русинів таки з походженя, шукаючи у тій боротьбі опертя в Россиї, проголошує себе Москалями. Розуміє ся, що з тими российскими симпатиями у парі йде ненависть до Поляків і недовірє до церкви латиньскої, яку несправедливо ідентифікує ся з польонїзмом. У таких то полїтичних пристрастях шукати треба — по нашій думцї — причини, чому Русини не конче надають ся до ширення католицизму в Россиї. Навряд, ми бачимо одну тільки сумпу й невідрадну будучність — єсли уми не успокоють ся і єсли вже раз не прийде до порозуміня між обома суперниками, що так завзято о пановане в Галичинї зі собою борють ся. „Рускі сьвященники з партиї москальофільскої — як каже проф. Здзєховский — хилять ся до российского православя, тії знов, що мріють о независимій Українї, запаморочені суть безбожним радикалїзмом.[10])

---

[6]) В справі Холмскої Руси, Нива, Львів, 1905, II. стр. 297—299.

[7]) Наше галицко-руске сьвященьство в XIX столїтї, там-же стр. 16—17.

[8]) О переходах з обряду гр. кат. на обряд лат., Нива, 1906. т. III. ч. 6. стр. 151—154. Русини обвинвють Поляків, що сї через латиньщенє зменьшають їх паству; Поляки знов закидають Русинам, що в перетяганю латинників на свій обряд насильством послугують ся. — Gazeta kościelna, Львів, 1907. ч. 23, стр. 235—236. Сьв. столиця кілька разів мусїла брати Русинів в оборону та поновляти строгий заказ переходу на латиньство. — Collectio Lacensis, т. II, стр. 599—609.

[9]) В наведенім творі, стр. 5.

[10]) В наведенім творі, стр. 18.

Дійшло до того, що рускі пнсьменники відгрожують ся галицким Полякам різнею та навязують зносини з гіршими елементами австрийского соціялїзму". І так руский націоналїзм власне тому, що пересяк ненавистию до Поляків, ставить собі програму сьвіцку і протиклерикальну, підчас коли польска політика знаходить в католицизмі сильну опору проти ґерманїзації і руссифікації.[11])

Ми не стаєм ані по сторонї Поляків, ані Русинів. Одні і другі мають у дечім слушність, у дечім єї й не мають. Поляки хвалять ся, що Русинів скультиризували та на католицизм навернули; Русини — хотяй і вдячні їм за одержані добродійства, противлять ся — як кажуть — їх крутарскій політиці, що при помочи висшої культури і віри хоче їм видерти їх народну індивідуальність та в польский казан загнати. Безсторонний історик не може не оплакувати кривд, унїятам заподіяних. Руско-унїяцка церков в часі свого звиш тристалїтного істнованя зазнала від православної Россиї мучеництва крови, кнута і Сибіру, а мучеництва погорди, обезславленя і пониженя від католицкої Польщі.[12])

Поляки вже покутують за свої промахи; а й Русини—кладучу в основи своєї национальної боротьби ненависть до Поляків, може готують собі дуже, дуже сумні днї. Скажім отверто: се чисте нещастє, що причина політичної натури роблять неспосібними до апостольскої працї в Россиї як раз ті два народи, котрі так добре надавали-би ся до підготовленя у нїй ґрунту під католицкі впливи.

Перевів о. А. М.

---

[11]) Lénard, die Wiener Tripel - allianz" und die Lemberger Staats - und Hauptaktion, Відень, 1907. стр. 7.

[12]) Зазначити треба, що повен апостольского духа та аскетизму, Їх Єксц. Впреосьв. Андрей Шептицкий, забрав ся власне до вихованя сьвітского і монашого клиру, який-би своїми честнотами, наукою і ревностию міг справдї щось зробити для справи з'єдинея церков Деякі з молодших сьвітских сьвященників і василіян руских відбувають свої студиї на інсбруцкім університетї; иньші приготовляють ся до сьвященьства в рускій колеґії в Римі. Руско-унїяцка церков находить ся днесь в стадиї цїлковитого відродженя — і ми певні, що руский клир невдовзї буде в силї усунути ті перепони, що стоять на перешкоді єго післанництва та буде міг сповнити тое завданє, яке Боже провидїнє на него вложили.

І. Урбан. Т. Іс.

Що католицькі богослови могли би і повинні зробити зглядом російської Церкви.*)

De iis, quae theologi catholici praestare possint ac debeant erga ecclesiam russicam. Перевів Йос. Добряньский.

„Між нашою а западною церквою розтягнула історія пусту прогалину; однак хоч нас ділить пуста пропасть, то сего не здїлала Божа правиця, тількі руки людські. Розкол церквей, хотяй доконав ся з Божого допусту, все таки з Божою волею зовсїм не годить ся. Се є незмінною Божою волею, щоби було одно стадо і один пастир. Тому годить ся і треба доложити всього старання, щоби засипати сю пропасть, яка ділить Христове стадо.[1])

Не сумнїваюся, що всї ми хотїли би отсї повні змісту слова найславнїйшого між россійськими філософами зробити своїми словами. Бо в тій цїли ми тут зібрали ся, щоби радити над заповненєм тої прогалини, що з кождим днем ширшає.

Історія від самого початку схізми аж до наших часів сьвідчить про всїлякі заходи з'єдиненя церквей, однак вони не мали поважних наслїдків, бо роздор між обома сторонами заєдно зростає. Часто положенє полїтичне домагало ся зєдиненя; унія мала принести будь користь державі, будь сама довершити ся в наслїдок полїтичних заходів. Однак в наслїдках показало ся, що зєдинене церквей не може перетревати хитких причин, які спонуковали грецку часть по більшій части до злуки. Також не треба дивувати ся, що совість вірних чула відразу до методу, що релїґійні справи підпорядковував полїтичним. Хотяй через цїлі слолїтя вела ся борба письмами і книжками, не заяснїв пожаданий супокій. Противно — взаїмна борба, ведена вправдї не желїзом а силою слова, лиш приспорювала ран: бо полємічне тракованє справи видає звичайно овочі противні тим, яких надіємося. Подібно і надія, що дипльоматичні відносини між Рос-

*) На сю тему виголосив Пов. Автор відчит на велиградськім з'їздї минувшого року, який опісля вийшов друком. Задля єго великої ваги подаємо єго в руськім переводї здїланім за позволенєм Пов. Автора. Ред.

[1]) Вол. Соловьевъ Сбраніе сочиненій, т. V. стр. 35.

сією а Апостольским престолом промостять дорогу до зєдиненя, людий нераз заводила.[1])

Правдиву причину, чому тілько старань пішло на марне, означить той, хто зважить, що розколу в церкві не спричинили головно деякі наукові суперечности, а так ож не самі справи політичні (хотяй в більшій части так стало ся). Єсли би схізма мала жерело в самій течії політичній, то сеюж течією можна би її усинути, а се в дійсности не має місця. Церковний розкол приготовив і зродив цілий ланцух причин, получених тїсно з обичаями, житєвими установами і з духовою культурою, до того цілий ряд народних антаґонїзмів, а також квестія обрядів, вкінци за велика дбалість о домашні справи або иншими словами вузкий партикуляризм умів, якому може треба приписати більшу часть вини. Загальний характер тих причин вияснює як слїд розширене схізми по цілім востоцї та її силу і могучість, що зростає протягом літ, а заразом переконує нас, що справа зайшла так далеко, що сама добра воля провідників не є в силї усунути в кількох літах сеї повени пересудів та взаімних антоґонїзмів, нагромаджених цілими столїтями.

В такім станї справи полишає ся для поодиноких осіб відай як одинока дорога прозелїтизм. Ясна річ, що такі частні наверненя нїколи не вичерпають незмірного числа діссідентів і не отворять дороги до розвязаня восточної квестії. Мусимо признати, що далеко до того, аби метод прозелїтизму позискав численні фалянґи схізматиків, а головно їх владик та провідників; він радше розярив би їх, подразнив і в загалї настроїв некорисно для католиків.

Тому, єсли бажаємо, щоби ідея церковної єдности віднесла триюмф, треба нам вплинути на цілий орґанїзм причин і національних обставин, моральних та культурних, які живять схізму почавши від її колиски. Головною підставою всїх заходів для укріпленя унії має бути поважне старане, щоби православні зближили ся що до степени і способу цівілїзації до католицького западу. Се наступить тоді, коли або табори пізнавши точнїйше противну сторону, осудять її без клевети і неприхильности і оцїнять прикмети питомі кождій части. Нинї накидати унію кому небудь з восточних — не годить ся: противно, треба старанно приготовляти добровільну і приязну злуку, що походить із щирого серця.

Католицьким богословам припаде не малий удїл в тім дїлї. Але я не хочу надто розволїкати ся і свою розправу в тій квестії обмежу лиш до головної між відорваними церквами, іменно до россійської церкви.

Розважу проте, що і в який спосіб треба нам робити, щоби наша праця вінчала ся добрими успіхами що до россійської церкви.

---

[1]) Пор. Pierling, La Russie et le Saint-Siége.

Очевидно, що першою задачию богословів, робити богословські студії, але не залишати також царини церковної історії і прочих наук, які в більшій або меньшій мірі лучать ся з богословєм. А свій вплив, як се видко зі сказаного, повинні богослови розтягати на всї стани і кляси церковної суспільности і то не лише в области восточної, але також в самім нутрі западної церкви.

*

* *

Щоби в підпринятій справі зачати з початку, приходить на перший плян спосіб вступного приготовленя, до якого богослови мусять доложити стараня. Треба именно, щоби вони точно розглядїли цїле житє восточної церкви, розслїдили як найлїпше духа, який ширить ся в богословських шлолах, що більше они мусять присвоїти собі цїлу літературу россійського богословя. Добре пізнанє противника — се перший крок чи то до побіди чи мира.

Мусимо визнати отверто, що в нашім таборі по більшій части нема знаня восточної церкви та її богословя і то такого знаня, що вистало би до посуненя наперед справи зєдиненя. Головна трудність лежить, здаєть ся, в тім, що ми не обізнані з россійським способом вислову, яким восточні пишуть переважну часть своїх богословських елюкубрацій. Але се не одинока причина, чому ми востока достаточно не знаємо. Часть Польщі підчинена россійському скиптрови має висшу школу католицького богословя, именно петербурську академію, крім сего є дванацять епископських семинарів, в яких всї професори знають россійську мову, однак рідко знайде ся між ними богослов добре обізнаний з россійською богословського літературою. О скілько менї відомо, в досить довгім протягу часу появили ся там лише дві розправи, що в дечім торкають ся россійського бословя.[1]) Перешкоди, цензури, заходи правительства коло зруссіфікованя польскої церкви, строгий утиск якої небудь „пропаґанди“, (а під сю назву підтягає ся яку небудь оборону католицьких доґм против схізматиків) — се причини, чому про точки спірні між обома церквами не можна було не лиш нїчого майже написати, але навіть в богословських школах прони викладати. Що більше, відай наслїдком сего було, що наші письменники відвернули ся по части від богословської літератури Россіян, не хочу сказати зненавиділи її. Бо о восточній церкві і її науцї не можна було знати більше понад се, що містило ся в латинських підручниках. А кождий знає, що ті

---

[1]) Именно: Dr. I. Cieplak, О хвилі, коли доконує ся транссубстанціяція в найсьв. Жертві літурґійній, Петербург 1901. і Dr. G. Matulewicz, Наука Росиян про стан прародичів перед гріхом (iustitia originalis), Краків, 1903.

підручники, если згадують про науку схізматиків, майже те саме повторяють, що вже було звісне в часі флорентийського собора, а що найбільше подають се, що придбали для западу учені дослїдники XVII. і XVIII. століття, як Allatius, Lequien і Asemani. А цїлий розвій наук, що доконує ся в нинїшних часах особливо в россійській церкві, для наших підручників се майже „terra incognita“. Хто читав такі підручники, був склонний до заключеня, що грецька чи россійська церков в богословських науках зовсїм не поступає і не має нїякої лїтератури, яка заслугувала би на задку. Дальше з цїлковитої недостачі такої лїтератури брало ся нераз доказ на неплодність і, що за тим іде, ложність восточної церкви. Менї не раз лучило ся, що коли я згадав про россійську богословську лїтературу, то остовпілі слухачі питали мене, чи россійська церков має яку лїтературу, гідну того імени.

Проте треба поборювати всїлякі перепони і набувати основних і безпосередно з жерел пливучих відомостий про лїтературу, особливо новійшу, восточної церкви. Точнїйше і глубше її знане змінить дещо наш осуд про восточну церков і научить нас більше цїнити розлучених від нас братів. Мушу признати, що в новійшій східній лїтературі зовсїм не знайдемо докладних і викіньчених системів богословя, винявши кілька підручників призначених до шкільного ужитку. За те відкриємо богато моноґрафій, в яких питаня з біблїйних наук, з церковної історії, історії доґми, патристики, лїтурґіки та церковного права оброблені основно і не без позітівної вартости. Не прийшов іще час на здвигнене теольоґічної будівлї в Россії, а тим більше в иньших частях восточної церкви, однак приготовляє ся пильно бодай матеріял на будову, звозить ся каміне і вапно. Імена професорів Соловьова, Ґолубиньского, Глубоковского, Суворова і других заслугують, щоби їх з честию поставити побіч західних докторів.

Далї, глубше пізнане новійшої лїтератури россійської научить нас, які квестії в нинїшних часах маємо обговорювати з восточними. Бо тяжко би ми ошибнули ся думаючи, що всякий роздор між нами а схізматиками крім образіз дасть ся звести до кількох точок стисло доґматичних, які можна кількома місцями сьв. письма та кількома сильоґізмами скоро на латинську сторону рішити. Справа мала ся так може два століття назад на Украіні, коли то київська академія присвоїла собі цїлу латиньску схоластику, винявши кількох квестий і постановила, що професори мають викладати католицьких авторів.

В нинїшних часах дїлить нас далеко більше віддаленє. Разом з латинською мовою і схоластичним методом зачали вже від часу Теофана Прокоповича усувати цїлу богословську систему, яку латинська школа витворила довголїтною працею, доки она в послїдних часах зовсїм не щезла з россійської школи. До того богословське знане деяких Россіян пересякло в нинїш-

них часах сильно протестанцькими засадами. Вкінци Хомяков, славний богослов школи т. зв. „славянофілів“, стараючи ся визволити рідне богословє з під всякого західного впливу, оповив його новою містичною мракою. Відси в россійськім богословю слїдний сей дивний брак прецізности і ясности, відси хитість між католицькими а протестанцькими переконанями, відси трудність основаня якоїсь опредїленої і сталої богословської сістеми.

На чім нам особливо залежить, то після новійших россійських авторів головна ріжниця між одним а другим богословєм не полягає вже на „Filioque“ або на „пріматї“. Они обвиняють нас радо о „юридичний формалїзм“, що на заходї мав проникнути цїлу християнську ідею. В наслїдок сего, кажуть, католики понимають церков на спосіб сьвіцької, а именно монархічної держави, відси дїло спасеня набирая понятя надоложеня, відси находять кари в чистилищи, скарб заслуг, відпусти і тим подібні понятя. Єсли маємо вірити одному россійському авторови, що, як здаєть ся, іде за засадами Хомякова,[1]) то сей „юридичний дух, защеплений в западну церков з римських установ і законів, є початком всего лиха, жерелом всїх латинських догм і найбільшою перепоною до зєдиненя.

Проте діспутованє з восточними мусимо передовсїм перенести на се поле. Вже основнїйші і загальнїйші питаня насувають ся до розвязаня і поясненя. Дїйсно, не далеко зайшов би богослов, що хотїв би заєдно ті самі тези про „filioque“, примат і пр. попирати тими самими, що дотепер, доказами, які ледви чи могуть переконати противників, бо не опирають ся на тих самих прінціпах і не пахнуть тим духом, яким овіяні противники. Може я посунув би ся за далеко, коли сказав, що східні письменники уживають иньшої льоґіки, відмінної від наших правил думаня; однак не бою ся впасти в пересаду, коли тверджу, що східні думають неначе иньшими катеґоріями, що в їхніх ушах усталили ся иньші понятя, що дивлять ся на ті самі річи під иньшим кутом, як ми.

Певно є у них в ужитю бодай богословська термінольоґія зовсїм відмінна від нашої. І не дивно. Досьвід преціньучить нас, що наші понятя опредїляють не самі лише правила людського думаня. Ріжнородність вдачі, походженя, способу висловy, вихованя — все те спричинює, що ріжні люди одну і ту саму річ понимають і виражають в ріжний спосіб[2]). Як у нас, так само у схізматиків орґанізація ума, єсли так само їхній спосіб пониманя обявлених правд, є овочем довгого і питомого розвою, висліdом ріжнородних обставин, тому і не легко дасть

---

[1]) Именно архиепископови фінляндскому Серґієви, авторови твору „Православное ученіе о спасеніи“ 2. вид. Казань 1898. (стор. 6. і далї).

[2]) P. Régnon, Etudes sur la Sainte Trinité, I. 41.

ся змінити. Если жадаємо від иньших, щоби пізнали наш спосіб думаня, коли хотять з нами спорити, мусимо і самі тому обовязкови піддати ся, скілько разів зближаємо ся до схізматиків в цїли діспутованя. У Росіян звісна пословиця: В чужий монастир не входи з своїм власним правилом.

Що можемо в дечім приноровити ся до восточного духа, легко докажемо. Кождий богослов знає, що обявлені правди з бігом лїт приодївають ся в якусь поволоку, звичайно пожичену від якоїсь фільософічної системи і потім з тою поволокою зростають ся тїсно в людских умах. Иньшими словами, ріжні части обявленої правди відповідно до обставин часу будять більше заінтересованя і під одним зглядом стають ясними, наколи инші згляди бувають звичайно занедбані, не хочу казати затемнені. Тому богослов повинен пильно розслїдити, що в якійсь науковій системі становить ядро обявленої правди, а що лиш фільософічну її лупину і поволоку. Так само, треба звернути увагу на се, чи яке речене виражає обявлену правду в цїлій її основі, чи лиш під певним частинним зглядом. Як з одної сторони католицькому богословови, що хоче позискати для себе противників, не вільно поминати се, що дійсно є доґмою, так з другої сторони не мусить він боронити завзято сего зовнїшного вираженя доґми, яке звичайно має лиш зглядну вартість.

Тепер, если порівнаємо католицьке з схізматицьким богословєм знайдемо немало таких точок, в яких та сама обявлена правда тут і там є понимана і викладана відмінним способом відповідно до відмінних філософічних понять, питомих кождій школї. Наведїм кілька примірів. Так в роздїлї про св. Тройцю, кромі „filioque“, яке певно становить доґматичну ріжницю, викладає ся також цїле таїнство походженя не зовсїм в той сам спосіб. Бо коли західна школа приняла психолоґічну систему сьв. Августина, в якій походженє Осіб Божих понимає ся яко роджене через розум що до Сина, а що до сьв. Духа яко спірація волї, то східні доґматисти сю квестію або зовсїм номинають, або ідуть слїдами грецких Отцїв, котрі уживали не так псїхольоґічних як радше онтолоґічних понять єства, якости і совершенства, щоби таїнство Сьв. Тройцї людскому розумови[1]) бодай як так представити. В роздїлї о надприроднім станї і о благодати наука Росіян є позірно дуже зближена до теориї Бая[2]), а однак я пересьвідчений, що ся наука дасть ся легко погодити з католицькою доґмою, а подібність її з наукою Бая є лише позірна. Від католицької науки ріжнить ся она лиш тим, що терміни „природний, надприродний“ і т. п. ужиті не в значїню філософічнім, як у нас, але радше в історичнім.

---

[1]) Пор. Régnon, op. cit. T. III., Для нашої справи важна конклюзия сего автора, T. III. ст. 564. і T. IV. ст. 533.

[2]) Пор. Matulewicz, Op. cit. стр. 212. далї.

Взагалї можна сказати, що обі теольоґії, західна і східна річево деколи ріжнять ся, хотяй уживають тих самих висловів, а противно нераз голосять ту саму правду, але виражають її відмінними термінами. Се повинен католицький богослов мати конче перед очима, коли занимає ся спірними квестіями. До термінів уживаних схізматиками не треба сейчас привязувати того самого значіня, в якім їх у нас уживає ся, але треба старати ся проникнути їх питомий восточний змисл. Сеї цїли не можна інакше осягнути, каже Реньóн[1]), хиба через практиковане певного рода умової ґімнастики, що зриваючи з давними понятями нагинає ум до нашої норми. А треба бути дуже осторожним, упоминає сей автор[2]), щоби не накладати на наших братів (говорить о схізматиках) ярма, що без сумнїву є солодке, але не відповідне для їхніх карків, бо їх батьки нїколи його не носили.

Не мало частий богословя, в яких між обома сторонами заходить на перший погляд велика ріжниця, дасть ся приноровити до одної і тої самої арії, яка однак тут і там виражена відмінними нотами і в иншім ключи. Богослови, котрі не вишукують причин до роздору, але трудять ся для справи мира, най стережуть ся, щоби не накидали другим своїх знаків писарских, але пізнавши також чужі знаки виказали гармонійну згідність і рівність обох сторін.

О много лекше може прийти до згоди, коли обі сторони точнїйше розбирають один якийсь роздїл з обявленої науки, однак кожда з них розважає його під иньшим зглядом. За примір най послужить доґма о відкупленю. Коли на западї кладе ся натиск передовсїм на юридичний елемент дїла Христового, на його заступниче надоложене (satisfactio vicaria), восточні противно підносять більше моральну сторону сего таїнства, о скільки Христос поставив нам себе за найвисший взір чесноти, або онтолоґічну, о скілько з гіпостасної злуки спливає слава на рід людський. До богослова, котрий глядить доріг до погодженя обох церквей, належить виказати, що сї частні згляди дїла Христового зовсїм собі не противлять ся, противно — совершенна правда полягає лиш на сполученю тих всїх цїх спасеня, о яких ми сказали. Тою самою дорогою сінтези дасть се, здаєть ся, погодити також наука о чистилищи, о надоложеню через тайну покаяня і о відпустах з понятями схізматиків про дїло спасеня.

* * *

Таким самим приміром є також трактат про церков, але о тій справі задля незвичайної її хосенности, мушу більше ска-

[1]) Op. cit. T. I. p. 127.
[2]) Ibid III. 131.

зати. А іменно думаю, що свого рода злагодженє нашого способу говореня про церков і її членів буде богато обіцюючим средством до позисканя собі сердець схізматиків.

В більшій части систематичних викладів еклезіольоґії приняла ся гадка, що ні оден схізматик, так само як всї еретики, не належать до тіла правдивої Христової церкви. В тих самих підручниках каже ся, що еретики і схізматики матеріяльні, то є ті, що в добрій вірі держать ся якоїсь секти, если крім сего мають благодать осьвячаючу, належать до душі церкви. Затим трактує ся їх так само як поган, котрі в надпорядочний спосіб, пр. через акт любови в хвилї смерти, доступають надприродного оправданя і через то належать до душі церкви. Кождому впадає в очи, що сего рода порівнанє, хоч не виражене досадно сими термінами, є надто строге і кривдить християн, відлучених від осередка єдности. З тої теориї слїдує також і се, що не можна властиво ставити квестії про зєдинене церквей, бо суппонує ся, що суспільности еретиків в нїякий спосіб не могуть бути названі „церквами". Можна говорити лише о наверненю поодиноких блудних синів. А яке успособленє викликує сей спосіб говореня в душах схізматиків, можна вносити з тих чувств, яких дізнаємо ми самі, коли деякі гетеродокси виключають нас із Христової церкви. Далеко до того, щоби сим способом зросла взаїмна прихильність противно — серця з кождим днем що раз більше відчужують ся.

Треба проте на означенє обсягу церкви глядати иньшої формули, що більше надавала би ся до позисканя сердець схізматиків і других дісидендів. Після моєї гадки така формула дасть ся не лише винайти без нарушеня правди, але її навіть домагає ся старанніїший аналїз теольоґічний.

Деякі некатолики закидають нашим богословам будьто-би неслушно вони викривили поняте церкви, бо розуміють її лише яко видиму суспільність злучену звонами єрархічного підданьства а залишають Павлову ідею „містичного тїла Хрстового". Кажу неслушно, бо вже від часів сьв. Августина ледви чи знайде ся католицький богослов, що неузнавав би тих містичних відносин між членами церкви а її небесним головою, Христом. Однак треба признати, що передовсїм від XVI. столїтя, т. є. від коли протестанти відпали від єдности, наші богослови при виясняваню науки про церков, клали більший натиск на поняте церкви, о скілько вона є видимим єрархічним товариством, як на її містичний характер, о скілько є „тїлом Христовим", або не робили між сими обома понятями виразної ріжниці.

Наслїдком сего повстали між схоластичними авторами досить численні спори про членів церкви, відповідно до ріжних гадок, про есенціяльну форму, що становить суть церковного

тїла. Бо одні як Свареz[1]), уважаючи за таку форму внутрішну віру, думають, що всї формальні єретяки, хочби скритї, нїяким способом не могуть належати до церковного тїла, натомість схізматиків, а також віруючих катехуменів зачисляють до членів церкви. Другі з Белярміном[2]) видять форму становлячу тїло церкви в єрархічній лучности і не лиш єретиків, але також схізматиків та иньших виключають з поміж членів церкви. Хотяй в тій справі не прийшло між богословами нїколи до повної згоди, то в новійших часах майже загально годять ся на се, що схізматиків і єретиків не треба зачисляти до членів церковного тїла.

Легко згодимо ся на те, що гадка Белярміна є зовсїм правдивою, если маємо на зглядї лише суспільний характер церкви, та що їй належить ся під сим зглядом першеньство перед гадкою Свареза. Однак католицька наука о сьв. Тайнах доказує, що таке пониманє ще не зовсїм совершенне і потребує доповненя, бо тайни належать до одної правдивої церкви а однак строять ся важно в церквах, хотяй они не в суспільній злуцї з Римским Престолом.

Та обставина спонукала кардинала Франценїна глядїти середної дороги. Памятаючи на науку деяких богословів давнїйшої школи, як Кануса і Туррекремати, котрі зачисляли також знамя крещеня до елєментів, що лучать церков, признає, що всї важно окрещені — навіть поза католицкою суспільностию—стають частями тїла сьв. матери церкви і її членами; однак з другої сторони не хоче зовсїм відкинути иньших гадок, і тому зачисляє також віру та підданьство єрархічне до форм сполучаючих церков. А щоби розвязати затим слїдуючі трудности, робить виразну рїжницю між „forum internum“ і „externum“, між матеріяльними і формальними єретиками та схізматиками. В наслїдок сего, після гадки ученого кардинала, всї ті, що загально називають ся єретиками чи схізматиками, т. є. що не живуть у видимій злуцї з римською суспільностию, після осуду церкви уважають ся вправдї за єретиків чи схізматиків формальних і не належать до церкви „in foro externo“; однак „in foro interno“ і перед Богом так довго зістають правдивими членами церковного тїла, як довго особистим актом (що є тяжким гріхом) не пристануть на єресь або схізму.[3])

Хотяй би на тім треба було здержати ся, то чиж і ся гадка не була би вже великою потїхою. Припустїм, що церковний судія „in foro externo“ уважає всїх діссідентів на підставі прислугуючого собі права за формальних єретиків. Однак що спиняє богослова, щоби в працї для зєдненя не міг пити иньшою

[1]) De fide theol. disp. IX., s. 1, n. 3.
[2]) De Ecclesia militante cap. 2.
[3]) De Ecclesia, Romae, 1887. pag. 405.

дорогою і принявши, що всї розкольники в добрій вірі є такими, так з ними поводити ся і говорити, як вони суть „in foro interno“ і перед Богом т. є. як з членами тїла правдивої церкви і проте нашими братами в Господї?

Однак гадка ученого кардинала іще не вповнї нас вдоволяє. Слаба її сторона в тім, що мішає з собою анатомію, що так виражусь, і фізіольоґію містичного тїла церковного, бо після неї чоловік уроджений поза єдностию з Римом, через добровільний акт єреси чи схізми відпадає також „in foro interno“ від тїла церкви. Єсли би через свобідний акт єреси розривала ся звязь з церковним тїлом, то ми мусїли би відсудити від тїла церкви також укритих єретиків, а так звичайно не поступає ся.

Більше розяснили сю справу ті автори, що в наших часах зачали умисно досліджувати, яке значінє мають знамена сьв. Тайн. Дуже гарна, хоч може мало знана брошура Лїнґенса T. Ic. „Die innere Schönheit des Christentums“[1]) а також польська „Mistyczne ciało Chrystusa, a charaktery sakramentalne“[2]), попирають сильними доказами сю гадку: характеристні знамена сьв. Тайн мають ті питомі наслїдки, що людий ними назначених лучать невидимими узами в орґанїчну цїлість містичного тїла Христового, або иньшими словами дїлають їх членами а зглядно також живучими знарядами церковного тїла. Тому після сеї гадки знамя крещенія є першою і основною формою, яка творить суть церковного тїла. Єсли се правда, то з того виходить ясне заключенє, що нїкого з важно окрещених, як довго живе на земли, не можна зовсїм позбавити гідности члена церковного тїла, бо нестерте знамя заєдно піддержує орґанїчну звязь чоловіка з прочим тїлом церкви.

А чесноти актуальні і габітуальні, не виймаючи навіть віри, не становлять анатомічного укладу містичного тїла, лиш є його наслїдками. Тому треба їх відносити до житя чи до фізіолоґічних чинностий орґанїзму, а противно недостача чеснот, а навіть їм противні дїла і стани не вимагають, щоби член сейчас від тїла відтяти, але радше наносять смертельну хоробу, гей би параліж.

Своїм боком признаємо, що кромі перворядних звязів якими є знамена сьв. Тайн, є іще иньші, що лучать тїснійше містичне тїло Христове так, що і на внї воно творить орґанїчну цїлість. Я маю на гадцї суспільні звязи юридичного підданьства зглядом своїх душпастирів, а особливо зглядом найвисшого видимого голови, Вселенского Архієрея. Я є щиро переконаний, що се є ясна воля Христа, щоби ті, що чорез знамя крещеня є членами містичного тїла Христового, получили ся також суспільними і юридичними нервами так межи собою як з осеред-

[1]) Freiburg in Br. 1895.

[2]) Piątkiewicz S. J., Kraków, 1903.

ком видимої єдности, а єдність церкви щоб стала ся Божою печатю для нашої релїґії[1]). Христос припоручив, кажу, щоби суспільна злука вірних, або церков яко неподільна суспільність, сягала так далеко, як далеко розтягаєть ся їх злука містична, що опирає ся на знамени християньскої віри.

Хто усуває ся від сего обовязку і не жиє в злуцї з осередком єдности, сей справдї не під кождим зглядом належить до тїла церкви, бо не всїми можливими звенами є з нею получений. Що більше, коли маємо на увазї лиш суспільну природу церкви, можна сказати, що він знаходить ся зовсїм поза церквою. Мимо того, як довго такий чоловік сполучений бодай одним звеном крещеня містично зголовою Христом, не можна нїяк відмовити йому цїлковито назви члена церкви, хотяй би навіть в злій вірі зірвав суспільну звязь з Римським Престолом.

Коли ми проте зробили ріжницю між понятєм церкви, о скілько вона є суспільним, а о скілько містичним тїлом Христовим, можемо без перешкоди назвати восточних членами містичного тїла Христа, хотяй їх від нас дїлять згляди суспільні, можемо обійняти їх як братів в Христї і лише сего бажати, щоби також суспільні, на разї розірвані звена, як найскорше повязати. Восточні ріжнять ся іще тим від протестантів, що через знамя епископства і сьвященства, яке в їх суспільностях тревае безперервно, входять в склад містичного тїла Христового не яко віддїльні клїтини, але яко члени висшої кляси, вже почасти зорґанїзовані, хоч не всїми іше нервани получені з видимим осередком орґанїзму. В наслїдок того можемо говорити в правдивім змислї про зєдинене церквей, коли є бесїда про схізматиків.

Славний Вол. Соловьов, що дуже бистроумно поняв всю суть Христової церкви, уважає за перший обовязок тих, що бажають зєдиненя, як раз се признане звязи обох церквей, яка через містичні звена опирає ся на Христї. „Зусилля унії, каже сей славний філософ, будуть так довго пустою ілюзією, ба, навіть жерелом нових нещасть, як довго не буде признана есенціяльна (ми сказали би містично-сакраментальна) єдність церквей, восточної і западної, яко нероздїльних в своїй основі частий Христового тїла[1]). Треба полишити бесїду про наверне-не Греків та Россіян і з обох сторін стреміти до того, щоби есенціяльно єдність вселеньскої церкви, укрита перед нашими змислами, стала видимою через внїшне зєдинене двох церковних суспільностий, які вправдї розлучила історія, однак з огляду на Христа, вони позістали на далї злученими. А сего без нашої доброї волї не можна осягнути. Передовсїм проте треба старати ся, щоби була признана есенціяльна єдність обох церквей в Христї, опісля щоби дала ся відчути моральна конечність

[1]) Собранїе Сочиненій, Т. IV. ст. 100. і 101.

і обовязок розтягненя сеї єдности також на чисто людські відносини обох церковних суспільностий, а затим вже окаже ся церков також на внї одною". Се слова Соловьова.

* *
*

Зі справою, про яку ми досї говорили лучить ся питанє о познаках при яких помочі загально доказує ся, що лише римська церков є законною церквою Христовою. Сучасна апольоґетика в наших школах поступає при тім дуже легкою дорогою. Церков Христова є лиш одна, а заразом конечна до спасеня. Проте мусить бути видима і так визначати ся, щоби кождий чоловік, котрий дбає про своє спасенє, міг без труду її знайти. А що многі релїґійні суспільности мають себе за Христову церков, то повинні бути познаки чи знамена, що відріжняли би законну церков Христову від чисто людських стоваришень. Ріжні автори подавали всїлякі познаки сего рода, які досягали деколи числом сотки, аж вкінци стануло на тих чотирох прикметах, які церкві приписує символ Нїкейский.

Ся теорія чотирох знамен, випрацьована богословами, особливо новійшими на супротив протестантів, викликує вже задля своєї простоти против себе якийсь сумнів. Далї самі факти не дуже за нею промовляють і не зовсїм відповідають надїям її авторів. Бо если дїйсно через ті чотири прикмети, як загал думає, можна так легко розріжнити, яка з поміж сучасних христіянських суспільностий є правдивою церквою Христовою, то як же се стало ся, що тілько мілїонів людей не узнає римської церкви, противно — мало є таких, котрі би розважаючи ті прикмети, прилучили ся до неї. Чиж всїх дісідентів будемо обвиняти о злу волю і упертість?

Длячого також восточна церков важить ся за приміром наших авторів тими самими признаками доказувати свою законність? Може скажем: Се походить звідси, що кожда церков витворює собі таке понятє кождого познака, яке лиш їй відповідає. Однак тим способом осудив би ти теорію, бо треба би було знову нової крітериї, щоби з тих познаків видобути правдивий змисл.

В самій річи, кождий з нас, кому не чуже т. зв. основне богословіе, добре знає, к лько то треба напріти ся, щоби витворити для кождого познака таке понятє, що відповідало би лише римській церкві, з виключенєм кождої иньшої, навіть грецької церкви. Ся трудність, після моєї гадки, має своє жерело в такім поглядї, що звязь людий з правдивою церквою Христовою опираєть ся нероздїльно на одній якійсь точцї. Відси ділемма: „Сей чоловік або вповнї належить до церкви, або зовсїм нї; таксамо якась суспільність або є правдивою церквою, або зовсїм не належить до церкви і не може становити її части".

Однак пригадаймо собі, прошу, на се, що ми ось щойно сказали про членів церкви; трудність сейчас зникає, але заразом зменьшає ся значно практична вартість теорії чотирох знамен. Бо межи християнськими суспільностями ледви чи знайде ся така, якої вірні не належали би бодай в якімсь степени до правдивої церкви яко її члени, а вслід за тим не брали до повної міри участи в ріжних добродійствах правдивої церкви. А чим більше звен лучить гетеродоксів з правдивою церквою Христа, тим в більшім степени і з численнійших дарів церкви будуть вони користати. В слід за тим апологетична вартість знамен правдивої церкви при збиваню таких релігійних зборів тим більше зникає, чим менше недостає їм церковних звен чи то внутрішних, чи внїших.

Затим розділ про знамена правдидої церкви, особливо в приміненю до восточної церкви, треба в дечім змінити. Нич не силує нас відказувати апостольства єрархії восточної церкви, коли узнаємо епископат важним. Нич також не вимагає, щоби ми зовсїм відказували познак сьвятости тим, котрих тайни є не лише важними але також успішними і спасенними, коли тілько нема особистої перепони. Без сумніву старанне порівнанє обильности добрих дїл в римській церкві і в других церквах може довести нас до розсудженя, де більше богацтво Божої ласки — ся крітерія вимагає богато труду — однак заперечувати восточній церкві зовсїм сьвятість, як се буває звичайно, задля недостачі сьвятих не можна ані „a priori“ ані „a posteriori“. Не можна „a priori“ себ то на підставі певних богословських принціпів, бо єсли сьв. тайни удїляють благодати самі собою тим, котрі не ставлять умисно перепони, то чомуж не могли би також піднести чоловіка до сьвятости перевисшаючої звичайну міру? Чиж рука Божа не для всїх щедра? Не можна також „a posteriori“ т. є. досьвіду, бо грецька церков а тимбільше російська по відступленю від звязи з римською церквою видала і канонізувала цілий ряд сьватих. Хотяй не моя се річ твердити, що всї в той спосіб канонізовані були дїйсно сьвятими, то з другої сторони нарушували би ми вартість всякого людського сьвідоцтва, єсли би хотїли між казки вложити все те, що оповідаєть ся про сьвятих у схізматиків, руководячи ся при тім лише тим пересьвдчинєм, що між гетеродоксами неможлива визначна сьвятість житя. Впрочім через такий спосіб заключуваня ми допускали би ся софізмату, що в логіці називає ся „petitio principii“ або блудне колесо, єсли би ми наперед заперечили восточним сьвятість тому, що они схізматики, а опісля з недостачі сеї сьвятости хотїли заключати, що ті самі восточні не є членами церкви, але схізматиками. З тої причини в однїй літописи сьвятих якийсь учений автор наводить богато примірів сьвятости між відлученими від римської церкви а опісля не вагаєсь так заключити: „Длятого не треба після моєї гадки, сейчас вимазувати з катальогу сьвятих кого небудь лиш тому, що він жив підчас церковної схізми. І дїйсно, кілько ра-

зів на соборах ходило о згоду між церквою латинською а восточними церквами, предкладано і рішано спірні питаня, але ніколи не нараджувано ся над зреформованєм календара або літурґічної служби сьвятим". Той сам автор допускає також дар чудес між гетеродоксами. Подібно кардинал Маннінґ оповідає, що навіть між анґлійськими протестантами є богато таких, що вславили ся правдивою і явною сьвятостию [1])

Тут не можемо розводити ся над тим, на які трудности наражує ся кождий, хто доказує, що римська церков, не грецька є в с е л е н с ь к о ю і через то правдивою обручницею Христовою. Також *єдність* так віри як правління дасть ся до певної границї оборонити безпереривним епископством в грецькій церкві, однак признаю, що недостача висшого степени сеї єдности розброює найлучше восточних. Ся конечність суспільної унії достарчає католицьким апологетам сильного оружія против роскольників. А се не є нїчо иньшого, лиш доказуване *прямими аргументами* (не збочуючи до чотирох познаків) Божого установленя примату.

Коротко сказавши хто боронить римської церкви против схізматиків, не потребує доказувати, що грецькій чи россійській церкві не прислугує н ї о д н а з е с е н ц і я л ь н и х п р и к м е т обручниці Христової і задля того згадані церкви зовсім не мають средств конечних до спасеня, бо в дійсности сї партикулярнї церкви є получені бодай містичними звенами сьв. Тайн і сьвященства з Христом яко головою, а тим самим також з прочим тілом церкви; они мають участь в дарах правдивої церкви в міру їхньої звяси з нею і уживають правдиво к а т о л и ц ь к и х средств, ведучих до спасеня. Радше на се треба класти натиск, що восточна церков в теперішнім станї н е м а є в с і х е л е м е н т і в, які Христос надав правдивій церкві, а сю недостачу можна і треба доповнити лише через унію з Папою Римським. А щоби се доказати, теорія чотирох знамен, так як її звичайно предкладає ся, здає ся менї злишною, бо є иньші докази і то прямі, однак що правда, може не так ясні, щоби своїм сьвітлом проникнути очи всїх, навіть необразованих.

Однак, если славним чотиром знаменам правдивої церкви відберемо вартість для всїх відповідної критерії, то що поставимо на їх місце, щоби люди серед так многих релїґійних суспільностий могли легко пізнати одиноко-спасительну церков? Чи заразом не зносить ся сама видимість церкви?

Щоби відповісти на сю трудність, зробім аналїз тих річий, що в теперішнім надприроднім порядку є безпосередно конечні, яко средства до осягненя вічного щастя. Затим, з виїмком надпорядочних случаїв оправданя, спасене можна осягнути лише через церков, т. є. певними обєктивними средствами, які своїй

[1] Пор: Thureau-Dangin, La Rénaissance catholique en Angletterre, II., 108.

церкві повірив сам Христос. Якіж то сї средства, що називають ся строго-конечними до спасенїя? Відповімо, що се є деякі обявлені правди, (про їх число досї дискутує ся між богословами), що є безпосередно основою християнського житя — і сьв. Тайни, що достарчають Божої благодати, потрібної в дочаснім житю, особливо тайна крещеня, яка є обєктивним средством першого оправданя. Єсли проте говоримо о строгій конечности, то також конечність церкви яко средства до спасеня не є иньшою анї більшою, як конечність виразно вірити в обявлені правди і уживати згаданих средств. Далї, ся строга конечність церкви до спасеня вимагає лиш такої степени видимости церкви, щоби люди могли бодай знайти що йно вичислені средства. Всї прочі елєменти видимої церкви, між які треба зачислити також юридичне піддянство найвисшому видимому пастиреви, можна назвати після схоластиків конечними „de praecepto“, а від сеї конечности звиняє невминиме невіжество; або єсли хто волить, може назвати узнаване римського прімату конечним в ширшім змислї, а именно, о скілько ся інституція, силою одержаної непошибочности і юридичної власти, є найдогіднїйшим посередним средством, що заховує в чистотї иньші средства, які ведуть безпосередно до спасенїя, т. є. віру і сьв. Тайни.

Тепер приноровім сї засади до гетеродоксів, а особливо тих, о котрих нам найбільше ходить, именно до восточних, віддїлених від осередка церковної єдности. Они приняті через тайну Крещеня до містичного тїла Христового, задержали дотепер віру у все те, що вимагає ся до спасеня строгою конечностию средства і також в своїй власній суспільности уживають сьв. Тайн, установлених Христом. Чиж то не все, що становить сю строгу і пряму конечність церкви до спасеня? А єсли так, чиж се не злишне задля конечности спасеня установляти конечність познаків, при яких помочі мають вони осягнути се „minimum“, а се вже в своїй суспільности посїдають? Радше треба признати, як менї здаєть ся, що такі гетеродокси в добрій вірі належать вже до правдивої церкви Христової якою є римська церков, в такім степени, якого строго і безпосередно вимагаєть ся до спасеня, хотяй задля невіжества не узнають примату Вселенського Архієрея.

Своєю дорогою, єсли би хто з тих людий, пізнавши докладнїйше установу церкви, не хотїв іти за одержаним сьвітлом, ставив би певно непобориму перешкоду свому спасеню, бо відкидав би Господнїй приказ заховати єдність. В сей спосіб треба, після моєї гадки, розуміти так часто проголошуваний прінціп, що поза римською церквою нема спасеня. Але ми можемо ще більше сказати. Именно ті, що в добрій вірі належать до суспільности гетеродоксів, є без сумнїву позбавлені многих підмог постановлених на се, щоби стадо Христове не лише жило, але щоб уживало всеї повноти житя; сї підмоги переховують ся в цїлій своїй повноті в римській церкі, тому зга-

дані гетеродокси є виставлені на більшу небезпеку утрати спасеня. Однак тих користий, яких без власної вини не мають поза католицькою церквою, не можна зачисляти між средства строго конечні до спасеня, до яких винайденя треба би було крітерій легко доступних для кождого чоловіка.

Менї здаєть ся, що сю мою гадку потверджує також досьвід. В самій річи між гетеродоксами не лише майже всї люди прості, але богато навіть образованих, не винимаючи і богословів, (єсли можна вірити многим славнїйшим наверненим) держачи ся зовсїм в добрій вірі родимої церкви, мають повний душевний спокій і не думають над справджуванєм законности своєї церкви. Проте для тих, що в міру свого пізнаня і після ріжних обективних обставин вистарчаючо належать до правдивої видимої церкви, хотяй не всїми можливими способами звязи суть з нею получені, не є конечно в тім найвисшім степени конечности постановляти якісь внїшні знамена правдивої церкви, в якім степени церков є конечною до спасеня. А котрих милосерний Бог постановив з материяльної схізми привести також до виразного признаня, тим достарчає також достаточних мотивів, котрі однак задля ріжнородности осіб, вдачі, вихованя і пр., годї звести до якогось схемату.

Остає нам іще признати, що є певні обективні средства, за котрих помочию можна пізнати, яка з ріжних церковних суспільностий обіймає всї сущні складники Христової церкви. Однак легкости сих средств не треба мірити після строгої і безпосередної конечности церкви до спасеня. А що такі средства остаточно дадуть ся звести до історичного досліджуваня установи церкви, се ми вже натякнули висше.

* * *

Все те, що ми дотепер сказали, відносить ся більше до наукового і схоластичного метода трактованя справи. Однак схоластична праця нїяк не може вичерпати цїлого дїла приготовленя унії. Бо коли взаїмна відраза опанувала не лиш уми богословів та єрархів, але також серця народів, то крім учених розправ треба писати також книжки, приноровлені до загальної опінії та до понять народнїх мас. Проте скажемо тепер, про що треба писати і в який спосіб.

Всї знають, що простий нарід, який рідко бере ся до глубшого розслїджуваня річий і не має достаточного знаня догм, високо цїнить лїтурґічні церемонії своєї церкви і всякі батьківські звичаї. Таке ревне привязанє до батьківських традиций, впрочім похвальне, родить не малу небезпеку якогось ексклюзівізму, який для з'єдненя церквей може стати ся великою перепоною. Необразований нарід, мішаючи справу релїґії з формами внїшного культу, не легко зрозуміє, що обряди звийчайно ужи-

вані в другій релїґійній суспільности є так само добрі та сьвяті, як обряди, котрі удержує власна їх церков. Певно, не можна заперечити, що розличність обряду, яка заходить між обома церквами, стала ся для многих католиків, котрі жиють між гетеродоксами, дуже успішним средством захованя віри. Знаю таких людий, особливо в околицях західної Россії, що запалені похвальною ревностию до католицької релїґії, відчувають якусь відразу до всього, що заносить восточним обрядом і в других таке чувство впоюють. Деякі приміром гадають, що чудотворний образ Пресьвятої Дїви „Неустаючої Помочи“ треба усунути з костелів в Польщі, а то задля його східного походженя і грецьких букв, які на нїм виднїють [1]). Сим способом старають ся як найпевнїйше забезпечити ся перед схізмою. А зі сторони некатолицької — всї знають як далеко посувають ся россійські полемісти в підношеню власних обрядів понад католицькі, особливо ті, що пишуть для народа. Вистарчить побачити періодичне письмо п. з. „Почаєвскій Листокъ“ і другі сего рода листки та полемічні брошурки, в яких спосіб робленя креста, оплатки, голенє заросту у сьвященників, крещенє через поливанє водою, дальше барву вина уживаного до Служби Божої, піст в суботу і богато иньших річий, яких не будемо вичислювати, всьо то разом з „filioque“ і „непогрішимостю“ (sic!) папи зачисляють до „латинських єресий“. Легко можна зрозуміти, що така низька полеміка, котра внїшним обрядам приписує більшу вагу, як треба, хотяй може забезпечити членів власної церкви против „відступленя“, противить ся однак любови ближнього а найчастїйше також справедливости і правдї та відчужує що раз більше вірних обох церквей з кождим днем від себе.

Длятого всїм, котрі дбають про церковне з'єдиненє, повинно се найбільше лежати на серци, щоби таких суперечок о річі другорядні і для релїґії обонятні, якими суть ріжні обряди і звичаї уживані в партикулярних церквах, не лише самі старанно уникали і других по можности від них повздержували, але крім того як найусильнїйше старали ся положити конець таким книжочкам і письмам, які сїють незгоду; в тій справі не треба зовсїм зважати на се, чи такі письма походять від католиків, чи від гетеродоксів. Мусимо дбати, щоби в книжках і письмах призначених для народа, все одно чи католицького чи схізматицького, було виказане: Що причини незгоди між обома церквами в дїйсности дадуть ся звести до кількох точок доґматичних, а обряди, науку і всякі батьківські звичаї кождий, чи латинник чи грек, може а навіть повинен задержати, бо як у одних так у других є ті річи зарівно сьвятими, однаково затвердженими католицькою церквою. Треба остро вистуиати против всякого висьміваня і обиджуваня другого обряду, не меньше

[1]) Пор. статю: Walka dwóch obrazów, в часописи „Wiadomości Pasterskie, за червень 1906.

у католиків, як у схізматиків. Нарід треба переконати, що ріжнородність обрядів зовсім не буде перешкаджати релїґійній єдности, коби лише в сущних річах віри, се є в догмах наступила згода.

* *
*

Лишилось нам іще згадати про се, що в практиці мають зробити католицькі богослови, особливо славянські зглядом восточної а передовсім российської церкви.

Першим обовязком великої ваги, який можна і треба виповнити для зєдиненя церквей, є вірне поінформованє Западу про церковні справи востока. Бо щоби бажане дїло зєдиненя з кождим днем посувало ся наперед, мусимо пильно дбати, щоби опінїя западних про восток не містила в собі нїчого ложного і несправедливого, а єсли закрали ся до нашої лїтерагури які пересуди або не зовсім вірні погляди що до восточної церкви, треба всї до чиста усунути. Се дїло, задля язикових обставин належить в повнї до богословів славянських народів. А коли сю задачу сповняє вже з честию часопись „Slavorum litterae theologicae", то ми повинні лише дбати про се, щоби крім офіціяльної российської лїтератури т. зв. церковної, могла згадана часопись здавати вірні звіти також з иньших проявів релїґійного житя і то не лише з тих, які дїють ся в державній церкві, але зарівно з таких, які можна запримітити поза нею.

Нехай католицькі богослови познакомлять ся не лише з тими розправами, які видають ся під опікою Синода і академій, але нехай присвоять собі також твори тих, котрі зійшовши дещо на бік з утертої офіціяльної дороги з великим несупокоєм шукають Бога і Його правди. Маю на гадцї такі імена, як Соловьов, Трубецкой, Мережковскій, Булґаков і других. Широке поле для наших студий становить також релїґійне житє і його поступи та упадки межи безчисленними сектами, відлученими від державної церкви. Коротко сказавши, богослови, що хотять працювати для зєдненя, мусять всесторонно пізнати цїлого российського духа.

Друга річ, котрої можна ожидати від славянських богословів, полягає на тім, щоби взаїмно восточні пізнали їх твори про вселенську церков, про її науку і релїґійне житє. Хто лише трохи познакомив ся з лїтературою российських письменників сей знає дуже добре, кілько тяжких пересудів і злобних перекручень правди розсіває ся там про вселенську церков. Оріґінальні твори латинських докторів ледви чи де мають приступ до богословських шкіл Россії, а молодші российські богослови, виїзджаючи за границю своєї вітчини на продовженє наук, по найбільшій части записують ся на протестанцькі виділи і набувають відомости про католицьку церков з жерел найбільше во-

рожих нашій релїґії. Виробити в россійських богословах правдиве поняте про западну церков, напровадити їх на знатнїйші твори католиків і показати їм цїле релїґійне житє, яке цвите на католицкім Западї — отсе, після мене, задача славянських богословів.

Щоби се осягнути, треба нового періодичного письма, котре би могло лекше і ширше розходити ся межи Россіянами, як латинська часопись „Slavorum litterae theologicae". Болатина Россіянам не дуже мила і замало її управляють; тому лише люди більше учені достаточно її уміють, а для загалу, навіть з поміж духовенства, зістає она зовсїм чужою. Тому я сьмію предложити, єсли се буде можливе, щоби засновати якусь часопись, котра виходила би в россійській мові та в россійській державі. Такий періодичний огляд познакомляв би россійську суспільність а передовсїм богословів з поступом знаня у католиків, обговорював би точки стичности в науцї обох церквей і вказував би, в який спосіб погодити позірні суперечности. З другої сторони також католикам живучим в Россії, а особливо латинському клирови достарчала би ся часопись конечних відомостий про россійську церков і її науку та письменство. Також є пожаданим, щоби перекладати на россійську мову як найбільше знаменитих кателицьких творів, та розкидати їх поміж Россіян.

На кінци треба згадати ще про брошурки і летні письма, приноровлені до інтелїґенциї загалу, які також були би писані по россійськи. До них належалоби розвязувати або збивати закиди роблені католицькій церкві, розширяти більшу пошану для обох обрядів, розяснювати історію росколу і заходів около з'єдиненя, розбудити і плекати ідею будучого з'єдиненя церквей. Могли би там бути поміщувані також житєписи сьвятих, котрі новійшими часами жили в католицькій церкві, щоби тим способом католицька релїґія та її плідність і сьвятість заясніли повним блеском перед очима ортодоксів.

Треба ще спімнути на богато иньших способів, якими обі части християнського сьвіта могли би взаїмно до себе зближити ся; такими є спільні зїзди богословів обох церквей, взаїмна фамілїярна виміна писань, приватні зносини між учениками і тим подібні річи, над якими не стає часу розводити ся.

* *
*

Стараймо ся проте всїми силами в собі і в серцях віддалених від нас братів розбудити горяче бажаде єдности, щоби всї відчували з кождим днем більшу конечність, що треба вкінци покинути роздори. Певно, така праця вимагає довгого ряду лїт і многих поколїнь. Надмірний оптімізм нїчого не поможе а міг би для справи принести велику шкоду. Однак, хотяй лише мала надія на успіхи нам присьвічує, єсли застановимо ся над

сею справою усунувши всї оптимістичні іллюзії, то ми нїколи не уступаймо від високої задачі а оминаючи Скиллю надмірної певности добрих успіхів не даймо ся загнати в Харибду зневіри і розпуки. Славянським богословам, що жертвують свої сили для ідеї з'єдиненя, нехай заєдно присьвічує ся девіза: Сам Бог хоче, щоби всї були єдино. Не лякаймо ся жертви, котра полягає на тім, що маємо поносити тяжкі труди, хотяй самі не будемо збирати плодів своєї працї. Не манить нас надія сьвітлого успіху, а кличе нас голос обовязку; вислїд в Божих руках, а нашим обовязком є безупинна праця, якої не ослабить нїяка перепона, противно, она в немочи кріпить ся.

Хотяй би завели нас всї надії, то не заведе нас Бог, на котрого більшу славу стаємо до дїла.

Реформи в найвисшій церковній управі. Дня 6 липня 1908 р. вийшов декрет Папи Пія X. в справі реформи дикастерій Сьвятїйшої Столиці. Сей новий декрет — се акт дуже великого значіня. Впроваджує він новий порядок в найвисшій церковнїй управі і церковнім праві; установляє подекуди нові орґани, одну нову конґреґацію; в иньших конґреґаціях зміняє компетенцію і упрощує хід справ. Одним словом сим найновійшим декретом впроваджено в римській курії величезні зміни.

Реформа відповідає ясно теперішному соціяльному станови, і тому вона зміряє до усовершеня церковного праводавства і до ще сильнїйшого оживленя працї місіонарської.

Сей новий документ обнимає три части: 1. апостольску конституцію „Sapienti consilio", якою Сьвятїйший Отець реорґанїзує віддїли папської управи і суди, впроваджує лїпший поділ працї і ограничає накопичуване компетенцій в одних руках. 2. право (lex propria), яке нормує урядоване судових властий „Rota romana, і Signatura justitiae"; 3. загальне орґанїчне нормоване дїкастерий, які розпадають ся на конґреґації (найвисшу раду для праводавства і виміру справедливости), власти судові і офіції (пр. державний секрет. ріят).

Дотеперішний стан був слїдуючий: Центральними трибуналами церковної управи і судівництва є колеґії, зложені з кардиналів і папських консульторів — так зв. конґреґації. Они стоять під проводом Папи а вдекотрих навіть Сьвятїйший Отець є предсїдателем. Одні з тих конґреґацій приготовляють акти, другі — як конґреґація Індексу або Собору виготовляють рішеня. До конґре-

ґацій, яких орґанїзація опирала ся ще на буллї папи Сикста V.: Immensa aeterni Dei з 22. сїчня 1588 р. ввійшли протягом послїдного столїтя і власти судівничі як: „Rota romana“ і Signatura justitiae“. Rota була духовною колеґією судіїв для духовних спорів, однак свою компетенцію стратила з часом на річ конґреґациї Собору. Signatura знов мала предкладати всї внесеня і просьби, які напливали до папської канцелярії і виготовляти відповідні правні декрети. Вона складала ся з кардинала-префекта і з початку з 12. а посім з 7 референтів. З часом однак ограничила ся єї дїяльність на формальні скарги і конфлїкти що до компетенцій, а в кінци замкнено зовсїм єї чинности. Ту наступили тепер важні реформи.

Найважнїйші зміни, які впровадив сей послїдний папський декрет є: Справи спірні так цивільні як і карні віднято конґреґаціям а приділено властям судовим „Rota romana“ і „Signatura justitiae“. Всї справи спірні приділено Ротї в першій і другій інстанції а Сиґнатурі яко трибуналови касацийному в послїднїй інстанції. Конґреґаціям задержано лише децизії в справах дісциплїнарних. Отворено ще одну конґреґацію для справ дісциплїнарних, відносячих ся до Сьв. Тайн. Справи супружа отже не будуть вже належати до трибуналів Датарії і Пенітенціярії ані до конґреґації Собору.

Конґреґація S. Officii задержує децизію в справах доґматичних і в справах мішаного супружа. Єї задержано також оборону науки і морали; префектом її остає і дальше сам Папа.

Конґреґація консисторіяльна мала іменувати епископів, чувати над проводом дієцезій і семінарів та рішати конфлїкти о компетенцію між ріжними декастеріями. Теперішня реформа поробила і в тій конґреґації деякі зміни. Головно ходило о упрощенє ходу справ. Тому віддїлено справи дісциплїнарні і праводавчі, які лишають ся тепер при конґреґаціях, від справ спірних які приділено властям судовим (Rota і Signatura), унормовано полагоджуванє справ в першій інстанції і ввідклику, поручено слабшим і бідним давати безплатну оборону і не жадати від них таке анї правних заступників (Spedizionieri); унормовано також іменованє, права і дотації урядників.

Другою цїлию реформи було — більше оживити працю місіонарську. Справи місійні має конґреґація пропаґанди. Щоби вона могла успішнїйше дїлати, віддїлено від неї ті території, на котрих гієрархія церков на вже добре з'орґанїзована. Британію, Голяндію, Канаду, Сполучені Держави півн. Америки і кілька иньших вікаріятів видїлено з під єї обсягу і прилучено до нормальної орґанїзації церкви.

Державний секретаріят обнимає віддїл для звичайних справ (теперішний держ. секретаріят), віддїл для справ надпорядочних і віддїл для видаваня „Breve“ (теперішний секретаріят для Breve). Кождий з тих віддїлів має свого начальника, який безпосередно підлягає кардиналови — державному секретарови. Рефор-

ма в сім згляді є дуже добрим підгототанєм для нового кодексу канонічного права.

Конґрейації Собору поручено ті дісціплінарні питаня, які відносять ся до сьвітського духовеньства і взагалї християньского народу. Її віддано також ревізию ухвал провінціональних синодів і епіскопських конференціи. —

Конґреґація монахів задержує всї справи, які відносять ся до монастирів і монахів.

Конґреґацію епіскопів віддано під римський вікаріят; Конґреґацію для заряду майна церкви сьв. Петра ограничено лише на се одиноке дїловодство. Poenitentiaria, по виділеню справ правномаєткової натури, позістає і на дальше судом „pro foro interno“ се є в справах совісти.

Сьвященики а соціялїзм. Під тим заголовком подає „Дїло“ (ч. 188 з 22/VIII), що церков в Анґлії є далека від поборюваня робітничого руху як се доказує існованє товариства анґліканьских, соціялїстичних сьвящеників і збірний лист епископскої конференциї в Льондонї.

Погляди анґліканьскої церкви на ѣї становище до соціялїсму можуть бути такі, які їй подобають ся. Ми ту замітимо лиш то, що робітничий рух а соціялїсм, не є одно і то само, бо суть робітники, які придержують ся не лиш соціялїстичного сьвітогляду, але і лїбералїстичного і християньского. Згадаю лиш за Нїмеччину яка стала взором для прочих держав що до соціяльних реформ. Професіональні спілки (Gewerkvereine), які мають на цїли попираня інтересів фабричних робітників дїлять ся на три категориї: Соціяльно-демократичні з мілїоном членів, спілки Ґірш-Дункера з 110.000 членів, признаючих ся до економічного лїбералїсму, противного соціялїсмови і християньскі спілки з 200 000 членів, які стоять посередині між економічним соціялїсмом і лїбералїсмом, іменно на засадах християньскої економії. Крім тих трех категорий, має Нїмеччина професіональні спілки фабричних робітників з чисто-католицким характером. Проте, утотожнюваня робітничого руху з соціялїсмом, се груба односторонність.

Дальше, не хоче ся вірити, щоби анґліканьска церков годила ся на соціяльно демократичні погляди і на марксизм. Поминаю що система т. з. наукового соціялїсму збудована Марксом, зістала захитана нинї в своїх основах, іменно в материялїстичній історіософії та і економічні ѣї тези про теорию надвартости, теорию концентрациї капіталів, теорию змаганя ся нужди і теорию загальної економічно-соціяльної кризи, не устояли ся насупротив фактів. „Vor dem forum der Wissenschaft muss der Sozialismus als gefallen gelten“ замічає слушно економість Ретц-

бах. (Гл. A. Retzbach, Die soziale Frage, Freiburg Br., 1905. ст. 33—44; Jos. Biederlack, Die soziale Frage, Innsbruck 1904, 6 Aufl. ст. 96—100).

Що до релїґії взагалї, а християньскої специяльно, то социяльна демократия занимає засадничо вороже становище. Релїґія для социялїста, то лиш спредство для давленя робітника, то лиш пуста химера. Бога социяльний-демократ не признає, анї несмертельної душі. То не суть припадкові налетїлости, то основні засади марксисму як се заявив голова марксистів Бебель і їх реформатор Бернштайн. (Гл. Ретцбах l. c. 44—6 Бідерляк l. c. 68—70, M. Heimbucher Die praktischsoziale Tätigkeit, Paderborn 1904 ст. 29—30 . Релїґійні і фільософічні погляди противні самим засадам теїсму і християнїсму, а і економічні погляди социяльної демократиї противні системі християньскої економії, опертої на вірі в Бога і надприродну ціль чоловіка. „Ідеалів братерства“ зовсім не можна вважати „основою социяльдемократичного руху сего століття“ як се робить після „Дїла“ конференция епископів в Льондонї, з тої простої причини, що такі ідеали суть і в християньско-социяльнім русї, з тою ріжницию, що в християньстві сесї ідеали випливають з самої релїґійної системи, під час коли в социяльній-демократичній системі вони суть неконсеквенциею до материялїстичного принципу. Любов ближнього без любови Бога, евентуально без признаня Єго існованя, як се є в социяльній демократиї, не може бути „в дусї нашого Господа Ісуса Христа“.

Насупротив осуду социяльно-демократичної доктрини Маркса наукою і релїґією, не можуть в нїм полягати „всї надії людської суспільности“, як се виходилоби з енунциациї англїканьских епископів.

Социялїсм яко система не може приняти ся нїяким теїстом, християнином, а тим менше сьвящеником. Що в нїм є доброго, то не є специфічною прикметою социялїсму.

О. В.

Бібліографія.

Рік культурного житя.

(*Проблєм річного огляду.*)

Кругом нас на всїх областях людської дїяльности кипить житє невпинно і скоро. Як далеко сягає круг нашої об-

сервації, ми се бачим на власні очи. Та се, що ми видим, то лиш мінімальна часть із всего того, що сьвіт переживає. А еще із сего ми богато не розуміем і доперва ґазети мусять нам розтолкувати. Вони нам кажуть еще демо більше про ширший сьвіт, який лежить поза кругом нашої обсервації. Чоловік хоче довідати ся. чим люди живі, тай бере ґазету до рук.

Та щож, дневник чи часопись жиє лишень теперішною хвилею і для хвилї. Ґазета хоче виговорити ся лишень о тім, що вчера або нинї стало ся, що саме тепер люди думають (а радше сам редактор за них), плянують, роблять, що кому в руках горить. Таким чином дневник є зеркалом одного моменту житя: із вчера на нинї, та з нинї на завтра. Звідси, так як житє і події одної хвилї, так і актуальність ґазети є дуже роздроблена і случайна.

А яким таним мясом ґазети годують своїх читачів, видно із тих ненастанних відкликів і простовань, із тих ложних інформацій, які по упливі якогось часу самі через себе набирають цїлком иньшого осьвітленя. А кромі сего, який тїсний круг обсервацій і ідей репрезентує одна часопись (еще до того із своїми iga et studio) побачить кождий, хто має нагоду познакомити ся з кількома хотьби і ріжнородними часописями. Із близшого зіткненя ся з ґазетами чоловік мусить прийти до переконаня, що той, хто читає лишень один дневник, буде мати ограничені і односторонні погляди, — а хто читає їх більше, той тільки час тратить на дармо. Навіть найбільший оптиміем мусить признати, що в нинїшних часах дневники служать лишень для ріжнородних аґітацій: культурної своєї місиї вони або зовсїм не сповняють, або сповняють лишень случайно, коли не прямо шкідливо.

Та все таки хоче ся поступати з людьми на перед, хоче ся пізнати культурну працю послїдної доби. Пускати ся на щораз більше заливаючу повінь щоденної літератури, се прямо неможливе, коли єсть ся вже духово переладованим богатою культурною спадщиною з минувшини. Тут чує ся потреба якогось періодичного огляду культурного житя всесьвітного, який би, далекий від злоби і пристрасти борби дня, із цїлої безлїчи новостий склав одноцїльний образ часу і его культури. Він сказавби нам коротко і річево, що нового і замітного стало ся на широкім сьвітї, що люди здобули, збудували або поховали.

Правду сказати, се повинен нам дати щорічний календар. Але доки наші календарі будуть лишень ярмарочною тандитною роботою, наладованою цїлим базаром інтратних оголошень, злишних оповідань, нїкому непотрібних інформацій, — доки навіть наш календар „Просьвіти“ еще не розуміє своєї просьвітної місиї, доки він не є в силї дати нам одноцїльного образу нашого народного і всесьвітного житя за послїдний рік — доти будем мусїли звертати ся за такою просьвітою куди инде, там де єї найдем.

Якраз тепер в західній Европі повстає новий важний проблєм для культури і літератури, т. зв. річники. Доси бували лишень фахові річники, які давали огляд і суму духової праці чоловіка у певнім окремім для себе, спеціяльнім обсягу знаня. Послїдними же часами починають появляти ся річники універсальні, які старають ся одноцїльно обняти цїле культурне житє одного послїднього року.

Побіч річників, що держать ся практичної сторони щоденного житя: „Almanach Hachette“ (Paris) і „Kürschners Jahrbuch“ (Berlin, Hillger 1 м.), повстає „Türmer-Jahrbuch“, який за послїдний рік прибирає нове імя: „Am Webstuhl der Zeit“ (Herausgeber: Jeannot Emil Fr. v. Grotthus, Stuttgart, Greiner und Pfeiffer. M. 8) та скромнїйший „Welt-Jahrbuch“ (Verlag der Germania, Berlin, 1. M). Сего же року, недавно тому появив ся новий, вірний католицкому сьвітоглядови річник знаної сьвітової книгарнї Гердера в Фрайбурзї п. з. „Jahrbuch der Zeit und Kulturgeschichte. 1907. (1 Jahrgang. Herausgegeben v. Dr. Franz Schnürer. Freiburg, Herder 1908. VIII. 497 S. geb. k. 9.).

Видавець, директор приватної і родинної бібліотеки нашого Цїсара, від ряду лїт редактор віденьских часописий: „Allgemeines Literaturblatt“ і „Kultur“ з'єднав для сего нового і важного видавництва визначних мужів науки і полїтиків, так, що кожду галузь обняла відповідна фахова сила. Завдяки сему річник представляє одну самостійно обняту і оброблену цїлість. Цїлий річник є подїлений на 10 частий. За введенєм (Das Jahr 1907. Eine geschitsphilosophische Studie v. Kralik) слїдують глави: Церковне, полїтичне житє, суспільні і економчні питаня, наука, література, штука, хронїка, персоналїя, лїста посмертна і реєстр.

Перші 6 глав є розложені на більше уступів. З церковного житя є: загальний огляд (Dr. Kirsch), Нїмеччина (тойсам), Австрия (проф. Шіндлєр) Заграница (Dr. Kirsch. Тут на ст. 37 серед відомостий про Злучені Держави читаєм: „Епископскою юрисдикциєю над несповна мілїоном католиків грецкого обряду наділений Преосьв. Ортиньский“), місиї (P. Huonder). Полїтичне житє обнимає: Нїмеччину, Австрию і заграницю. Суспільні і економічні питаня дають інформациї про господарність і суспільний рух (Dr. F. Walter — заразом і короткий огляд суспільних проблємів), науку і образованє (E Roloff), пресу в Нїмеччинї (T. Kellen) і нїмецку пресу в Австриї (A. Weinar). Серед наук на першім місци стоїть богословє (Dr. J. Seipel), відтак: фільософія (Dr. A. Michelitsch), істория (Dr. E. Hildebrand), клясична фільольоґія (Dr. J. Bick), старонїмецка фільольоґія (A. Schönbach), істория літератури (B. Stein), етноґрафія (E. K. Blümml) і науки правничі (Dr. H. Sacher). Відтак із літератури є огляд лїрики і епіки (Dr. W. Oehl), драматичної літератури і театру (J. Sprengler), та прози (H. Brentano), — а зі штуки: про творчу штуку (Prof. Leitschuh) і історию музики (T. Kroyer).

В своїм роді інтересний є віддїл хронїка. Що і денебудь замітного в р. 1907 дїяло ся, лїтописець записав все в хронольоґічнім порядку.

Вправдї один рік є за коротка мірка часу, щоби ретроспективний огляд єго дав відразу вже праґматичну історию. „А однак, — скажем словами Краліка із введеня — цїлий рік без сумнїву дасть ся поняти яко орґанїчна єдність, яка межи двома зимами цїлком докладно відмежує ся від попереднього і слїдуючого року, так, як перстенї дерева або филї водні дадуть ся докладно відмежити і почислити, мимо незамітних переходів. І так як тоті перстенї характеризують індівідуальне житє дерева в кождім роцї після погоди, посухи і т. и., так само і кождому рокови припадає окремий характер. Певнї подїї, певні ідеї витиснули на нїм своє знамя".

Такі одноцїльні характеристики, не прості реєстрованя фактів дає згаданий річник. Він не лиш орієнтує читача про так названу ґазетярским жарґоном „нову ситуацию" на полях єму більше знаних, але і відкриває перед ним ширший сьвіт культурної житєвої працї.

В інтересї здорового, католицкого поступу і загального образованя се видавництво заслугує на широке розповсюдненє.

О. Боцян.

II. Богословіє біблїйне.

Theologia biblica sive scientia historiae et religionis utriusque testamenti catholica. Scripsit in usum scholarum. P. Michael Hetzenauer O. C., prof. exegesis in universitate Pontificii seminarii Romani ad s. Apollinarem.

T. I. Vetus testamentum. Imaginibus 100 et tabulis 3 geographicis illustrata. Friburgi, Herder. 1908. XXXI, 654. вел. 8° K. 14.40.

Біблїйне богословіє є систематичний виклад цїлої науки, віри і обичаїв, який містить ся в сьвятих книгах обох Завітів. На основі ексеґези, яка добуває єї материял із сьв. письма, відтак і біблїйної істориї, що постепенно розвиває перед нею подїї обявленя, вона орґанїчно вяже зі собою добуті правди і викладає їх систематично яко основу для доґматики і моральної. Сю науку протестанти, які біблїю уважають за одиноке жерело віри, вже віддавна залюбки плекають. У католиків же до послїдного часу давав ся відчувати єї брак, тим більше, що великий поступ історичних наук і ріжні напрями в ексеґезї та в „біблїйнім питаню" взагалї, казали богословови оглядати ся за якимось певним і солїдним провідником. Як раз в пору приходить автор, знаний вже в науцї біблїйній із своїх публїкаций, зі своїм „Богословєм біблїйним".

Воно науково розслїджує і викладає наперед історию, а відтак в другій части релїґію Старого Завіта. Крок за кроком находим тут майже при кождій точцї згадані і критично розсьвітлені погляди і толкованя католицких і некатоблицких, консервативних і модернїстичних ексеґетів, так що кромі позитив-

ного материалу ся праця дає заразом і огляд теперішного стану біблійного питаня. Особливо важна є друга часть, яка стане в великій пригоді католицким доґматикам. Неодно місце, на яке вони доси покликували ся, найде тут властиве зрозуміне, на неодно питане найде ся тут ліпший цитат. Тим більше, що майже всї доґматичні цитати із Старого Завіта є критично, фільольоґічно і ексеґетично розслїджені, невластиві пояснення відкинені, найновійші закиди противників увзглядненї — а ві всїм захована наука і передане католицкої церкви.

О. Б.

Úvod do Pisma sv. Nového Zàkona. Sepsal Dr. J. L. Sýkora. Dilu II. část 1: O dějepisných knihach Nového Zàkona. V Praze 1907 ст. 585 вел. 8⁰. 10 К.

Рівночасно при згадцї про Старий Завіт звертаємо увагу на ческе введене до Нового завіта, яке є премією за рік 1907/8 для членів тов: „Dědictvi sv. Prokopa v Praze“. Се товариство, основане еще 1861 р., поклало собі за цїль „видавати богословскі наукові книжки в ческім язицї, щоби (ческий) нарід мав свою власну богословску науку“. Яка велика і наслїдування гідна цїль! Звичайний член, який зложить (ратами) 80 К. дістає до смерти премії річної вартости від 6—10 К. Доси товариство видало вже 47 премій, наукових праць, які відносять ся до всїх майже галузий богословского знаня.

І послїдна премія, труд професора ческого богословского факультету в Празї і каноніка Сікори, є солїдним вкладом в ческу яогословску науку. Він є продовженем виданого через него в тім самім товаристві загального введеня до сьв. книг Н. З. і обнимає книги історичні, а рівночасно доповненем перекладу і коментара до новозавітних писем, зладженого через Сушіля. Так працюють братя Чехи над своєю наукою. Коли і у нас буде таке товариство і своя питома богословска наука?

О. Б.

Euchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum auctore Henrico Denzinger. Editio decima, emendata et aucta, quam paravit Clemens Bannwart S. J. Friburgi, Herder. 1908, XXVII, 628 ст. 8⁰. К. 6. опр. К. 7.20.

Кождий, а передовсїм початкуючий, богослов при науцї доґматики відчуває, що крок потребу знати, яка правда є, як каже ся, de fide, — наукою обявленою, або церквою або церквою до вірованя опредїленою, а яка лишень наукою богословів. У підручниках се є всюди точно і послїдовно зазначено. Кромі сего при збираню доказів і сьвідоцтв для поодиноких тез чоловікови не гаразд обізнаному у церковній історії імена собор в і пап „мішають ся“, тим більше, коли не знає ся віку анї причини скликаня собора, або часу і дїяльности папи. Нераз і сам цитат буває або лиш вказаний або в такому скороченю наведений, що его змісту тяжко поняти.

У всіх тих случаях, наколи наука має бути певна себе і розумна, треба мати під рукою само жерело і після него орієнтувати ся. На се треба би було великої бібліотеки і богато часу. Щоби сему зарадити, більше як 50 літ тому (1854) професор вірцебурґского університету, знаний і у нас автор 2-томового твору: Ritus orientalium in administrandis sacramentis, Генрих Децінґер, зладив збірник: „Enchiridion symbolorum et definitionum quae de rebus fidei et morum a conciliis oecumenicis et summis Pontificibus emanarunt“.

Ужиточність сеї книжки слїдна з еї частих видань, яких еще за житя автора († 1883) було шість. По его смерти з меньшими то більшими поправками та доповненями проф. Ігната Шталя (Stahl) книжка появила ся еще три рази, а отсе тепер вийшла вже у десятім виданю в цїлком новім обробленю.

Передовсїм мимо стисліїшого друку значно зросла. Прийшло ся неодно з давнїйших видань, що було непевного походженя і малого значіня счеркнути, а вмістити в текст богато нового, на що вказали були ріжні рецензиї, або чого достарчили найновійші часи. Самих рішень папи Пія X є 130 чисел. Головна заслуга нового видавця є стисле переведене хронольоґічного порядку і як найточнїйша ревізия автентичного і певного тексту. В тій цїли всї сьвідоцтва були зіставлені з самими жерелами, вказаними в нотах і в разї потреби справлені. Кромі сего для кождого тексту є наведених більше жерел, з яких коли не одно то друге дасть ся найти у більшій бібліотеці і в контекстї прочитати, а попри жерела еще і вартість і вік. Таким чином підручник Денцінґера стає тепер поважною методичною історичною христоматією. І ужиточність его тепер значно більша завдяки ріжним хронольоґічним вказівкам, розстріленому друкови і відсилачам на другі схожі місця.

Все то робить сю книжку, доси загально і справедливо хвалену, ужиточною не лишень для каждого богослова, але і для катихита (особливо середних шкіл) і проповідника. *О. Боцян.*

Критичні замітки до руского шематизму Львівскої Архіепархії за рік 1908.

Від шематизму вимагає ся точности в датах, а похибки в тім взглядї кидають лихе сьвітло на публїкацию, тим паче, що вона церковного характеру. Найновійший львівский шематизм має такі похибки, з яких найбільше впадаючі в очи хочу виказати в тій цїли, щоби видавництво уникало їх на будуче.

Похибки дїлю на три кляси.

I) Число душ в деяких парохіях і деканатах ані не малїє ані не більшає. На 754. парохій Львівскої Архіепархії близько 280 (отже яких 35%) не виказує нїякої зміни в числї душ між 1907 а 1908. Приміром Бережани в обох тих роках числять 4980 душ, Збора 4965, Калуш 3076, Золочів 6030, Городок 5170, Щирець 4520. Болехів 5445, Стрий 7376, Могильниця 3 72, Тернопіль 9520, Відень 2531. В цїлім деканатї (а деканат числить 20—30 тисяч) тернопільскім, залозецкім, тухляньскім, болехів-

ским, львівскім-замійскім, радехівскім і в майже цілім золочівскім не прибула ані не убула в двох послїдних роках ані одна душа.

Значить, що цифри передруковують ся з року на рік, а тої обставини зовсїм не зазначує ся!

Деякі парохії здають ся виказувати за високий приріст населеня. Приміром Туря велика підскочила за оден рік з 2766 на 3153 душ, Хоросно з 507 на 808, Глїбовичі свірскі з 1745 на 2066, Нове Село з 2308 на 2772, Шнирів з 1287 на 1616. Інші парохії виказують занадто заокруглені дати. Приміром Бродки числили в 1907 р. в матерній церкві 800 душ, в першій дочерній 500, в другій 400. В році 1908 було в матерній 900, в дочерній 600 і 500.

Значить, що хиба цифри фабрикує ся після формулки „менше-більше“!

II) Шематизм подає неправдиві і неточні*) вісти. В 1908 р. „студиюють“ на інсбруцкім університеті о. Гр. Плакида і о. Ант. Содомора, хотяй перший з них від двох лїт не є в Інсбруцї, а другий не є сьвящеником і не перебуває сего року в Інсбруцї.

Натомість не помістив шематизм між інсбруцкими студентами Кон. Богачевского, Вол. Лиска, Гн. Цегельского, Мир. Горнїкевича, хотяй вони студиюють в Інсбруцї вже від жовтня 1907 р. а перший з них ще від 1905. Спис осіб відсилає по блисші дати про Кон. Богачевского до сторони 217-ої, на якій однак нема про него нїякої згадки, тай не може бути, бо ту поміщені сьвященики теребовельского деканату. Про богословів М. Горнїкевича і Гн. Цегельского нема в цілім шематизмі нїякої згадки. Про о. Мик. Хмільовского таксамо, хотяй в 1907 р. був він ще в рубриці „ожидаючих рукоположаня“. Про о. Леонт. Куніцкого нема нїякої згадки в 1908 р., хотяй в 1907 подано его яко сотрудника в Оріхівци з фальшивим додатком „вдовець“. о. Амвр. Редкевич поданий в „списї осіб“, а поблизші дані про него відсилає спис на сторону 233, де однак нема про него ані слова, а доперва на ст. 248 сказано, що він перейшов до Відня в часї печатаня шематизму.

Хто знає, чи таких невірних і неточних дат нема більше?

III) В шематисмі суть суперечности. Ант. Содомора є рівночасно сьвящеником-докторандом в Інсбруцї і богословом IV. р. у Львовѣ.**) В „сумаричнім переглядї“ (на ст. 242) подане число сьвящеників-докторандів на віденьскім і інсбруцкім університетї на 6, на ст. 233 подані імена 5-ох з них, а на ст. 248 подане імя 6-ого (але фальшиво, бо замість Андрей повинно бути „Амврозий“). Той сам „перегляд“ (ст. 242) подає число віденьскіх

*) В р. 1907 ожидає рукоположаня у Львові сьвященик перемиский о. Кар. Король, що є вже три роки по сьвяченях.

**) о. Леонт. Куніцків був в р. 1907 сотрудником в Оріхівци, а рівночасно докторандом в Відни і то в Авґустинеум.

ско-інсбруцких докторандів-несьвящеників на 6., хотяй імен їх в цілім шематисмі нігде не стрічаємо. Зайшла ту та похибка, що тих самих 6. віденьско-інсбруцких докторандів взято в „сумаричнім переглядї“ аж два рази; раз яко сьвящеників, другий раз яко питомців.

Вкінци додати не завадить, що если „сумаричний перегляд“ подає число сьвящеників-монахів в Римі (2) і монахів взагалї в Америцї (11), то повинен би згадати і за монахів в Інсбруцї, яких є лише шістьох.

Сї замітки зволить видавництво шематизму приняти до відомости. А і читачі повинні свої спостереженя подавати до відома, щоби наш шематисм ставав щораз повнїйший і вірнїйший.

О. В.

Всячина.

Протест.

Сьвященики деканату Белзкого зібрані дня 3. вересня т. р. на соборчику деканальнім в Шміткові заявляють своє обуренє по причинї тяжкої обиди нанесеної Їх Ексцеленцiї Митрополитї в 182 ч. „Дїла“ в артикулї затитулованім: „Ad majorem Poloniae gloriam,“ де в брутальний спосіб нападає автор статї на честь найвисшого Достойника руско-католицкої церкви. Одноголосно ухвалено остерегчи згадану ґазету, наколиби в будучности така то статья антірелїґійна або ображаюча Князїв церковних, появила ся на єї стовпцях то духовенство деканату Белзкого буде старати ся повлїяти на рускій загал, щоби так Братя в Христї як і підчинений їх пастві нарід пренумерувати єї залишили.

Соборчик деканальний звертає ся до Преп. Духовенства всїх трех Епархій, щоби в імени сьвященичої солїдарности вступило в єго слїди, стануло в оборонї своєго епископату і тим то дало повну сзтисфакцію Єго Ексцеленцiї за нанесену зневагу. Заразом заявило, що не дозволить безкарно з'огиджувати достойну Єго личність.

Дальше завзиває соборчик деканальний редакційний комітет „Дїла“, щоби в склад редакциї покликано людей моральних і віруючих, котрі оживлені духом любви Христової устороняли би всякі роздори межи дїтьми одної матери церкви і не виступали ворожо супротив єї католицким засадам, противно помічні були духовенству в ширеню христіаньскої культури,

на котрій єдино почиває щастє, розвій і світла будучність народів.

Шмитків, дня 3 вересня 1908.

О. К. Селецкий, декан Белзкий и пр.

Протест.

Духовенство деканата Городецкого, зібране на соборчику в Керници, дня 16. вересня одноголосно висказує своє обурене з причини безпідставних напастий в політичних часописях на Іх Ексц. Впреосв. Митрополита Андрея.

Конкурс. Гр.-к. Уряд парохіяльний в Сокали потребує зараз осьвідомленого **дяка,** котрий би був заразом здібним **дірігєнсом** і учителем місцевого хору. Відписи сьвідоцтв відбутих наук і услівя вносити листовно до Уряду парохіяльного в Сокали.

З Товариства сьв. Ап. Павла. Заходом Виділу Товариства сьв. Ап Павла відбудуть ся в днях 5, 6, 7, 8, 9. жовтня с. р. в дух. Семинарії у Львові реколекциї для всего архіепархіяльного Духовенства. Перша наука реколекційна буде виголошена вже 5/X. о 8. годині вечером, тому **просить ся Всч. Отців зголосити ся уже дня 4. жовтня вечером;** порядок визначить отець провідник реколекций. Хто з Всч. і Вспр. Отців схоче взяти участь в сих реколекциях, зволить прислати за ціле удержане в протягу згаданого часу на руки о. Володимира Семкова, касієра Товариства 10 корон (Адреса: Площа сьв. Юра ч. 5).

Такі самі протести ухвалили деканати Ходорівский і Стрілиский.

Повідомляю отсим Всч. і Високопр. ОО., що від дня 1. серпня 1908 р. переняв я від о. Совітника Томи Бородайкевича катихити ґімиазияльно в Тернополи аґенди: „Братского Союза". До тепер на девятнайцятий случай вплинуло 37 кор. на одноразову запомогу. В всіх справах Братского Союза прошу в дносити ся під адресою підписаного. О. Теодор Цегельский, гр. кат. парох в Струсові.

Виділ Тов. сьв. Ап. Павла у Львові розписує конкурс на написаие популярних книжочок для народу. Яко нагороду за труд рішив дати 24 корони за одии аркуш друку малої вісімки оріґінальної праці, а 16 корон за такий же аркуш друку, если праця буде перерібкою або перекладом з чужої мови. До автора ставляє Виділ ось ті вимоги:

1) Праця мусить обіймати найбільше один аркуш друку.

2) Мусить порушувати тему релиґійного змісту.

3) Мусить узгляднити в першій мірі ті правди сьв. віри, які в нашім народі є найбільше заатаковані ворогами Церкви.

Релиґійність Поляків. В 11. зошиті теольоґічного католицкого місячника „Apologetische Rundschau" (III. 1908. ст. 439), що виходить в Тревірі, читаємо таку інтересну замітку.

Якийсь соціяліст закинув, що релиґійні народи як Поляки стоять низко що до культури. На то відповідає вдатно редакция, що культура, розуміе ся материяльна, залежить передовсім від богацтва вугля і желіза, дальше від політичних відносин дотичного народа. Релиґія не впливає безпосередно на витворене

материяльної культури (хотяй ту культуру ублагороднює, єї підносить, дає єї етичний підклад). Томуто і високу культуру приміром надреньскої, строго католицкої провінциї не можна приписувати о першій мірі релїгії.

Що до Поляків, то причиною їх низшої культури, є брак вугля, желїза, полїтичної свободи і їх питомий национальний характер. А до того „die Religiosität der Polen ist übrigens durchaus nicht immer eine wahre Religiosität, sondern zum Teil Aberglaube und nationale Voreingenommenheit“. То послїдне досьвідчив руський нарід на власній шкірі!

Тепер хиба годї буде звалювати польский шовінїсм на рахунок католицисму, яким деякі Поляки маскують ся!

З нашої преси. Виступи галицкої полїтичної преси не позбавлені мимовільної гумористики.

Епископ станїславівский, і взагалї наш цїлий епископат, є, на думку польскої преси, завзятим аґітатором „безбожного українїсму“, підчас коли, після погляду української преси, є він аґітатором польонофільства і москвофільства, але на супротив того заявляє знова москвофільска преса, що руська єархія, головно станїславівский владика, є пастирем одної, а то української партиї.

„Мягкі“ закидають епископам нехтоване национальної справи, „тверді“ знова додають нехтоване справ самої церкви, взглядно єї обряду.

Більше можливостий вже неможливо!

При тім ще одно замітне. Як оден новойорский комісар полїциї добачував жерело всяких злочинів в жінцї: „cherchez la femme“, так наша преса винайшла унїверсальну хоробу нашого народа і церкви, именно єзуїтів: „cherchez les jésuits“! Мимоволї пригадує ся закид якогось єзуїтофоба, що Єзуїти причинили ся до упадку Царгорода. Вони знищили то місто на яких двісті лїт перед своїм існованєм. „Галичанинъ“ приписує „єзуїтским“ вливам латинїзацию нашої церкви (Галич. ч. 179), а „Дїло“ (ч. 187) закидає їм . . . . . ширенє православія! „Дякувати за те зн. православє будемо і польським єзуїтам“. Коментарі про льоґіку галицко-руської журналїстики тим самим злишні!

„Галичанинъ“ (ч. 179) розвиває дальше свої погляди на католицку церков, закидаючи, що Рим поборює „руссскую національную идею“ а владики і Василияни пропаґуювь українїсм, а то в церковнїм інтересї латиньства, а в полїтичнім польонїсму.

При обговорюваню заказу читаня „Дїла“, „Свободи“ і пр. нарікає „Галичанинъ“ на обмежуванє личної свободи сьвящеників. Знає добре москвофільский орґан, що і єму і Русс. Слову таке саме належить ся, як і українським орґанам, знає він добре, що деякі москвофільскі сьвященики суть таксамо партийними фанатиками, як деякі українскі. Обмежати той фанатисм є сьвя-

тим обовязком епископа, хотяйби полїтична конституция дозволяла сьвященикам підпорядкувати сьвященичу дїяльність під партийну аґітацию, які се „Галичанинъ“ заявляє. В згаданім числї вїє з „Галичанина“ тим духом, про який згадує моя стаття п. з. „москвофільскі погляди на катол. церкву“.

В делїкатній формі закидає „Галичанинъ“ нашій єархії ні більше ні менше, як ослаблюванє релїґійного духа в народї (ширенєм україньства) ad maiorem Poloniae і латиньства gloriam! „Національні основи“ нашої церкви бере москвофільский орґан в оборону, але „ad maiorem schismae gloriam“ via Почаїв-Київ!

О. В.

В справі протесту соборчиків. В „Ниві“ (ст. 536—7) піддано гадку, щоби соборчики своїми ухвалами і адресами протестували против напасти, поміщеної в „Дїлї“ на Ексц. Митрополита. Сьвященики белзкого деканата дали початок, як доноситъ „Руслан“ (ч. 194).

„Дїло“ (ч. 202) вважає такий протест за безпредметовий, „бо (sc. протест) звертаєть ся проти статї, якій ті полїтичні чинники, що відповідають за напрям дневника, відобрали всяке значінє“. Силу протестів має ослаблювати — на думку „Дїла“ — факт, що протестуючі не всї передплачують „Дїло“.

Обі замітки неузасаднені.

Протест духовеньства лиш тодї бувби безпредметовий, по звісній заяві видавництва „Дїла“, єслиби протестовано виключно против национально-демократичної партиї і „Дїла“, яко єї офіцияльного орґану. Тимчасом протест відносить ся до самого факту оклеветаня Митрополита, менша з тим, хто і де того допустив ся. Дальше, факт оклеветаня дає ще і нагоду, заявити духовеньству свій пієтизм до невинно оклеветаного Архіерея, що конечно викликує потребу заняти ся згаданою статию і „Дїлом“.

Але і в відношеню до партиї і єї орґану протест ще зовсїм не став безпредметовим. Партия і видавництво відпекали ся статї бувшого редактора, яко вислову єго особистих поглядів. Але на них ще тяжить обовязок дати оклеветаному Митрополитови якусь сатисфакцию, що до тепер на жаль не стало ся. Протест може проте відносити ся і до занедбаня того очивидного обовязку, занедбаня тим тяжшого, що партия завинила неґативно і морально, зн. недоглядаючи відвічального редактора, звісного вже перед тим зі своїх лїберальних вибриків.

Обставина, що деякі з протестуючих не передплачують „Дїла“, ослаблювалаби силу протесту хиба тодї, єслиби протестовано против полїтичного напряму дневника, до чого мають право лиш ті, що підтримують дневник за єго полїтичний напрям. Але протести соборчиків звертають ся против ложи і клевети, отже против морального зла, поповненого в дневнику, а

до такого протесту мають право всї ті, що їм залежить на тім, щоби руска преса була чесна.

Відтак, хотяй не кождий сьвященик передплачує „Дїло“, але і єго не поборює, а бере ся до поборюваня аж тодї, коли дневник промахує ся морально. Так отже і сьвященики непередплатники „Дїла“ можуть посередно впливати на материяльне положенє „Дїла“, можуть підтинати єго бит. І так будуть робити, єсли „Дїло“ не заперестане своїх промахів, а протести суть заповідженєм того-ж. З тої рациї протест має своє значінє.

Не можна собі легковажити опінії, яку „Дїло“ може мати серед суспільної верстви, так зрослої з народом, як духовеньство дарма, що не всї члени тої верстви підтримують материяльно „Дїло“. А та моральна сторона також щось значить! Єсли „Дїло“ не думає числити ся з опінїєю духовеньства, о скільо потрібує єго пренумерати, то тимсамим викличе против себе і ту частину духовеньства, яке єго материяльно попирає.

В кождім случаю, протест непередплатників зовсїм не є так маловажний, якби се кому могло видавати ся.

о. Он. Воляньский
предплатник „Дїла“.

З нашої преси. „Галичанинъ“ видить причину переходу на латиньство між львівскими Русинами в недбальстві „української гори сьв. Юра“, підчас коли „Дїло“ добачило причину того самого факту в москвофільстві львівских сьвящеників, а в сьв. Юрі видить „твердиню“ москвофільства.

„Галичанинъ“ (ч. 187) оцїнює справи католицкої Церкви і українськой партиї, з „умасшедшої“ точки зріня. Неборачиско так занепав на умі по напасти на епископа Ортиньского, що сьвящеників, виступаючих в оборонї тогож епископа против сьвящеників з школи Наумовича, утотожнив з „сьвященіками“ т. з. независимої українськой церкви. Не журіть ся, господа, сьвященики независимої церкви з шевченківскою релїґією суть такими апостатами, як сьвященики цареславя з наумовичівскою релїґією. Рїжниця між ними є хиба та, що перші почитають чоловіка, який умер в тій вірі, що в нїй уродив ся, а другі поклоняють ся божкови апостазиї.

Підчас коли „Галичанинъ“ стає щораз острійше виступати против нашої церковної єрархії і взагалї що раз явнїйше виявляє свої схизмофільскі інстинкти, то в „Дїлї“ можна завважати від уступленя попередного редактора корисну зміну в трактованю церковних справ. Звертанє уваги на паломництво до Києва і Почаєва (ч. 193), подаванє вісток з катол. руху в Чехах, обширнїйший огляд з ватиканьских кругів про іменованє кардинала Рамполї секретарем консисторскої конґреґациї, а передовсїм

тепло і симпатично написана новинка про становище американьско-руского епископа (ч. 196) — всьо то доказує, що нова редакция позбула ся тенденційного, тїсного доктринерства в трактованю церковних справ і увзглядняє потреби своїх предплатників-сьвящеників. Ходить тепер о то, щоби сеся зміна не була хвилевою, як то, на жаль нераз лучало ся.

Тому наше духовеньство повинно подбати о усталенє і петрифікацию нового напряму в „Дїлї“. Як то стане ся тоді певно „Нива“ понехає неприємного поборюваня будь що будь найповажнїйшого того нашого орґану. Полїтично-партийний напрям „Дїла“ до „Ниви“ не належить. Ій ходить о то, щоби „Дїло“ і взагалї цїла наша преса були коректними в справах церкви. Позатим повна свобода і толеранция.

О. В.

НА РУСЬКІ ШКОЛИ!

Марки і телєґрами

Руського Товариства педаґоґічного

можна дістати у всїх Філіях і в Головнім

Видїлї у Львові ул. Сикстуска ч. 47.

В школї наша будучність!

Просимо о вирівнанє залеглої передплати. Адм. „Ниви“

Видає „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає свящ. **Д-р Д. Яремко.**

З друкарнї Ставропиґійскої під упр. М. Рефця.

Число подвійне.

Ч. 20. і 21. Львів, 1. падолиста 1908. Рік V.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодиноке
число 40 сот.

НИВА

Адреса
редакції і
адміністрації
Львів, улиця
Коперніка ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кождого місяця.

ЗМІСТ: о. О. Воляньский, Нива яка повинна бути, а яка вона є. — о. М Дороцкий, Голос природи. — о. М. Щепанюк, Не убий. — Руска колеґія в Римі. — Ювилейні торжества в Інсбруці. — Істор. статист. замітки про інсурбцкий теол. факультет і конвікт. — Бібліоґрафія. — Всячина: ухвали соборчиків. Съвященьство а противцерковні напрями в нашій „Народне Слово“ і Галичанинъ“. Польско-паньска релїґійність. Ісус і Мария. Corrigenda. Від Редакциї. — Додаток: о О. Воляняский, Апольоґетично-соцыяльна дїяльність руского душпастира в наших часах.

Від Редакциї: Обнимаючи з отсим числом редаґованє „Ниви“, поміщаю яко проґрамову статю допись свою про те, якою повинна бути „Нива“, зладжену вже давнїйше, а не поміщену до тепер з технїчних причин.

о. Онуфрий Воляньский.

„Нива“ яка повинна бути, а яка вона є.

Розводити ся в наших часах над потребою преси є щонайменше анахронїзмом. Великий соцыяльний епископ Кетлєр і папа робітників Лев XIII., а і Пій X. заохочують горячо дїлом і словом до працї над католицкою журналїстикою. І справедливо, бо Церков і Єї борцї мусять послугувати ся таким ору-

жем в борбі о душі, якого домагає ся дух часу. Нині замість меча треба воювати пером!

Кождий стан, кожда громада людий, навіть і одиниці старають ся мати орган, в якім концентрувало би ся їх духове житє. Навіть жебраки, а навіть злодії! І в нас не інакше. В нашім народї кожда полїтична партия, економічна чи станова орґанїзация має орган, де висловлює свої гадки, бажаня і стремлїня. Люди тогосамого занятя, віку, пола мають спільні інтереси.

Більше чим хто другий потрібує свого органу духовеньство. Насамперед тому, що воно вже з самої установи Христа тїсно злучене в суцїльну клясу, яка ріжнить ся засадничо від всїх прочих людий. Поділ на духовеньство (клїр) і сьвітских (ляїки), то основа церковного устрою, з яким стоїть і падає правдиво Христова Церков. Подруге, члени клїра з природи річи розкинені по всїх місцевостях і престором більше віддїлені від себе, чим інші люди. Для поконаня ставленої простором перешкоди в єдности клїра треба конечно виміни гадок в своїм орґанї.

Католицкий клїр западної Европи має гарні органи церковної науки і житя. З того жерела може обильно черпати і руско-українське духовеньство, навіть повинно се робити. Але що воно жиє в рамах свого народа, то має християнїзувати передовсїм свій нарід, свою суспільність. В тій цїли треба конечно пізнати свій нарід, треба знати єго потреби, єго чесноти, єго блуди, єго замилуваня, єго уподобаня. Треба конечно вислїдити струї і чинники, нуртуючі в лонї нашого народа, треба пізнати, о скілько вони корисні, а о скілько вони шкідливі церковній сцраві. Крім релїґійно-моральних мусимо студиювати і полїтичні і економічні потреби руско-українського народа, бо всьо і всїх повинен перейти Христовий, католицкий дух. Лиш ті змаганя в народї треба поборювати, які засадничо або тактично противні духови християньскої нації, всї інші треба заховати, плекати, ублагороднювати. Лиш тою дорогою здобудемо народну душу!

Для поміщуваня своїх спостережень в цїли познакомлюваня і прочих братів в Христовій винници про потреби свого народа треба конечно орґану, який би концентрував духове житє католицкого, руско-українського диховеньства. Такий орґан повиненби лучити в собі церковну культуру католицкого сьвіта і приноровлювати єї до специяльних потреб руско-українськоі нації.

Наше духовеньство, бодай в лучшух і розумнїйших своїх представителях, розуміє то і від ряду лїт старає ся все мати свій питомий церковний орган. Таким органом, і то одиноким, є нині „Нива“. „Нива“ се часопись, що старає ся заступати наукові (теольогічні) і пратичні інтереси Церкви та Єї слуг. Поділ праці між два органи, именно строго наукової теольогії і

практичних потреб Церкви і духовеньства на разї в нас не мислимий. „Нива“ мусить заступати одно і друге!

Теоретичні, теольоґічні розвідки „Ниви“ повинні обговорювати актуальні, пекучі питаня з біблїйної, догматичної, моральної, правничої і пр. областий. Дальше кожда квестия, що виринає в Церкві на порядок дневний з нагоди якогось конкретного факту, появившого ся в дїлї, слові чи письмі, інтересує ширші круги, а тимсамим ставить сьвященика в таке положенє, що він мусить видати свій суд і поучити своє стадо. А то поученє повинна подати єму „Нива“. Такий факт, як вбійство намістника дає знамениту нагоду до обробленя питаня моральної теольоґії про т. з. tyrannicidium, поява папскої булї дає нагоду заговорити про становище права канонїчного в міжобрядових відносинах, вибори насувають тему з пасторальної про відношенє душпастира до полїтики. Статї в „Дїлї“ і „Лїт. Наук. Вістнику“ часто аж просять ся, щоби їх обговорити.

Розвідки, писані не спеціялїстами, не все могуть заспокоїти потреб читачів, які нераз хочуть основнїйшого познакомленя ся з предметом. Тому „Нива“ повинна подавати периодично перегляд з найновійшої бібліоґрафії на ріжні інтересні теми, але перегляди оброблювані вичерпуючо, ядерно а коротко. Взором могуть послужити вступні статї бібліоґрафічного журнала „Litera. ar. Handweiser“ а передовсїм „Lit. Rundschau“. Не завадилоби подати при кінци і повний виказ нових книжок з нашої, а по части росийскої і польскої лїтератури.

Т. з. „всячина“ повинна бути обильно і систематично подавана. Статистичні замітки потрібні в проповіди, школї, читальни, веселі і сумні факти з церковного житя, передовсїм католицкого, а почасти і замітки з всякого релїґійного руху на сьвітї, подробиці демаскуючі тактику ворогів Церкви, противцерковні виступи передовєїм своєї преси: всьо то потребаби запобігливо збирати і подавати до відомости читачів.

Коротка а ядерна вступна статя повинна представити найважнїйшу квестию від появи послїдного числа і обговорити єї з засадничого становища зн. з точки погляду „Ниви“.

Взагалї, зміст „Ниви“ повинен бути інтересний, на часї так, щоби в нїй кождий сьвященик міг знайти продовжуванє і поглубленє знаня винесеного з університетских студий, зааплїкованого до потреб дня. „Нива“ повинна бути своїм змістом повним відбитєм духового руху католицкого, рускоукраїньского духовеньства.

Форма оброблюваня повинна відзначати систематикою і повностию. Треба закинути всяку припадковість і нелад, не менше які всякі прогалини. Нїяка важнїйша подія не сьміє бути пропущена. Т. з. дразливих квестий нїякий поважний орґан не збуває мовчанкою. Кожде число повинно зладити ся після добре обдуманого плянy. Отже не чекати, аж хтось зми-

лує ся і пришле статю, яку єму захоче ся. То може бути ще винятком, але ніколи правилом! Треба мати людий, які зобовязали ся в протягу певного часу дати допись з тої области життя чи науки, якою спеціяльно занимають ся. Статї повинні змінятися, щоби уникнути нудної монотонности.

Дописувателї повинні бути — о скільки се на наші відносини можливе — фаховими. Хто займає ся довший час обмеженою громадою науки, той легко доходить до більшого засобу знаня, яке повинен подати і другим. Дописи не сьміють бути чимсь додатковим до властивої области дїланя дописувателя. Вони повинни бути висловом єго самостійної, думки, отже висновком єго довшої дїяльности в обмеженій сфері. А як вже хто не фаховий, то повинен бодай якийсь час заняти ся перестудиованєм теми, про яку пише. Але писанє так сказати „на фундуш“, для заповненя місця в часописи, з области собі мало знаної, перекидуванє ся до найріжнороднїйших тем, то фатальна похибка кождого журнала. А що в „Ниві“ так робить ся, взглядно мусить ся так робити, се знаю з досьвіду.

Припадковість можнаби полишити „всячинї“. Кождий, хто що інтересного побачить, почує, прочитає повинен тим дїлити ся з другими. Се річ великого значіня. Кому прийде щаслива гадка, нехай подасть єї під загальну дискусию. Таланів, набуваних довголїтним досьвідом, не годить ся закопувати. Вимінагадок, стиранє ся ріжних поглядів усуває упередженя, тїсну вузкоглядність, ширить толєранцию, вирозумілість, причиняє ся до кристалїзованя поглядів та до їх всесторонности. Лиш не дивити ся на то, хто пише, але що, а дальше і як.

Кождий орган мусить стояти на певних засадах, мати ясно виложену програму і від часу до часу пригадувати єї своїм читачам. Рамами „Ниви“, поза які не сьміють виходити єї дописи, мусить бути сьвітогляд католицкої Церкви, пошана для Єї установ, піетизм взглядом єархії. „Нива“ не сьміє вдавати ся вчистополїтичві і партийні спори, не повинна обмежати ся на одну громаду нашого кліру. „Старі“ і „молодї“, „теоретики“ і „практики“, сьвітскі і монахи, професори і душпастирі, а навіть і кандидати духовного стану, народовцї, угодовцї, старо-русини, всї вони повинни мати в „Ниві“ свій орган, а як нї, то зробити єї таким. Девіза „Ниви“, то слова сьв. Августина: In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas“.

В браку іншого органу повиннаби „Нива“ поміщувати і працї інтересні лиш для вузкого гуртка спеціялїстів, але лиш працї, що фактично подають щось нового. Компіляция неінтересних загалови тем, се вже не повинно бути змістом „Ниви“.

Ту треба звернути увагу ще на одну хибну гадку. Нераз думають, що друкувати повинно ся лиш щось дуже вчене і самостійне, бо компіляції не мають вартости. Однак се домаганє

оправдане, єсли ходить о журнал стого научний. Часопись, що обчислена на потреби практичного духовеньства, сповнить знаменито свою задачу, єсли точно буде подавати стан теперішної науки і житя в Церкві. „Нива“ не має бути фабрикою научних витворів, але їх магазином. Нераз зміст добре обдуманий і уложений з чужої книжки віддає в житю далеко більші користи, чим оригінальна розвязка якогось дрібного, а в практиці безвартісною питаня, приміром з фільольогії або археольогії.

Так представляю собі ідеал „Ниви“. Ідеал в дечім осягнений, так приміром що до коректного церковного становища. Але богато є слабих сторін. Програмових статий в „Ниві“ мало, всячина дуже скупа, деколи майже нїяка, дописий з житя церковного на провінції мало, розвідок з східного права нема, з догматики і історії нашої Церкви таксамо, рух соціяльний в Церкві католицкій слабо увзгляднений, з некатолицких релїгій майже нїчо. Дописуватели самі молодші і то переважно не доктори. Доктор або який старший сьвященик рідко коли в „Ниві“ виступає. Імена дописувателїв майже все ті самі. Одно і тосамо імя виднїє часто під найріжнороднїйшими розвідками, а то пожирає богато часу і дає не сьвітлї результати. Се прикро, що мимо великого числа нашого духовеньства цїлий тягар видаваня і дописуваня почиває на малім гуртку молодих, невироблених сил.

Подїл працї конечний і остаточно булоби кому і взяти ся до того. Маємо професорів унїверситету і докторів, можеби вони зволили удїлити окрушин знаня меншій своїй братиї? Маємо катихитів шкіл середних і видїлових, а розвідок з педагогії в „Ниві“ не ма за богато. А всеж таки деякий з них мігби знайти одробину часу, щоби від часу до часу що написати зі свого фаху. Маємо і парохів, що не суть перетяжені роботою, а заміток з душпастирскої практики в „Ниві“ не знайде ся. Суть в нас і монахи, але в „Ниві“ ще не було від них розвідки з аскези.

А деж причини того сумного положеня? На брак таланів і лїнивство не можна нарікати, бо видатна праця нашого духовеньства на всїх інших полях є доказом як раз чогось противного. Байдужність взглядом церковних справ можнаби закинути хиба малому гурткови в роді „сьвящеників з Дїла“. Отже лишає ся лиш подати за причину не сьвітлого розвою „Ниви“ нерухливість великої частини нашого клїру та брак розуміня донеслости преси.

А крайна пора вже раз збудити ся і встати, щоби не було запізно. Редакция нехайби ще спробувала позискати фахових співробітників, укваліфіковані сили нехай не дають ся довго просити, загал духовеньства нехай не

забуває на дописи, дальше нехай читає, но і платить. Кождий повинен причиняти о скілько і чим може до ширення і розвою одинокого нашого церковного орґану. Сеж і інтенция одного з послїдних посланій цїлого Епископату нашої церковної провінциї!

о. Мих. Дороцкий.

Голос природи.

Вступ.

„Небеса являють славу Божу, а прозділа рук Його звіщають небесні простори.

„День дневи сповіщує про них, і одна ніч дає вістку другій.

„Нї се мова, нї то слово, але чути їх голос.

„По всїй земли розійшлась звістка про них; аж до краю вселенної слова їх".

(Псал. 18, 1, 2, 3, 4. стихи).

Розглядаєсь нераз чоловік по сьвітї, по небі, по земли, по всїм, що його окружає, тай якась дивна задума захоплює тогдї його душу. Відриває ся тогдї чоловік від землї, забуває про свої буденні занятя, горювання, та, мов учений в книгах, затоплює ся цїлий в незмірних просторах вселенної. Бо й справдї весь сьвіт — то великаньска книга! Лише треба вміти в нїй читати. Лише треба навчитись азбуки, щоби відтак уміти вичитати з тої книги тую велику премудрість, яка в нїй містить ся.

Но деж тая школа, де той учитель, котрийби навчив ті букви розпізнавати, ту премудрість відчитувати? Кожде щире, чисте серце людске уміє ті букви віднайти, їх зложити, і премудрість для себе з тої книги роздобути. Кожде, кажу, щире, непорочне людське серце є для себе тим учителем, тою школою!

Але чим більші науки такий чоловік посїдає, чим глибші відомости о будові, о ладї, о устрою всього сьвіта має такий

чоловік, чим більше та красших букв він з'уміє в природі віднайти, та тим красшу, знесліїшу та певніїшу премудрість вичитає він з тої величезної книги, з книги всесьвіта. Бо мілїони мілїонів тих букв є в природі, а кожда з них так і кличе до людского серця, до людского ума: читай, а вичитаєш премудрість понад усяку фільозофію людску. Передовсім краса природи захоплює серце чоловіка. Проте не диво, що поети не можуть досить навеличатись тої краси, що перевисшає всю красу людску. Одна похила цьвітка є красша, чим вся краса слави Соломона — каже Спаситель. А загляньмо до творів і нашого генія-поета Т. Шевченка, як він описує-осьпівує нашу руску землицю, от хочби й наше бідолашне україньске село:

Село! І серце одпочине,
Село на нашій Україні —
Неначе писанка — село
Зеленим гаєм поросло:
Цьвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво; а кругом
Широколистиї тополї,
А там і лїс, і лїс і поле,
І сині гори за Днїпром....
Сам Бог витає над селом!

Ся краса природи так сильно впливає на чоловіка, ще своїм повабом, своїм уроком підтримує його при житю, рве-пориває його до житя, хочби оно і не знати як йому опротивіло, хочби нераз злиднї його у могилу заганяли. От послухаймо знова Шевченка:

О Боже мій милий!
Тяжко жить на сьвітї, а хочеть ся жить:
Хочеть ся дивитись, як сонечко с'яє,
Хочеть ся послухать, як море заграє,
Як пташка щебече, байрак гомонить,
Або чорнобрива в гаю заспіває...
О Боже мій милий, як весело жить!

А коли так, коли навіть загальний вид краси природи додає такої сили людскому житю, робить і тяжке житє веселим, то яку животворну силу влїє у вяле серце чоловіка глибше, основнїйше пізнанє краси природи не лише в загальних нарисах, але і в подрібних случаях.

Проте, думаю, не лиш інтересно, але і користно для нас буде придивитись з близька нашій ненці-природі.

Доцїльна будова природи.*)

Цїла природа дїлить ся на три царства: зьвіринне, рослинне і мінеральне. Ті три царства природи стоять до себе в такім відношеню, що царство мінеральне, яко найнизше, найпростше що до своєї будови, служить царствам висшим, доскоиальшим, то є, царству рвслинному і зьвіринному. З тих знов двох царств, царство рослинне є слугою царства зьвіринного. Так нас учать учені і так нам показує наш розум, коли лише розгляне ся по цїлім сьвітї.

Зачнемо від царства найнизшого, неживотного, чито по вченому, неорґанїчного, або мінерального. Але і тут не будемо подрібно застановляти ся прим. над рухом зьвізд, котрі кружать з громадкою своїх планет в тій чудесній згідливости, що так одушевляла і до Творця вселенної підносила уми таких учених астрономів, як Кеплєра і Нютона та иньших. Ми перейдемо зараз до землї, котра нам є найблизша, та найбільше для нас інтересна, а при тім найбільше приступна для наших дослїдів.

Земля.

Астрономічне положенє землї.

Земля, се мати-родителька, а родителька житя. Щоби-ж належито могла земля сю задачу сповняти, значить ся, творити і удержувати житє, мусить мати таку будову хемічну і фізичну, яка би доставляла житю відповідної поживи, тай подавала єї своїм животинам в як найлекший спосіб; дальше мусить мати невичерпане жерело животворних сил, сьвітла і тепла, і то в відповідній мірі, та відповідно розміщених, що до часу і до місця; мусить вкінци земля мати такі урядженя, які би на її поверхности удержували неустанний рух, потрібний для круженя тепла, воздуха та води.

І земля справдї посїдає ті всї услівя, потрібні їй до сповненя своєї задачі.

Жерело сьвітла і тепла, то жерело всякого житя, має земля в сонцю; відповідно справлені обороти єї наоколо власної віси та наоколо сонця, разом з відповідною формою єї дороги, творять день і ніч та пори року. Місяць є знов другим чинником земного житя. Порýшує він віздух і море, справляє приплив і відплив моря, від чого залежать гигієнічні відносини моря і приморских країв. Нема взагалї в астрономічнім положеню

*) Сеся праця — се довільна, популярна перерібка природн.-фільос. студіюм ks. Morawsk-ого під наг.: Celowość w naturze. Wyd. IV. Kraków 1906.

землї найменшої дрібницї, що не булаби потрібна для утриманя житя на землї. Возьмім для приміру слїдуючий случай.

Новійша наука розріжняє в соняшнім сьвітлї потрійне проміння, яке можна приміром через призмат (відповідне шкло) роздїлити, іменно: о г р і в а ю ч і, с ь в і т л я н і та х е м і ч н і.

До рослинного житя є вони всї потрібні, але не в однім часї. До кільчення треба їм головно проміння сьвітляного і хемічного; а до дозріваня служить переважно проміння огріваюче, а перешкаджає сьвітляне і хемічне. Отже астрономічне положенє землї є вже так мудро уряджене, що на весну, коли ходить головно о буйний розвій рослин, мають перевагу проміння хемічні; в лїтї дорівнують їм огріваючі і сьвітляні; під осїнь знов ті послїдні меншають, а збільшають ся огріваючі.

Так мудро уладжені услівя астрономічні, щоби сприяти розвиткови житя на земли.

Положенє ґеоґрафічне.

Від астрономічних условій перейдемо до ґеоґрафічних. І тут на перший погляд бачимо на земскій кули лише случайний (припадковий) безлад вод, суші та воздуха. Але коли близше приглянемо ся, то спостережемо, що в тій позірній, безладній мішанинї всьо є дуже мудро уряджене, всьо працює на користь житя. Вже сам уклад живел і землї, води і воздуха, є такий, що їм нїколи не дозволяє спочати, удержує їх в неустаннім руху, а через те хоронить нашу планету від замерзненя і струпішіня, як струпіщів місяць, що не має води. Колись було на земли чинне четверте живло, іменно огонь; але він приготовив лише саму підвалину до житя, для самого-ж житя бувби шкідґивий, для того сповнившу свою задачу, укрив ся у внутрі землї, звідки від часу до часу визирає челюстями вульканів, показуючи свою грізну силу.

Розгляньмо ся тепер по тих трех складових частях нашої землї.

В о з д у х складає ся з ґазів, понайбільшій части для житя шкідливих, але зложив ся як-раз в такій мірі, що став для житя конечним. Мішанина ґазів, кисня і азота, є така лагідна і уміркована, що всяка животина бере для себе без нїякої хемічної працї, отже дуже легким способом, те, що їй до житя потрібне. Дальше, воздух не всякає в себе сьвітла так, щоби його дальше не удїляти, але його лагодить та розносить по всїм усюдам, та справляє повільний перехід від дня до ночи. Воздух не бере для себе соняшного тепла, лише ним насичує ся та огріває вселенну милїйше, одностайнїйше та здоровійше. Вкінци воздух є знаменитим проводом для обігу води. Неначе мудрий огородник черпає при соняшнім теплї водну пару з моря, з океанів, розносить її по суші, та скроплює її дощем і росою, щоби додати їй богатшу животворну, плодючу, жизнен-

ну силу. Тай міру в тім парованю води знає, бо коли лише воздух наситить ся парою, процес парованя устає, чим стримує ся цілковите випарованє води.

Другим живлом нашої планети є в о д а. Переходить вона три стани, і в кождім станї віддає великанскі прислуги житю. Яко плин кормить рослини і звірята і то у всілякий спосіб. Яко пара всякає в рослини через жистє, напуваючи їх навіть тогдї, коли корінці в земли не мають нїякої вохкости; рівноважить та злагіднює клїмати, бо забераєтепло на полудни, та несе його з вітрами в зимнїйші околицї. Вкінци яко сніг ослоняє землю, наче теплим кожухом перед морозами тай так хоронить від замерзненя всяке насїня, спочиваюче в земли. Яко лїд замикає поверхню вод, рік, озер, спасаючи в їх глибинах рослинне і звіринне житє, котре би не видержало великих морозів зими.

І тут пригляньмо ся одній доцільній події. Єслиби так вода в зимі замерзла вся, цілковито, тогдї би вигинуло в водах всяке житє, яке там так обильно розвиваєсь. Але щоби та неминуча загибіль не наступила, вода посїдає таку прикмету чи силу, ще понизше чотирох степенїв зимні її верстви вже не йдуть на спід, на дно, але до гори, так що лише на верху замерзає, лише на поверхни творить ся лїд, а на днї, мимо найостр йшої зими, є стілько тепла, скілько потрібно схороненим там животинам та зародкам житя.

Третим головним складником нашої планети є з е м л я, ся матїр житя. Тай маєї вона материньскі груди для всїх своїх животин. Поминаю глибини землї, де криє ся безлїч всякого богацтва; зверну тут увагу лише на пречудний склад єї верхної верстви бодай на однім примірі. „Без кремянки, мовить Salm Horstmam, овес є харлаковатий, блїдий; без вапна завмирає вже при другім листку; без потажу або соди виростає лише на 3 цалї; без магнезиї є слабий, без фосфору формує ся регулярно, але не має зернят і без желїза є нерегулярний; без магнезу є слабий і видає мало цьвіту".

А земля як-раз ті всї складники посїдає, і ними чудово кормить, виховує животини.

Або знов на перший погляд видалоби ся, що поверхня землї є так безладно розшматована то долинами-низинами, то пасмами гір та всїлякого узгіря. А однак кілько ж і тут мудрих уряджень! Филясте уложенє гір і долин є потрібне до ломаня сили вітру, та до зміни єго напряму. З тим уложенєм вяже ся уклад глибших непромакальних покладів, де повстають підземні збірники, дощевої води, не з'ужитої рослинами, щоби ще в той спосіб, кромі дощу, всїлякими потїчками та ріками насичувати жизненностию прибережні долини. Розклад суходолу і моря є тоже для земного житя найкориснїйший.

Але то суть начеб жили нашої землицї; треба ще серця, тої пружини всякого руху і обігу.

Тим серцем є як-раз сонце, а другорядним є місяць. Сонце огріває моря нерівномірно, а то для того, бо земля має вид кулї. А наслїдком того нерівномірного огріваня моря повстає на мори рух, подібний до обігу води в начиню, котра з одної сторони є більше на огонь виставлене. Рух той є причиною, що найдальше до бігунів висунені краї не суть ще ледами покриті. Знають о тім найлїпше мешканцї щасливого Альбіону, котрих зелений остров без тих теплих струй морських бувби ледом покритий.

Таким самим способом сонце побуджує до руху воздух. Вітри розносять і воду і тепло по цїлій земскій кули. Вітри очищують воздух, бо приносять нам з місцевостий, богатих в рослинність, воздух повний кисня, а забирають там воздух переповнений нездоровими видихами. В зимі пр., коли в нас нема рослинности, воздух бувби для нас убійчим, єслиби вітри „мусони“ не доставляли нам воздуха на полудни очищеного. Вітри розносять дальше пилок цьвітний і тим способом заплідняють рослини, сїють їх насїня. Коли нас часом заскочить в поли буря, тне дощем в очи, переражає громами і лискавицями, приходить нам може на думку, спорікати на безлад природи, за перерване або й знищене нашої праці. Але почекаймо хвилинку. Скоренько небо розяснить ся, сонїчко заяснїє, природа відітхнн сьвіжостию та закраснїє таким чудним усьміхом, ще ти тогдї мусиш змінити свою чорну думку, випогодиш і своє чоло та зрозумієш, хо ся грізна боротьба в природї, хоч може багато й шкоди наробила, була однак потрібна, ба конечна для загальної господарки природи.

Царство рослин.

Коротко приглянулисьмо ся будові і устроєви неживої природи, а то будові нашої землицї, єї положеню астрономічному, географічному, єї фізичній і технічній будові, та переконали ми ся, що всї ті єї услівя як найкрасше відповідають тому, щоби на земли розвинулось житє.

Бачили ми, як би хтось нарочно, з розмислом так уладжував землю, щоби на нїй зацвило житє. Призначенє, яке Творець дав землї, є утримуванє житя. Так би виходило з короткого перегляду нашої планети.

Той на позір безлад на земли, та в окружаючім нас сьвітї, є справдї лише позірним; бо в ґрунтї річи всьо тут є як найкрасше та наймудрійше устроєне, до певного призначеня уложеня, спрямоване.

Але мудрий уклад землї, то доперва підніжок житя, тїнь доцїльности сьвіта живого. Коли приглянемо ся сьвітови рослинному, придивимо ся будові рослин, тогдї ще красше та яснїйше представить ся нам доцїльність, то є мудре уложенє та прямованє до певної цїли, до певного призначеня.

Дві чинности сповняє всяка рослина: чинність відроджуваня ся і чинність розроджуваня ся. Щоби рослина могла відроджуватись, мусить мати знаряди, котрими би черпала корм з землї і з воздуха. На те то рослина запускає в земли корінцї, які своїми губчастими кінчиками висисають з землї сирі соки; у воздусї знов розгалузує широко листє, яким видає кйсень, а всякає квас вугляний. Відтак, щоби ті соки могли перейти через цїлу рослину, треба в нїй відповідних рурок тай помпи, яка би гнала соки рурками по цїлій рослинї. І коли близше приглянемо ся рослинї, побачимо там у нїй безлїч тонесеньких ниточок, які то й є тими рурками-жилочками. За помпу служить корінє і листє, яке відповідними чинностями перепроваджує соки по цїлій рослинї, корінє з долу до гори, листє-ж з гори у долину.

Та на тім ше не конець. Рослина мусить ті соки присвоїти собі, значить ся, той сирий материял в собі відповідно перетворити, приміром, у крохмаль, ґуму, білко і др., та відтак відповідно їх розділити. Так приміром до цьвіту вислати закрасники (барвники), котрі би цьвіт відповідною краскою-барвою украсили, до насїня клий і т. д. і т. д. До тих всїх чинностий має рослина якусь чудову робітню, котру доси вчені навіть мало ще вислїдили, в якій однак ті всї чудові чинности як наймудрійше відбувають ся.

Так мудро, так доцїльно є збудована рослина на те, щоби могла відроджувати ся.

Подібно чудно доцїльний є устрій рослини до розроджуваня ся. Дозріваюче насїнє, та жива рослинка в повитю, посїдає не лише зачаток свого орґанїзму, але має воно також знаменитий запас доброго корму на перші дни свого житя, заки буде могло його власними корінцями з землї зачерпнути. Дальше, щоби його тїнь рослини-матери не придусила, посїдає насїнє найріжнороднїйші способи, чи знаряди, котрими від неї відлучаєсь; або гаку пружинку, яка його викидує, на котрім мов комашка уносить ся — лїтає у воздусї, поки не впаде на землю... Не всилї вичисляти всїх подробиць. А кілько то чудес можна доглянути шклами-мікроскопом? „Справдї, чудні суть дїла Господні, дїла і пляни всемогучого Творця!“ — мусить закликати кождий, хто Божим творам придивляєсь. Але понад сю доцїльність внутрішню, має ще рослина доцїльність зверхню, доцїльне пристосованє до сьвіта зьвиринного.

Підсьміхають ся деякі вчені та кажуть, що яблоко є лише для самої яблони, а не на те, щоби його їсти. Є в тім якась правда, та не вся. Правда, що внутрішня цїль яблока є тая, щоби зерняткови дати поживу; но ся цїль внутрішня не виключає цїли зверхньої, то є відношенє його до зверхнього сьвіта; є отже також правдою, що яблоко є таки і до їдженя. Впрочім, милий запах яблока, бавляча око краска, знаменитий смак

не суть потрібні лиш до ужизненя землї, вони радше всказують на призначеня бути поживою людий і зьвірят.

Хто-ж не завважав часом, як то пес бігає, гонить по травниках та заїдає, пасе якусь траву. Що псу до трави, до зела? Ото пес є хорий, а інстикт, натура його вчить, що між рослинами є для нього лїкарство. Подібні істинкти лїченя спостережено і в иньших нам знакомих зьвірятах. Таж і чоловік розумом і досьвідом дійшов до того, що сьвіт рослинний має в собі богато лїку на майже всяку недугу чи чоловіка чи зьвіряти.

Дальше, рослини є конечно потрібні до віддиханя зьвірят. В наслїдок видихуваня нездорового вугляного квасу через зьвірята, незабаром уся атмосфера, весь воздух ставби неможливий до віддиханя; зьвірята і люди вигинулиби. А рослини як-раз всякають в себе той квас вугляний, а видють зі себе кисень, який воздух перечищує. Коли би, кажу, не було такої заміни, воздух на землн ставби ся неможливий.

А вкінци загляньмо ще до місцевостий, де розвинула ся буйна рослинність. Зайдїм в очерети, загляньмо в прибережні луги, ідїм у зелені гаї та лїси — який там гомон житя, як там всякого сотворіня Божого, кілько всякої твари! А не будь тих рослин, нема і щебетливих пташок, нема милого голосу соловейка, нема иньших животин, які оживляють землю, і тоді земля стає там пущою, мертвою країною.

Словом, рослинний сьвіт є так устроєний, що є великанською палатою о мілїонових комнатах для охорони зьвірят, а рівночасно і кухнею для приладжуваня їм покарму, і вентилятором для очищуваня воздуха, навіть аптикою для лїченя їх недуги.

„О, як возвеличились дїла твої, Господи; всьо премудростию сотворив єси: наповнила ся земля твари Твоєї“ — мусить за псальмопівцем Давидом закликати всяке людске серце, коли оно заглубяєть ся у книгу премудрости природи.

Царство зьвіринне.

Приходимо до царства зьвіринного, де премудрі пляни Творця ще більше, з виразнїйшою силою виступають, де доцїльність ще красше перед нашими очима розкриваєть ся. Найвисшим, найкрасшим обявом житя зьвіринного є сьвідомість. Під центральною властию і на услугах сьвідомости є цїла єрархія, цїлий ряд преріжних укладів, якими в чудний, доцїльний спосіб природа те царство обдарила. Перейдїм бодай поверховно 7 важнїйших укладів (системів), а переконаємо ся наочно о їх премудрій доцїльности.

Зачнїм від системи, чи-то укладу змислів, як змисл зору, слуху, смаку та проч. Змисли є то знаряди, при яких по-

мочи ріжні вражіня, як сьвітла, тепла, голосу і т. п. доходять до тої таємничої глибини, де містить ся сьвідомість. Словом, змисли є то знаряди, при котрих помочи увесь зверхний сьвіт доходить до сьвідомости зьвірят. Будова тих змислових знарядів є так явно, так красно та богато до тої цїли достроєна, що все служила за очивидний доказ доцїльности.

Пригляньмо ся пр. будові ока. Вже перший погляд на зверхню часть очий переконує нас о майстернїй їх будові. Ось на пр. в воздусї є богато пороху, котрив між иньшим осїдає також і на шибі очній, відбираючи очам їх повну прозорість. Та очи мають спосіб, щоби наперід як найменше того пороху на очну шибу дісталось, а відтак, коли якийсь порошок там дістане ся, сейчас його звідтам спрятати. До першого служать вії, ся очна стріха, а до другого служать слези і повіки: слеза порошок розпускає, а повіка наче губка що хвильку отирає очну шибу.

Дальше бачимо, що очи є уміщені в глибоких долах кістних, та неначе оборонні міста, обведені грубими кістьми. На що се? Чи не обійшло би ся без тих грубих костий на твари? Отже ті кости є справдї обороною перед можливими ударами з переду. І так сидить око безпечно від ударів з переду, бо хоронене є кістьми; безпечне від пилу, спадаючого з голови, бо від того хоронять його брови, додаючи йому при тім специяльної краси; безпечне від сонця і куряви, бо закривають його від них вії, від всього прочого забезпечене є повіками, котрі що хвилька інстиктово, сами з себе замикають ся, коли йго оку загражує якась небезпека. І для того то сей знаряд видженя, очи, хоч мають таку ніжну будову, зглядно рідко бувають ушкоджені.

Напровадив я тут лише більше в око впадаючі, зверхні части ока, а взглядно ті части, що хоронять шибу очну, щоби не попсувалась. Коли-ж би ми вглянули поза ту зверхню очну шибку, там ще більше зачудувалаби нас справдї чудесна будова того знаряду, через котрий, можна сказати, весь зовнїшний сьвіт, входить до самої сьвідомости, а всьвідомости, мов в зеркалї, відбиваєть ся.

Досить буде, коли тут згадаю, що і найбільші учені, котрі занимають ся дослїдами коло будови ока, не можуть начудовати ся тій пречудній будові очий, почавши від найпростших зьвіряток аж до самого чоловіка. Всьо, що в оцї, чи коло ока находить ся, є як найкрасше достроєнє до того, щоби можливо найлїпше зовнїшний сьвіт дістававав ся до сьвідомости, чи чоловіка чи зьвірятка.

Як око, так само чудно збудовані є знаряди других змислів, як слуху, смаку, запаху, дотику і пр. — о котрих уже з осібна тут говорити не будемо.

Ті знаряди змислові, при помочи котрих пізнаєть ся зовнїшний сьвіт, вимагають ще иньшої системи, иньшого укладу

в тїлї зьвіряти, а то, потрібного йому до порушуваня ся, чи-то по вченому, до льокомоциї (порушуванє ся з місця на місце). І так найпростші зьвірятка мають і найпростші способи порушуваня ся, а то корченє мяснїв; висше розвинені зьвірята обдарила природа цїлою системою мяснїв і костий, повязаних з собою після найкрасших прав механїки. Справдї не можна не подивляти пр. рурковатости костий, що костем надає і більшої сили і більшої легкости; або сполученя костий в ставах, в порожних заглибленях, що лишає членам найбільшу свободу в рухах; або знов способу і місця причіпленя мускулів на костех, що є як найкориснїйше раз для скорости рлхів, а по друге для самої сили, бо скорість підтримує силу.

А коли до органїзму зьвіряти потреба було частий твердих, то природа ужила їх вже не лише до льокомациї, але ще і до охорони частий мягких. І так никлі тїла овадів суть прибрані в рогові панцирі. В висших творах, де особливо потрібно більше чутя, котрому перешкаджав би панцир зверхний, ті тверді части, т. є. кости, є уміщені в серединї, а чутливі мяснї є до них причіпленї на-зверх. Однак і тут кости служать для охорони частий найнїжнїйших, пр. мозок є замкнений зовсїм в сильній костній шкатулотцї, знаряди змислів о скількв можности є укриті в кістних ямах, а серце і легки є осїтковані кратою з ребер. Так отже система льокомоциї не лише є сама для себе, але є ще використана до иньших цїлий, як пр. до охорони. Нїчо тут нема без пляну, без користи, але всьо є придатне, всьо як найкрасше запряжене є до працї, потрібної для житя даного зьвіряти.

Та льокомоция вимагає дальше осібних знарядів до кормленя ся, яких рослини не потрібують. Рослина черпає все соки корінцями; від того залежить довгота її житя; для того коли хочемо рослину перенести з місця на місце, щож робимо? — кладемо її разом з землею в осібнім начиню, вазонку. Отже таким вазонком у зьвіряти є спеціяльні приряди, де містить ся поживна маса, що всякає у дальші части органїзму. Але що покарм для зьвірят береть ся з материялів по більшій части твердих, потреба зьвірятам богато знарядів, які би наперід той покарм собі дістали, відтак його так перетворили, перетравили, щоби міг всякнути у органїзм та з ним разом зіллятись, щоби міг бути органїзмом присвоєний. До тої системи знарядів належать наперід уста, котрі при помочи зубів, язика і слини перетворюють твердий материял до того степеня, що той може дістатись до жолудка. Жолудок перетворює той покарм. Вкінци ріжні плини, як сок жолудковий, жовч і т. п. перетворюють уже той материял у правдивий покарм, який може вже всякнути у органїзм, знов при помочи рїжних знарядів.

Але і ся абсорация (всяканє) вимагає у зьвірят специяльних уряджень. Рослинам вистарчає повільне всяканє соків, котрі при помочи волосків розходять ся по цїлій рослинї тоненькими ни-

точками — рурочками. Но у зьвірят рухливих, котрі все з'ужи-вають, нищать свої сили рухливим житєм, потреба таких при-рядів, котрі би ті соки чим скорше і до найдальших кінчин ор-ганїзму доставляли.

І на те мають зьвірята цїлу систему жил по цїлім тїлї роз-галужену, а в грудях серце, тую правдиву помпу, о подвійнім дїланю, і о чотирох кляпах, яка скорим а сильним рухом жене кров по всїх закрутах тої жильної каналїзациї, та всюда розно-сить сьвіжий засіб житя і сили. І тут знов, крім доцїльної бу-дови цїлої системи, бачимо багато а багато чудних помислів в подробицях: пр. застави уміщені в жилах, як вентилї в помпі, щоби в случаю цофненя крови замкнути відразу жили; або волоски автоматично филюючі, як збіже під подувом вітру, що-би помагати круженю крови; або знов в самій крови галочки червоні, які мов губки ловлять кисень в легках, та розносять його по цїлім тїлї; або сама кров, посїдаюча ту прикмету, що пр. при зраненю, стужаєсь, через що рана сейчас сама замі-каєсь, засклеплюєть ся, так що сила лїчнича природи може сейчас відбудувати перервану сїтку.

Дальше, присвоюване собі покармів потягає за собою ви-міну газів з атмосфери, чи-то віддиханє. В рослин ся виміна відбуваєть ся на поверхни — і на те є листє, котре поширює тую поверхню значно. Зьвіря противно, яко рухливе, мусить бути покрите волосєм, пірєм або луской; а однак по причинї рухливійшого житя мусить більше від рослини віддихати. Треба йому атже якогось внутрішнього приряду, який би в малім мі-сци мав як найбільшу поверхню стикаючу ся з воздухом і з кровю; треба йому ще і другої помпи, або радше міха, котрий би все в тягав сьвіжий воздух в той приряд, а виганяв з'ужите. Такою машиною є легки, розгалужуючі ся в тисячі міхуриків, оплетені сїткою жилок і притверджені до грудної клїтки, що ними порушає наче міх.

Вкінци, для сполученя тих пятьох систем під центральну власть сьвідомости, тргба шестої системи: стациї і дротів телєграфічних, котріби із всїх сторін приносили відомости і розносили роскази.

Таким є система нервова, в якої центрах мешкає тайною закрита сьвідомість. З центрів розходять ся мілїонові ниточки: одні приносять вражіня, другі несуть рух, одні підлягають волї, иньші є відволї незалежні — всьож так є уладжене, щоби виходило на загальне добро орґанїзму, жи вучого тїла.

Є ще сема система, котра відносить ся вже не так до до-бра одиниці, як радше до добра всього роду; обіймає вона средства родженя, кормленя та вихованя подібного собі потом-ства; належать тут ще иньші менше важні системи як знаряди голосу, борби зачіпної і відпорної і т. д. Переконавши сь вже

достаточно о доцільній будові перших шістьох систем, ми тих дальших вже не будемо тут описувати.

Но всї ті уклади разом взяті, то тільки зверхня сторона, зверхня машинерия житя зьвіряти. Далеко богатшою під зглядом доцільности є сторона внутрішня зн. психічне, душевне житє зьвіряти. У досконалших зьвірят, де сьвідомість є визначнїйша, не легко розріжнити, що зьвіря робить власним розмислом, а чого його природа з гори навчила. Але на низших щеблях житя, у комах, де самостійність одиниці цїлком не виступає, там найбільше обявляєть ся в інстинктах мудрість природи.

Хто-ж не чув о премудрости пчіл, о їх взірцевій карности, о пвекрасній їх органїзациї, о мудрім поділї працї, о здуміваючій технїцї їх будівництва? Або хто не бачив працьовитих, пильних мурашок? Кождий з нас подивляв їх житє. Але придивім ся комасї, що полює на сьвірка. Ото та комаха кидаючись на свою жертву, перевертає сьвірка на хребет, і притримуючи його лапками, осторожно його коле три рази затроєним жалом, наперід у шию, відтак між два перші перстенї корпусу, вкінци в живіт, і так допеява його убиває. Иньші комахи проколюють свою жертву, приміром гусеницю, аж девять разів. а то в кождий перстень з осібна, бо лише в той спосіб можна задати смерть тій гусеници. Звідки те знає той маленький овад? Вже сама натура обдарила його таким інстинктом, таким способом гляданя собі корму. Чоловік, дивлячись на ті справдї премудрі дїла малесеньких сотворінь, мусить і в тих найменших творах подивляти премудрість природи. Звідки-ж природа таку премудрість узяла, зобачимо відтак.

Насуваєть ся тут ще одно питанє: на що іменно таке богатство і така преріжність сотворінь на земли, в водах, в воздусї? На що особливо тих зьвіряток шкідливих, тих галапасів, котрі жиють чужим коштом?...

Є взагалї три причини такого богатства сотворінь!

Перша: щоби могли появити ся висші типи зьвірят, мусїли їх випередити низші. Чулисьмо вже, що для царства зьвірят мусїла приготовити місце рослинність; але навіть поміж рослинами велика частина не може рости без відповідного приготованого ґрунту, котрий вже містить в собі з'ужиті рослинки, служачі як-раз за підставу, основу житя рослин иньших, досконалших. Неперід отже мусїли появитись рослини менше вимагаючі, як мох і т. п., щоби зі своїх останків підстелити грунт для рослин висшої породи. Рослини, котрі можуть знести більше тепло, жар сонця та сильні вітри, мусїли попередити рослини, котрі потрібують тїни і затишної місцевости. Ще нинї плодозміни при господарцї рільній поучають нас, як попереджаюче збіже може користно впинути на слїдуюче.

(Конець слїдує).

о. Микола Щепанюк.

Не убий!

1. Причини мовчанки на тему убійства.

Може і дивно буде декому видавати ся, що коли кровавий чин з 12. цьвітня вже давно зійшов з порядку денної дїскусії і починає по трохи забувати ся, ми знову відсьвіжуємо його память і отвираємо, що так скажу, присихаючу ось щойно рану. Воно не буде так дивним, коли скажемо ось що: Уся наша и не наша преса видала про той траґічний факт свій осуд, тільки ми сьвященики досї мовчали, хоч з природи річи перші повинні були забрати голос тому, що той факт стоїть в безпосередній звязи з зосадами християньско-католицької моралї, якої учити і боронити ми з'обовязані силою самого нашого становища. І не один, що глядїв з боку на ту нашу нерішучість міг собі подумати, що не умiємо собі по простy з того, що стало ся, здати справи та тому й мовчимо. В виду можливости таких заключень на адресу нашого духовеньства не від речі буде пояснити, що стало ся се виключне задля чисто тактичних зглядів. Виходячи з засад християнсько-католицької моралї ми мусїлиби були заняти становиско на кождий случай непожадане для тих, що з актом з 12. цьвітня, не скажу, солїдаризували ся, але радше не хотїли вирівати ся з передвчасним його осудом. Ми се розуміли, що мимо нашої найлїпшої волї та інтенції, наша гадка булаби стрінула ся з зокидом, що ми на рівні з польськими шовіністичними часописами стараємо ся і ще перед засудом виновника виробляти і зї свого боку опінїю, ворожу його справі. Хоч знаємо добре, що наш голос не бувби вплинув анї позітівно нї неґатівно на хід процесу Сїчинського, все таки волїли ми мовчати, бо польська щовіністична преса була би безперечно на цїле горло кричала, що ось то польському народови в Галичинї стала ся велика, нечувана кривда, що навіть саме признає українське духовенство. Вона була би наш голос так само накручувала до своїх цїлий, як старала ся то зробити з Посланєм нашого преосьв. Епископату. Тому волїли ми до вогню не доливати оливи в тім передсвідченю, що наш голос з огляду на тодїшне роздражнене умів и так бувби не поміченим і небогато причинивби ся до усуненя непорозуміння, яке зайшло між частиною суспільности а преосьв. Епископатом як раз задля противлежних поглядів на ту справу. Тому то ми аж до послїдної хвилї не висказували нашого засадничого становища в обширнїйшій розвідцї. Нинї-ж, коли запав уже засуд; коли вже ніхто не буде міг посудити нас о злу волю зглядом особи Сїчин-

ського, коли місце хвилевого і оправданого роздражненя заняла зимна розвага і більша скількість критицизму, хочемо забрати в тій справі і ми голос.

2. Голос проф. Грушевського про послане нашого Епископату.

Єсли зважимо, що спільне посланіе нашого преосьв. Епископату в тій справі не тільки польська, але навіть наша суспільність не так зрозуміла, як повинна була зрозуміти, що навіть чільні представителї поважно думаючої частини тої суспільности, як проф. М. Грушевський, добачили в посланю лишень чисто політичний маневр нашого Епископату, щоби осьто показати зглядом політичних властий свою льояльність, а поза те не приписували йому ніякої вартости, то ширше солідне розглянене факту являєть ся необходимим. „Тіж, що особливо страшать ся убійством політичним — репрезентанти галицької єрархії церковної — єрархії суспільної власти політичної — повинні памятати, що воно буває елементарним наслідком утиску і гноблення“ (Л-Н. Вістник р. 1908 т. XLII стор. 381. в статї „Кров“.). Значить ся після осуду проф. Грушевського „репрезентанти галицької церковної єрархії“, осуджують убійство з тогосамого мотиву, що репрезентанти власти політичної себто тому, що воно може загрожувати і їх позіції, проте з еґоїзму, з боязни втрати свого становиска, але не з почутя обовязку, який наложив на них Христос. Такий осуд посланя в устах проф. Грушевського, що з обовязку історика повинен розглядати кожду справу більше об'єктивно і совісно, а вже на всякий случай своїм осудом виходити поза границї зачеркнені „Дїлом“, яке головно інтересуєть ся сучасною хвилею і тому кождий факт, що видаєть ся бути хосенним на сю хвилю, вважає добрим без згляду на те, чи він так само буде корисний для грядучих поколінь і чи з становиска вселюдського добра і щастя дасть ся підтягнути під тіж самі крітерії його пожиточности, чи нї, звучить дивно великою несправедливостю зглядом наших Епископів.

3. Погляди деяких з духовеньства на послане.

Іще, колиб на тім скінчило ся, то пів біди. Але на жаль приходить ся стрінути з такими дивними проявами, що навіть з поміж духовеньства падають голоси того рода критики. Коли неоден загорілець в своїм псевдо-патріотичнім запалї настільки забуваєть ся, що приписує собі більше розуміння християнської моралї чим своїм Епископам і їх християнському становищу підсуває політичні мотіви, то нашим Епископам стала ся кривда, яка хиба можлива тільки серед людий, що не мають нїчого спільного з Христовою наукою і церковною дисципліною, а не серед духовеньства, що має обовязок ширити ту наук.

4. Убійство б. п. намістника витвором галицьких обставин.

В виду таких діссонансів серед нащої суспільности певні уваги що до убійства будуть все іще, як то кажуть, на часі. Не будемо обгорювати убійства, як воно виросло спеціяльно на галицкім ґрунті, бо його вже достаточно обговорила щоденна преса. Від себе можемо тільки додати, що тут не стало ся нїчого незвичайного і несподіваного; стало ся то, що дві тисячі лїт тому назад пресказав Ісус Христос, коли сказав до Петра: „Возврети ножъ твой въ мѣсто єго; вси бо пріемшіи ноже ножемъ погибнутъ“ (Мат. XXVI. 52). Атентат з 12. цьвітня є тільки кровавим напімненєм для пануючої в Гиличинї суспільности, що такі події як 1902 р. в Яхторові, 1906 в Лядскім, 1907 в Горуцаку, 1908 р. в Коропци, а вкінци послїднїми часами в Чернихові не можуть більше повторяти ся, — бо слова Спасителя остануть по всї часи незбитою правдою, що „хто мечем воює, той від меча гине.“ Не будемо говорити, чи убійство для нашої національної ідеї і розвитку народу приносить користи чи нї. Можна тільки зауважити, що цїлим серцем народній справі віддані одиниці, як нещасливий убійник, приносять серед щасливійших як наш народів великі користи не тільки свому народови, але нераз цїлїй людскости як раз через те, що мають нагоду природно розвинути свої Богом дані таланти і свою ідейність. Серед меньше щасливих народів вони нидіють, звертають свої молодече посьвячене на злі дїла. І колись перед Божим Судом всї ті що через своє знущанне ся над ним, ставляють другий нарід в невиносиме положенє, будуть мусїли здати звіт не тільки за усї терпіня того народу, але також за те, що таланти Богом дані через них не резвинули ся в тім напрямі, як того Бог хоче.

5. Цїль розвідки.

Наша задача є приглянути ся, як на убійство задивляєть ся Евангеліє, що о нім учила і учить сьв. Церков. При нагодї додам, що ся статя головно відносить ся до тої частини духовеньства, що в наслїдок свого учительського звання повинна мати ясний погляд на ту річ, однак послїднїми часами показало ся, що на жаль не має.

6. Дозволене а недозволене убійство після клясової етики „висших“ сфер суспільства.

Передовсїм звертаємо увагу на знаменний прояв в сучасній культурній суспільности, прояв, на який впрочім вже вказав проф. Т. Грушевський (Л-Н. Вістник. 1908 р. XLII стор. 381) а то, що люди побіч понятя і пересьвіддченя проте, що убійство є річ недозволена і неетична, вважають його серед деяких обставин за дозволене з культурних зглядів. Дуже часто в люд-

ським понятю дозволене убійство стаєть ся більше несправедливим, більше до неба о пімсту вопіючим, чим недозволене. Таке розріжнюваннє між дозволеним а недозволеним убійством, мотивоване потребами культури, часто дуже односторонно і плитко пониманої є іще дуже низьким степенем до правдивої культурности, дуже низьким уровенем релїґійно-мораляного житя. Убити приміром кровожадного тирана, що знущаєть ся над мілїонами і зазначує свій похід у сьвітї людською кровю і сльозами, вважаєть ся за злочин. За теж, убити придоптаного до землї невільника за те лишень, що він забажав і для себе трохи соняшного сьвіта, що посьмів упімнути ся за своє природне Богом дане право, то нич. то лиш усмирюваннє бунтівничого духа. Нинї, коли обдертий з Божого і людського права невільник, якому усе забрали, усї средства, не кажу до духовного житя, але бодай до такої-сякої еґзістенції, хопить з розпуки за меч яко останню дошку спасеня, то се страшне прогрішенє против Бога, се бунт против суспільного порядку і Бог зна' ще що. Але коли якась богата кляса суспільности для своїх виключно еґоістичних інтересів лишень на то, щоби ще більше всевладно панувати і побільшити число поневолених людий, привязаних до ридвана їх амбіцій, їх еґоізму, їх жажди панованя — іде війною в землї супокійного нїчим неповинного сусїда, а при тім посвячує житє цїлих мілїонів, то се в понятю сьвіта знак культурности і животности народу, то месіянство народів, то Боже посланництво, то культурна місія і т. п.

Однак щоби то, що кажу, поперти голосом, що щось вартний в тій справі, послухаймо, що говорить про ту несправедливість популярний французький письменник вісїмнацятого столїтя Фенельон. Він свої суди опирав не на здогадах, не на голосї серця, тільки на глубокім досьвідї та на голосї здорового розуму. Промавляючи до совісти короля осьмілив ся так сказати: „Ми вішаємо нещасливого нуждаря за те, що придавлений голодом украв на великій дорозї кілька франків, а чоловіка, що завоював провінцію себто неправно забрав край сусїдної держави звемо героєм. Присвоєнє чужої сїножати або винницї, если не наступив їх зворот, вважає ся за гріх непростимий на Божім судї, в присвоєннюж міст і провінций ми не бачимо нїчого злого. Великим є гріхом заграбити приватній особі поле, однак заграбити цїлий край народови є дїлом невинним і почесним. Деж затим подїло ся почутє справедливости? Чиж Бог в тім случаю не буде судити? Маємо-ж бути меньше справедливими в річах великих як в малих? Чиж справедливість не є справедливостю, де йде о більші справи? Чиж мілїони людий, що творять якийсь нарід, не є так само нашими братьми, як один чоловік? Всьо проте, що було здобуте дорогою підбою, є здо-

буте неправно і повинно бути звернене, а то саме відносит ся до здобутків кождої війни розпочатої на злій підставі*).

7. Евангеліє ставить ідеал, щоби між людьми не було нїякого убійства.

Се один з голосів на те, яке нерозумінне справедливости, яке темнота в поглядах на убійство царить іще в людських умах помимо поступу, помимо того, що вже дві тисячі лїт голосить ся людям Евангеліє Ісуса Христа. А люди все людьми; вони все руководять ся найкрайнїйшим еґоізмом і хоч безнастанно упевнюють про свої добрі наміри, свою поступовість, готові на ті добрі змаганя забути в хвилї, коли дане убійство виходить на їх користь. Однак Церков, хоч як добра Мати числить ся з тою слабосильностю людської природи і часто убійство толєрує, але в своїм научуваню пригадує безнастанно людскости, що такий стан річи не є порядком, якого Бог хоче, що правдивий поступ людства прийде тодї, коли воно оставить на боцї усі еґоістичні інтереси, а до людскил відносин почне примінювати правди прості і ясні, диктовані їй через голос Божого закона. Вона не перестає накликувати людство до тої вселюдської, всеобіймаючої любови, на яку вказує нам наш найбільший Учитель, коли в Своїй прекрасній нагірній проповіди так говорить: „Ви чули що сказано старинним: не убий, бо хто убє, заслугуэ на суд. А я говорю вам: всякий, що гнївае ся на свого брата, є рівнож повинний суда.. Ви чули, що сказано старинним: Око за око, а зуб за зуб. А я вам говорю: не противте ся злу; іно хто тебе ударить в праве лице, настав йому і друге... Вичули, що сказано: люби ближнього свого, а ненавидь ворога свого. А я говорю вам: любіть ворогів ваших, благословіть кленучих втм, робіть добре ненавидячим вас, моліть ся за тих, що творять вам напасть і переслїдують вас, щоби ви були синами Отця вашого, що є на небі, що каже сонцю свому сьвітити на злих і добрих, що зсилає дощ на праведних і неправедних“ (Мат. V. 21, 22, 38, 39, 43, 44, 45).

Справдї, коли читаємо ті і подібні місця сьв. Письма, так і відчуваємо їх неокінчену силу і ґраціозність а також ту непонятну маєстатичність і певність себе Того, хто ті слова голосить. В тій хвилї стає перед нашою увагою не чоловік, який щойно міркує, як би то було лїпше, тільки вічний законодавець, що дає своє право категорично і зазначує неначе, що істнує одна тільки моральність, одна відвічна справедливість, що повинна знайти своє примінене в кождім часї, в кождім поколїню, в кождім народї, яка в вірній мірі зобовязує одиниці так само, як цїлї народи і держави. В тім як раз лежить певність нашого поступу, а то в сьвідомости і пересьвідченю, що то право Богом дане є незмінне, так само як Бог незмінний.

---

*) Ту повиненби сьлїдувати якийсь уступ про дозволене а недозволене убійство після клясової етики „низших“ верстев суспільности. (Ред.)

8. Ідеал евангельский „не убій“ то ідеал, який доперва має бути реалїзований.

Певно, ідел такого стану, який нам поставив Христос Спаситель з огляду на зіпсовану людську природу не дасть ся так легко осягнути, але-ж як раз в тім криеть ся суть і значінне ідеалу. Ідеал переставби бути для людий ідеалом з тою хвилею, колидавби ся осягнути, здїйснити. Все-ж таки в культурнім розвитку людства він має нескінчену вартість через те, що люди стремлячи до нього отрясають ся, нераз навіть незамітно, із своїх несорвенштенств і доходять при помочі власного змаганя і праці до певного степени досконалости в даній чесноті, а то є головною цїлию науки Ісуса Христа. Се дуже добре розуміла і розуміе католицька Церков. Виходячи з того розуміня ідеалу поставленого Спасителем, вона заняла відповідне становиско зглядом убійства, якеби воно взагалї не було. Як з одного боку вона піддержуе своєю наукою ідеал Іоуса Христа себ то думку, що убійство, хочби навіть в добрій справі, є неетичне, так з другої сторони годить ся на певні форми убійства, але і туть своїми строгими моральними приписами редукуе людську самоволю до minimum і дає до пізнаня, що навіть такий стан не є ї по нутру.

9. Св. Отцї і папи ставлять абсолютний евангелський ідеал „не убий“, але змушені фактом існованя убійств, подають моральні приписи о свілько убійство можна толерувати.

Щоби не бути голословним, вкажу на кількох Отців Церкви — кажу „на кількох“ не тому, що лиш деякі осуджували убійства, тільки тому, що деякі мінї знані — які безусловно осуджували всякого рода убійство, хоч з другої сторони не одно убійство мусїли толерувати. Найбільшим авторітетом для менс є під кождим зглядом сьв. Іван Золотоустий, бо що він скаже, то так і видно, що сказав се в повнім пересьвідченю, що за свою засаду готов в кождій хвилї навіть житє віддати. Його погляд почути є для нас ще тому інтересне, що він є найчільнїйшим представителом христіянської культури перших вікив, проте його погляд є безперечно поглядом лучшої частини христіянської суспільности тих часів, Сьв. Іван Золотоустий поясняючи то місце евангелія, де Спаситель дає сьв. Петрови приказ простити ближньому його провини не сїм разів на день, тільки сімдесять рази по сїм, значить все і за кождим разом, висказуе свою гадку про вискову службу. „Пічну — каже — від жовнїрів. Якогож гріха ті що день не поповняють? Вони зневажають і ганблять других, шалїють, виискують чужі нещастя, подібні вовкам нїколи не є вільні від гріхів, хиба що хто доказавби, що на морю нема филь. Яка-ж бо пристрасть їх не порушуе? Яка хороба не утискає їх душі? Рівним собі завидують, не навидять їх, глядять порожної слави; підвластних своїх ошукують, зглядом тих що до них гейби до якої

пристанї утїкають, вони є ворогами і використують їх. Які у них здирства! Що за захланність! Що за фальшиві доноси і ошуканства! Які невільничі підхлїбства! Застосуймо до кождого з них право Христа. (Тут цитує згадувані в горі місця: Мат. V. 22, 23. XVIII 4). Тіж обходять ся гордо з віддаными їм підвладними, які тремтять перед ними і лякають ся їх, бо вони є для них гіршими від дикого звіря; для Христа нїчого не роблять, тільки всьо для черева, для гроший, для порожної слави. Чиж згоду їх дїл можна описати словами? Хто опише їх наругу, їх сьміх, їх безстидні оповіданя? Захланности їх навіть описати не можна.

Таку характеристику дає Золотоустий вїйськовій службі, та лучить її із знаним висказом Спасителя, що противникови треба сїмдесять разів по сїм на день простити (Мат. XVIII. 21, 22) а також з причтою про слугу, якому пан дарував довг, а він потім не хотїв дарувати свому довжникови, за що зістав укараний. То характеристика того стану, що власне є на те, щоби мстити ся на противниках чи то якогось народу чи держави. З того маємо наглядний доказ, що сьв. Іван засадничо противний вїйнї навіть тодї, коли вона вела би ся з оправданих причин і мала би знамена справедливої вїйни, як щось неетичного, незгідного з Божим правом і голосом совісти. Нехай нїхто менї не каже, що то місце радше звичайним проповідничим екскурзом против хиб і блудів, які були у вїйску а нїколи цїлковитим осудом мілїтаризму. Нї, сьв. Іван осуджує вїйсковість безуслівно і навіть не припускає, щоби у вїйску могло бути лїпше, бо воно вже тим самим, що істнує, є злом. Се видно з порівнаня вїйска з юрбою хижих вовків, а заразом з тих слів: „хиба менї хто доказавби, що на морю нема филь“, треба додати: тодї можна би припустити, що у вїйську є можлива сьвятість і христіянське житє. Іще лїпше зазначує се сьвятий далї. Переходячи до вичислюваня похибок иньших станів він так говорить: „Пригляньмо ся станови ремісників і мистцїв. Здавалоби ся, що ті передовсїм живуть з чесної працї і власної запобігливости. Але і ті, если не мають ся на бачности, стягають на себе богато злого (там-же). Значить св, що перед тим згадані себто вїйско не живе з чесної працї; се розуміє ся само собою, проте не потреба о тім навіть згадувати. За те-ж що до других станів мусить ся зробити якесь застереженє, бо тут є люди, що живуть чесно, затим такий сам безглядний осуд був би для тих кривдою. Такий є льоґічний перебіг гадок Золотоустого.

Як на його часи такий осуд вїйсковости був ознакою великої цивільної відваги, се був голос, що справдї міг стягнути на нього ненависть тих верств грецької суспільности, які інакше брали житє і його потреби та жили більше засадами старинної поганьскої філософічної школи. В тім є і причина, що сьв. Золотоустий не написав против мілїтаризму та взагалї против убійство осібного трактату. Він знав, що для людий того

часу, які ось щойно вийшли з тої школи, в якій убійство було осьвячене ріжними оповіданями про героїв та тим, що усї били чолом перед всевладним Марсом та тому не отрясли ся іще цїлковито з норм, вповнених в них поганською етикою, такий протест видававби ся що найменьше сьмішним, нерозумним і певно не викликавби пожаданих успіхів. Тай не о те нам ходить. Наша цїль є вказати, що Отцї Церкви вже давно дійшли до тих високих пересьвідчень про убійство, до яких серед сучасної суспільности признають ся заледви деякі одиницї. Для лучшого узасадненя сказаного годить ся іще звернути увагу на одно місце в гомілїях сьв. Івана, де він без застережень і ясно перестер.гає перед релїґійними війнами. Пояснюючи причту Ісусову про ревних слуг, що хотїли виполоти кукіль насїяний ворогом між пшеницею їх пана, який заказав вирывати кукіль, аби „не когда восторающе плевелы, восторгнете купно съ ними (и) пшеницу“ сьв. Іван додає від себе до тих слів таку увагу: „Так сказав запобігаючи тому, аби не поставили війни, розливу крови і різнї.“ По сїм пояснює, що під кукілем треба розуміти єретиків, яких Ісус заказує убивати: „Не належить бо убивати єретика, бож прийшла би була на сьвіт війна... Єсли хочете хопити за збрую і вирізати єретиків, тодї доконче згине богато сьвятих.« Далї іде бесїда про те, що з єретиками треба обходити ся лагідно, а тодї „богато кукілю (злих) стане ся пшеницею (добрими). Христос „не зборонює єретиків повдержувати, приводити їх до мовчаня, відіймати їм свободу проповідуваня, зносити їх собори і умови, але їх убивати і мордувати“ (гом. XLVII. 1, 2).

Не теба думати, що сьв. Іван Золотоустий є унїкатом серед старо-христіянських письменників, та що його поглядів не можна вважати за погляди католицької Церкви. Читаємо твори других Отцїв Церкви, а пересьвідчимо ся, що майже кождий з ним з більшою або меньшою силою протестував против убійству. Нам нинї віє якимсь лагідним теплом, лагідним приміром з філософічних творів сьв. Августина, в яких він відкидає усяке убійство, а головно війну, яку люди вважають за дозволену і етичну, аби вона лиш приспорювала їм богацтв і воєнної слави, аби, як то кажуть, вела ся задля droit de convenance, та уважає нїчим більше, тільки розбоєм на велику скалю (grande latrocinium, De Civ. Dei, lib. IV. cap. 6.). Мов великан стає перед нашими очима сьв. Амврозій, епископ Медіоляну, що за кровавy пімсту, якої допустив ся на бунтівничих Солунянах цїсар Теодозій, відповів рішучо: Годї! Невійдеш до церкви, аж доки не змиєш з твоїх рук пролятої крови. І той Тодозій, володар цїлого тодїшного культурного сьвіта, що досї перед нїким не укорив ся, мусїв уступити перед сївоголовим, слабосильним старцем.

А історія папів! Сеж історія цїлого ряду великих мучеників, що стають в оборонї не тільки догматичних правд сьв. віри, але з рівним саможертвованєм кладуть сиві голови в борбі

з сьвітскими властями за Боже право, за то, що виступали против насильств, против розливу крови через тих послїдних. Так коли приміром в середнїх віках уся ненависть суспільности звернула ся була против Жидів, а тим самим почало ся було їх загальне переслїдуване, то тільки одні пани, вірні Христовій засадї, взяли їх в свою оборону, вони як з одної сторони видавали ріжні розпорядженя якими хотіли остеречи і охоронити христіян поред їх визиском, так з другого боку відпирали усї клевети, кидані на жидів і установляли строгі кари на тих, що піднесли би на них свою руку. (Богато про те говорить: L. Erler, die Juden des Mittelalters, Archiv für kath. Kirchenrecht, München. Bd. XLVIII ff.).

Вїрному синови кат. Церкви, що приглядає ся героїчним речникам Христової ідеї, що читає сьвітлі епізоди Її бувальщини, вступає в душу, пригноблену еґоїзмом і маскованою жестокістю сучасного сьвіта, якась надія, що преціньь правда побідить, що іскра поступу так довго не дасть ся цїлковито здусити, як довго її хоронить католицька Церков. В наслїдок того зроджує ся в душі христіянина привязане і любов для тої Церкви і та якась невисказана сила радше дати ся ворогам католицької Церкви і пропагованого нею поступу зневажити, подоптати, жите собі відобрати, як для хвилевої може користи Її покинути і посьвятити її ідею.

10. Евангельський ідеал заказуючий абсолютно всяке убійство, реалїзований в історії і при співучасти Церкви.

Та годї, скаже з іронїчним усьміхом не один з Її противників, помимо двотисячлїтних змагань Церкви, помимо розширення евангельскої науки по цїлім сьвітї убійство перетревало до нинїшнього дня; нині війна ведеть ся так само, як перед приходом Спасителя, з тою лишень ріжницею, що могучий технїчний поступ іще усовершив убійство, що продумав ріжні незнані перед тим средства, які його улегчують і зробив то, що перед христіянський спосіб веденя війни в порівнаню до нинїшних воєн станув в тій самій пропорції, що бійка двох сусїдів за межу у відношеню до нинїшної війни. Годї, гукає нам у відповідь типовий у нас представитель сучасного поступу др. І. Франко: „Аж христіянство перше дало сьвітови зразки війни і різати за таке або иньше розуминє Бога, Трійцї, первородного гріха, натури сина Божого і т. п.“ (Середні віки і їх поет; Л-Н. Вістник, р. 1907 том XXXVII. стор. 451).

Не зважаючи на невірність послїднього закиду і поверховність у його автора в осуджуваню історичних фактів (се такий сам закид, як приміром той, що галицькі Українцї дали перші зразки галицьких кровавих виборів) мусимо признати, що в подібних закидах криеть ся таки певна слушність. Так, Церков помимо двотисячлїтної працї не здужала викорінити зла, а нераз мусїла його толерувати, хоч воно часами виходило навіть з її рамени, як приміром хрестоносні походи. І тут видний

найліпше той житєвий конфлікт між теорією а практикою, та велика правда, яку впрочім кожда людина переживає: що золоті сни, високі ідеї не все остануть ся в житю такими, що житє має свої потреби і права, які з вимріяними ідеалами чоловіка не числять ся. Ну, хиба Христос не знав того права або говорив самі фрази без змісту і числив тільки на хвилеві ефекти, коли помимо того сказав: „Ви чули, що сказано: Око за око, зуб за зуб. А я повідаю, щоби ви не противили ся злу, але хто вдаривби тебе в праве лице, настав йому і друге“ і т. д. Знав, відповідаємо, знав се дуже добре, але по при тім знав і то, що людскість як раз через стремлінне до недосяжного ідеалу дійде самостійно до певною уровени досконалости, а се є головна ціль Його науки, Його ідей, що вимагаючи від чоловіка чогось найвисшого в даній чесноті. не зійдут ніколи на другий плян і все остануть підоймою правдивого поступу. Тим самим і невіруючий сьвіт мусить віддати Ісусу Христу належну йому честь.

Також сьв. Церков знає дуже добре ту противлежність між евангельским ідеалом а правами житя, однак все ще не зносить соїх приписів, якими дозволяє понекуди на убійство. Їй обіцяв Спаситель, що буде з Нею до кінця віків. І тому Церков узглядняючи житя і його обставини, побіч загального заказу убійства, якеби воно не було, ставяє моральні приписи і норми, але не яко послїдну консеквенцію своєї моральної науки, тільки яко такі, що знаходять своє примінене так довго, як довго людскість не посупить ся о ступінь близше до ідеалу Ісуса Христа. Вправдї і тут можна стрінути ся з закидом, що католицькі богослови що до толєрованя убійства не годять ся в своїх поглядах, однак о скілько той закид правдивий, бачимо з слїдуючих моральних засад, що тепер є загально приняті.

11. Услівя при яких Церков толєрує убійство і війну, яких вона не в силї усунути.

1) Чоловік не має права посїданя свого житя, тільки сам Господь Бог; тому не має права відобрати житє нї собі нї свому ближньому, бо через убійство він нарушує найвисше і виключне право Бога. (S. Thom. Summa th., II. II qu. 64. a. 5.).

2) Коли хтось активно настає на моє або мого ближнього житє, тодї рівноважить ся між двома однакими вартостями, себ то моїм житєм і мого противника. Обєктівно воно рівнодушне, чиє житє Бог хотївби оставити в посїданю його дочасного властителя, субєктівно однак суппоную, що Бог яко найсправедливійший судія нехоче моєї або мого ближнього кривди, затим в охоронї житя чи мого власного чи мого ближнього, удїляє мінї зглядом мого ворага того самого права, яке Сам посїдає. Але то лишень в послїдній крайности, коли для мене вже нема иньшого виходу. (Noldin, Summa theol. moral. Oemiponte. 1906. II. ч. 326).

3) У всїх иньших случаях суд над тим, чи дана одиниця заслугує на смерть, зглядно чи Бог яко властитель житя розі-

ґнує в тім случаю з права власности, належить виключно до офіціяльної власти, яку за таку узнає суспільність (там-же ч. 324).

Тут треба памятати, що дехто перечить то право офіціяльній власти. Однак за тим промовляє сьв. Письмо, на те годять ся усї народи, того вкінци догадаєть ся сама природа річи (пор. V. Cathrein, Moralphielosophie, Freiburg (Herder) 1899. II. стор. 644 слїд. і Theod. Mayer, Institutiones inris naturae, Friburgi (Herder) 1900). Рішучо не згідне з справедливостю є тверджене проф. М. Грушевського, що яко крітерюм про те, чи хтось другий заслугує на смерть чи нї може для даної одуниці бути голос совісти, розуминне потреб чи користи суспільности, одним словом „голос неофіціяльної власти“ (Л-Н. Вістник, 1909 т. LXII стор. 382). На такий случай кождий розбійник-бавдит, що також убиває на приказ неофіціяльної власти, заслугує на цїлковите оправданє. Що пересьвідчене одидиці про те, чи якась людина заолугує на смерть, не може бути міродайною, вказують природописні науки, головно одна їх наймолодша галузь, так звана криміналїстична біологія. Усї сучасні її представителї доходять до пересвідченя, що того рода люди, які самовільно приписують собі юрісдикцію над вчинками других людий, дїлають се під впливом певних збочень в устрою їх орґанїзму, а тим самим в функціонованю їх душі (гляд. I. Delemagne, Zbrodnia w świetle teoryi współczesnych, przełożył Z. Poznański, Lwów-Warszawa 1902). Годимо ся на то, що дїланє під напором голосу совісти, розуміння потреб суспільности і т. п. може богато вплинути на почитальність або непочитальність злочину якійсь одиниці, але щоби з того випливало, що тим самим дїло зроблене з таких мотивів є обєктивно справедливе і що суспільність повинна його мовчки приняти, на те годї згодити ся.

Моральна теологія і то узгляднює, а коли признає офіціяльній власти право убійства, то вважає се за malum necessarium для спокою людий. Нехай суспільність продумає певні средства, при помочі яких потрафить людий здержати від убийств, а дїйсних убийників зробити нешкідливими, будьмо певні, що Церков прийме їх з радостю яко средства, що приспішать здїйсненє ідеалу Ісуэа Хрисса.

Тіж самі правила обовязують людий в війні. І так:

1) Війна відпорна є все дозволена, бо нїхто не є обовязаний віддати своє майно другому на поталу.

2) Війна зачепна є лиш дозволена, коли якийсь нарід, против якому веде ся війну, наносить цїлій людскости велику кривду, або загрожує знищенєм вселюдської культури. До того рода воєн треби зачислити середновічні хрестоносні походи.

3) Війна несправедлива є заказана, а кождий, хто сьвідомо бере участь в такій війні, є в тяжкім грісї і заслугує на вічне осудженє.

4) Всьо то, що хтось заграбив в несправедливій війні, є обовязаний звернути. Той обовязок тяжить так само на простім жовнїрі як на найвисшім полководци (H. Noldin, II. n. 342 слїд.).

Ми бачимо, що Церков з своєї сторони зробила всьо, що могла зробити, аби дозвіл убійства зредуковати ad minimum. А если признає право убити другу людину, то лиш тому, що серед тяжких житєвих обставин нема иньшого виходу, принайменьше так довго, як людскість не поступила в змислї евангельскої науки. За ціль людского поступу вона все таки вважає такий стан, коли людскість навіть найбільшого злочинця не буде потребувала тратити.

12. Успіхи Церкви в обмениваню убійств.

На запитанє, чи змагання Церкви в тім взгляї увінчали ся яким небудь поступом, відповідаємо: Так! Се можемо сказати на підставі обсервації історичного розвитку людства.

Старинні віки.

Киньмо зором по історії людства. Масамперед іде старинний сьвіт. Мимо того, що старо-римська етика дійшла до краснозвучної засади „homo homini res sacra“, всеж таки в практичнім ії преміненю не було того ні слїду. Для просьвіченого Римлянина вид людий мордуючих своїх ближних або борючих ся з дикими зьвірятами давав правдиву »естетичну« роскіш. Кроваві видовиска були для поганського цївілїзованого сьвіта публичною забавою і празником. Десять тисяч людий умирає публично в день уродин Нерона, а ціла держава вихвалює той чин яко найбільшу заслугу Цезара. Се царство істинно діяволське.

Середні віки.

По сім слїдують середньовічні народи. Евангелська наука їх трохи поконує, але тільки в половинї. Середньовічна цівілїзъція є іще на пів поганська; вона знає іще »божі суди«, гортури і жостоку смерть для виновника. Однак Церков старає ся усїми силами злагодити жостокість князїв і їх ось щойно до Христа навернених підвладних. В тій цїли запроваджує так званий »Божий мир« (trenga Dei), яким під загрозую інтердикту заказує ся усяки бійки і межи особицї від середи до понеділка рана кождого тижня. В той спосіб запобігала Церков проливови крови, а також обмежила варварське право сильнїйшого. Щоби далї повному фізичної сили, а ще не схристіянїзованому на скрізь царству дати якийсь терен до дїланя і здержати від різнї невинних людий, звертає його увагу на вікового ворога христіянства і його цївілїзації, на Магомедан, що зфанатизовані наукою свого пророка безнастанно грозили загладою усьому немагомеданському сьвітови. Се вправдї період теоретично зн. в вірі христіянський, але не все в дїлах.

Представителем ідеї евангелської справедливости і поступу в середновічу, є у нас на Украіні княль Володимир Мономах, що своїм дїтям дає таку науку: »Ни права ни крива не убивайте, ни повелївайте убити єго, аще будетъ повиненъ смерти, а души не погубляйте никакоєже христіяны«. Проф. Грушевський мабуть хо-

тївби не признати того благородного впливу, яке на князя мало христіянське вихованнє, коли говорить, що в тім видно »не тільки вплив книжного очитання, як погляд сучасної української суспільности, глубоко противної убійству як карі«. (Ор. cit.).

Коли зважимо на ріжні жосткости, які дїяли ся в старій Руси, які впрочім в тих часах і всюди дїяли ся, а головно на те, що »кровава месть« за убійство свояка довго іще після принятя христіянства була правним способом виміру справедливости, та на ті безнастанні свари та межиусобиці між князями і їх дружинами, то приходимо до пересьвідченя, що погляд Мономаха нїяк не є поглядом сучасної української суспільности. Проф. Грушевський, що таке говорить,виходить з ролї історика. Як раз писаня перших Отцїв Церкви: сьв. Івана Золотоустого, Василія Великого, Григорія Назіязенського і Григорія Нисського, які від найдавнїйших часів були популярні в старій Руси (Др. В. Щурат, Українські жерела до істориї філософії, Дїло 1908 р. ч. 59-64, сьв. Іван Золотоустий на Руси, Львів 1908), а головно писаня Золотоустого, якого, єсли вже не безпосередний, то в кождім случаю посередний вплив слїдний і в »Поученіяхъ дѣтямъ« В. Мономаха (Др. В. Щурат Ор. cit.), дають право до заключеня, що князь являэть ся одним з найлїпших учеників християнської школи.

Новітні віки.

Вкінци надійшли нові віки, в яких на хрисіяньстві сьвідомо і несьвідомо вихованє людство стає ще лагідїйшим і мякшим. Помимо страшних новочасних випаходів, які служать средствами до убійства, людство дійшло до гуманїйшого пониманя війни, як то признає проф. Фр. Паульзен (Партійна етика, полїтика і мораль в укр. перекладї Дра Ів. Копача, Львів 1901 стор. 44 слїд). Сучасні віки ублагороднили спосіб веденя війни, вони передовсїм навчили жовнїра в противнику цїнити чоловіка. Противник так довго вважаєть ся ворогом, як довго один против одного стоїть, поза тим віи є чоловіком, ближнїм, якого треба шанувати і берегчи його житє. В порівнаню до воєн, які між собою вели колись передхристіянські, а навіть середньовічні народи, що старали ся усїми силами один другого усунути з лиця землї, се є певний поступ. »Війни в цїли винищеня — каже проф. Паульзен — як їх перше ьсюди провадили грецькі племениа між собою, не можливі нині більше між народами христіянської цівілїзації; вже протерло ся тут щось гейби чувство про одну родину народів, яка внутрішно збогачує ся кождим з її членів (Ор. cit. стор. 45).

Так можна нові часи вважати переходом до царства Божого на земли, бодай під взглядом поглядів на убійства взагалї, війну в особенности. Знаки того Божого царства, тих ідеальних часів уже показують ся серед людства. Виступленє Назаренів в Австрії і Сербії в пятьдесятих роках минувшого столїтя, а так само антімілїтарний рух в Россії, що починаєть ся вже в другій половині того-ж столїтя (Е И. Поповъ, Жизнь и смерть Евдокима Никитича. 1866—1804, съ послѣсловіемъ Л. Н. Толстого, Purle igt Essex,

England 1898), такий-же самий рух в послїднїх часах у Франції, а рівночасно могуча пропорідь Лява Толстоя дають нам очивидний доказ, що сучасне людство що раз більше приходить до пересьвідченя неетичности і гидкости всякого убійства.

На сїм місци можемо стрінути ся з закидом, що усїм згаданим рухам є так само противна католицька Церков, як офіціяльні державні власти, против яких вони є звернені. Так вона є противна, але тільки способови, якими їх представителї хотять ввести свою ідею в житє. Самій-же ідеї Церков є прихильна, тїшить ся нею і радаби, щоби се сповнило ся як найскорше. Вона знає, що до поступу доходить ся не скоками, тільки спокійо муравлиною працею, що такі скокі часто той поступ спинюють, а нераз навіть завертають його на сотки лїт в зад. Ось вона не годить ся на ті рухи, хоч вони в певній мірі голосять ту саму ідею, якої учив Спаситель, яку заступає Його Церков. Її засадою є пильно стеречи, аби людськість знову не узнала за добре то, що вже раз узнала за зле і неетичне, приміром убійство людини людиною, а тим самим навернути в давне варварство, а здругої сторони вщепляти щораз більше в людські душі ідею евангелія так, щоби то людство само узнало то, що вважає тепер за дозволене, за неетичне, недозволеве і зло. В вім криєть ся таємниця вихованя, яке Церков дає людям; вона є подібна розумній матери, що веде недосвідчену дитину, хоч незамітно, але певно через мудрі вказівки і ради, а нераз через поблажливість для її прим. до правдивого соворшенства. І ми не тратимо віри в ту силу і міць Христової Церкви, не тратимо тому, бо знаємо, що Вона все була є і буде речницею правдивого поступу.

13. Посланє нашого Епіскопату висловом христ. думки і гуманного поступу.

Після того загального огляду на становиско і дїяльність Церкви зглядом убійства, можемо виробити собі правдивий осуд про послїдне посланє нащого преосьв. Епископату.

Епископи, що Богом поставлені на сторожі Божого права, не могли мовчати в хвилї, коли один з повірених душпастирській їх опїцї людий допускає ся дїла, яке стоїть в розладї з тим Божим правом. Вони не могли мовчати тим більше, що той чин зістав публично похвалений і знайшов своїх поклонників. Вони буби би дуже противилы ся против свого душпастирського і учительского обовязку, коли би були мовчали. Сам-же проф. Грушевський признає, що »вже впало необачне слово — vivat sequens«, а тим самим зазначує небезпеченьство, перед яким остерігають Епископи суспільність. До того кроку змушував їх не тільки обовязок їх становиска, але не в меньшій мірі сьв. Письмо і традіцїя Церкви. Се перша консеквенція з того, що сказалисьмо в нашім оглядї.

Коли-ж Епископи виступили з своїм посланєм виключно яко душпасирі повіреної собі пастви, то природна річ, що не могли з рівною силою осудити кровавих подій в Яхторові, Лядськім і т. д., бо тут повнили мерзкий злочин убійства люди, що не підпадають їх архіерейській власти, їх юрісдікції. В тих случаях був обовя-

заний систупити хто иньший, а єсли не обізвав ся нї словечком, то тому нї троки не винні наші Епископи. Проте напасть д. М. Лозинського і зза тої причини на наш Епископат (Л-Н. Вістник 1908 р. т. XLII.) є борбою з вітряками. Д. М. Лозинський, що є правником, повинен сю засаду канонїчного права знати і нечіпати ся Епископів там, де вони не дали до того нїякої причини. За теж правду сказав д. Лозинський, що Митрополит своєю проповідию в велику пятницю мав на метї вилїчити нашу суспільність з ілюзій на гему, що Церков коли небудь похвалить чин убійства, хочби воно навіть приносило народови хвилеву користь. Такі ілюзії що до Церкви, колиб вони на дїлї істнували, були би крайною образою і пониженэм їх гідности.

Посланє яко таке являєть ся доказом найширше понятого патріотизму і поступовости у нашого Епископату. Доказом патріотизму є воно тому, що Епископи глядять далї, в будучність народа, поза границї спеціяльно галицького патріотизму, у якого представителів тільки сьвітла, що у вікнї. Своїм посланєм вони вказують народови на трівкі підвалини його будучого щастя, які всьо перетревають і запевнять народови правдивий розвій та певне місце у вселюдській культурі. Епископи зовсїм не заказують борби з ворогами народу, але перестерігають перед такими средствами борбы, що моглиби добрі її успіхи знищити. Се вони зазначують кілька разів в своїм посланю.

Посланє є заповітом правдивого поступу. Ми нинї з обридженєм правдиво культувних людий згадуємо на ті всї кроваві події, що виповняють історію минувших віків і дякуємо Богу, що воно минуло безповоротно, що теперішний правдиво культурний чоловік на щось подібного не спроміг би ся. Та людскість не може станути в половинї дороги; вона все стремить далї і далї і далї, все висше і висше до ідеалу правдивої людскости, словом до ідеалу Христа. І як ми нинї дивуємо ся, що колись люди могли бути так без серця і без чувств, що продумували найстрашнїйші муки для других людий, так колись по нас якесь поколїнє, може вже навіть наші правнуки, будуь жахати ся кровавих учинків наших часів і будуть дивувати ся, що воно могло так бути. Однак, як ми нинї все таки не осуджуємо цїлковито минувших поколїнь тому, що серед них від часу до часу відзивали ся голоси критики і протесту против кровопроливаня, які підготовлювали висшу гуманність, до якої ми дійшли нинї — так і будучі поколїня знайдуть для нас кілька слів оправданя як раз задля того рода документів, яких посланє наших Епископів. Того рода голоси будуть колись вважати ся за сьтлї проблиски правдивого поступу серед темряви сучасних партійних і міжнародних борб і сварів дарма, що їх тепер не розуміють, а часто осуджують як щось вороже народови і його культурі. Епископи випередили своїм посланєм людську думку, так що доперва по якімсь часї можна буде оцїнити як слїд високо-культурна вартість їх виступу. Тому несьміємо осуджувати їх посланя, до якого застосовати треба висказ слова суда:

»Увѣсте истину, а истина освободить вы!«

Руска колеґія в Римі.

(З нагоди уступленя Впр. о. Ректора Адрияна Давиди).

В нинїшних часах, коли наше житє старає ся позискати як найбільше позиций на кождім поли і коли ми в наслїдок сего цїкавимо ся розвоєм кождої інституциї, — не буде без інтересу подати дещо про заведенє, що є висунене найбільше на захід і котре є репрезентациєю Русинів в „вічнім містї“. Правда, за руску колеґію в Римі були вже писані деякі річи в „Альманаху богословів“ в „Католицкім Сходї“ і „Основі“ — однак від тодї, коли се писало ся, проминуло вже споро часу і певно позаходили деякі зміни; або були се лиш статї принагідні з описом торжества і т. ін.

Цїкавійшим видає ся менї повинно бути саме житє і напрям колеґії. А не без інтересу буде се для тих, котрі будуть убігали ся о місце в колеґії.

Колеґія, як звісно остає під проводом оо. Василиян. Ректором є тепер Впр. о. Давида. За три лїта его ректорства можна сьміло сказати стала колеґія на висотї свого завданя. Почавши від бібліотеки а скінчивши на ґардеробі, а навіть єсли хочете на вікті (бо й то не маловажна річ, знаємо се з семінара львівского), старанєм Впр. о. Давиди є всьо так уложене, щоби усунути питомцям всяку можливість невдоволеня. Гадка Впр. о. Ректора є така, що богослов в Римі має журити ся наукою, а всьо інше має полишити журбі ректора. Ректор має за всьо старати ся і всїх задоволити. Впр. о. Давида нераз любив повторяти фразу, що менше видасть на добрий вікт, як потім на аптеку по злім вікті. Взагалї під тим зглядом було вдоволене. Кождий діставав в свій час всьо що було потрібне чи то до науки чи до одежі чи до поживи.

В поступованю з питомцями старав ся о. Ректор все поступати після раций. „Єсли єсьмо щирими, мусимо оден другого переконати , говорив нераз до питомців. Таке щире поступоване родить отвертість, довірє і любов Справдї, не знаю, як лїпше було-би назвати о. Ректора чи батьком чи старшим братом. „Урядовости“ у него не було зовсїм. Він правдоподібно не умів-би навіть бути „урядовим“. Цїла колеґія творить немов одну родину, де нема нї одного чужого члена.

Так звану квестию „українъско-московску“, котра вічно робила в колеґії заколот, неспокій і рострій розвязав Впр. о. Давида коротко і рішучо. „Collegio“ преціньє „ruteno“, а не „russo“. Москалї поки-що не мають в Римі колеґії. В консеквенциї сего не хотїв навіть слухати за „Галичанина“ і Русское Слово“,

чи там за які інші видавництва наших галицких Москалїв. Колегія не тримає нїкого на ланцуху. Не подобає ся, можна попращати ся кождої хвилї. Богу дякувати, що по італїйски чути добре ріжницю, між „ruteno“ а „russo“, а сеся обставина дає кождому ректорови правну основу беречи українського характеру колеґії в Римі.

Колеґія, як звісно, утримує ся з фондів австрийского правительства, з процентів з зложеного капіталу для Русинів папою Львом XIII. і з додатків, які додає все „Конґреґация пропаґанди“. Через се послїдне приходить нераз до непорозуміня між Конґреґациєю а ректором і треба великої зручности, щоби було вдоволене в колеґії і щоби Конґреґация не могла зробити закидів. І на сїй точцї також щастило ся Впр. о. Давидї. Що більше, — він позискав собі повне довірє і з відтам- доходили нераз голоси, котрі говорили за Впр. о. Давиду, як доброго ректора і знаменитого адмінїстратора. Розуміє ся, що о. Ректор вмів те довірє використати на річ своєї Церкви і свого народа. Єго заходами зреставровано колеґію, що натурально не є легкою річию. Спроваджено також нові гарні ризи до церкви, а в найблизшім часї мала зачати ся реставрация церкви. В Римі дуже звертають увагу на обряд; після обряду судять навіть нарід. Не диво проте, що кождий обряд старає ся все виступати в цїлій красотї і повнім блеску. Щоби і наш обряд не стояв позаду, але о скільки се можливо, щоби здобув собі в Римі першеньство, було всегда мрією Впр. о. Давиди. Передовсїм старав ся о то, щоби в колеґії був добрий хор. В тій цїли просив наших Владик о присилане кандидатів способних, даючих надію, що зможуть і схочуть використати вповнї побут в Римі в цїли приспособленя ся до съвященьства, — але також, щоби увзглядняли, чи кандидат може належати до хору чи нї. Владики прихилили ся до просьби Впр. о. Давиди і нинї можна в Римі почути, що найкрасший сьпів то в церкві рускої колеґії. Особливо Росиян притягає наш обряд і наш сьпів так, що часто можна їх видїти на нашій Службі Божій. А на богослуженях приміром страстних або на богослуженях в більші съвята наша церква прямо набита чужинцями. Так само, коли маємо які богослуженя по інших церквах.

Взагалї за три лїта свого побуту зробив Впр. о Давида для нашої справи дуже богато. Тепер він уступає з ректорства, щоби вилїчити ся в Галичинї з хороби серця, яка не позваляла єму забавити в Римі довше. Желаємо з щирого серця прийти як найскорше до здоровля і вернути назад на своє місце і працювати дальше так як до тепер.

Петро Задворняк.

Ювилейні торжества в Інсбруґї.

Про устрій теольоґічного видїлу і конвікту в Інсбруґї подав я дещо в двох числах „Ниви“ за 1907 р. Замітки про сї заведеня подав до ювилейного Альманаха віденьскої „Сїчи“ тов. Ів. Перепелиця. Ті обставини, як і то, що в Інсбруґї образують ся наші богослови, спонукує мене до опису торжества пятьдесятьлїтного ювилею згаданої інституциї (1858—1908).

Про історию і статистику видїлу та конвікту написав осібну книжку о. Др. Михайло Тофман, в ювилейнім роцї реґенс конвікту, а рівночасно декан видїлу п. з. „Das theolog. Konvikt einst u- jetzt. Den Alt u. Jungkonviktoren zum 50. jährigen Jubiläum in herzlicher Verehrung u. Liebe gewidmet, Innsbruck, 1908, 5. корон. Перебіг торжества подає 4. випуск ґазетки „Korrespondenz des Priestergebetvereines im theol. Konvikt zu Innsbruck, XLII, 1908, Juli.

Торжество тревало 7, 8 і 9. липня, а стояло під знаменем Серця Христового, якому посьвячений цїлий Тироль ще з часів наполеоньскої війни (1809), а який плекає ся з особлившим піетизмом в конвікті. Орґаном того культу в конвікті є товариство, зване Priestergebetverein, що обнимає майже всїх членів теольоґічного інсбруцкого факультету. Ювилейне торжество зладив видїл згаданого товариства.

В торжестві взяло участь 600 учасників, між ними 1 кардинал і 4 епископів (америк., нїмец., швайц., угорск.). Привітні телеґрами і письма отримано від папи, 18 епископів, від цїсаря, архикнязя Евгена, намістника Тиролю, президента Форальберґу і маршалка краю. Від Русинів прийшло 3 телеґрами з Ґаличини.

Вечером 7. липня відправив епископ Rüegg з С. Ґален в церкві Прсв. Тройцї богослуженє в честь Божественного Серця. Потім наступило привитанє зі сторони ректора колеґії і спільна вечера. Точки до розважаня задав учасникам звісний вчений теольоґ о. Др. Нольдін.

Слїдуючого дня рано відсьпівав сальцбурский кардинал Катшталєр архиєрейску Службу Божу, а епископ з Тревіру, Корум, виголосив огнисту промову на тему „народу же вѣровавшему бѣ серце и душа єдина“ (Діян. 4, 32). Девізою конвікту суть як раз слова: „Cor unum et anima una“! Перед самим полуднем відбув ся духовний концерт (т. з. академія), заінавґурований композициєю одного з конвікторів і доведений до кульмінацийної точки бесїдою одного конвіктора про долю ордена Товариства Ісусового та про першого реґенса кінвікту о. Д-ра Ніллєса, великого знатока східних обрядів.

До обіду засїли всї разом: епископи, професори, сьвященики, питомцї всїх наций. Услугували конвіктори, між ними члени визначних аристократичних родин. Тоасти виголосили між іншими архіепископ з Milwaukee (Америка) Мессмер і епископ з Ґрану Коль. По обідї всї вийшли на т. з. вілю, положену за містом, де відбув ся спільний підвечірок. Продуковали ся ту хори, а між ними звертав на себе увагу хор Словян. Крім того відчитувано т. з. Floh с. з. гумористично-сатиричні твори на тему конвікторского житя. Сей „Floh“, се характеристична прикмета з товариского житя в конвіктї, а відбуває ся майже що місяця. Вечером пускано на вілї фаєрверки. Мім ними звертав на себе фаєрвекеровий образ Христового Серця 4 м. висоти, а 2 м. широти.

З нагоди ювилею, що згромадив в Інсбруцї представителїв цїлого сьвіта, вибито памяткові медалї з срібла і бронзу та видано памяткову книгу.

З ювилеєм факультету і конвікту сьвятковано ювилей професора доґматики о. д-ра Ґуґона Гуртера, який в 26. роцї житя обняв катедру в хвили основаня факультету в 1858 р. і скінчив в липни 1908 р. 100-ий семестер своїх професорских викладів. По фериях зачинає вже 101-ий.

Після виказу членів товариства Priestergebetverein, зладженого з нагоди ювилею конвікту, число членів товариства виносить 1971 між тим 459 монахів (Василиян б.), а 1512 сьвітских. З сьвітских випадає 1 на Азию, 2 на Австралїю, 173 на Америку, 6 на европейску Турцию, 20 на Росию, 58 на Галичину, 9 на львівску руську дієцезию, 2 на перемиску, 5 на станїславівску. Товариство видало 2 кардиналів, 16 епископів, 48 професорів теольоґії, 237 докторів. Товариство основано в роцї 1866.

Образ ту змальований характеризує наглядно донесліть інсбруцкої інституциї з єї всесьвітним, правдиво католицким устроєм. Ювилейні торжества скріпили ту звязь пієтизму вихованців інституциї до професорів і настоятелїв, скріпили і звязи між самими вихованцями в дусї засади „cor unum et anima una“!

О. В.

Історично-статистичні замітки про інсбруцкий теольоґічний факультет і конвікт.

(На підставі книги памятковоґ, виданоґ з нагоди 50. лїтного ювилею).

Цїсар Фердинанд отворив указом з 1562 р. школу в Інсбруцї і віддав еї Єзуїтам, які по кількох лїтах оснували бурсу для бідних студентів В р. 1588 мала бурса власний дім, посьвячений сьв. Николаєви, правдоподібно яко покровителеви опущеноґ молодїжи. В р. 1603 школа стала ґімназиєю, 1672 академіею, 1673 унїверситетом, хотяй грамоту винесеня до ґідности унїверситету видав папа і цїсар аж в р. 1677.

Теольоґію доґматичну і моральну та церковне право поручено викладати Єзуїтам, біблїйні студиї сьвітским сьвященикам, а цивільне право і медицину сьвітским професорам. Призначенем унїверситету було, противдїлати протестантским вплывам.

Коли знесено орден Єзуїтів 1773 р., числив унїверситет 911 слухачів, між ними 325 теольоґів, 116. правників, 43. медиків, 427 фільософів. Зі знесенем ордена прийшов конець на унїверситет і бурсу. На місце бурси, що містила всїх студентів, оснував Йосиф II. ґенеральну семінарию для теольоґів, а на місце унїверситету теольоґічний лїцей І семінария і лїцей були пересякнені ідеями раціоналїзму і просьвіченого абсолютизму та ширили противцерковного духа. Завдяки студентам і питомцям, які виступали против лїберальних своїх професорів і настоятелїв, прийшло до замкненоя обох інституций.

В першій половині XIX. ст. старав ся маґістрат о відновленє унїверситету, але епископ з Бріксен, Ґасснер, заявив, що буде о то старати ся лиш під услівем, як теольоґічний видїл обіймуть Єзуїти. На підставі цїсарскоґ постанови отворено в падолистї 1857 р. теольоґічний факультет (фільософ. і правнич. отворено ще передтим) і надано єму специяльний устрій. Факультет мав подавати основнїйше знанє, чим се потрібне для звичайного сьвященика, а в тій цїли утворено чотиролїтний курс т. з. великоґ доґми. Вибір професорів віддано в руки провінцияла Єзуїтів, а вибір декана в руки їх ректора.

В першім роцї 1857/8 було в зимовім семестрі 2 звичайних, 16 надзвичайних, в лїтнїм 3 і 15 такихже слухачів. В слїдуючім роцї підскочило число учеників на 68. Професорів було 6, а в другім роцї прийшов Ґуртер, що викладає вже 100. семестрів.

В 1858 р. основано під зарядом Єзуїтів семінарию або конвікт для теольоґів. В першім роцї було 2 настоятелїв а 37 питомцїв, між ними 4 сьвящеників.

В р. 1859/60 вийшов з теольоґічного виділу перший ректор університету, 1850/1 оголошено першу конкурсову працю з нагородою 600 кор. Таких праць дав теольоґічний факультет 54 в протягу 50 літ, отже більше чим сьвітскі факультети.

На підставі цїсарскої постанови отримав факультет право удїляти докторат в р. 1866. Перед тим зроблено 10 докторатів, але держава їх не признала. Докторанди зістали звізьнені також від приреченя, що будуть поборювати схолястику і культ Христового Серця.

В 1870. повстала під вражінєм ватиканьского собора велика буря в австрийскім парляментї. Лїберальні посли виступили против теольоґії взагалї, а інсбруцкої і Єзуїтів спеціяльно. Остаточно закинено в парляментї думку про знесенє теольоґії в Інсбруцї, а вдоволено ся тим, що провінциял і ректор Єзуїтів зрезиґнували 1873 р. з своїх прав при іменованю професорів і декана на теол. факультетї. Цїсар Франц Йосиф і сойм тирольский сприяли інсбруцкому виділови, тому і справа закінчила ся лучше, чим на се заносило ся.

Але в 1874 р. зачала ся нова напасть лїбералів против Інсбрука, а пристрасна дебата на ту тему тревала в парляментї 24. марта 7 годин. Скінчило ся на тім, що більшість зложена з нїмецкого центра, Русинів, Поляків і правительственних живлів, заявила ся за задержанєм факультету і визначила єму річну платню 8.400 зл., з чого випадає на одного професора 1050 зл. (Професор теольоґії в іншім австрийскім університетї бере 3.200 зл.!). В р. 1896 підняла ся нова буря в парляментї задля товариства, званого Priestergebetsverein за єго пїетизм до папи, але і та буря скінчила ся щасливо. Три рази перейшов факультет кризу, що грозила єму загладою!

В конвіктї основано в 1861 р. товариство сьв. Михаїла в цїли спомаганя сьв. Вітця молитвами і датками, а від того часу навязали ся щирі відносини і часта кореспонденция між папою а конвіктом. В р. 1866 основано т. з. Priestergebetverein, якого ціль є: „ut convictores in sanctissimo corde Jesu dulcite sociati, cor unum et anima una effecti, viribus unitis spiritum vere sacerdotalem in convictu sibi acquirant, acquisitumque e convictu egressi conservent, foveant et laboribus apostolicis exhibeant ac probent“. Про то товариство була — згадка в „Ниві“ в статї п. з. Ювилейні торжества в Інсбруцї. Пізнїйше повстали в конвіктї товариства для попираня католицкої преси, кат. академиків, для поборюваня алькоголю і ширеня християньско суспільної дїяльности.

За пятьдесять літ свого існованя мав теольоґічний факультет 37 професорів; видав 178 (а єсли числити тих, що зложили всї риґороза, але ще передтим, як факультет мав право видавати докторскі дипльоми — то 188) докторів; риґорозів складано 948, зложено з відзначенєм 70, незложено 47, написано конкурсових праць 54. Слухачів (конвікторів і екстернїстів) було 5989,

з того австро-угорских 2489, заграничних 3409, сьвітских 4209, монахів 1689. Ті слухачі походили з 202 диецезий цїлого сьвіта та з 73 монаших провінций. Епископів вийшло 20 (перший з Тревіру 1881, послїдний з Індий 1907), а між тим 1 кардинал (з Праги), з поміж професорів вийшло 2 кардиналів (оден Єзуїт, другий владика з Сальцбурґа*). Sub auspiciis промовало ся двох (в р. 1900 і 1907). Русинів було 40, між ними 11 Василиян.

Конвікт числив в пятьдесятилїтах свого існованя членів 2983, австро-угорских 1008, чужих 1975, сьвітских 2455, монахів 528, диецезий 180, монаших провінций 49.

Число конвікторів росло так:

1860—49 душ, 1875—99, 1885 153, 1897—190, 1908—266.

Число теольоґів взагалї росло так:

1857—22, 1860—86, 1875—170, 1885—244, 1897—331, 1907/8—352.

Число членів Priestergebetverein-у виносило від 1866—1908 1971 голов.

З того перегляду видко, як з незначних початків, наче з зерна гірчицї, виросло то дерево, що своїми галузями обіймає цїлий сьвіт. А той розвій іде постепенно що раз більше, факультет і конвікт ростуть в силу і значінє, тїшать ся симпатиями папи, епископів і щирих католицких кругів між сьвітскими людьми, як те показало ся з нагоди ювилею 50 лїтного єго існованя. Нїякі бурі не зломили єго сили, а було їх не мало. Свій характер і розвій завдячує виключо орденови Єзуїтів. Вже мінїстер Штремайер заявив в перлямонтї 24. III. 1874, що теольоґічний факультет віддании в руки інших професорів стратить своїх слухачів.

По судьбі інсбруцкого факультету можна пізнавати напрями, які віють в публичнім, головно полїтичнім житю Австриї. Не було дотепер важнїйшого культуркампфу, якийби не звертав ся против Інсбрука і єго вихованків.

О. В.

*) Про членів Priestergebetverein-у була згадка в попередній статї „Ниви".

Бібліографія.

(Катальоги старинностий).

1. Каталогъ книгъ церковно-славянскои печати. Зладивъ Дръ Иларіонъ **Свѣнцицкій**.

Выдавництво Церковного музея во Львовѣ. І. Жовква, печатня ОО. Василіянъ. 1908. X, 213 ст. 8⁰. 3 кор.

В році, у якому наш Впреосвящ. Митрополит Андрей відозвав ся до духовеньства Своєї провінциї про потребу стисло наукової праці у нашій церкві, виступає перед широким сьвітом нова інституция, яку Він для піддвигненя нашої науки покликав до житя — церковний музей. Він повстає в хвилї важній для нашої церкви і нашого народа. Будим ся до нового житя і треба нам піддержки із нашої минувшини. Се, що зібрали наші публичні народні бібліотеки і музеї: Народного Дому, Тов. ім. Шевченка, Ставропиґії, — се еще не обняло всїх памятників нашої народної, а тим меньше церковної культури. З другої же сторони, наша церква і духовеньство, в нашій давнині така велика духова, культурна і национальна сила, у тому культурному змаганю около береженя і студіованя своїх старинностий до послїдних часів не заявили програмової участи. Бо то, що зробили крилошани: Іван Лаврівский для перемискої капітульної бібліотеки і о. А. Петрушевич для Нар. Дому — як і не великі їх дїла, — все то лиш спорадичні змаганя одиниць, еще далеко недосягаючі ваги і богацтва нашої церковної старини. А тимчасом наші лучші і важнїйші памятники почывали або безслїдно затрачувати ся, або опиняти ся за границею... Наслїдки із такого стану річий для нашої церкви і культурної праці стали очывидні.

Все то зрозумів, а радше відчув Високодостойний Основатель церковного музея і оснував его на то, щоби „зібрати, систематично упорядковати і зберечи для науки памятки культурно-церковного житя полуднево-західної Руси... Зібрати по можности все, що можна буде тілько дістати з памяток нашого культурно-церковного житя, а прочі відділи доповнити настілько, щоби дати можність ученим без злишньої страти часу і срецтв працювати на місци для рідньої науки“.

Велике і важне завданє для піддвигненя і добра нашої церкзи і нашого народа! Животність сего дїла і велика любов, з якою взяв ся до него щедрий оснуватель вже нині слїдна із его успіхів. Протягом кількох ледви лїт чотири кімнати музея наповнили ся многими і цїнними скарбами із нашої церковної старинности і важними науковими сре дствами. А щоби користанє з них зробити як найдоступнїйшим, „Заряд Музея буде після пляну Основателя видавати обширні катальоги, описи, а

по можности і оброблені материяли. І так: катальоґи старопечатних і рукописних віддїлів, описи памятників малярства, різьби, штуки взагалї і етноґрафії, реґести і указателї актів.

І ось появив ся вже перший єго катальоґ церковно-славяньских книг, зладжений через управителя музея Дра І. Сьвінцицкого. Після слів передмови він має „на цїли як доповнене звісних вже бібліоґрафічних трудів (особливо з історії полудньово-західного руского друкарства), так і поданя можности місцевим бібліоґрафам орієнтовати ся в памятниках церк.-славяньскої печати і ритівництва“ — очивидно — до тепер нагромаджених в музею. Як нибудь до сего часу вже появило ся і більше бібліоґрафій церк.-слав. друків (їх короткий огляд є у: Э. Калужняцкого, Къ библіографіи церк.-слав. печатныхъ изданій въ Россіи. СПетерб. 1886 ст. 1 і 2), а навіть і кілька спеціяльних студий про наші друки Я. Головацкого, Е. Голубова, А. Петрушевича, Е. Калужняцкого, П. Гільдебрандта, К. Студиньского і инь., — все таки доповненя і поправки до них суть пожадані, тим більше, що згаданий катальоґ, як проби показують, титули і лїта книг подає точно і вірно.

Титули, друковані проглядною кирилицею суть переважно (шкода, що не всюди) держані в повнім контекстї з зазначенєм (товстїйшим друком) кіноварії. За титулом, паґінацию і форматом книжки слїдують короткі примітки зглядом деяких замітнїйших прикмет самої книжки, єї укладу, стану, способу набутя і т. п. Що до таких приміток можна бути ріжних поглядів, та бажань і субєктивному виборови укладача катальоґа мусить ся у сїм случаю полишити широке поле.

Шануючи сю автономію автора, всетаки в наших часах бажалоби ся у такому катальозї бачити увзгляднену більше історию лїтератури, принайменьше при важнїйших книжках.

Т. зн. щоби кромі відклику на опис Каратаєва були подані єще моноґрафії або иньші студиї відносячі ся до даної книжки, прим. про біблію Скорини, Острожську, друки Швайпольта Фіоля, Виленьскі і т. и.; або додані другі, докладнїйші від Каратаева описи, прим. Болобанівского, Стрятиньского служебника (№. 184) і требника (№. 243) в III. томі „Памятників полємічної лїтератури“ вид. Петерб. археоґраф. комісиї (Русская истор. библіот.); або таки при самих книгах зазначити автора, прим. при (№. 431 (612) Науки парохіялнія (Почаїв 1794), нема згаданого руского перекладача Юлїяна Добриловского ЧСВВ., підписаного під посьвятою книжочки. Ш. авторови, знатокови старшої і новійшої лїтератури, се не прийшлоби з великою трудністю, а тоді такий катальоґ близше відповідавби цїли, зазначеній ним у передмові.

Що же тикає ся самого укладу катальоґа, він держаний в реальнім порядку: наперед сьвяте письмо (№.1—76), потім церковно-богослужебні книги (№ 77—313), акафисти і молитвослови (№ 314—375), житє сьвятих (№ 376—402), проповіди (№ 403—447), церковне право (№ 448—461), аскетика (462—486), бого-

словє (№ 487—560), граматики, словарі і учебники (№ 561—579), „ріжні видапя“ (№ 580—595), листкові виданя (№ 596—632), антимінси рукописні і печатані (100-нрів) і додатковий спис книжок, які прибули в часі складаня книжок катальоґа (№ 633 - 706, 707—709).

Кожда ґрупа знова обнимає специяльні віддїли уложені в хронольоґічнїм порядку. Уклад добрий, лишень переведенє его в подробицях полишає у многих місцях до бажаня. Так під зглядом ґенетичної послїдовности як і хронольоґії. Возьмім прим. першу ґрупу: п и с ь м о с ь в. Автор держить ся такого порядку: біблія (№ 1—6), євангелиє (№ 7—17), апостол (№ 18—30), новий завіт (№ 46 і 47), псалтир (№48—74), толкованя (№ 75 і 76).

На нашу думку лучше булоби порядок сеї ґрупи полишити загально принятий у бібліїстів, що є: біблія, псалтир, новий завіт, євангелиє, апостол, сімфонії і толкованя і при толкованях або відразу уміщені, або відсилачами зазначені: євангелия учительні (№ 403 - 409) і бесіди Золотоустого на апостольскі дії і посланія (№ 469 і 470) і сьв. Андрея толкованє апокаліпси (№ 475).

Труднїйша вже річ порадити собі з другою найбільшою ґрупою: ц е р к о в н о - б о г о с л у ж е б н и м и к н и г а м и. Здає ся найвідповіднїйше булоби зіставити їх після черги богослужебних кругів: нічно-дневного (часослови), тижневного (октоїхи, ірмолої), великодного (тріоди) цїлорічного (мінеї, анфолої) Опісля с л у ж е б н и к и булиби перехідним звеном межи публичними церковно-богослужебними книгами а підручниками до справованя тайн і благословень (т р е б н и к а м и). Накінець т и п и к и надавалиби цїлому сему апаратови один скомбінований порядок і яко книжка до приватного ужитку зачиналаби ряд прочих подібних книжок як: богогласники, акафисники, молитвослови і пр.

Однак сей чи той порядок в нутрі якоїсь ґрупи буде все зглядним і знлежати від вибору; коби лиш улекшував ориєнтацию, а тоді він може бутн навіть більше або меньше в датний. Але вже для сеї цїли мусить бути точно і консеквентно переведена одна систематика, щоби річи, які до себе належать були разом, не пороскидувані. Щоби катальоґ музея був під сим зглядом без закиду, не мож сказати.

І так хронольоґічний порядок не всюда точно придержаний: прим. № 7 (1575) і 8 (1563); № 58 (1697) і 59 (1689); № 67; але меньша о хронольоґію: книжки є побіч себе, то і з'ориєнтувати ся лехко. Иньша справа є з п о р о з к и д у в а н е м к н и ж о к т о г о с а м о г о р о д а по ріжних місцях — і се є найслабша сторона катальоґа. Прим. № 40 віддїлений від 43 і сл.; від часословів (№№ 162—181) відокремлені полуустави і молитвослови (№№ 344—371); № 299 чин ювілея належить до листкових видань і є ідентичний з № 613; а вже служби поодиноких празників і сьвятих, далеко відкинені від тріодий міней і трефолоїв, дуже пороздріблювані. Пор. №№ 297—318, 332—335;

подібно як і другі дрібнійші річи: № 396—402; 410 і 411; 449; 535, 547—8, 557; 502 а 551; 473 а 568 і инь.

У всім тім не так лехко булоби згубити ся, колиби книжка не була зложена без перестанків від початку до кінця. Наколиби вона мала якісь, відступи і написи межи поодинокими частями та над колюмнами, булаби проглядніййша і вигіднійша до ужитку. У теперішному виді приходить ся заєдно заглядати до указателя. Азбучні списи додані до катальоґа, є точно і старанно зроблені. Є їх аж шість: I. Книжки і виданя, II. Печатні, III. Автори, видавці, IV. Друкарі, V. Дереворити, ритівники, VI. Присьвяти, герби, VII. Імена власні, місцевости, VIII. Ціна книг, вкладні, рукописи. Відсилки на числа порядкові катальоґа є вірні. На першій сторонї (191) указателя належить при Азбуці Зизанія справити 561 на 567 і в примітці счеркнути баламутне число 2.

Мимо всего згаданого в цілости катальоґ представляє ся дуже поважним оглядом наших церковно-славяньских книг і, що найважнійше, все тепер репрезентує собою богатий і цінний материял із нашої старини, доси в музею нагромаджений. Як на початок се вже дуже много, але еще далеко не все. Тепер наше духовеньство є покликане до сего, щоби спільними силами по змозї музейні збіркм доповнити. Кілько то у нас є ріжних старих друків, от хотьби молитвословів, служебників, яких еще нема в музею? Для приватної одиниці вони переважно не представляють вартости і лежать без ужитку. У тій скарбници для них лїпше місце. Тут вже вони не згинуть і неодному та не раз стануть в пригодї. Йде лиш о крихіточку труду і жертволюбивости для загального церковного і народного добра. Йде лиш о то, щоби у катальоґ заглянути, або переписною карткою Заряд музея запитати ся, чи сяка або така книжка яка є у нас, у наших знакомих, у нашій церкві, є вже в музею. Наколиби відступленє єї музеєви даром мало які трудности, заряд музея готов обміняти ся за яку иньшу книжку, або відкупити за гроші. При добрій воли все дасть ся зробити і коли в так короткім часї так богато дало ся Великодушному Оснувателеви зібрати, при збірній підмозї ширшого загалу дїло піде еще дальше. Бо лиш таким способом можем мати надію, що з часом будем у с е б е мати цілий образ нашої народної і культурної спадщини.

Але се еще не весь наш обовязок зглядом музею. Полиште ся еще другий, о много важнійший: к о р и с т а т и з н е г о, працьовати у нїм. Він на то є оснований, щоби став огнищем своєї питомої культурної праці І доперва в міру наукового використуваня нагромаджених тут скарбів будуть сповняти ся наміреня і бажаня єго Оснувателя. О коби вони як найскорше і як найплідніййше здїйснили ся!

2. Опись музея Ставропигійскаго Института во Львовѣ. По порученію Совѣта составилъ И. С. Свѣнцицкій.

Львовъ 1908. Типогр. Ставроп. Инст. XII, 248, 8°. 2 кор.

Рівночасно з катальоґом церковного музея появляє ся описанє, а радше також обширний катальоґ Ставропигійского музея, зладжений тимсамим автором що попередний. Памятники, які нині входять в склад музея, вже давнійше і нераз бували описувані і то більше або меньше основно через дослїдників нашої старини: Зубрицкого, Головацкого, Петрушевича, Шараневича, Голубева, Мильковича, Криловского. Навіть пок. проф. Шараневич, властивий орґанізатор і устроїтель музея, зладив був 1890 р. маленький єго катальоґ (40 ст. 16°.). Нинїшний катальоґ, зладженний на порученє Совіта брацкого (вірольно для Великорусів, бо по великоруски), дає одноцільнуориентацию про ґенезу всїх віддїлів і всїх предметів, зібраних доси в музею Послїдний оснований з нагоди ювилейної археольоґічно-бібліо ґрафічної вистави 1888—9 р., в тій цїли, щоби „причинити ся до глубшого і всесторонїйшого розслїджуваня рідної старини як також і піддержаня давних брацких традиций: зосередку вати відому часть культурно-национального житя Галицкої Руси“, складає ся головно з брацкого архіва і брацкої церковної бібліотеки. З нагоди отвореня музея прилучили ся єще до них памятники штуки і техніки та археольоґічні викопалиска; так що цїлість обнимає і репрезентує велике богацтво нашої історичної і культурної минувшини.

Богата брацка бібліотека, цїлими віками та ріжними нагодами громажена, береже много грецких, славяньских, руских, латиньских та польских так рукописів (№ 1—148 ст. 1—45), як і друків (№ 1—291, ст. 47—87), головно церковно-релїґійного характеру. Єще богатшим від бібліотеки є брацкий архів, на який склали ся в першій мірі брацкі грамоти і записки, опісля письма з других областий культурно-национального жиґя Галицкої Руси. В описї є зібрані ориґінальні письма (№ 1—871 ст. 89—158) і копії (№ 1—248 ст. 158—174) з XIV—XVIII. в., на жаль не всї, бо брацкий архів від XVIII. до пол. XIX. в. єще не упорядкований. Памятники малярства, так церковного як і сьвіцкого, разом з печатними ґравюрами, фотоґрафіями і плянами, цінні завдяки богацтву материяла (354 нрів) і тому, що представляють іконописну традицию нашої країни почавши від XV. в. Сей естетичний і технїчний образ доповняють збірки а) материй (№ 450—523), б) різьб (№ 600—696), в) медальонів і монет (№ 1—103), та ґ) викопалиск (поверх 530).

Як з сего вичисленя, а єще більше з розгорненя катальоґ. видно, брацкий музей став поважною культурною інституциєю Ставропигійске брацтво, видаючи сей опис, інавґурує отворене ёї до публичного ужитку і обновлене своєї, колись так оживленої а послїдними часами приспаної, культурної роботи. Найже

вона розвиває ся дальше для добра нашої католицкої церкви і нашого руського народа!

3. И. С. Свѣнцицкій, Церковно — и русско-славянскія рукописи публичной библіотеки Народнаго Дома во Львовѣ.

Санктпетербугъ. Типогр. импер. Академіи Наукъ. 1904 с. 65, 8⁰ (Відбитка з „Извѣстія Отдѣл. русс. языка и слов" академії, т. IX. (1904) кн. 3 стор. 350—414).

4. Описаніе иноязычныхъ и новѣйшихъ карпато-русскихъ рукописей библіотеки „Народнаго Дома" во Львовѣ. Составилъ **И. С. Свѣнцицкій.**

Львовъ. Ставроп. типогр. 1905. ст. 62, 8_0. (Відбитка з „Литерат.-наук. Сборника гал.-русской Матицы" 1904—5).

5. Опис рукописів Народного Дому з колекції **Ант. Петрушевича.** Ч. І. зладив **Др. Ілріон Свєнціцкий** (Укр.-руський архив. Т. І. Рукописи львівських збірок, випуск 1).

У Львові 1906. Накл. Наук. Тов ім. Шевченка XIV, 242, 8⁰.

Задля одноцільности предмету і образу авторских трудів звертаєм еще коротенько увагу на описи рукописів Народного Дому. Видимо тут не лишень похвали і вдячности гідну трудолюбивість ш. автора, але і взагалї якийсь підєм до порядку і праці в інституції Нар. Дому. Видно, що вже є якийсь спис, якийсь катальоґ, що вже можна користати з его бібліотеки. Проява в звязи з церковним і ставропигійским музеєм замітна під кождим зглядом.

Оба перші катальоги однаково зладжені і взаїмно себе доповняють. У першому церковно-слав. рукописи (всіх 173) переважно богослужебно релїґійного змісту, у другому (№ 165—350) латиньскі, нїмецкі, рускі і польскі письма і виписки головно фільософічно-богословскі. Уложені в азбучному порядку з додатком докланих ориентацийних індексів служать для практичного підручного ужитку богословів і фільольоґів, які вправдї не богато, але дещо інтересного можуть найти в сих рукописних збірках.

А так чисельно, як якістю богатша збірка рукописів о. пралата Петрушевича. Збирана через пів століття, разом з величезною бібліотекою (ок. 15.700 авторів!) яко „Музей А. С. Петрушевича" подарована Нар. Домови, вона становить в нас в Галичинї найгарнїйшу колекцию славяньских рукописів, хоть всїх їх є лиш 258. У сій першій частинї „Опису" є детально і з

науковими примітками описаних 45 рукописів церковного і сьвіцкого письменьства старославяньского характеру. А се є: I. Ізмараґд XVI. в. (ст. 1—18) і Паренезис XV. в. (ст. 21—30). II. Кормчі і номоканони (ст. 31—62). III. Варлаам і Йоасаф, Кирил і Мефодій (ст. 63—75). IV. Прологи (ст. 76—107). V. Торжественники (ст. 108—149). VI. Книги аскетичні (ст. 172—226). При кінци долучені азбучні покащики осіб і річий.

Рукописи тут описані є цїкавим сьвідоцтвом культурного стану та ідейного сьвітогляду наших прадїдів в XVI—XVIII. віках, а передовсїм гідні уваги і дослїдів є сі течії богословского образованя у нашій старинній церкві, які пробивають ся крісь оті збірники. Тутки слїдно дух, яким тоді жила наша церква, інтересний яко продукт минувшини і сьвічасности і зародок будучности. Доки не маєм єще повної істориї нашої церкви і культури, мусим за нею глядїти по сих жерелах і памятникаx. О. Петрушевич поклав великі заслуги зібранєм сих цїнних материялів і великодушним віддапєм їх народови до ужитку. Шкода лишень, що ся так великого значіня праця єго цїлого житя єще не найшла належного оцїнена...

О. Боцян.

Праздничнй картины греко-католицкои Церкви — Дѣло нашого спасенія представлене въ праздникахъ церковного року зъ додаткомъ житєписей унаменитшихъ творцѣвъ нашого греко-катол. Богослуженя. Написавъ свящ. Дръ Дионисій Дорожинськiй.

Зъ 14 многоцвѣтными иконами и численными картинами въ текстѣ. Всякй права застерѣгаются.

Реньскій Институтъ выдавничій для религійнои литературы (Густав Браке) въ Кольоніи. Львовъ-Липскъ 1908. Стор. 699 in. IV⁰. (14 кор. 50 сот.)

Перед нами найновійший твір знаменитого редактора колишнього „Богословского Вѣстника“, автора книжки „Св. Письмо о священику“ і перекладчика дїла св. Иоана Златоустого: „О Священствѣ“.

„Праздничнй картины“, посьвячені в честь і память 1500-ої річниці смерти сьвятого Отця і вселеньского учителя Иоана Златоустого, — заосмотрені апробатою і поручаючим письмом свїх наших галицких Владик і Прсв. Сотера — являють ся під зглядом зверхньої форми найгарнїйшою публїкациєю на ниві нашої церковної лїтератури; під сим зглядом „Житя сьвятихъ“ — о. Джулиньского не могуть видержати конкуренції з „Картинами“. Оправа з сильного англїйского полотна, на верхній окладці золотим відтиском зображена на горі руска деревляна церков в гуцульскім стилю, а побіч неї два гуцульскі трисьвічники; понизше два ангели, що тримають на полотні зображену голову Іс. Христа, а по боках сьв. Иоан Златоустий і сьв. Василий Великий. На гребтї книжки зображений сьв. Андрей Первозванний.

Сей зверхний, небувалий у нас, напричуд гарний вигляд, каже нам надіяти ся одинокого в своїм роді змісту. І справді, надія нас не заводить. Змістом сеї книги є історія діла нашого спасеня — історія репрезентована і рікрічно відновлювана через церковні праздники. Навязуючи до кождого праздника подає нам Автор не звичайні проповіди праздничні але справдішні популярно наукові розвідки, які вичерпуючо пояснють значінє кождого праздника під взглядом догматичним і історичним. При кождім празднику виложена єго ідея і історична основа і зазначені обрадові особенности з додатком тропаря і єго перекладу; за сим слідує поучаюче слово одного з давних сьв. Отців східної Церкви. Таким способом представлені в першій части праздники Господскі і Богородичні в другій нарочиті праздники Сьвятих а в третій в виді додатку звеличені ті прочі Сьвяті, котрі, хотя і не празднують ся торжественно, однак мають особливше значінє в історії східного Богослуженя (сьвв. Андрей Критский, Иоан Дамаскин) і христіяньства на Руси (сьвв. Андрей Первозванний, Кирило і Методий, Володимир) а також сьв. Єфрем Сирин, котрого твори наведені в сій книзі.

Високо підносять вартість поданого змісту численні артистично виконані картини, поміщені в тексті. Видавничій фірмі належись ся особливше признанє за се, що не щадила коштів на украшенє книги так гарними і дорогими картинами. В ділі находимо 14 картинн в красках, кисти найславнійших живописців і кількадесять знаменитих цинкотипій. З признанєм знов для Автора належить піднести се, що не щадив з своєї сторони заходу і труду і постарав ся о репродукції наших найславнійших чудотворних ікон, як образ П. Діви Зарваницької і Гошівскої і ин. Найзамітнійші картини, се виконані в красках репродукції старинних образів, котрі містять ся в ново-заснованім Митрополичім музею, як: Рождество Ісуса Хр., Успеніє, Покров. Ті численно розміщені в книзі картини не лишень служать для єї прикрашеня; головне значінє їх в сім, що они відповідно настроюють і підносять духа читачів. А сих читачів повинно найти се діло серед всіх верств нашої суспільности бо оно для всіх призначене. Там иайде священик знаменитий, матеріял до проповідый або таки і готову проповідь праздничну. Не одному парохови, що старає ся о внутрішне украшенє церкви стануть в пригоді знамениті репродукції памятників нашого церковного малярства (звертаємо особливши увагу на Рождество Іс. Хр., Успеніє і Покров Пр. Діви); він звичайно, тому що не має нїяких подібних взорів, лишений на ласку і неласку маляра і годить ся на копії нераз слабших під зглядом артистичних і чужих нам памятників западного малярства.

Сьвіцкий інтелїгент найде для себе богато інтересних відомостий богословских і історичних, а простолюдин має популярно написано богату змістом, релїгійну лєктуру. Неповинна найти ся анї одна сьвідома руська родина — принайменче се-

ред духовної і сьвіцкої інтеліґенциї котраби не старалась набути сю прегарну книгу.

На конець єще кілька слів. П. Т. рецензентам з „Руслана“ і »Галичанина“ до сего степеня подобало ся згадане дїло, що в надмірнім одушевленю, на слїпо помістили слїдуючі похвальні слова: „Картини в популярній богословскій літературі иньших народів знайли би, без сумнїву, почесне місце“ — (Руслан ч. 228) і „того рода сочиненія нѣтъ въ литературахъ многихъ другихъ народовъ“ — (Галичанинъ). Оба рецензенти не мають найменчого сумнїву і годять ся в сім, що „Картини“ є оригінальним твором о. Дра Д. Дорожиньского і дають нам до зрозуміня, що ледви чи знайде ся иньший нарід, котрийби міг похвалитися подібною книгою. Погляд сей лишений всякої підстави.

Поляків нїхто не буде рівняти під зглядом релїґійної культури і лїтератури з всїми иньшими високо-культурними западними народами а мимо сего і вони вже здобули ся на цїлком подібну книжку, яка появила ся вже в третім виданю. Що більше ся польска книжка носить такий самий заголовок: Obrazki świąteczne kościoła rzym. kat. Dzieło naszego odkupienia przedstawione w uroczystościach roku kościelnego II. Żywoty kilku wydatniejszych Świętych. Z licznymi illustracyami. W Kolonii nad R. Nakładem Reńskiego zakładu wydawniczego dla piśmiennictwa katolickiego (Gustaw Brake).

Як бачимо, то заголовок (і фірма видавнича) той сам що в книзі виданій о. Дром Д. Дорожиньским. А єсли заглянемо у внутро польского виданя і порівнаємо єго з руским, то не лише можемо завважати богато тих самих ілюстраций але що важнїйше, можемо сконстатувати велику — за велику — залежність руского виданя від польского під зглядом змісту. Возьмім для приміру початкові слова з науки на праздник Непор. Зачатя Пр. Дїви. В поль. виданю: Nie bez powodu i znaczenia obchodzi Kościół katolicki przed Wcieleniem się і т. д. — в рускім: Не безъ причины и значеня обходитъ св. Церковъ Христова передъ воплощенєм і рождеством Господа нашого і т. д. аж до кінця дослівно після польского взору, з сею тілько рїжницею, що спорадично ужито иньших слів як пр. місто „katolicki“ „Христова“.

Таких дослівно з польского виданя переведених наук маємо в рускім виданю о. Дра Д. Дорожиньского кілька, иньші є троха свобіднїйшою перерібкою. Розуміє ся що наук на наші спеціяльні церковні праздники не мож найти в польскій книзї; якими помічними средствами наш Автор в тих случаях послугував ся, сего ми не годні сконтролювати. Ми не сміємо мати жалю до Автора і робити єму закиду ізза сего, що він занадто докладно використовує помічні жерела і средства — бо се може бути дуже користним — але з сего робимо Авторови поважний закид, що він не подає нам нїякої замітки про помічну

літературу, якою він покористував ся; сеж є кардинальною вимогою кождої праці, хочби она мала лише популярно-науковий характер, щоби принайменче в сумаричний спосіб були наведені використані твори.

Коли вже є мова про польский взір, належить примітити, що він є знов копією (з додатком житєписий польских Сьвятих) нїмецкого первовзору, який перший раз вийшов з друку в р. 1884, опісля слїдувало кільканайцять єго видань. Єго автором є нїмецкий парох Beyerle.

Сих кілька слів вистарчить для поясненя ґенези нашого руского виданя. Розуміє ся, що они нїяк не ослабляють практичної єго вартости. Дїло зладжене о. Дром Д. Дорожиньским є і останеть ся богатим вкладом в нашу популярно-релїгійну літературу, за що належить ся Авторови найщирійша подяка. Оно може бути окрасою кождої руської хати і тому вповнї заслугує на як найширше розповсюдненє. Набувати можна єго в визше згаданім Реньскім Інстатутї видавничім.

о. Др. Д. Яремко.

Всячина.

Ухвали соборчика ходорівского деканату. Сьвященики ходорівского деканату, зібрані на соборчику в Залесцях 19. вересня 1908, приняли слїдуючі внесеня, независимо від себе поставлені предсїдателем соборчика деканом о. Іероном Кмицикевичом і референтом соборчика о. Онуфриєм Воляньским.

1. Зібрані пятнують клевети кинені на Їх Ексцеленцию Високопреосьвященого Митрополита в „Дїлї“ за розпоряджене в оборонї прав парохів;

2. жадають сатисфакциї зі сторони компетентних кругів для тяжко оклеветаного та висказують зі своєї сторони Ексцеленциї повне довірє за дотеперішну церковну дїяльність і заявляють свою синівску любов;

3. висилають на руки Архіерея адресу зредаґовану в дусї 3-ої резолюциї.

На внесенє о. О. Воляньского соборчик ухвалив єще:

4. протест против антикатолицкого напряму галицко-рускої преси, специяльно „Дїла“ і „Галичанина“, „Свободи“ і „Русского Слова“, передовсїм за їх напасти на нашу церковну єархію;

5. опублїкувати в „Ниві“ всї наведені резолюциї і мотиви референта, яко акти соборчика.

Виконанєм ухвал зволить заняти ся Впр. о. Декан.

[Підписи].

Мотиви наведеннх резолюций, подані референтом а апробовані соборчиком.

Ad. 1.

Соборчик стоїть на становищи канонїчного права, що іменно епископ має право і обовязок обмежувати полїтичну свободу духовеньства, єсли того домагає ся інтерес стану, а тим паче Церкви, хотяйби полїтична партия наслїдком того стратила дещо на своїм впливі. Сьвященик повинен бути передовсїм слугою Церкви, дальше слугою народа, вкінци слугою партиї.

Гіршачі сцени на тлї полїтично-партийного поборюваня сьвящеників сьвященіками *) підкопують болюче повагу духовного стану, і то треба вважати мотивом митрополичого розпорядженя в оборонї прав парохів

В борбі з внїшним ворогом рускоґо народа в Галичинї сьвященики не зістали звязані нїяким новим законом. В борбі з польскими впливами і з польским насильством стїсняють сьвященика лиш загальні правила христиньскої морали.

Розпорядженє заховує сферу культурної дїяльности для парохів, напротив котрих волї нїякий сьвященик не сьміє мішати ся в дїла несвоєї парохиї. Шкоди для народа нема нїякої в того рода обмеженю.

Поминаємо вже обставину що, хотяйби акция котроїз обох партий була одинокохосенною для народа, то таку акцию моглиби підняти сьвітскі люди, отже нарід не потерпівби дуже на обмеженю полїтичної дїяльности сьвященьства.

Ми сьвященики мусимо однак числити ся з фактом існованя обох головних партий в рускім народї і не сьміємо бачити найважнїйше наше призначенє в поборюваню котрої небудь з них. Ми віримо в щирі інтенциї приклонників обох партий, ми стоїмо на становищи, що обі сторони хочуть добра народа. Яка з партий обєктивно хосеннїйша для культурного возвитку рускоґо народа, не наша річ судити, тим паче, що того рода питанє не дасть ся однодушно рішити. Субєктивно обі партиї мають свою полїтичну рацию бутя, отже нїяка з них не є одинока спасаєма **).

Стоячи на тоїй точцї задивлюваня ся, що обі партийні програми нашого народа то річ морально індиферентна, мусимо признати свободу партийної приналежности сьвя-

*) Гл. Нива, 1908, ст. 547 сл.

**) Гл. Нива, 1908, ст. 481 сл.

щеників і мусимо признати, що сьвященик має право працювати для культурного двигненя народа в рамах тої партиї, за якою промавляють єго пересьвідченя. Невмішуване ся сьвященика приміром т. з. укрміньского напряму в культурну акцию парохії, в якій парох працює в рамах т. з. руско-народної політичної програми не принесе народови ніякої моральної шкоди. Поняте політичної шкоди для дотичної партиї, то річ дуже взглядна, до тепер однодушно ще не порішена.

Єслиби наслїдки розпорядженя оказали ся хосеннїйшими для т. з. твердої партиї, — як се твердять противники згаданої партиї, арґументуючи тим, що тверда партия яко з природи безсильна не відчує вістря розпорядженя, заказуючого єї сьвященикам всяку дїяльність в українських териториях, те се булоби щось зовсїм припадкового, не лежачого в самій сути розпорядженя. А припадково корисний наслїдок для партиї, якої існоване не є моральним злом може чейже бути толєрованим з причини так важної, як заховане поваги духовеньства.

Ad. 2 і 3.

Хотяй наслїдом заяви видавництва „Дїла“ відвічальність за напасть на Впрвщ. Митрополита спадає з национально-демократичної партиї, взглядно єї управи, то однак і партия повинна причинити ся до направи згіршеня, яке викликало поведене партийного орґану. А вже в першій мірі покликане духовеньство до того, щоби тяжко обидженому Архієреєви заявити своє співчутє і висказати своє обуренє за напасть на Єго особу.

Ad. 4.

Становище католицкого сьвященика домагає ся, щоби полїтична преса, а особливо призначена для ширших мас

а) відносила ся симпатично до науки і руху в католицкій Церкві, а покрайній мірі, щоби не відносила ся ворожо;

б) щоби не поручала такої полїтичної тактики, яка противорічить християньско-католицкій морали;

в) щоби не інсинувала епископам полїтичних мотивів в їх церковній дїяльности, взагалї, щоби відносила ся до епископів з поважанєм їх достоїньству належним.

Ad a). „Дїло“, орґан впливого национально-демократичного сторонництва, відносить ся ворожо і тенденційно до католицкої Церкви. Доказом на то є становище „Дїла“ до б. п. Льва XIII., до розділу держави від Церкви в Франциї, до т. з. реформи подружа і школи народної в Австриї, до віч австрийских католиків, до католицкої преси і католицкої социяльної орґанізациї, до енцикліки Пія X. против модернїзму, до т. з. монастирских скандалїв в Італиї.

Основнїйше розбирає ті закиди „Нива“ за 1907 і 1908 р.

„Галичанинъ“ не виступає справдї против Церкви взагалї але за то против специфічно католицких інтересів. Основнїйше доказувати сего референт не може, бо за мало занимав ся головоим орґаном т. з. твердої партиї. Внайновійшій добі відно-

сив ся „Галичанинъ“ дуже симпатично до паломництва до Почаєва і Києва, виступає против церковною властию введених і з нашим обрядом тїсно зрослих установ, як маєві богослуженя, супліkації, колїноприклонні молитви.

Ad. б).

Наша преса, головно популярна, ширить морально не дозволену полїтичну тактику для побарювання противника, приміром уживане колів, розбиване насильне віч, уживане полїтичного терору.

Ad. в).

Сьвященики і всї вірні повинні відносити ся до свого владики з пїетизмом. Напастоване єго особи вважають обидою Церкви. Єслиби навіть епископ мав уємні черти в своїм характері і приватнім житю, то з'огляду на єго загальнолюдске право до доброї слави і з огляду на єго високе становище і добре імя репрезентованої ним Церкви, не повинно ся приватних блудів виволїкати перед форум публичної опінії. То противить ся законови любови ближнього і є обмовою. Єсли-ж напасть не має узасадненя в фактах, тодї стає ся зломанєм справедливости і є клеветою.

Клеветою, евентуально обмовою, грїшить руска преса насупротив своїх епископів.

Закиди роблені пресою обох руских партий одному з наших владик, з рациї Єго „грубого поведеня“, „нетакту“, „амбіциї“ — єслиби були навіть правдиві, про що соборчик не чує ся компетентним судити, — відносять ся до приватного житя Владики і не належать на шпальти преси. Суть проте обмовою.

Грубим нетактом і в найлучшім случаю обмовою треба назвати виступи „Галичанина“ против амер. Владики,

Підсуване церковній дїяльности нашої єархії, особливо Впрвщ. Митрополитови і Прсвщ. станїславівскому Епископови, полїтичних мотивів, а ще до того шкідливих для руского народа, як се було з нагоди вданя пастирского листу в справі виборів і атентату на б. п. намістника, треба напятнувати яко безпідставну клевету. Єсьмо пересьвідчені, що наші Владики руководять ся в Своїй церковній дїяльности лиш церковними мотивами. Єслиби навіть Їх розпорядженя були получені з шкодою для полїтичного піднесеня народа взглядно партиї чого дотепер нїхто недоказав, — то і тодї не можнаби підсувати дїяльности єархії полїтичних мотивів, бо що іншого є наслїдки „намиряти“. а що іншого їх „допустити“ з важної причини.

Від епископа нїхто не сьміє домагати ся піддання ся єго під управу полїтичної партиї, а закиди роблені пресою т. з. твердого сторонництва одному з наших епископів з тої рациї, що буцїм то Він віддав ся на службу другої полїтичної партиї, відкинути мусить ся яко неправду. Виступи т. з. українськоі преси против згаданого Владики суть найлучшим доказом, що Владика не віддав ся на службу полїтичного українства.

Треба відкинути ще і той погляд, ширений нашою пресою, що епископ, взглядно сьвященик, не сьміє закладати сгецифічно католицких культурних інституцій, як катол. читалень і товариств. Такі інституції национальній культурі не то що не шкодять, противно, збогачують єї новими добуткаими і єї доповнюють, облагороднюють, ставлячи культуру на основі христиньско-католицкого сьвітогляду. На наш погляд релїґія католицкої Церкви має стати фундаментом цїлої национальної культури, а праця Станїславівского Владики в тім напрямі заслугує лиш на горяче признане і поперте.

Додаток.

Приватний погляд референта, не принятий офіциально соборчиком.

В розпорядженю заходить одна лиш трудність. Розпорядженє виходить з заложеня, що всї сьвященики будуть працювати для дочасного добра своєї парохії, або, єсли самі не схочуть чи не зможуть, то позволять на таку працю другим, передовсїм своїм партийним однодумцям. Можуть зайти однак патольоґічні і анормальні появи, що парох не працює сам над культурним двигненєм своєї парохії, другого чоловіка своїх партийних поглядів не може дістати до тої праці, а сьвященика другої партиї не хоче допустити. А ту ще моглоби і таке лучити ся, що радикальні живла вихісновалиби то на свою річ. Таких случаїв богато не буде, але не суть вони виключені. Що тодї?

Лишає ся ту т. з. епікія зн. самовільне звільнене себе від закона, якого сповнене не лиш що не осягне своєї цїли (двигнене повaги пароха), але ще і зашкодить Церкві. Але епікі то дуже хитка річ і дасть ся самовільно накручувати. Тому лишає ся або просити законодавця (зн. Митрополичий Ординарият) о інструкцию і пояснене закона в кождім конкретнім случаю, або, що вигіднїйше, просити власть о автентичну деклярацию розпорядженя на згаданий случай.

З соборчика стрілиского деканату. З нагоди напасти „Дїла“ на Їх Ексцеленцию Митрополита ухвалили сьвященики слїдуючу адресу:

Ваша Ексцеленціє Високопреосьвящений Архіерею!

Сьвященики стрілиского деканату зібрані на соборчику деканальнім в Голодовичах дня 24. вересня 1908. заявляють своє найвисше обуренє по причині безпідставної і безличної напасти на Вашу Ексцеленцию поміщеної в „Дїлї“ ч. 182 з 14/8 1908. і запевняють про свою синівску любов, преданність і повне довірє.

Зогляду на становище нашої преси (Дїла, Свободи, Нар. Слова, Гром. Голосу, Галичанина, Рус. Слова) принято розолюцию того змісту:

Духовеньство не є ворогом преси, але жадає, щоби преса не виступала тенденцийно против віри, церкви, обряду, церков-

ної єпархії і протестує против антикатолицкого напряму рускої преси в Галичині.

[Підписи].

Заява калуского деканату. Духовеньство калуского деканату, зібране на соборчику деканальнім в Голини дня 20 жовтня 1908. виразило своє обуреніе по причині інвектив, уміщених в статї Дїла „ad majorem Poloniae gloriam“, вимірене против найдостойшої особи Архієрея; зложило Єму заяву глубокої преданности і довіря, надіючись заразом, що комітет редакцийний „Дїла“ буде настілько льояльним, що в відповідний спосіб дасть повну сатисфакцию ображеному Князеви рускої Церкви. —

[Підписи].

Заява войнилівского деканату.

Ваша Ексцелєнціе
Високопреосьвящений Наш Архіпастирю!

Коли в 182 ч. Дїла з дня 14-ого серпня с. р. появила ся статя: „Ad majorem Poloniae gloriam“, звернена проти Високодостойної особи Вашої Ексцеленциї, розбудило ся без сумнїву в серцях всїх щирих Русинів, котрі є вірними синами сьв. Церкви, а особливо всїх сьвящеників, чувства цїлком оправданого обуреня на ті негідні напасти і погані клевети, якими згадана статя є наскрізь переповнена.

Однак, щоби дати прилюдний вираз нашим чувствам і думкам, постановили однодушно ми, нижше підписані, зібрані дня 13-ого жовтня с. р. на декан. соборчику в Войнилові, переслати Вашій Ексцеленциї з одної сторони щиру заяву нашої синівскої любови і чувств подяки за невтомимі труди для добра християньско-католицкої Церкви, нашого сьвятого обряду і нашого глубоко релїґійного народа, для котрого Ваша Ексцелєнция жертвують своє глубоке знанє, здоровля і власне майно; а здругої піднести грімкий голос обуреня і протесту проти такого нечуваного, некулотурного поведеня орґану, який є найбільше розширений серед нашого народу і уважає ся висловом опінії партиї, унас найчисленнїйшої.

Тож тим більше жалуємо, що провід у тім орґанї міг бути в руках автора згаданої статї який, не хоче видко узнавати нерозривної звязи між інтересом свого народа а інтересом нашої сьв. Церкви, який не хоче узнавати тих всїх культурно-просьвітних здобутків, що їх нашому народови приспорило і тепер все єще приспорює наше правдиво патриотичне духовеньство під сьвітлим проводом своїх Архіпастирів.

І хотяй ми глибоко переконані, що той голос був лиш спорадичний, а не був виразом анї загалу анї навіть одної з партий нашого народа, то все таки, опублїкований, міг у мало сьвідомих і тямучих людий з поміж інтелїґенциї і простого народа, підорвати довірє і пошану для Високодостойної Особи Вашої Ексцелєнциї, а через те ослабити привязанє до сьв. віри і нашої Церкви.

Тому ми болючи чи над тим, почуваємо ся до обовязку, заявити протест проти того, щоби непокликані чинники з світского стану вмішували ся всправи церковної карности.

Замічаємо дальше, що вже й передше давали ся чути серед нас і попри нас голоси то критики то догани, що у нас нема належної пошани для найвисшого і одинокого Достойника нашого народа, іменно голови і Князя Церкви.

Тому виражаємо тепер наше глубоке обуреніе з тої причини, що зі згаданого статиєю, дано безпідскавно оруже до рук нашим противникам.

З тих всїх згаданих причин ставимо до редакциї „Дїла“, стоячого в переважній части предплатою нашого духовеньства, щоби на будуче не важила ся поміщувати подібних статий і не чинила таким епособом непотрібного розриву межи нашим духовеньством а сьвітскою інтелїґенциєю.

Вкінци заявляємо Вашій Ексцелєнциї, яко нашому Високопреосьвященому Архіпастиреви, нашу синівску любов, привязанє і послух, та складаєм приреченє, що все і всюди мужно і рішучо будемо стояти в оборонї нашої

християньско-католицкої Церкви, нашого сьв. обряду, нашого народа та Особи Вашої Ексцеленциї і всїми силами старати ся будемо межи нашим народом невтомимою працию, довіре, повагу, належну пошану і авторитет кождочасного Архиєрея нашої Церкви удержати.

Ті наші чувства просимо покірно приняти до ласкавої відомости і удїлити нам Вашого Архиєрейского благослованя.

Войнилів, дня 13-ого жовстня 1908.

(Підписи).

Сьвященьство а противцерковні напрями в нашій суспільности. Допись о прал. Йос. Кобиляньского, видана і заосмотрена замітками редакциєю „Ниви“.

Зле дїє ся в нас з сьв. вірою, а наслїдком того, ми, Русини, не заслугуємо на то, щоби Г. Бог благословив нас в национальних змаганях.

Всї рускі партиї грішать в своїх орґанах преси против віри. Стара партия в „Галичанинї“ і „Рус. Слові“ потягає за православєм. Радикальні і социялїстичні виступи против Церкви і духовеньства появляють ся в лагіднїйшій формі в „Дїлї“ і „Свободї“, які толєрують сьвященьство хиба ще до часу*).

„Просьвіта“ видала поезиї Шевченка з найгіршими єго творами, обиджаючими релїґійне почуванє християнина і гіршачими руску молодїж. Академіки укр. табору заявляють ся постоянно і рішучо ворогами віри. Одинока наукова українська часопись, Лїт. Наук. Вістник, ширить атеїзм і социялїзм.

Послїдний з'їзд нац. дем. партиї, на якім без сумнїву мусїли бути і сьвященики, ухвалив одноголосно приняти резолюциї того змісту, щоби поставити у Львові памятник Шевченкови, який сьвідомо і з розмислом, і старім віці вже, представив Пр. Дїву яко покритку, а Христа, яко дитину хріха **); щоби причиняти ся до ширення „Свободи“ не застерігаючи ся против ворожого Церкві єї напряму і бикслова протесту против тогож; щоби катедру на університеті дано дрови Франкови, звісному ширителю плиткого безвіря між інтелїґенциєю і народом.

---

*) Нац. дем. преса відносить ся індиферентно до сьвященика, яко сьвященика, а цїнить в нїм лиш полїтично-национальний чинник. Ідеалом однак повинна бути така преса, якаби станула на позитивно хр. кат. становищи і в єго осьвітленю оцїнювала всї житєві прояви і людий. Того в нас нема. Ред.

**) В культї Шевченка йде ся в нас за далеко, се факт. Оцїнюючи єго артистичє і национальне значінє ми забуваємо на єго антидоґматичні промахи, перед якими треба перестерігати головно молодїж. Слово критики і перестороги подане в замітцї до тексту популярного видавництва, булоби дуже пожадане. З другої сторони, не можна ся на нашу думку погодити ся з Вп. автором з тим, щоби противити ся поставленю памятника Шевченкови. Будь що будь Шевченко є национальним поетом, а до того таким, який не виступав систематично против віри, отже і почитанє єго навіть у сьвящеників, яко руских патриотів, має своє узасаднене. Треба лиш уникати екстремів по обох сторонах. In medio virtus. Що до дра Франка, се друга річ. Сей чоловік роставив собі за цїль систематичне, ex professo, деколи аж фанатично нерозумне, поборюванє християнїзму і ту свою ненависть висказує майже всюди, в поезиї і прозї, науцї і літературі. Обстоюванє за ним не оправдане нїяким арґументом, бо та одробина єго письм, непоборюючих християньства, не зрівноважить нїяк маси писань і практичної дїяльности, звернених против Церкви. Ред.

Ті факти доказують, що зле в нас що до віри!

Причиною того стану суть посередно самі сьвященики тому, бо вони не показують явно і рішучо, що віра є для них все і всюди найперша, а не нация або партия. А преці Бог і вічність, небо і пекло, дїло Боже в християньстві, передовсїм вочеловічене, хрест, Найсьв. Тайна Евхаристиї, одинока правдива Христова католицка Церков, то всьо річи так великі і важні, що всьо проче, нация і партия, насупротив иих безконечно малїе.

Єсли інтелїґенция сьвітска не видить, щоби найпершим обовязком нашим була віра, єсли вона видить, що ми справи віри віддаємо молохови націоналїзму і партийности, єсли до того та інтелїґенция і так має наклін до безвіря, то як шкідливі наслїдки викличе в неї що до віри гіршача обоятність духовеньства до справ Церкви. Сьвітска інтелїґенция приходить тодї на думку, що ми придержуємо ся віри не з глубини пересьвідченя, але лиш з внїшного обовязку, для хлїба. Бо-ж віра, яка не маніфестуе ся явно і рішучо всюди і у всїм, не буде повною вірою!

Противно, єсли сьвітска наша інтелїґенция буде бачити, що ми все і всюди дїлами оказуємо нашу віру, то і сама або в вірі укріпить ся, або бодай не буде еї поборювати. Єсли-ж частина еї буде фанатиками невірства, то вина не буде бодай по стороні духовеньства. А хотяйби наша маніфестация з вірою не дала позитивних результатів, то в кождім случаю*), ми зробилибисьмо, що до нас належить.

Тому то повинен кождий сьвященик, який держить „Галичанина“ і ширить між селян „Рус. Слово“, звертати увагу редакциї дотичної часописи на еї противцерковні виступи, з загроженем відступленя від передплати. То само відносить ся до прихильників „Дїла“ і „Свободи“. Ґреміяльні протести малиби ще красші успіхи, але і особистих не треба легковажити.

Закине дехто, що протести можуть бути без успіхів, а рускої часописи таки нам треба. Однак протести загалу або великої части духовеньства против антицерковного напряму часописи, без нарушуваня політичної еї програми, по всякій віроятности, не будуть без наслїдків. Єсли і такі протести не поможуть, то можнаби знайти якийсь спосіб, щоби ті часописи читати, але при тім, о скілько змога, не підтримувати їх материяльно, або передплачувати „Руслана“, хотяйби его політичний напрям кому не подобав ся. Остаточно, можнаби „Посланника“ замінити не дневник. (Се неможливе, лучшеби заложити щось нового. Ред.) А єслиби

*) Зі сказаного не слїдуе, що з вірою треба все і всюди маніфестувати ся, навіть в случаях, які з вірою не стоять в нїякій лучности. Маніфестувати ся треба там, де з такої маніфестациї буде для Церкви хосен і там, де хісна хотяй не буде, але заатакована віра вимагає протесту против еї ворогів. Ред.

всї ті проєкти завели, то таки противцерковну пресу требаби бойкотувати!*)

Вертаючи до культу Шевченка, то становище сьвя ценика повинно бути таке. Можна ротширяти єго поезиї, але в очищенім виданю (в цїлях наукових, розуміє ся, дозволене уживане повного, первїсного тексту, Ред.) Але Шевченка прославляти, обходити єго память, ставити єму памятники, називати єго іменем товариства, не можна, а то тому, бо Шевченко прогрішив ся против віри, а посередно против народа, якому видирає найбільший, з християньского становища, скарб, іменно доґму. Культ поетів, почитаних другими народами, мимо того, що ті поети не були коректними що до віри, є морально недозволений, отже і Русини не можуть брати собі приміру з такого культу. Впрочім Міцкевич, Шілєр, Ґете не зневажали так христ. віри, як Шевченко, який писав: „Всьо брехня, царі, попи". (Неофіти. **)

Бог всїм кермує і Єго рука, здає ся, зависла над нашими партиями. Стара партия здавна, коли ще не було в нас українського напряму, тягнула за православєм і відай за кару Божу, прийшли Українъці, та упокорили стару партию. А коли і українъска партия много грішила і грішить против віри, то відай і їх діткнула кара Божа, що вони в Росиї не мають анї своїх шкіл анї урядів та що і в нас, в Галичинї, угнїтають їх Поляки.***) А хотяйби і без правдивої Церкви нашим партиям добре вело ся, то таки то добро не буде тревале, не говорячи вже про добро душ народа.

Така моя гадка про руску пресу і культ Шевченка. Хтось інший може інакше думати, але повинен в витворюваню свого погляду розважити, чи той погляд зістав подиктований любовю Бога і Христа і чи приносить Богу славу та чи при іншім, як мій, поглядї, устоїть ся надія на усунене того зла, яке в нас загрожує вірі.

---

*) Єслиби існуючі наші часописи не хотїли занехати своїх противцерковних тенденций, а нової не можнаби видавати, то тодї требаби обмежувати ся на читане існуючих часописий самому, але нарід повинноби ся перед нимь перестерігати, взглядно їх вплив невтралїзувати поученями на проповіди і по читальнях. Проєкт абсолютного бойкотованя, або заступленя полїтич. преси самим „Русланом" не до виконаня. Ред.

**) Щоби Ґете і Шілєр були релїґійнїйші від Шевченка, се невірне. Шевченко був від них далеко ролїґійнїйший і коректнїйший в вірі. Доґматичні промахи Шевченка, то чиш припадковість. І єсли приміром годї християнинови почиъати Льва Толстоя, мимо єго ґенїяльного артизму, бо Толстоєва творчість в самій сути, per se, звернена против церковного християньства, то того нїяк не можва сказати про Шевченка. Погляди Вп. Автора що ео відношеня сьвященика, в загалї хриктиянина до Шевченка, йдуть, на нашу думку, за далеко. Ред.

***) На ті погляди Вп. Автора замітитиби можна, що то лиш зіставлене дїйсних фактів, між якими неконечно мусить заходити причинова звязь. Сеся анальоґія є „geistreich", але чи „wahr"? Ред.

Народне Слово (ч. 123 з 6/X 1908) сходить своїми „пікантними“ ілюстрациями на тему утечі кс. Врублевского з ґрафянкою утеча є лиш підлою видумкою соціялїстів — в ряди брукових Wiek-ів, Gonc-ів і Głos-ів.

В статї „Камо грядете?“ мішає ся наша брукова часопись в річи, на яких комплетно не розуміє ся. Закупивши собі по штубацки з „архімудрої“ куренди, виданої в оборолї прав парохів, розписує ся Н. С. широко про целїбат, за яким мав заявити ся станїславівский синод.

Однак декретів синода ще не оголошено! Завважаємо ще і то, що після історичних дослїдів редакциї Н. С. целїбат то „реформаторські змаганя кількох давних папів, що хотїли схрусталїзувати свої питомі ідеї“. Поправдї однак є се питанє в науцї нерішене, чи примусовий целїбат походить з апостольских часів. Загально признаним фактом є однак, що целїбат є радою Христа і сьв. Павла та законом западної Церкви, виданим вже в IV. ст. синодамн. Папи наставали лиш на те, щоби ті ухвали переводити в житє.

Целїбат став на думку Н. С. одною з причин псевдореформациї Лютра та новочасного противцерковного лїбералїзму, целїбат проляв „моря крови“ та віддалив народи від Христа. Ті твердженя так безпідставні, що дивувати ся, як чоловік, маючий претенсиї до інтелїґенциї, міг їх пописати. В протестантів нема целїбату, а як раз в протенстмнтизмі лежить жерело лїбералїзму. В православній церкві нема целїбату, а як раз православна церков дуже іґнорована. Католицка Церков як раз має найбільшу повагу зі всїх позитивних церков, а если де є ненависть до Неї, то не задля целїбату, але задля Єї сьвітогляду.

Що целїбат віддалив народи від Христа, се кпини з сьвятого Письма, а що проляв море крови, се кпини з істориї.

Апотеоза „руської попадї“, яка після Н. С. „уратувала руську ідею з під гнету“, се мабудь хитра спекуляция фінансова, бо звісно, що попадї радо читають Нар. Слово. А може автор сам є властителем „попадї“ або кандидатом на такого?

Підлою інсинуациєю є фраза, що піднесенє ідеї целїбату нашими „духовними матадорами“ не походить з „модерноклерикальних стремлїнь“, але з якогось таємничого „неодно“. Чи не хотїв автор сказати „ad majorem Poloniae gloriam“! Се вже обурююча безличність, що якийсь там ґазетяр — не дай Боже, щоби се сьвященик або богослов — сьміє в той спосіб міщати ся в справи Христа і Єго Церкви! Дальше треба се уважати за упідленє духовеньства, если рацию єго існованя бачить ся в женитьбі. Чи-ж головним обовязком сьвященика має бути „продукция інтелїґенциї?“ Целїбат не стягає погорду на сьвященьство і незамикає єго в „рамках алилуйства“, як раз целїбат добре заховуваний підносить повагу духовеньства і дає єму спромогу широкої соціяльної акциї. Погляньмо на нїмецке і словінське духоньство!

Називати Ексцеленцию Митрополита сфінксом, що не заявив себе ані Поляком ані Русином, се ординарна лож. Митрополит заявив себе словами і дїлами Русином, працює для рускої Церкви, а колись доперва грядучі поколїня оцїнять Єго заслуги і посьвячене ся, за яке платять Єму тепер чорною невдячностию націоналїстичні фанатики. Вже то само, що Митрополит працює для Руси з правдивим ідеалїзмом*), мимо того, що кілька на Него сипле ся клевет, є доказом Єго патриотизму з пересьвідченя. Годї хиба вимагати, щоби Митрополит став новочасним гайдамакою. Гайдамаччина нинї некультурним анахронїзмом!

Впрочім як безпідставно накинуло ся Н. С. на особу Архіерея, доказує незбито о. Донарович.**) Нар. Слово закинуло, що Митрополит уладив місию в тій цїли, щоби повалити кандиратуру Романчука на користь свого свояка ґр. Мицельского. В сплетни киненій Н. Словом самі ложи, а найбільша та, що ані Романчук в повітї, де була місия не кандидував, а саму місию і єї термін ухвалив соборчик ще тодї, коли нїкому про вибори ані снило ся***). *О. В.*

Від одного старшого а дуже заслуженого сьвященика з провінциї (парох в Ж.) отримались мо лист під датою 7. жовтня. В листї звертає Вп. Автор між іншим і на то увагу, що „Народне Слово“ не заслугує зовсїм на похвалу, а то з таких причин.

„Нар. Слово“ помістило кореспонденцию з Копичинець, де віче домагало ся повороту Л. Цегельского до редакциї „Дїла“ і тої кореспонденциї не заосмотрила редакция нїяким коментарем зн. акцептувала то домагане. Дальше помістило Н. С. обидливу клевету на Ексц. Митрополита (о тім сказано висше. Ред.), а вкінци дуже величає Мих. Павлика яко б. редактора „Гром. Голосу“. *Редакция.*

„**Галичанинъ**“ закидає (ч. 187) американьскому епископови Сотерови духову хоробу на підставі таких двох фактів. Перше, що суд ідучи за зізнанем сьвідків і ореченем лїкарскої комісиї узнав слова о. Ортиньского, вимірені против цїсаря Йосифа II. яко виплив невміняємого духового розположеня. Друге, що акция о. Ортиньского яко епископа носить знамена умової хйроби.

„Нива“ (ст. 546—7) звернула увагу на то, що судово-лїкарске ореченє доказує хиба то, що о. Ортиньский попадав давнїйше деколи в стан надзвичайно нервозного подражненя, з чого

---

*) Пор. церковний музей, анкету в справі годовлї льну і конопель, дяківску бурсу, нар. лїчницю, кредитовий банк, перемиску щадницю, депутацию до цїсаря в справі виборчої реформи, місиї, візитациї, попиране теольоґічних студий і богато іншого, що укрите перед сьвітом, а про що знає лиш Бог!

**) Нар. Слово ч. 123. ст. 6.

***) Не думаємо накидувати целїбату, се не в нашій силї і не в нашій інтенциї. Клїроґамію шануємо яко закон нашої Церкви. Але мусимо виступати в оборонї целїбату, там, де бачимо нестраведливе єго оклевечуване.

ще не мусить слїдувати, що і теперішна Єго акция є роботою умово хорого чоловіка. Хорого не зробюлиби епископом! В цїли доказаня, що о. Ортиньский поступає в Америцї ненормально не подає „Галичанинъ“ нїчого, крім гогословного твердженя.

В новійшїм числї (211) „Галичанинъ“ повторяє знова своє твердженє про патольоґічну акцию америк. Владики, неподаючи анї одного нового арґументу і не пробуючи навіть обезсилити наших закидів. Насупротив того стоїмо дальше на тім становищи, що допись „Галичанина“ то чиста напасть подиктована партийно-полїтичними і церковно-схізмофільскими мотивами.

„Галичанинъ“ виступає (ч. 211) остро против нашої часописи. Він наперед невдоволений, що ми сконстантували фактъ, що „Дїло“ змінило ся на лучше під найновійшою редакциєю. Однак заявляємо, що ми радібисьмо сказати то само і про „Галичанина“, але на жаль до тепер неможемо, мимо нашої найщирійшої волї.

„Галичанинъ“ жалує ся, що мн назвали єго редактора „mente captus-ом“. По правдї однак ми взяли той вислів зверний „Галичаномъ“ на адресу о. Ортиньского і післалисьмо на адресу публїциста з „Галичанина“. Про редактора ми не думали, доперва сам „Галичанинъ“ признає, що єго редактор є автором напасти на преосвщ. Сотера. Ту зазначимо ще і то що, анї ми анї нїхто обєктивно думаючий не може признати стійности тому поглядови „Галичанина“, що єго напасть то лиш спокійний, безпристрастний осуд дїяльности американьского Владики.

„Галичанинъ“ закидає нам безвстидну лож за то, що ми бачимо причину єго виступів против прсвщ. Сотера в поборюваню Епископом апостазиї і культу Наумовича. Заявляємо однак, що на той наш погляд маємо два докази. Перший неґативний полягає в тім, що мимо найлїпшої волї не можемо винайти іншої причини виступів „Галичанина“, бо в партийне та грубе поведенє Епископа не можемо вірити „Галичанинови“ на слово наперед тому, що знаємо єго спосіб поступованя насупротив наших владик в Галичинї за їх нїби партийними мотивами диктовану ненависть до „твердої“ партиї, а по друге тому, що бачилисьмо лист прсосвщ. Сотера писаний етимольоґією. Другий доказ вже позитивний маємо з листів писаних до нас з Америки, з яких довідуємо ся про схізмофільскі напрями між американьскими „твердими“. Прсвщ. Сотер не може терпіти, щоби американьскі Русини були катол. схізматиками або схізмат. католиками і inde iгае!

„Галичанинъ“ закидає нам, що ми інтересуємо ся церковними дїлами о скілько, о скілько вони лучать ся з фонетикою і україноφільством. На то замічаємо, що в ряді наших статий занялисьмо становище під взглядом правописних і полїтичних поглядів дуже толерантне, бо зазначилисьмо з притиском, що „Нива“ в ті справи не мішає ся і полишає кождому повну

свободу. Політичні москвофільскі ідеї зовсім не спонукують нас до борби з москвофільским табором та его пресою, а таксамо політичні змаганя украін, табору не повздержують нас від того, щоби поборювати противцерковні виступи українства. Нас обходить в „Ниві“ лиш це,рковне становище нашої преси. Закид, що ми підпорядковуємо церковні справи під політичне українство безпідставний і з тої раціи, бо навіть т. з. клєрикальні круги серед українства не все вдоволені з нашого становища, уважаючи его за надто толєрантне для москвофільства. Нас однак нїякі закиди не відвернуть від нашого становища. Ми маємо свою проґраму в видаваню „Ниви“ і від неї не відступимо за нїяку цїну.

Вкінци принимаємо з вдоволенєм до відома заяву „Галиченина“, що він буде все заступати нашу Церков і обряд та не піде за православєм. А ще булоби нам приємнїйше, єслиби та оборона Церкви була правдивою обороною християньско-католицкого сьвітогляду, а відречене ся православя щоби було фактичним. В обороні такого „українского ультрамонтальства“, яке не дасть ся помістити в рамах хр.-кат. сьвітогляду, ми перші противно будемо виступати, не в борбі против него „Галичанинъ“ знайде в нас щирого союзника.

А що до вихованя духовного молодїжи в семінарії, то вже просимо „Галичанина“ тим не журити ся, а полишити се нашій духовній власти.

О. В.

Польско-паньска релїґійність. *Одержуємо допись слїдуючого змісту*: Хвальна Редакціе! Прошу о ласкаве поміщене в слїдуючім числї „Ниви“ слїдуючого:

Дня 26. липня с. р. кинула ся зі стриху в дворі п. Т. Ф. властителя К. покоїзка в замірі самоубійчим. Візвано мене, щоб ю висповідати. Позаяк була зовсім непритомною, тож можна єї лише було удїлити „generalem absolutionem“. На другий день покоївка відзискала притомність і забажала висповідати ся, однак п. Т. Ф. заборонив посилати по мене. По якімсь часї покоївка стратила знова притомність, але на другий день відзискала єї та просила післати по сьвященика, на що п. Т. Ф. знова не позволив. Мати нещасної прийшла тодї до мене і оповівши цїлу справу зі слезами в очах, просила о раду. У відповідь на се сказав я єї, щоби сейчас, коли донька відзискає притомність, покликала мене. І дїйсно на третий день рано о 5-тій годинї почув я пуканє до дверий; в них з'явилась мати нещасної дївчини і сказала, що донька просить конче о сповідь і жде на мене. Не тратячи часу удав я ся сейчас до двора і застав служницю зібрану, сидячу на ліжку. Коли спитав я, чи хоче сповідати ся відповіла: „Так єсть, хочу висповідати ся“. Се чула єї мати і дві служниці, що були в тім часї в покою. Відтак хотїла кликнути, але я сказав, щобися не рухала, бо бояв ся, щоби се не вплинуло некористно на стан єї здоровля. В ча-

сї сповіди притомність ю опустила і присутність моя показала ся злишною. Виходжу з покою, а за дверима вичікувала вже мене панї Ф. та на вступі привитала такими словами: „Jak ksiądz mógł przyjść do naszego domu bez naszego pozwolenia“... А коли я дояснив єї, що не приїшов до їх дому з візитою, лише візваний до хорої, почув таке: „Ksiądz ją mógł podrażnić spowiedzią i powinien się był wprzód poinformować u nas“. Я відповів, що годї було менї вичікувати аж паньство встануть, бо хора моглаб за сей час умерти і уважав всякі інформациї в тім зглядї за злишні, тимпаче що хора виразно сама казала мене візвати. „Ale, co to będzie, co to będzie, jak mój mąż się o tem dowie“ каже панї Ф. Га, повідаю, я сповнив лише свій обовязок і відїшов. По хвилї приходить льокай з двора і подає менї лист такого змісту:

K. 29. 8. 1908.

Wielebny Księże Dobrodzieju!

Dowiaduję się, że W Ksiądz był u mej sługi w moim domu jakkolwiek o to nie prosiłem. Na przyszłość proszę tylko przyjść w tenczas do mego domu gdy w moim imeniu ktoś będzie prosił.

Z uszanowaniem
*T. F.**)

о. Йосиф Грицай
сотр. в К.

Від Редакциї. Поміщаємо лист о. Грицая до нас і копію листу п. Ф. Ориґінал захований в нашій редакдиї. Поступок п. Ф. кидає характеристичне сьвітло на польско-паньский католицизм деяких галицких поміщиків. Не зважаючи на маєстат смерти домагає ся польский, взглядно спольщений дїдич, щоби руский сьвященик просив єго о „placet“ в цїли виповненя найважнїйшого душпастирского обовязку. Дальше домагає ся, щоби паньска служниця не сьміла сповідати ся навіть in articulo mortis без паньского позволеня.

Які мотиви склонили дїдича до такого поступку, чи охота до печи р у с к о м у сьвященикови чи може що іншого, не наша річ судити. Ми констатуємо лиш факт, що ілюструє відносини деяких польских панів до руского кліру.

Ісус і Мария.

Нема красших і дорожших християньскому серцю мен, як імя Спасителя і Єго Матери. Тому не від річи буде познакомити ся зі значенєм тих імен, поданим научною, фільольоґічною критикою.

---

*) Імени не поміщаємо, хотяй в листї воно подане. Ред.

Після дотеперішного погляду означалоби єврейске слово (יֵשׁוּעַ) Jesuah-Ісус тілько що „Бог спасенем“, „Jahve est salus“. Біблїст Франц Цорель подає однак нову гіпотезу, після якої слово „Jesuah“ малоби значити „Боже спаси“, „Jahve salva“. Вмісто іменника „suah“ бере Цорель „suah“ за спосіб приказуючий (imperativus) глагола.

(Гл. Innsbrucker Zeitschrift für kathol. Theologie, 1906, S. 764—6).

Імя „Мария“ малоби означати після традиционального погляду єврейске (מִרְיָם) Mirjâm, stella maris, зьвізда моря або (מַרְיָם Marjâm, amarum mare, гірке море або сирийске (מָרְיָם) marjam, Dominus, Господь або (רָם) ram, celsitudo, високість або (מְרֻמִּים) merajjam, excelsus, високий, взнеслий.

Біблїст і патрольог От. Барденгевер випроваджує слово Мария від (מרי מרא-אם+ marj+am=mra) гарна, „wohlbeleibt“. (Гл. Biblische Studien, Freiburg I, 1.)

Ф. Цорель виводить однак слово Мария від єгипетского „mer або mar = любити і еврейского jâm = Jahve, Бог, отже Мария значилоби „любяча Бога“ або „люблена Богом“.

(Гл. In. Zeitsch. f. k. Theol. 1906, S. 356—360).

Обі сї гіпотези Цореля, хоть не мають научної певности, всеж так суть найбільше правдоподібними з поміж всїх дотеперішних.

О. В.

До П. Т. читачів „Ниви“.

Прошу о справленє слїдуючих похибок в моїх артикулах:

ст. 482, стих 2. згори, по словах взивало до: додати **такого.**

ст. 499. ст. 10. здолини, замість першого Ягве-Господь має бути: **Ягве-Бог.**

ст. 500, ст. 2. з гори, замість 23. має бути: **20.**

ст. 503, ст. 9. з долини, по слові второзаконя додати: **значить що оба терміни означають касту, зложену з сьвящеників і левитів.**

ст. 504, ст. 15. з гори по слові бесїда додати: **гл. ст. 454, 455.**

ст. 504, ст. 22. з гори, по слові прочих додати: **гл. ст. 456—7.**

ст. 509, ст. 2. з долини, замість незначним має бути: **незнаним.**

ст. 509, ст. 3. з долини, вичеркнути слово: **була.**

ст. 529, ст. 2. з долини, замість розпинає ся має бути: **розписує ся.**

ст. 533, ст. 16. з долини, замість виключенє має бути: **ухилюванє ся Єго від.**

ст. 536, ст. 11. з гори, замість естетичного має бути: **асцетичного.**

ст. 537, ст. 5. з гори, замість інтелїґенциї має бути: **інтенциї.**

В цїлім артикулї „В справі напасти „Дїла“ на Митрополита“, ст. 531—537, слово **Митрополит** має бути всюди писане великою буквою, бо відносить ся до конкретної особи.
ст. 537, ст. 7. з гори, замість епархія має бути: **єархія.**
ст. 538, ст. 17 і 18. з гори, замість **незвичайно** має бути **більше;** замість слів тим більше що має бути **чим помогла, бо;** по слові страшна додати слова: **то і не пожадано робити з мухи вола.** — *О. В.*

ВІД РЕДАКЦИЇ.

Се число „Ниви“ дає на додаток замість наук духовних реферат про апольогетичн-соціяльну дїяльність руского душпастиря в наших часах. Реферат має осібну пагінацию і вийде також осібною відбиткою.

З річевих і технїчних взглядів задумуємо видавати „Ниву“ в такім самім обємі, як дотепер, але в формі місячника. Просимо П. Т. наших передплатників о їх гадку що до того.

Щоби і непередплатникам уможливити посїданє деяких замітнїйших розвідок „Ниви“, будемо їх друкувати також в осібних випусках заосмотрених порядковими числами, які утворять колєкцию брошур п. з. „Бібліотека Ниви“. Цїна випуска 25. сот. Дотепер появило ся вже кілька таких випусків, хотяй безпорядкового числа.

Переписка Редакциї.

о. І. П. в С. в. Велике вражінє; просимо більше писати, хотяйби і дрібні річи. Передовсїм пожадані спостереженя з нашого житя.

о. К. С. в Ж. За книжочки місийні і Посланника помістимо, як і за книжочку нам прислану. Науки будуть продовжувані о. сов. Гузарем.

о. М. Д. в Д. Ваша праця яко фахова не надає ся для нас. Що маємо зробити з рукописию? Просимо дуже о нові працї, але не ексегетичні.

о. Й. Б в Ц. Заведенє чекового обороту поручено перевести Адмінїстрациї „Ниви“. Претенсиї надплатників „Основи“ — яка незнати ще чи буде відновлена — не можуть бути заспокоєні, поки єї довжники не вирівнають залеглостий.

о. І. Г. в С. Помістимо в слїдуючім числї. Просимо о нові дописи.

о. А. Д. Дякуємо за ласкаві замітки і поручаємось Вашій памяти.

о. Н. С. в Ш. Добре, але коректу самі переведемо совістно, бо за богато заходу 2. рази висилати. О присланє працї просимо.

Просимо о вирівнанє залеглої передплати. Адм. „Ниви“

Видає „Ком. редакцийний.“ — За редак. сторону видавництва відповідає
о. Онуфрий Воляньский.
З друкарнї Ставропигійскої під упр. М. Рефця.

Число подвійне.

Ч. 22. і 23. Львів, 1. грудня 1908. **Рік V.**

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодиноке
число 40 сот.

НИВА

Адреса
редакції і
адміністрації
Львів, улиця
Коперніка ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кождого місяця.

ЗМІСТ: Ювилят Пій X. — Руске духовеньство а ювилей Св. Отця Пія X. — Наше становище. — Становище Епископів до москвофільского і українського табору. — о. М. Садовский: Синтеза съвітоглядів. — Социяльна акция руского духовеньства. — Протокол ухвал заг. зборів вдовичо-сиротиньского фонда. — Чи дійсно там корінь лиха? — о. Мих. Дороцкий: Голос природи. — Церковні справи в нашій пресі. — Всячина. — Ще з нашої преси. — Дописи. — Від редакції.

Ювилят — Пій X.

У свого гробу триюмф житя съвяткує Петро, Намісник Христа, слуга слуг Божих. Двіста пятьдесять сім Володарів Христового Царства на землї зіступило з престола правди та любови у гріб, та тїлом лиш, бо дух зістав, житє лишило ся на знак правди „і врата адова не одоліють єго“. Коли умер перший Намісник, певно мусїли християни Риму з трівогою глядїти в будучність Церкви; бо хтож з людий міг би заступити сего особлившого вибранця Христа? Та прийшов Клеменс і християни з радостию, а вороги Церкви з дивованєм мусїли сказати: „живе Петро!“ Не місце ту переходити цїлу історию Церкви, не час на се, щоб вказувати на хвилї тої історії, в яких зневірені люди в трівозї голосили: „Господи, ратуй нас — ми потопаємо!“ Лиш кілька моментів хочу видвигнути.

Віки старі доходили до краю. В Італії голод, зараза, виливи тисячами трупів стелили свій шлях. Льонґобарди пожогою та кровю добували собі землю. Одна схізма на заході роздирала церков, а друга на сході тінию грози клала ся на гробі сьв. Петра. Під напором варвар потряс ся в основах цілий цивілізований сьвіт. Стряс ся серед тої бурі і корабель Петра, з якого в сьвіт ширили ся наука та поступ. А хвилі зневіри у лучшу будучність, неохота до житя, розпука заливали, здавало ся, скалу, рвали з неї хрест, щоб его утопити в безвістях забутя. Та то був лиш привид, страшний і болючий! Бо духа „Петра“ переймає муж великий умом та серцем — Григорий I; звільна втихає буря, улягають ся хвилі, а здивовані люди видять, що скала і не рушила ся, а хрест лиш тим красше заблестів у сьвітлі правди: „і врата адова не одоліють его“.

І прийшов час, де булава імператорів піднесла ся на се, щоб вибити пастирский жезл з рук Намісника Христа, де орел володарів сьвіта крилами своєї могучости хотів збити хрест зі скали Петра. Знов понїс ся голос: „Господи, ратуй — ми потопаємо“. А на се слово булава випадає з рук володаря, знемагають орлині крила і здивований сьвіт глядить, як сьвітский меч здаєсь духовному і улягає словам Христа: „і врата адова не одоліють его“. Се істория Григория VII. і Генрика IV.

І знов прийшла хвиля, де два хрести стрінулись на історичнім шляху, хрест людский і Петра. І розпростер один свої рамена над землю, а другий протягав їх до сердець людских. І стало ся диво: за кусень землї мілїони сердець полинули у вязницю-Ватикан і станули в сьвітлї Хреста Петрового одно стадо і один Пастир. В історию перейшов яко побідник великий Пій IX., „crux de cruce“.

Та незадовго прийшов час, де розум людский хотів Божу правду опанувати, здоптати, а до помочи взяв собі і гріш і силу і закони. Здавало ся, що прийде хвиля, в котрій всї спитають: „де правда?“ Однак та хвиля не прийшла, бо на гробі Петра засияло „lunem de coelo;“ се Лев XIII. здивував сьвіт своєю ґеніяльностию, знанєм і радами у всїх галузях людского знаня і в проявах житя. Тодї затриумфував дух правди над ложию і папство, хоть без держави, без оружної сили, одним хрестом і Роспятим на нїм Учителем Божої Правди, вічної Премудрости, заволодїло мілїонами людий у всїх частях сьвіта.

Та сьвітло то погасло і знов трівога: хто заступить Льва XIII., хто зрівнає ся з его ґенїєм, хто з'уміє і у ворогів вимусити честь для католицкої Церкви!

Деж той чоловік?

Почав ся вибір — конкляве. А сьвіт аж там простягає руку, аж рвесь, щоби рядити судьбою Христової лодки. Люди обраховують всї шанси полїтичні і після них цінять та судять, хто буде найлїпший, хто найвідповіднїйший. З вірою глядять католики на сей акт Божого Провидїня, з трівогою ждуть во-

роги рішаючої хвилі. А вона прийшла і привела на престол чоловіка, про якого одні у других питали ся: хто він? Почало ся слїджене і люди мусїли собі сказати: „неісслїдимі суть стези Господні!“

У прекрасній долинї, положеній між Венецією а озером Ґарда, на послїдних склонах тирольских Альп, розложило ся на північ від міста Тревізо, укрите між виноградниками і оливними гаями, родинне село сьв. Отця, Рієзе. У тім селї жив убогий чоловік, Іван Хреститель Сарто, який повнив службу громадского посланця і листоноша за денну плату одного „цванціґера“, т. є. наших 60 сот. Переступивши 40-вий рік житя, оженив ся з 20-лїтною швачкою, Марґаретою Сансою. Пенсия, заробіток з шитя та малий город коло хати — се було цїле майно тих на скрізь чесних людий, а мало воно виживити і їх і десятеро дїтий, якими Бог се супружество поблагословив. Дня 2. червня 1835, уродив ся другий з ряду син і єго названо при хрестї Йосиф Мельхіор. Хлопчина зростав, як і другі сїльскі дїти, серед забави, а там і працї; треба було то менші дїти побавити, то корову і осла, цїлий добуток бідака, доглянути, попасти, то за батька на почту піти. Прийшов час науки. Релїґії учив батько, а проче знане давала двоклясова школа. На тім мала скінчити ся вся наука, бо батько бажав лиш того одного, щоби син чесно та вірно служив Богу та й громадї, коли єму самому не стане сил до сеї служби. Однак надзвичайні здібности хлопяти звернули увагу місцевого сотрудника, о. Орачіо, і він постановив приготовити єго до ґімназиї. Велику заслугу здобули собі в тім о. Петро Якуччі, сотрудник і о. Тит Фузарінї, парох місцевий. Вони переконали батька, так що сей рішив ся післати Йосифа до ґімназиї в Кастель-Франко, містї віддаленім 7 кільометрів від Рієзе. Почала ся наука с голодї і холодї, серед невигод і щоденного ходженя пішки до школи і назад до дому. Не буду переходив сеї працї підготовляючої, одно лиш піднесу, що Йосиф Сарто, чи то в Кастель-Франко, де кінчив 8 курсів граматичних курсів, чи то в Падуї, де дістав ся за просьбою о. Фузарінї, а за інстанцією Венецкого Патриярха, кардинала Якова Монїко, рієзкого родича, до семінариї духовної, усюди був перший, не лиш талантом, але і молитвою і совісною працею.

Наука в італїйских семінариях обіймає крім фільософії і богословія ще і сьвітскі предмети, щоб доповнити браки, з якими вступає італїйска молодіж, укінчивши ледви четверту ґімназияльну. І так дня 19. вересня 1850 р. одіває 17 лїтний Йосиф духовну одіж. А мати, що з простотою серця лучила і ту дивну мудрість Божу, яка йде у парі лиш з правдивою побожностию, якжеж вона тим утїшилась, що єї син вступає на „Службу Божу“. А чести для сеї гідности не уміла сердечна інакше виразити, як тим, що наказала родині, щоби єму вже не казати „ти“ а „ви“. Вісїм лїт студий семінарицких минуло, як гарний

сон, а минуло в молитві та праці. Неможе поминути тут еще одної обставини з життя богослова Йосифа Сарто, обставини, яка мала великий і благодатний вплив на душу і характер єго. На вакації приїздив молодий Йосиф з теоріею про ідеал сьвященника у свій дім до Ріезе і мав то щасте оглядати ідеал той сдійсненим в практиці тамошного сотрудника, о. Петра Якуччі. Простота та скромність в житю, солодка доброта і щирість в поведеню з людьми, обоятність на гідности, на нагороди та похвали за працю для народу, працю, яка рівналась великій жертві свого „я“ для ідеї Христа — отсе характер о. Якуччі. А на той взір глядів богослов Йосиф, в ті прегарні рами вкладав душу свою і сам став взірцем сьвященника.

Приймов 1858 рік. Семінария укінчена і підчас вакаций дістає Йосиф Сарто завізване до Ординациї. Дня 18. вересня одержує з рук Еппа Антона Фарині в Кастель-Франко підчас канонічної візитациї чин сьвященника. І вже 19-го править першу Службу Божу в родиннім селі Ріезе. Які чувства наповняли душу о. Йосифа, яку радість переживала мати, бо батько умер ще 4. мая 1852 р., як тішилась родина, ба село — не берусь описувати. Хто ті хвилі пережив, сей їх відчує, бо словами їх віддати, значить невірно, мляво представляти.

Минули і ті хвилі, а приймов час праці. Першою посадою було сотрудництво в Томболью, в селі убогих рільників. Та не глядів на се о. Сарто, що вони убогі, лиш думав, як їх учити, як їх вести по дорозі Христа. О. Сарто мав дар проповідництва, так що слава про єго проповіди неслась по всій околици. І щож в них було, що людий так притягало? Ні фраз шумних, ні напушистого стилю не було в них — а віра, любов і евангельска простота, от що до сердець тих людий промовляло. Та любов Христа, любов людий ради Христа не дала Йому ограничитись лиш на працю в церкві, бо нарід потребував ради і проводу також в своїм буденнім житю. Тому пускаєсь о. Сарто в село, йде від хати до хати і особлившою опікою огортає хорих і убогих. Пізнає брак просьвіти, а що за тим іде убожество материяльне, безрадність в борбі з нуждою. Бачив також, як мало розривки має дітвора ба й старші люди, які понад проклін не знали більшої розкоші. Благородний характер і любяче серце ведуть його на шлях практичної душпастирскої праці. О. Сарто закладає вечірну школу для анальфабетів, а пізнавши в ній, кілько талантів марнуєсь через убожество, закладає ще й курс приготовляючий до ґімназий. Щоб дати тим людям гідну розривку, закладає хор і музику, які сам зразу провадить. І так вкоротці опановує житє своїх парохіян у всіх напрямах, стає їх сьвітлом, їх теплом. Село на очах двигає ся під взглядом моральним, просьвітним і материяльним. І се було одинокою нагородою о. Йосифа, бо сам, як був в часах науки, так і на посаді зістав бідаком. Велика чеснота милосердія не дала єму ні гроша при собі задержати. Сам терпів нераз голод, убирав ся

убого, та за те, хто лиш протягнув руку о поміч, міг бути певний, що „Don Веррі“, як єго в селї звали, і остатний шелюг єму дасть. Доходило до сего, що о. Беппі ходив до сусїдів в деревляних сандалах, щоб не нищити чобіт, а гріш так заощаджений давав убогим. Памятав о. Сарто і на родину, та що з доходів парохії не міг нїчого заощадити, то слав ті грошї, які дістазав за проповіди, голошені в ріжних місцевостях дієцезиї. І то мусїв спішитись, бо вже на другий день рано не мав що висилати, так то гріш сей зникав в руках бідних, голодних та хорих людий. Епископ, видячи працю о. Сарто та успіхи в нїй, завзиває єго, щоб подав ся на парохію в Зальцано, яка числила звиш 4.000 душ. Послушний зазивови вносить поданє і в цьвітни 1867. р. зістає парохом. І коли в Томбольо ся вість жалем людий наповняє за їх вітцем, братом, приятелем, ангелом та скарбом — як його люди звали — то в Зальцано викликує та номінация незадоволенє. Була се парохія велика, яку дістазали старші, заслужені сьвященники або й професори Семінариї. А тут приходить молодий сьвященик-сотрудник з незнаного закутка!

І пішло по селу „ладно нас епископ вирядив“. Та прийшла неділя перша по обнятю парохії — день 14. липня 1867. Нарід цїкавий битком церков наповняє. Йде Служба Божа, а потім проповідь. І понеслись з проповідниці слова прості та сердечні. Нарід слухає, а кожде слово се гарні звуки, се чудова мельодия, яка з серця до сердець пливе, душу займає та й лучить пароха з вірними честию та довірєм. Леди проломані. І знов та праця, що в Томбальо, лиш єї обсяг ширшає та ревність зі знанєм потреб і обставин росте. Пізнавши добре відносини села, зауважав о. Сарто, як дуже низько стоїть рільництво в селї, як і в цїлій Італиї. Причиною, як звичайно, брак просьвіти тай гроша. Одно сам дає, друге спільними силами творить і закладає касу пожичкову (cassa rurale), яка достарчає капіталу на малий процент, збіжа на засіви тай кермує продажию рільничих продуктів. Тут в селї прийшла нагода, в якій заблестїв величним блеском характер пастиря, повний жертви і посьвяти. В 1873 р. вибухла холєра в північній Італиї і заго-стила до Зальцано. Щоби не наражати молодих сотрудників, він сам в день відвідує хорих, а в ночи ховає померших. А коли раз не стало четвертого до несеня домовини, він кладе рамя своє під ню і так відправляє похорон. А милосердіє єго! Воно триюмф сьвяткує, бо о. Сарто має вже много до розданя. Навіть візок і коня, як собі купив, так людям і се віддав в потребі, а сам пішки ходив. Ходив і шукав між людьми горя та нужди, які скриватись хотїли перед оком людий. І найбільшою радостию єго було таким помочи, хотьби остатним грошем, а коли не мав єго, то заставляв і годинник і все, що представляло якусь вартість, а грошї нїс потребуючим. Прийшов до гроша, викуплював заставлені річи, але хиба на се, щоб

їх знов заставити. І знов минуло девять лїт. Епископ Цанеллї побачив, що для такого ума та серця парохія була за малим полем працї, і кличе єго до свого боку. Знова той сам жаль в Зальцано, що перед тим в Томбольо, знов та сама вдяка, бо парохіяни справляють для крилошанина капітули в Тревізо крилошаньску одїж. Отже й цїлий материяльний доробок о. Сарто на такій великій парохії! А нї — таки доробив ся, бо поставив був в Зальцано шпиталь і захоронку та приокрасив церков і пожичив на се 25.000 франків. О тім знав Епископ і хотїв прийти з помочию сему благородному сьвященикови.

Дня 21/VII. 1875. надійшла з Риму булля, що іменовала о. Сарто крилошанином-канцлєром капітули в Тревізо і сю посаду обіймає о. Сарто дня 27 листопада. Рівночасно з канцлєрством дістає о. Сарто ще уряд духовника в Семінарії. Попри всї дані на один і другій уряд мав Епископ при номінації також се на взглядї, щоби о. Сарто, маючи в Семінарії харч і хату, міг довги сплатити і щоби мав що роздавати убогим. Головною працею було заняте канцлєра, а щоби зазнати і пастирскої працї, спішив о. Сарто в Семінарию мїж богословів і в малу Семінарию між учеників вливати в молоді серця ревність для Божої справи і виховувати чесні, отверті та благородні характери. Чеснота милосердия найшла і тепер своє поле, може навіть ширше, як на селї, але за те укрите, нїкому невідоме, бо о. Сарто кождому, хто лиш дістав милостиню, ставив мовчане за перше услівє, Як знова совісно сповняв свої обовязки, найлїпшим доказом служить факт, що коли дня 24. листоп. 1879. р. умер Епископ Цанеллї, вибрала капітула одноголосно о. Сарто, наймолодшого віком і гідностию, капітульним вікарием. Через 7 місяцїв справував він сю гідність, а в нїй чи то у відозвах до сьвящеників, чи то в працї серед них, пробиває ся велика любов до душ та горяче бажанє в Христї все обновити. Дня 27. лютого іменує Лев XIII. о. Йосифа Каллєґарі Епископом в Тревізо, а сей, як і його наслїдник Апольоніо, полишають о. Сарто на становищу Канцлєра. Скромний, як в цїлім житю, обіймає знов свій уряд і двигає тяжкий обовязок з подиву гідною совісностию. Знова минає 10 лїт, аж одного вересневого дня 1884. р. просить Епископ о. канцлєра до себе, веде до домової каплицї на молитву, а потому сердечними словами передає єму велику вість о Єго номінації на епископа Мантуї. Була се дієцезия дуже запущена. Від 1876. р. не хоче ряд дати епископопам свого exequatur, відмовляє утриманя на Семінарії. Стадо без пастиря йде на манівцї. Вихованє і поведенє духовеньства стояло на дуже низькім степени. Одна часть народу ненавиділа церков і духовеньство, а друга з'обоятнїла так, що „вірних“ лишало ся дуже мало. Великодної сповіди, сьвяткованя неділї і церковних слюбів не було. І на сей престол, поставлений на руїнах духовного, християньского житя, вступає дня 18. марта 1885. о, Сарто. Першою журбою Владики була Семінария, яка

стає зїницею єго ока. Але що ряд не давав гроша, то питомцї мусїли складати бодай малу часть оплати. Сеї заплати жадав Епископ ще й для того, бо після Єго гадки, богослов, котрий бодай в части сам себе удержував, учив ся цїнити се заведене.

Та того було за мало! Тому 7/VII. 1885. звертає ся пастирским листом до всїх вірних з зазивом до складок на Семінарию. Під єго батьківским оком росте, двигає ся Семінария духово, а чисельно заходить до небувалого числа 155.

Не занедбує Сарто і душпастирів і їх двигає. Що пів року уряджує реколекциї, в яких бере сам участь, а часто і провід і жадає, щоби кождий душпастир бодай що три роки обновив свою душу в тих духовних вправах і набрав сили до дальшої працї. Не досить сего! Як добрий Пастир йде від села до села, голосить слово Боже, катехізує, сповідає, горне до себе нарід. Пізнавши в той спосіб стан дієцезиї, скликує синод у вересни 1888 і на нїм являє ся епископ душпастирем і суспільним дїячем, але на основі правди Христа. Просьвітні та економічні товариства, католицке дневникарство в противеньстві до жидівско-масоньских письм, школа, катехізм — отсе квестиї житя і обнови народу в Христї. Якийсь час по синодї знов візитация, знов труди і кинене зерно вже зачинає давати плод. Католицкі просьвітні і економічні товариства, католицка преса, заклад для опущених дївчат в Мантуї — отсе monumentum aere perennius працї Преосьв. Йосифа. Знов минає 9 лїт — дивне число в житю епископа Сарто, — а королева Моря, велична Базилїка сьв. Марка, витають Патриярха-Кардинала в особі епископа Сарто. Се стало ся 12 і 15 червня 1893. Знов Мантуанцї і всї вірні дієцезиї з жалем приняли сю вість, що їх батько, провідник і учитель вже від них відходить. А він, як убогий прийшов, так і убогий відходив, як справжнїй Апостол. Видячи се Мантуанцї, дали єму в дарі два адамашкові фелони, ткані золотом, три мітри і більший даток на Сл. Б., який і лишив ся між бідними в Мантуї. Ряд італїйский, який зависним оком глядїв на працю епископа, не хотїв дати свого exequatur. А в Венециї народ збирає ся по вічах, вносить інтерпеляциї в парляментї, заосмотрені тисячами підписів, всїми силами боре ся за право Церкви і по двох лїтах і вісьмох місяцях ряд уступає.

Дня 24. листоп. 1894. відбув ся торжественний в'їзд серед величезної радости народу і духовеньства. Се любов, праця та милосердие сьвяткували свій триумф. Минули торжества, а почала ся праця, та сама, що в Томбольо, Зальцано, Тревізо і в Мантуї, іно ще взнесїйша, ще в більшій мірі. А милосердие! О, воно не знало границь. Сам жив як сотрудник, та за те по маґнатски роздавав грошї. Сестри, що провадили єму дім, мусїли добре пильнувати єго біля, бо в коротцї і того не ставало. Ба! й гроша не все ставало, тодї в поміч приходив заставничий дім. Ішли там дари в золотї, в самоцьвітах, які діставав Кардинал від своїх приятелїв.

Доходив девятий рік праці в венецкій провінції, а вислідом єї попри орґанізацию в знаних вже напрямах ще й місийне житє і почитанє Найсьв. Тайн перейшли подібним походом через край і утревалили ся. Серед тої праці приходить перераженча вість, що Лев XIII. вже не жиє. Сейчас спішить Патриярх-Кардинал у Ватикан, та на єго душу лягло болюче предчутє. До него доходив голос народу, який ставляв єго у керми корабля-Церкви. Тисячі людий, депутациї товариств робітничих і аристократичних зібрали ся, щоби ще раз уділувати руку милосерного вітця. Много їх плаче, а коли надійшов потяг, всї кинулись на колїна, щоб приняти благословеньство доброго пастиря ще раз — остатний раз.

По похоронах і приготовлюючих церемоніях до вибору, почалось конкляве. Три днї відбував ся вибір. Пять разів бачили несчисленні товпи народу дим, який добувавсь з комина уміщеного над каплицею сикстиньскою. Се славна „la sfumata“ — паленє карточок до голосованя на знак, що вибір ще нерішений. А в конкляве чудні річи дїялись. Хрест Петра зближавсь до одного, який з трівоженим серцем шептав в молитві сердечній — „я негідний Господи, я негідний“. Се кардинал Сарто боронивсь просьбою від гідности найвищої! А коли побачив, що вже при другім голосованю дістав місто 5, десять голосів, при третім 27, а при четвертім 35, заплакав і з слезами в очах ходив від одного Кардинала до другого та блїдий дрожачим голосом молив їх: „не думайте о менї, я негідний, я неспосібний“. Та приятелї-кардинали не переставали налягати на него, щоби вибір приняв. А кардинал Феррагі, Медиоляньский Архіепископ, сказав: „Добре, вертайте, Ем. до Венециї, але понесете з собою тяжкі докори сумлїня, що відкинулисьте вибір“. Колиж Кардинал Сарто заслоняв ся то віком, то браком спосібностий, то слабим здоровлєм, дістав відповідь словами Каяфи: „Пожиточним єсть, щоб оден чоловік умер за народ“. Значить жертви треба, а Він жеж на жертву все був готовий.

Засвитав ранок 4 го серпня! Тисячі народу на площи св Петра ждуть, чи не покажесь „la sfumata“ . . . . нема! Доходить 12-та година. В тім отвираєсь велике вікно над порталем базилїки, народови указуєсь хрест, а там окружений асистою виходить найстарший кардинал диякон. Нарід втихає, а з гори, з портику несесь голос: „Звіщаю Вам велику радість. Маємо Папу, Єго Еміненцию о. Йосифа Сарто, який приняв Імя Пія X.“ Заграли дзвони по всїх церквах Риму. Се перший привіт Намістникови св Петра. А в каплици сикстиньскій блїдий та зворушений, наче прибитий, клячить чоловік, що слабою рукою приймає керму корабля-Церкви. Га, Божа воля!

Лискавицею розносить ся вість по сьвіту про вибір папи. І всї питають ся, хто він? Слїдять його житє, йдуть до Рієзе, а там слїдом за Ним до Кастель-Франко, до Падуї, Томбольо та й Зальцано не минають. Про Тревізо і Мантую писати му-

сять! А Венеция гордить ся і сьвіту голосить, се наш Учитель, який не знав красшої роботи, як Евангелиє Христа, сю книгу Премудрости, переписувати в серцях людских. А Римляни ждали, як до них відізвесь Папа. Сейже, відбувши труди коронаційні, успокоїв ся по великій бурі, яка в душі його йшла, і глянув на вязницю свою. Жаль Єму стало за працею душпастирскою. Не заняли Єго привіти володарів, не втїшали єго ті гучні оклики, які в округ него гомонїли, коли з sedia gestatoria благословив народам. Єму бажалось знати убогих та щирих серцем людий, єму бажалось нещасних та хорих бачити, відвідувати і ратувати! А було їх досить — там — по всему сьвіту! Лиш Він вже не може сам до них йти. Не може сам, то милостиню шле, 100.000 франків убогі Риму дістають в дарі. Не може сам зайти у церкви Риму, то кличе Римлян до себе і голосить проповіди, катехізує і радий, що може робити роботу сотрудника з Тамболью. А католики сьвіта — тай ті прагнуть слова привіту від свого Вітця-Первосьвященника! До них йде письмо, а в нїм велике слово, зміст цїлого житя св. Отия: „Жажду мира. І нема чоловіка, який би єго не праг. Та хотїти мира без Бога — то безумство, бо де нема Бога, там нема правди; а де прогнано правду, там дарма надїятись мира". Тому треба Бога впровадити назад до тих сердець, з яких Єго вигнано. „Omnia instaurare in Christo — усьо в Христї направити" отсе мій клич, моя задача, каже св. Отець.

Аж дивно стає на се слово! Так і чує ся, як промовляє душпастир з Томболью та Зальцано, духовник з Тревізо, Архієрей-душпастир з Мантуї та Венециї. А слово то важне, бо повне змісту, змісту 45-лїтного сьвященичого житя самого о. Йосифа Сарто, а тепер Пія X. Вже пятий рік іде обнова серед бур і противеньств ворогів Церкви. Та скала стоїть, а на нїй хрест в руках Пія все однаково блистить величними словами, які несуть ся з неба: „Сим побідиш!"

І надійшов рік і прийшов день празничний. Пятьдесять лїт добігло до краю, як сьв. Отець став Богу служити, дїлом та правдою. Пятьдесять лїт проповіди Христа розпятого, пятьдесять лїт по тернистім шляху, в борбі за Христа та Єго власність: душі відкуплені. Пятьдесять лїт шуканя хорих, убогих, нещасних. Де ступить о. Сарто, там з згарищ християньского житя добуває ся іскра любови Христа, з неї огонь, що притягає своїм сьвітлом і теплом людскі серця.

З радостию та вдоволенєм може глядїти сьв. Отець на ті огнища любови в Христї. В Томболью та в Зальцано обняли вони небозвід рожевим сьвітлом, оживили Тревізо та Мантуу, окрили ясним блеском Венецию. А з Венециї взяв сьв. Отець іскру і кинув єї в огонь житя, що добуває ся з Петрового гробу. І огонь запалив сьвіт! Ignis ardens!

І ми до того огню ідем — під благословлячу руку серце душу даєм! А з руки тої вогню і собі возьмем, най розгорить ся і в нашій Церкві — най бухле полумінею, щоб хрести золотоверхого Киева — матері городів руских ним загоріли! Теплом вогню того найживе і брат поневолений — най збудить ся в сьвітлї великого Христового: слова най буде один пастир і одно стадо!

К.

Руске духовеньство а ювилей Св. Отця Пія X.

З нагоди 50-лїтного ювилею Св. Отця вислано і отримано такі заяви.

№ 7017.

Eminentissime et Revev endissime Domine!

Sacerdates delegati ex omnibus decanatibus totius archidioe ceseos gr. c. Leopoliensis, congregati die 8. Septembris a. c. pro negotiis instituti viduarum et orphanorum post defunctos sacerdotes dieocesanos, utentes hac occasione cum maxima humillitate atque ex toto corde expresseru nt Sanctitati Suae ad jubilaeum Ejus sacerdotii nomine totius archi dioeceseos sensa humillimae submissionis, filialis observantiae, gratitudinis et gratulationis, precantes pro Sanctitate Sua maximas divitias donorum et benedictionis divinae in plurimos annos, atque ad pedes Beatissimi Patris provoluti Apostolicam Benedictionem exorant. Dignetur Eminentia Vestra Reverendissima sensa haec Sanctitati Suae benignissime submittere.

Cum profundissimae venerationis cultu osculans manus permaneo Eminentiae Vestrae Reverendissimae

humillimus famulus: Andreas Szeptyckij Archiepiscopus.

Leopoli, die 18. Septembris 1908.

Ваша Еміненціе і Високопреподобіе! Сьвященики, делеґовані зі всїх деканатів цїлої архіепархії гр.

кат. Львівскої, зібрані дня 8. вересня с. р. для нарад в справах вдовичо-сиротиньского фонда, використовують ту обставину, щоби в найглубшім смиреню і з глубини серця виразити Єго Сьвятости з нагоди ювилею Єго сьвященьства іменем цїлої архіепархії заяву найсмиреннїйшого віддання ся, синівского почитаня, вдячности і ґратуляциї, молять для Єго Сьвятости о найобильнїйші ласки і Боже благословенє на многая лїта, та кланяючи ся до стіп Сьвятїйшого Отця, просять о Апостольске Благословенє. Звольте вселаскавійше, Еміненціє, зложити ту заяву Єго Сьвятости.

З найглубшим почитанєм цїлуючи руцї остаю Вашої Еміненциї

найсмиреннїйший слуга:
Андрей Шептицкий Архіепископ.

У Львові, дня 18. Вересня 1908.

№ 25370.

Romae, 21. Octobris 1908.

Gratiarum actio.

Illme ac Rme Domine!

Gratulationes ac vota cleri universi istius Archidioecesis, de quibus in epistola Amplitudinis Tuae sub die 18. Septembris p. e. occasione Sacerdotalis Jubilaei SSmi D. N. expressa, ad pedes Sanctitatis Suae substravi. Quae autem vota Sanctitas Sua benigne excipiens, Apostolicam Benedictionem Tibi, Amplissime Domine, cuncto clero ac populo Tuae pastorali sollicitudini commisso, ex corde impertitur.

Interim Deum Optimum Maximum adprecor, ut Amplitudini Tuae bona largiatur.

Amplitudinis Tuae

Addictissimus Servus:
Fr. H. M-a Card. Gotti Praef.
Hieronymus Rolleri Secrius.

Illmo ac Rmo D Andreae Szeptyckij
Archiep. Leopoliensi Ruthenorum.

ч. 25370.

Рим, 21. жовтня 1908.

Подяка.

Ваша Всесьвітлости і Високопреподобіє!

Ґратуляциї і заяви цїлого духовеньства тої архіепархії, висловлені в листї Вашого Високопреосьвященьства дня 18. вересня с. р. з нагоди сьвященичого ювилею Єго Сьвятости, зложив я у стіп Єго Сьвятости. Єго Сьвятість приняли се до відомости і

уділяють з цілого серця Апостольского Благословеня Вашому Високопреосьвященьству, цілому духовеньству і народови, повіреному Вашій пастирскій опіці.

Яж благаю Всемогучого Господа, щоби зіслав на Ваше Високопреосьвященьство всї ласки.

Вашому Високопреосьвященьству відданий:

Бр. Г. М-а кард. *Ґоті* Преф.

Ієронїм Ролєрі Секретар.

Всесвітлїйшому і Високопреподобному кир Андреєви Шептицкому Архіеп. Рускому у Львові.

Eminentissime ac Reverendissime Domine

Rogo humillime Eminentiam Vestram Reverendissimam, ut sensus sincerrimi amoris et oboedientiae ab universo clero et in specie vero a praeceptoribus scholarum nationalium districtus Leopoliensis et Brzeżanensis, nec non sachristis ecclesiarum totius provinciae Metropolitanae Leopoliensis Ruthenae Leopoli in consilio copiosissimo numero circa sescentos congregatis et populo Ruthenorum Archidiocoesis Leopoliensis in adiectis litteris manifestatos, Beatissimo Patri substernere et exoptatam Apostolicam Benedictionem gratiosissime exorare dignetur.

Oro insimnl, ut Eminentia Vestra Reverendissima a Beatissimo Patre mihi facultatem implorare dignetur, ut Apostolicam Benedictionem in sollemni Missa Pontificali in Archicathedrali Ecclesia Leopoli celebranda et in Academia, quam modo festivo obire in votis habemus, clero et populo congregato impertiri possim.

Cum profundissima veneratione osculans manus permaneo

Eminentiae Vestrae Reverendissimae

humillimus famulus:

Andreas Szeptyckij Archiepiscopus.

Leopoli, die 24. Octobris 1908.

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino R. Merry del Val Cardinali Secretario Status Romae.

Ваша Еміненціє і Високопреподобіє!

Прошу в покорі Вашу Високопреподобну Еміненцию, щобисьте зволили зложити Сьвятїйшому Отцю заяви найсердечнїйшої любови і послуху від цілого духовеньства, а в особенности від учительства народних щкіл львівского і бережаньского повіту, та від дяків церковних цілої Митрополичої львівскої рускої провінциї, зібраних на наради в великім числї близько шістьсот, і від рускаго народу — висказані в залученім письмі і вселаскавійше виєднати горячо бажане Апоотольске Благословенє.

Заразом благаю, щоби Ваша Високопреподобна Еміненция зволили виєднати менї від Сьвятїйшого Отця власть уділити Апостольского Благословеня духовеньству і народови зібраному на торжественній Архіерейскій Службі, що має ся відслужити в архікатедральній церкві львівскій і на академії, яку задумуємо відбути в торжественний спосіб.

З найглубшим почитанєм цїлуючи руцї остаю

Вашої Високопреподобної Еміненциї
найнизший слуга:
Андрей Шептицкий
Архіепископ.

У Львові, дня 24. жовтня 1908.

Їх Еміненциї і Високопреподобію Р. Мерри дель Валь Кардиналови Секретареви Стану в Римі.

Beatissime Pater!

Andreas Szeptyckij Archiepiscopus Leopoliensis Ruthenorum ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus exponit humillime, quod hoc anno jubilaei decem lustrorum sacerdotii Sanctitatis Vestrae tam clerus quam populus Ruthenus Archidioeceseos Metropolitanae Leopoliensis sollemnibus sacrificiis et academiis festivitatem hanc catholicis totius orbis Christiani maxime caram et exoptatam celebrant et vota sincerrimi amoris, firmissimaeque adhaesionis erga Beatitudinem Vestram manifestant. Omnes sacerdotes per singulos decanatos me scriptis exorant, ut haec vota pietatis et filialis amoris erga Summum Pontificem Sanctissimo Patri nota faciam.

Rogo humillime Sanctitatem Vestram, ut hos ardentissimi amoris et filialis adhaesionis sensus benignissime excipere mihique, sacerdotibus meis et fideli populo Rutheno curae meae pastorali tradito Apostolicam Benedictionem benevolentissime impertivi dignetur.

Leopoli, die 24. Octobris 1908.

Sanctitatis Vestrae
humillimus servus:
Andreas Szeptyckij
Archiepiscopus.

Сьвятїйший Отче!

Андрей Шептицкий Архіепископ Львівский Руский лежачи у стіп Вашої Сьвятости, заявляє в покорі, що в тім ювилейнім році пятьдесятьлїтного сьвященьства Вашої Сьвятости так духовеньство як і нарід Руский Львівскої Митрополичої Архіепархії обходить торжественним богослуженєм і академіями торжество так дуже любе і горячо пожадане католиками цїлого сьвіта і складає запевненя найсердечнїйшої любови і найсильнїйшого привязаня до Вашої Сьвятости. Всї сьвященики по всїх деканатах просять мене письменно, щобим про ті заяви пієтизму і

синівскої любови взглядом Найвисшого Архіерея повідомив Сьвятїйшого Отця.

Прошу найпокірнїйше Вашу Сьвятість, щобисьте зволили вселаскавійше приняти ті найгорячійші заяви любови і синівского привязаня і удїлити всещедро Апостольского Благословеня мені, моїм сьвященикам і вірному Рускому народови, повіреному моїй пастирскій опіцї.

Вашої Сьвятости
найнизший слуга:
Андрей Шептицкий
Архіепископ.

У Львові, дня 24. жовтня 1908

Segreteria di Stato di Sua Santita № 33165. Dal Vaticano-31. Octobris 1908.

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Inter vota, que praeclara occasione sollemnium Sacerdotii Pontificis Maximi amoris officiique certamine equidem omni laude cumulando, quotidie communi Patri pietas offert filiorum, iucundissima sane Eidem cadunt omina que, te duce, clerus, populusque Ruthenus Archidioeceseos Motropolitanae Leopoliensis, humanissimis expressit litteris. Sanctitas Sua et hos devotionis observantiaeque sensus, ea quapar est, paterna caritate prosequitur, et grati Suanimi testem Apostolicam Benedictionem Tibi, clero, ac populo Tuae tradito vigilantiae peramanter in Domiuo largitur. Dum haec Tibi laetus aperio, Amplitudini Tuae me libenter profiteor addictissimum R. Card Merry del Val.

Illmo ac Rmo Domino Andreae Szeptyckij Archiepiscopo Leopoliensi Leopolim.

Секретарият Стану Єго Святости ч. 33165.
В Ватиканї 31. жовтня 1908.

Ваша Всесьвітлости і Високопреподобіє!

З поміж желань, які зі звісної нагоди празнованя сьвященьства Найвисшого Архіерея зі всякої похвали гідною ревностию диктованою любовю та обовязком, що дня привязанє синів жертвує спільному Отцеви, певно найприємнійшими будуть для Него заяви, які під Вашим проводом духовеньство і нарід Рускій Митрополичої Львівскої Архіепархії висказали в дуже любім письмі. Єго Сьвятість ті заяви почитаня і відданя принимає з належною їм батьківскою любовю, а в доказ Своєї вдячности, удїляє дуже радо в Господї Апостольского Благословеня Вам, духовеньству та народови, повіреному Вашій опіцї. Пода-

ючи Вам се з приємностию до відома, остаю Вашому Високо Преосьвященьству цїлковито відданим

Р. кард. Мерри дель Валь.

Всесьвітлїйшому і Високопреподобному кир Андреєви Шептицкому Львівскому Архіепископови у Львові.

Крім Духовеньства заявило і Учительство Народне свої желаня Св. Отцю. Учительство львівского округа зложило свої желаня на руки Митрополичого Ординарияту через специяльну депутацию з п. Інспектором на чолї. Бережаньске Учительство зробило се телеґрафічно. Се дуже симпатичні обяви; щоби їх було як найбільше! *)

Редакция.

„Наше становище".

В статї під таким заголовком зазначило »Дїло« (ч. 255 з 11. XI. 1908) становище своє і своєї партиї до духовеньства, яке виступає в »Руслані« і »Ниві". Обговорювати становище духовеньства яко полїтичного чинника наших трех партий, не лежить в компетенциї »Ниви«. Ми виложимо становище духовеньства яко церковного чинника, без взгляду на то, чи воно виступає в тім характері в »Ниві« чи »Руслані«.

Зміст статї »Дїла« такий.

Від часу, коли народовецка партия зреорґанїзувала ся на більше демократичних основах і замінила ся в национально-демократичну та приняла до себе радикалів (в тім донесліть тої реорґанїзациї і жерело виступів дуковеньства: Ред. Н.), одна частина (лиш частина? Ред. Н.) духовеньства піднимає що раз то сильнїйшу, але підземну (? Ред. Н.) акцию против нац.-дем. стороноицтва і єго орґану (чи яко такого ? Ред. Н.). То духовеньство з Епископами на чолї раде би повернути ті часи (? Ред. Н.), коли Церков вела в нашій суспільности провід в полїтиці, а сьвітска інтелїґенция була лиш слухняною масою. (»Дїло« раде би, щоби такою масою було духовеньство: Ред. Н.) Видячи, що нац. дем. сторонництво не дасть ся склєрикалїзувати (залежить від того, що ся розуміє

*) Редакция Ниви почуває ся до сердечної вдячности взглядом Всвтл. і Впр. о. Офіцияла Білецкого за ласкаве удїленє нам документів в ориґіналї.

під склєрикалїзованєм: Ред. Н.), радеби духовеньство витворити свою власну партию, (чи тепер? Ред. Н.), до чого не має однак анї сили анї впливу.

Тому то боїть ся виступати з публичною критикою нац. дем. партиї (до критики полїтичної проґрами і тактики духовеньство не є покликане і не чує потреби такої критики: Ред. Н.) і вдоволяє ся підкопуванєм поваги партиї в той спосіб, що винаходить (? Ред. Ниви) при кождій нагоді якусь точку в дїяльности партиї і і під позором (? Ред. Н.) оборони церковного сьвітогляду поборює партию так, що конець кінцем не лишить „на дїяльности сторонництва сухої нитки". (? Ред. Н.)

Виступи духовеньства против сторонництва викликують такі факти, як приняте радикалів до нац. дем. партиї (зовсїм слушно: Ред. Н.), непоставленє кандидатури п. Барвіньского (се може бути домаганєм сьвящеників, які суть прихильниками угодової полїтики, а такими не суть всї противні лїберальїзмови »Дїла« і єго партиї: Ред. Н.), острі виступи руских послів в парляментї (апробата або неапробата такої тактики, се річ лишена особистому пересьвідченю кождого, та яка не має нїчо спільного з поборюванєм лїберальїзму: Ред. Н.) та »підкопуванє віри, Церкви і духовеньства« (се зовсїм слушно: Ред. Н.).

»Особливо ся послїдна справа виказує справдї психопатичні (в редакциї »Дїла« хиба: Ред. Н.) обяви. Як хорому на манїю переслїдуваня скрізь привиджують ся йому гонителї, так деякі круги (які? Ред. Н.) скрізь бачуть підкопуванє віри, Церкви і духовеньства. (Як не мають бачити, эсли так є: Ред. Н.) В рефератах (черпаних з Neue freie Presse і Arbeiterzeitung: Ред. Н.), а навіть телеґрафічних донесенях про розділ Церкви від держави у Франциї (панове! не пересаджуйте так сьміло! Ред. Н.); в статях про католицкий модернїзм (статях повних клевет на Церков, а симпатизуючих з модернїзмом: Ред. Н.), навіть така дрібниця (? Ред. Н.), що колись там при якійсь посмертній звістцї зломив ся на друкарскій машинї хрестик і звістка вийшла без хрестика, (машини-ж друкували статї про модернїзм, взагалї всьо винні машини: Ред. Н.) навіть і се э підкопуванєм віри, Церкви і духовеньства. Так само непростимим ґріхом є помістити статю, навіть белєтристику, де якась справа обговорена не зі становища доґм гр. кат. Церкви«. (Панове, подумайте, що пишете! Єсли статя лиш не писана зі становища доґми, нїхто вам за се і слова не скаже; єслиж против доґми, то памятайте, що доґма то найбільша сьвятість для кождого християнина: Ред. Н.)

Особливо з рішучим виступом стрітило ся „Дїло" за свої виступи против львівского і станїславівского Владики. (Чи може не справедливо? »Дїло« прписує акциї Владик самолюбні мотиви! Ред. Н.). Викликано против »Дїла« і єго партиї протести соборчиків, (чи може »Дїло« надїяло ся апробатисоборчиків? Ред. Н.), які стали безпредметовими наслїдком заяви управи партиї і видавництва »Дїла«, що напасть на Митрополита є личною справою б. редактора. (Та-

ка заява на думку духовеньства не вистарчає, бо вона дає сатисфакцию непропорционально малу до так великаньскої обиди, поповненої офіциальним орґаном партиї. Заява поміщена між новинками, а обида в передовици! Впрочім доповнене недостаточної сатифакциї „Дїла“ не є головною цїлию соборчиків. Соборчики мають своїми протестами ще і сказати memento на будуче, перестерігати перед злим вплівом нашої преси взагалї, та заявити своє становище до свого Архіерея. Тому то протести соборчиків і по далеко більшій сатисфакциї, чим »Дїло« дало, не булиби безпредметовими : Ред. Н.)

Після »Дїла« в статї „ad maiorem Poloniae gloriam“ треба відріжнити дві точки : критику громадяньскої дїяльности Митрополита і нарушене Єго Особи. За особисту обиду одержав Митрополит сатисфакцию (за мало : Ред. Н.), а права критики (чи клевета і інсинуация має бути критикою? Ред. Н.) набутого цїлим нашим социально-культурним поступом, не дасть собі »Дїло« забрати терором соборчиків. (Гарна деклямация, повна патосу, на театральних дошках викликалаби ефект в молодих ґімназиястів : Ред Н.) Протести крім того не мають вартости, бо вони суть актом полїтичних противників »Дїла«, угодовців і москвофілїв. (Се не правда, бо на соборчику, на якім я був, були за протестом горячо нац. дем. партиї віддані і для неї заслужені люди ; дальше, не ходить о то, хто, але против — чому протестує : Ред. Н.)

Щоби ослабити значіне не милих „Дїлови“ протестів, підсуває редакция (ч. 256) якийсь загадочний »голос з кругів духовеньства« (на село людий дурити! Ред. Н.), який видумав, що протести підписують национально демократичні сьвященики против свого пересьвідченя, (се може відносити ся до нечисленних одиниць : Ред. Н.), а лиш зі страху перед властями. (Цїкаве, наші опозиционїсти нїколи власти не боять ся — як мають вже сталу посаду — аж так дуже налякали ся власти, коли ходить о підписанє протесту : Ред Н.)

Простести суть висловом глубокого пересьвідченя, що Архіереєви стала ся кривда і соборчики зовсїм не дадуть ся стероризовати погрозами анї уняти підхлїбствами »Дїла«. Соборчики не думають відбирати »Дїлови« свободи слова, але протестують против надуживаня тої свободи. Статя „ad maiorem Poloniae gloriam“ не є критикою, але передовсїм клеветою. За критику можнаби уважаси хиба тверджене, що Митрополиче розпорядженє вийде на шкоду полїтичної партиї »Дїла«, але рівночасно ся »критика« стає в корени клеветою, коли понимає згадане розпоряджене яко одно звено в довгім ланцюху валенродизму. Громадяньскі дїла епископа, нехай буде, що підлягають публичній критиці. Але та критика нехай буде критикою, а не клеветою.

Розпорядженє Митрополиче видане в оборонї прав парохів не є однак самим громадяньским актом. Воно є церковним розпорядженєм, яке нормує громадяньску дїяльність сьвященика після церковних приписів. Єсли преса стане на тім становищи, що горо-

жаньска дїяльність сьвященика є вповнї независима від епископа, та що сьвященик поза церквою є зовсїм свобідною людиною, то дуже милить ся. Після поглядів катол. сьвященика полїтичний інтерес партиї не сьміє бути найвисшим критерием в оцїнцї церковно-горожаньских заряджень. Єслиби »Дїло« було оцїнило Митрополиче розпорядженє з партийно-полїтичної точки і вздержало ся від клевет, то ще таки мусїло би викликати протест против себе. Духовеньство оцїнює кожду річ передовсїм з того становища, яке вказує справа Церкви, полїтична партия, а до того релїгійно индиферентна знова оцїнює справи з точки інтересів партиї. Наслїдком того повстає нераз між духовеньством а партиєю незаповнена прогалина. В тім лежить жерело конфлїктів і виступів духовеньства против полїтичних наших партий, а висловом тих конфлїктів суть протести соборчиків. Духовеньство не поборює нїякої партиї, яко партию, але за таке єї становище, яке з церковним становищем не дасть ся погодити.

Єсли »Дїло« ще і тепер стоїть на тім, що єго становище в справі розділу Церкви від держави і модернїзму було бездоганне, та єсли би може ще бажало той напрям назад привернути, то нема з ним що і говорити, а полишає ся борба і лиш борба.

Так панове, наше становище є таке. Нашим ідеалом є така нация, така інтелїґенция, такий народ, який цїлу свою культуру ставить в рами християньско-католицкого сьвітогляду. Єсли то назвете клерикалїзмом, то ми єсьмо клерикалами і мусимо ними бути. Нам не ходить о полїтичний провід для наших Владик, ми булиб сьмо раді, єсли би той провід взяла в свої руки сьвітска, але щирокатолицка інтелїґенция. Знаємо, що наш ідеал наскрізь католицкої нациї ще дуже а дуже далекий. Але ми хочемо і будемо стреміти до того ідеалу, увзглядняючи однак існуючі обставини. Знаємо, що нема в нас позитивно християньскої партиї і не скоро будемо єї мати. Тому мусимо вдоволяти ся партиями, які бодай заховають строгу невтральність, зн. не будуть виступати ворожо против нашого сьвітогляду. Рівночасно не будемо спускати з ока тої цїли, щоби через осьвідомленє щирокихъ мас народа викликати в нїм почутє потреби партиї позитивно християньскої. Такою може стати через реорґанїзацию і скиненє индиферентизму і теперішне национально-демократичне сторонництво. Праці в тім напрямі нїхто не сьміє нам заказувати, ся праця услівєм нашого існованя.

В теперішних обставинах, які потревають мабудь довгі лїта, члени нашого духовеньства можуть належати до тої з існуючих партий, яку собі виберуть, а поборюванє наших партий з рациї самого їх индиферентизму в релїґійних справах, уважаємо на теперішні часи за безцїльне*). Але єсли така партия чи єї орґан сьміла би виступати ворожо против христ. кат. сьвітогляду, так як прим. »Дїло« за редакциї Евг. Левицкого та Льонґ. Цегельского, то мусить бути приготоване не безпощадне поборюванє духовеньством. Ми собі не уроюємо противцерковних виступів, але їх констан-

*) В тім змислї належить розуміти мою статю, поміщену в „Руслані“ ч. 253 з 18. XI. 1908 п. з. „Клєрикальна партия“.

туємо. А щоби П. Т. редактори знали, що противне Церкві, порадимо їм передумати науки, виложені в катехізмі. Психопатичні обяви знаходимо в »Дїлї«, яке з хоробливою манїєю переслїдуваня видить в кождім виступі нашого духовеньства против антицерковного лїберальізму замахи на национально-демократичне сторонництво та приготованє ґрунту під якусь нову ненародну клєрикальну партию. Протести соборчиків не мають нїчо спільного з нашим ідеалом христ. партиї. З »Дїлом« яко орґаном поважного сторонництва, числимо ся, але не до того степени, щоби резиґнувати або затемнювати наші принципи. То просимо приняти до відома!

»Дїлови« таки вдало ся вмовити в когось, що протести против напасти »Дїла« на Митрополита суть лиш приготованєм ґрунту під клєрикальну партию, дарма що »арґументи« на то твердженє суть дуже наївні. Такі »арґументи« могли переконати хиба слабоумного »Галичанина«, який по прочитаню статї Дїла п. з. »Наше становище« набрав і собі охоти обговорити питанє про клєрикальну партию з принципіяльного (caecus de coloribus: Ред. Н.) становища. І росийска рептилька повторила всї говореня »Дїла« в своїй передовщи п. з. »Приготовленія къ созданію клерикальной партіи« (ч. 250).

Про значінє і властивий характер протестів помістив »Руслан« (ч. 250) вдатні замітки п. з. »Критика чи плюгавленє?«, де сказано, що співредактори »Дїла« дають Митрополитови ту сатисфакцию, що відпекавши ся своєї напасти в »Дїлї«, переносять єї до київскої »Ради« та що бороненє ся духовеньства перед напастями уходить в »Дїлї« за поборюванє партиї.

О. В.

Становище Епископів до москв. і укр. табору.

Автор маленької брошурки, *Й. Й. М., Не будьмо наївні!* Львів, 1908, робить закид статям, поміщеним в ч. ч. 16 і 17. Ниви („В справі напасти Дїла на Митрополита“ і „Партийне становище сьвященика“) за висказаний в них погляд, що наші Епископи повинні таксамо трактувати полїтичне москвофільство, як і українство.

Хід думок згаданої брошурки такий. Наші Епископи, яко католицкі, не можуть обмежати ся на утверджуване в обох та-

борах самого католицизму. І кат. Церков не може легковажити націоналїзму, Вона як раз підносить і ублагородняє єго. Нация є чимсь реальним, конкретним, а епископи дотичної нації повинні дбати і о национально-полїтичні справи. Конкретною нациєю, в якій жиють наші Епископи, є українська, отже наші Епископи повинні рішучо за нею заявити ся, а виступати против нації росийскої (москвофілів), бо вона шкодить і українцям і католикам. Єсли наші Епископи займуть українське становище, тодї українїзм перестане бути монополем лїбералів. Єслиж наші Епископи не зайиуть українського становища, то будуть вони „лиш простими кадильниками церковними, стоячими понад нїби то ріжними рускими партиями в Галичині“ (ст. 19).

Крім того радить Й. Й. М. замінити назад „унїт“ і „гр. кат.“ на „римо-католик. східного (руского) обряду“ (ст. 13—17). На то можна ся згодити з Автором, бо назва гр. кат. є штучна і мішає доґматичні понятя з обрядовими.

Інакше однак задивляємо ся на погляд про обовязок поборювання москвофільства нашими Епископами.

Наперед однак треба зазначити, що Автор ложно віддає монополь на українїзм лїбералам, бо українцями заявляють себе і сьвященики і сьвітскі нелїберали. Дальше, Автор доказує потребу патриотизму тим, що І. Христос вислав учеників наперед до жидівского народа. Доказуване потреби патриотизму тим арґументом, не устоїть ся. Христос міг висилати Своїх учеників до жидів тому, що Жиди були вибраним народом, на проповіданє Христа Богом приготованим. Отже міг ту рішати не мотив национально-патриотичний, а релїґійний.

Дальшим виводам Й. Й. М. признаю рацию там, де він говорить, що Церков не може іґнорувати націоналїзму, що епископи повинні працювати і для дочасного добра свого народа, що нарід то щось реального, конкретного.

Але питане, до якої нації, зі всїх конкретних, має себе причисляти одиниця, чи до тої, з якою вяже єї історична традиция і сучасні інтереси, чи до тої, за якою промавляють єї (одиниці) особисті симпатиї і пересьвідченя, се таки питане в науцї і теорії спірне, отже полишене субєктивному виборови: дарма, що Автор на те не годить ся. (ст. 6.) Жиди причисляють себе то до нїмецкої, то до польскої, то до рускої, то до жидівскої национальности, хотьй вони мають спільну бувальщину, а спільні інтереси і тепер. Ся точка в прочім в нашій дискуси підрядна.

Вертаємо до властивої річи. Та понад 3-мілїонова маса людий, що зачисляє ся до гр. кат. обряду і підлягає нашим Епископам, становить одну етнічну цїлість з людьми, що заселюють полудневу Росию (Україну і сумежні краї), та позістає в племінній звязи з Росиянами (Великоросами, Москалями). І український і москвофільский табор не перечить існованя певної суцїльної маси етнічної в Галичині, відрубної від Поляків, не

перечить, що та маса є частиною більшої цілости (українців), поселеної від Карпат аж за Дніпро. Ріжниця між обома таборами лежить в тім, що українці уважають ту масу за осібну націю, відрубну від росийскої, а москвофіли уважають сесю масу одним з щепів „русскаго" народа. Оба табори хочуть добра для конкретної великости, іменно для того населеня, яке одні називають руским або українським, другі русским; лиш оба табори переважно в чім іншім видять то добро.

Оба табори мають своїх приклонників, взглядно старають ся їх собі виробити, оба табори мають тойсам обряд, ту саму віру, оба підлягають тимсамим епископам. Наші Епископи не мають іншого виходу, як оказувати найбільшу толеранцию обом полїтичним напрямам. Наші Епископи мають широке поле до дїланя в культурній просьвітній области, але Їх робота на тім поли має виходити на користь цїлого Їм повіреного стада, без взгляду, чи воно москвофільске чи українське.

Наші Епископи можуть бути особисто українцями — се вже річ Їх особистого пересьвідченя, — можуть працювати для добра українїзму через закладане приміром українь. институций. Але з другої сторони не мають обовязку, а навіть права, поборювати москвофільство яко полїтичний напрям. Епископи повинні би навіть дбати і о дочасне добро того свого стада, яке признає ся до московщини. Польский архіепископ заложив для Нїмців-католиків нову нїмецку школу у Львові, щоби їх охоронити перед протестантскими впливами школи вже існуючої, дарма, що польскі шовинїсти закинули ему з тої рациї „нехтованє" национальних інтересів. А преці москвофіли і численнїйші і стоять далеко близше до наших Епископів, як горста львівских Нїмців до польского владики!

Хотяйби спір москвофільско-український був национальним, а не партийним спором, то таки Епископи не моглиби заявити Себе пастирями одної сторони. В Чехах суть епископи пастирями двох народів, Чехів і Нїмців.

Закине хто, що в Чехах Нїмці суть правдивими Нїмцями, а Чехи правдивими Чехами, підчас коли москвофілї не суть правдивими Москалями. Добре, алеж бо москвофілї не кажуть, що вони суть чистими Москалями, а лиш галицкими Русинами які суть щепом одного „русскаго" народа. А як кому захоче ся так думати, то що за дїло епископови в то мішати ся, та ще з заказами та репресиями?

Польскі епископи або ті нїмецкі, які мають самих польских чи нїмецких вірних, можуть виключати від церковних урядів і духовного стану не Поляків, взглядно не Нїмців, бо вони суть обовязані дбати о церковні справи польскої чи нїмецкої нациї. В нас таке трактованє москвофілїв чи галицких Росиян є виключене, бо і вони мають то саме право в Церкві, если лиш дїлами і словами заявляють себе католиками.

Епископи були би обовязані поборювати москвофільство лиш о скільки, о скільки воно тягне до схізми. Єсли тверджене Автора (ст. 8), що се річ неможлива, щоби москвофільство могло довго удержати ся при католицизмі правдиве, то Епископи були би з'обовязані поборювати москвофілїв., але з релїґійно-церковних, а не национально-полїтичних мотивів.

Коротко кажучи в Галичині тепер рішає ся питане, чи галицкі Русини схочуть уважати себе україньским народом, чи може вони розложать ся на два народи: україньский та росийский. Се вже їх річ, як вони се зробять. Епископи, яким особисто полишена свобода полїтичних пересьвідчень, і яких приватне становище в тій справі залежить від особистого Їх такту не можуть церковним авторитетом впливати на розвязку того питаня, зависимого виключно від волї самого народа, а мають дбати лиш о то, щоби розвязка того питаня не вийшла на шкоду Церкви. Як будемо мати в Галичинї два народи, україньский і росийский, а оба будуть католицкі, то оба народи будуть мати право давати з поміж себе епископів, які однакож не сьмілиби поборювати другій нарід, а повинніби для обох працювати. Єслиж лишить ся лиш оден нарід, а москвофілї будуть зникаючо малою фракциєю, тоді Епископи можуть працювати в национальнім дусї лиш україньского народа, не уживаючи однак нїякої репресиї против противної фракциї. Поки питане дефінїтивно не рішене, наші Епископи не можуть так поступати, як Їм радить Автор згаданої брошурки, зн. не можуть виступати ворожо против полїтичного москвофільства. Не будьмо наївні і не домаґаймо ся, щоби наші Епископи анґажували ся в пристрасну, нераз брудну борбу полїтичну!

Вислів Автора, що наші Епископи, як не підуть за єго сказівкою, стануть „простими церковними кадильниками“ зовсїм злишний і несмачний. *О. В.*

о. И. Сидовский.

Синтеза сьвітоглядів.

Що єсть сьвітогляд? Сьвітогляд то єсть система гадок, понять і засад, яких хтось держить ся і після яких поступає в своїм житю. Ті понятя і засади відносять ся до найважнїйших питань житя пр. що-таке чоловік? що сьвіт? що житє? який

змисл житя? чи єсть Бог-Творець сьвіта? чи єсть яка вічність? і т. і.

Кождий чоловік має, а сли нї, то бажає мати якісь відповіди на ті питаня; а ті власне відповіди дають єго сьвітогляд.

Сьвітогляд єсть для кождого чоловіка великої ваги не тілько длятого, що заспокоює бажаня духа, даючи відповіди на пекучі питаня, але передовсїм длятого, що витискає своє знамя на гадку, чувство, бажанє.

Сьвітогляд є товчком всякого дїланя, є нормою і дорогосказом посеред найріжнороднійших колїзий житя.

Наколи приглянемось житю ріжних людий, то побачимо, що воно є ріжне; а ріжне не длячого іншого, як тілько длятого, що люди на сьвіт ріжно задивлюють ся.

Селянин-рільник дивить ся на сьвіт інакше, а інакше міщанин-робітник; чоловік неписьменний або мало-що письменний розуміє житє інакше, а інакше образований; молодець, ученик, академік бачить зміст житя в чім іншім, а в чім іншім чоловік дозрілий; поет-ідеалїст має змаганя інші, а інші банкир-материялїст і т. д.

Кождий з них держить ся іншої норми в житю і поступованю, кождий має про житє, про сьвіт інші понятя, переконаня і засади або іншими словами: кождий з них має інший сьвітогляд.

Сьвітогляди не тілько, що у ріжний людей є ріжні, але навіть у того самого чоловіка в ріжних часах можуть бути ріжні.

У немовляти сьвітогляд є такий, що для него колиска і грудь мами то цїлий сьвіт. Коли підросте і вийде за поріг та побачить чужих людей, чужі хати, сьвітогляд єго розширяєсь і обнимає цїле село. Відтак наука відповідна в школї, дальші студиї, ріжні обставини і відносини житя підносять горизонт сьвітогляду що раз висше та висше.

І не мину ся з цравдою, сли скажу, що неоден образований чоловік чи то професор, чи судия, чи адвокат, чи лїкар, колиб інші студиї кінчив, посеред інших обставин жив, з іншими людьми сходив ся, іншу дорогу житя переходив, мігби мати сьвітогляд далеко інший, а нераз навіть впрост противрий тому, який має нинї...

А чому? Богато єсть причин.

Перша. На утворенє сьвітогляду впливає насамперед вихованє, переконаня релїгійні і етичні, родина найблизша, отець і мати, а дальше обставини і відносини ріжні, взагалї то всьо, що становить — що так скажу — атмосферу духову, якою чоловік віддихає. Хтож се заперечить? Миж преціньнаємо з житя злавних людий, що нераз мало значуча подія була причиною такого, а не іншого пониманя річий.

Друга причина, Обєм науки і знаня витворює також ріжнородністью сьвітоглядів. Чим менший обєм студий і науки, тим

тіснїйший погляд на сьвіт; чим більший, тим ширший горизонт сьвітогляду. Слїдуюче порівнанє розяснить нам річ. Коли дивлюсь на якусь річ, то пізнаю єї, однак не цїлком докладно, наколи тілько обмежу ся на само око. Далеко докладнїйше пізнаю сю річ, коли єще інший змисл прийде менї з помочию пр. діткну ся рукою.

Трета причина. Сьвіт, житє, чоловік представляють ся нам ріжно після того, з якого боку на то всьо задивляємось. Подібно як образ після того, з якого боку на него дивимось, видаєть ся нам ріжно, так і сьвіт представляєть ся нам ріжно. Лїкар, задивляючись на сьвіт зі становища медицини, видить сьвіт не інакше, як му позваляє наука медицини, і єсть певний, що єго погляд на сьвіт єсть найлучший і найправдивший. І так хемік, природник, астроном, історик, соціольог кождий задивляєсь тілько зі свого боку на сьвіт.

Четверта. Чоловік має вільну волю зн. чисто духову силу, якою може вибирати, що хоче. Тому кождий, бодай в дусї, може хотїти то, що му подобаєть ся, може вибирати то, на що рішить ся і не раз лучаєть ся, що вибирає і держить ся такого сьвітогляду, котрий єсть цїлком супротипоставний тому, який він в своїх обставинах повинен мати. А чому? А вжеж не для чого іншого, як длятого, що так хоче вільна єго воля.

Вкінци пята причина єть та, що деякі люди опирають сьвітогляди свої на дїйсности і правдї, — інші незважаючи на дїйснїсть і правду, не числячись з дїйсними і правдивими фактами, свій погляд на сьвіт опирають на хоробливій уяві і ложи... А хоробливих уяв і ложи є в сьвітї тьма тьменна...

Тому-то нїчо дивного, що сьвітогляди у людий є ріжні. — Навпаки булоби річию вельми дивною, ба навіть неімовірною, колиб сьвітогляди мимо вихованя, мимо науки, мимо односторонности задивлюваня ся, мимо вільної волї та хоробливих уяв і ложи були у людий однакові. Єсть затим річию зовсїм природною і конечною, що сьвітогляди у людий були, є та будуть ріжнородні.

Перегляньмо тепер всї сучасні сьвітогляди, а то на се, щоб пізнавши їх найголовнїйші принципи о Бозї, сьвітї, чоловіцї, житю і цїли житя, вибрати з поміж них оден, котрий буде найправдивший і розумово доказаний та найлучший. — Омежуємо ся тілько на найважнїйші.

1. Теїстичний сьвітогляд.

Сей учить, що істнує сьвіт змисловий і духовий. Творцем сьвіта єсть Найвисше і Найдоскональше Єство, Бог. Чоловік, єсть сотворінєм божим, зависимим в своїм істнованю і дїланю від Творця. Цїль житя чоловіка єсть через сповненє закону божого осягнути житє вічне.

Такий або єму подібний сьвітогляд мали від найдавнїйших часів аж до нинї майже всї люде з малими тілько винятками.

На тім сьвітоглядї опираєть ся всьо, що до нинї має людство взнеслого доброго та красного на полю духової культури, поезиї, науки, і штуки, як і на полю культури материяльної, економії і техніки.

З фільософів старинних держались теїстичного сьвітогляду: Плятон († 348) Арістотель († 322). А зновійших: Картезий († 1650) Ляйбнїц († 1716), Кант († 1804) Гербат і інші.

2. Атеїстичний.

Після сего сьвітогляду сьвіт істнує; однак жадного творця сьвіта, себто Бога нема. Чоловік не єсть сотворінєм божим і не має жадних обовязків зглядом Бога. Цїль житя чоловіка єсть заспокоїти всї свої потреби, які має. Законів жадних інших нема, крім законів природного розуму.

Представниками сего сьвітогляду були в старинних часах: Ксенофан († 536) що виступав против богів; Парменїд († 460), а з новійших: Giordano Bruno († 1600), що називас віру триумфуючою скотиною, яку треба поборювати і нищити; Спіноца († 1677), Фаєрбах († 1872), Дірінґ і другі.

3. Спіритуалїстичний або ідеалїстичний.

Сей учить, що єствує тілько дух. Єствованє духа обявляєть ся гадками, чувствами і бажанями; понад то нема нїчого. То, що ми звемо тїлом, материєю т. є. земля, зьвірі, люди не єствують в дїйсности поза нами; то всьо тілько привид, ілюзия. Цїлий сьвіт внїшний єствує тілько внас, є він в нашій душі, імманентний.

Спіритуалїстами були: Плятон († 348), школа еляетів. А з новійших: Ляйбнїц, († 1716) Berkeley († 1753), Кант, Вундт (род. 1832).

4. Материялїстичний.

Засади сего сьвітогляду є зовсїм супротиповставні попередному. Тілько то єсть, що бачимо, що чуємо, чого дотикаємось, одним словом тілько то, що підпадає під змисли. Існує материя, а поза то нїчо. Чоловік то тілько конльоомерат ріжних атомів. Духа нема жадного. Розуму яко сили чисто духової нема, є тілько мозок; волї нема, єсть тілько механічний детермінїзм та конечний закон природний. Цїль житя чоловіка єсть дбати про тїло; нїчого, єму не відмавляти після засади епікурейців: „ede et libe, post mortem nulla voluptas“.

Материялїстами в старинних часах були: Демокрит († 430), Епікур († 270). А зновійших часів: Авероес († 1198), Hobbes (1679), John Tolland, La Metrie, Holbach, Vogt, Moleschott, Büchmes (Kraft und Stof) Häckel (Welträthsel) і інші.

5. Позитивістичний.

Сей відкидає всяку метафізику, себто питаня: звідки сьвіт? звідки чоловік? яка ціль чоловіка? яке призначенє?

Такі квестиї для позитивіста є маловартні, над котрими застановлятись не варто.

Найстаршим позитивістом був: Протаґор (V. вік.) А новійші: Hume († 1776) Comte, Littre, John Stuart Mill, Spencer Laas, Avenarius, всї крім Hume з минувшого столїтя.

6. Скептичний.

Сей сумнїваєть ся в існованє сьвіта, чоловіка, житя, материї, духа, правди. Сумнїваєть ся о знаню чоловіка, о правдивости і певности науки, а вкінци і о самім собі.

Батьком скептицизму був: Пиррон (300 пер. Хр.); Аркезіляй († 240), Карнеад († 130), Секст Ємпірик (200 по Хр.) А з новійших: Montaigne († 1592), Charon Bayle (1706), Hirnheim.

7. Оптимістичний.

Після сего сьвітогляду сьвіт наш є можливо найлучший. Всьо що в нїм єсть, єсть дуже добре. Представником єго єсть Лейблїц.

8. Песимістичний.

Сей єсть противної гадки, бо вчить, що цїлий сьвіт єсть дуже злий. Представниками песимізму є Гартман і Шопенгавер.

9. Унїверзалїстичний.

Сей сьвітогляд відносить ся тілько до поступованя чоловіка і учить, що найвисшою нормою дїланя є добро загалу, а в найширшім значіню добро цїлого людства.

Слабу тїнь сего сьвітогляду знахидимо у Плятона. З новійших фільософів належать ту: Бекон († 1626) Гегель († 1831) Вундт (род. 1832.)

10. Індивідуалїстичний, модернїстичний або вільнодумний.

Після сего нормою поступованя єсть людске „я“. „Я“ чоловіка має бути незалежне і независиме від нїкого і від нїчого. Єму має служити цїлий сьвіт. Звідси походить назва єго „індівідуалїстичний“. Зове ся також вольнодумний, понеже домагає ся як найширшої свободи гадки і поступованя на кождім полю для всїх і у всїм. Не узнає жадного іншого закона кромі закона заспокоєня всїх бажань. Любить також зватись модернїстичним від новости своєї науки, після котрої ненависть, месть, лож, облуда се чесноти, пяньство і чужолоство або по їхньому алькоголїзм та сексуалїзм то ідеали; а за то розум, науку, правду, посьвячене для ідеї, милосердє, любов, взагалї то всьо, що єсть взнесле і красне, модернїсти звуть болотом, допчуть ногами, на то всьо плюють...

Ся наука мала представників своїх небогато. В старинних часах був Лукіян († 180 по Хр.), а вновійших часах Нїтше († 1900) і всї єго приклонники.

Лишаєть ся ще сьвітогляд християньский; але о тім будемо говорити на іншім місци.

То є найважнїйші сьвітогляди, яких держались і держать ся думаючі люди.

Правда, що нераз можна подибати і таких людий, що не застановляють ся над собою, що не здають собі справи зі свого житя, людий безїдейних, що не гідно носять на собі достоїньство чоловіка розумного, але о них не говоримо, бо они в дїйсности є тілько мертвими автоматами, що посувають ся так, як другі накрутять.

Ходить нам тепер о се, щоби вибрати з наведених сьвітоглядів оден і то такий, котрого думаючому чоловікови належалоб держатись.

Розуміеть ся само собою, що такий сьвітогляд мусить бути розумово доказаний. Нїм однак приступимо до сего вибору, мусимо наперед пізнати, які цїхи повинен сьвітогляд мати, щоб дїйсно був розумний. Треба нам знати критерию правдивого сьвітогляду.

Переглядаючи ті всї сьвітогляди бачимо: 1) що кождий их старає ся дати відповідь на найважнїйші квестиї, кождий силуєсь подати правду; 2) що кождий стараєсь вказати дорогу до добра, кождий бажає чоловіка зробити на свій спосіб щасливим.

Сей сьвітогляд буде найлучший, котрий заспокоїть всї потреби чоловіка, а передовсїм потреби тої важнїйшої частини чоловіка, т. є. єго духа, розуму і волї. Розум шукає правди, а воля бажає добра і щастя. Правда, добро а разом ними щастє, то суть критериї розумного і правдивого доброго сьвітогляду. Ті критериї маюсь бути разом взяті, а не поодиноко, не з'осібна.

Бо хотяйби котрий сьвітогляд мав одну з наведених прикмет, то єще не вистарчить, щоб єго держатись належало.

Тому перейдїм єще раз по порядку всї сьвітогляди, перепровадьмо ревізию їх принципів. А щоб лекше було нам орієнтуватись, сконфронтуємо ті всї сьвітогляди, поставимо біля себе найбільше від себе відбігаючі, щоби яснїйше показалась правда чи неправда сего або того сьвітогляди.

Теїстичний.

Найперша і найголовнїйша засада єго єсть та, що признає за творця сьвіта Бога. Та засада правдива, бо після закона причиновости, якого нїхто з розумних людий оспорювати не може, мусить сьвіт мати першу причину свого єствованя, а тою єсть Бог. Та правда має за собою докази фільософічні, як космольоґічний, телєольоґічний, котрий після Канта єсть найяснїйший і нанайбільшу заслугує увагу, моральний і євдемонольоґічний; а також має докази історичні, бо всюди, все і у всїх народів теїстичний сьвітогляд був загальний і домінуючий.

В теїстичнім сьвітоглядї суть однак блуди в способі пониманя Бога, почавши від найдавнїйших поган-поліґеїстів, а скінчивши на деїстах та раціоналїстах.

Атеїстичний.

Учить: єствує сьвіт і чоловік, а не єствує Бог. Правдою єсть перше реченє, а неправдою друге. Що єсть сьвіт, що єсть чоловік, на то докази у кождого під рукою, позаяк сьвідомість власна переконує нас о тім. Але неправдою єсть, що нема Бога. Які на то докази? Якаж розумна причина спонукує чоловіка до запереченя Творця сьвіта? Чи досьвід? Чи наука? Чи история? Противно! То всьо домагаєть істнованя Творця. Досьвід нас учить, що всьо, що в сьвітї є, єсть зглядне, обмежене, зависиме. Такі є всї твори сьвіта. То так ясне і очивидне, що булоб божевільностию се перечити. А коли так, то здоровий розум з желїзною консеквенциєю домагаєсь абсолюту.

Наука нас переконує, що признати єствованє річи якоїсь, а не признати рівночасно єї творця, признати наслїдки, а не признати причини, признати закон, а не признати законодавця, се льоґічно неможливе, се абсурд. А вкінци історія устами всїх народів, всїх віків збиває атеїстичний сьвітогля.

(Конець слїдує.)

Соціяльна акция руского духовеньства.

Про вагу соціяльної акції новочасного руского душпастира була вже в „Ниві“ бесіда. Тепер покажемо, в який спосіб таку акцию можна і треба повести в конкретних відносинах, а дальше, вскажемо і на успіхи, які соціяльна акция руского духовеняства вже фактично видала. Зазначуємо, що під соціяльною акциєю не треба розуміти якийсь надзвичайний подвиг Нї, маленька на позір робота може стати цеголкою, а з таких цеголок стане будова.

Львівскі архіепархіяльні Відомости (1908 ст. 91—2) подають до відома заяву Намістництва про основуване приютів для опущених дїтий на помятку 60 лїтного ювилею цїсаря. Кожда нация, отже і Русини, збирає окремо датки, які треба висилати на руки Ординаряту. Кождий сьвященик повинен зрозуміти і відчути донесліть того гуманїтарного і соціяльного акту і після сил причинити ся до того, щоби опущені дїти знали, що руске духовеньство є їх добродієм.

Відомости (ст. 93—4) подають справоздане товариства „Днїстер“, з якого бачимо, що в львівскій Архіепархії не обзпечено ще 220 церков і 96 приходств. З огляду на то, що згадане товариство впроваджує в житє ювилейний фонд ім. цїсаря Франц Іосифа І. в цїли удїлюваня безпроцентових позичок і запомог на огнетревале покритє будинків для погорівших бідних членів (фонд виносить 20.000 кор.), удїлило товаристру св. Петра 1.400 кор. (для львівскої 600 кор.), товариству взаїмної помочи дяків 300 кор., вдовичо сиротиньскому фондови 600 кор., повинен Днїстер тїшити ся серед нашого духовеньства як найбільшою симпатиєю. Попиране того товариства, яке дає хлїб богато людям і обезпечує широкі маси від елєментарних нещасть, є дїлом патриотизму і соціяльного почутя нашого духовеньства.

Відомости (ст. 94) подають інструкциї, щоби уряди парохіяльні доставляли вірних дат для зладженя шематизму, який має містити число шкіл, дїтий, брацтв, товариств. То розпорядженє Ординарияту треба дуже симпатично привитати. А наше духовеньство зрозуміє вагу статистики в соціяльній акциї і без сумніву точно виповнить згадане розпорядженє.

Важною точкою соціяльного питаня суть т. з. вакацийні оселї. Вони мають на цїли подати незасібній міскій дїтворі дешевий або і безплатний побут на селї в часї ферий. Цїлорічна праця в школї без руху, сьвітла і тепла, далеко від природи, викривляє фізично, а нераз духово та морально молоде поколїнє. А як раз в міскій молодїжи шкільній будучність нашої інтелїґенциї! Тому дуже радо треба повитати інституцию того культурного значіня, що вакацийні оселї.

Великі заслуги для згаданого товариства положило наше духовеньство і учительство. Ексц. Митрополит приняв протекторат, забезпечив на віки мешкане для оселенців, а то в формі сервітуту тяжачого на проданім Просьвіті дворі в Милованї, дав 5.000 кор. на збільшене зелїзного капіталу. О. посол Войнаровский дав 500 кор. на побільшене капіталу, 180 кор. на уладженє лазєнок. о. Бачиньский, парох в Милованї, дав набіл і ярину, а С. С. Служебниці провадили кухню. В протягу трех лїт (1905—7) вислано 92 дївчат на село, а видано 4460·07 кор. Осель для хлопців на жаль ще неуладжено. (Гл. Учнтель, 1908, ст. 254—6)

Вакацийні оселї се гарний документ социяльної працї нашого духовеньства і учительства. Лиш дорогою культурної акциї опертої о церковну підставу, дійдемо до позитивних результатів. Співучасть Церкви і школи, сьвященика і учителя — конечна в інтересї обох верстов і в інтересї цїлого народа.

Притім варто би застановити ся ще над одним проєктом. Наша шкільна молодїж виходить звичайно з під сїльскої стрїхи, є бідна і без товарискої оглади. Бідує по злих станциях, тратить здоровлє і нїжність в обходженю ся з людьми. Чи небулоби то причинком до розвязки социяльного питаня, если би заможнїйші родини міскої інтелїґенциї принимали до себе на обід або на вечеру одного бідного а порядного студента? Одноразова на день їда ще не зруйнувалаби нїкого, а кілько то добра принеслаби нашим студентам! Вони привикалиби до товариских форм і в пізнїйшім житю не діставалиби ся в лапку першої лїпшої польскої кокетки, яка уміє вихіснувати товариску неповоротність Русина ad maiorem Poloniae gloriam, коли їй вдасть ся вийти за него.

Наші сьвященики моглиби тосамо робити з студентаии в часї вакаций, причім моглиби приучити їх веденя читальнї, каси, хору, взагалї культурної працї.

Розуміє ся, що до переведеня тих проєктів треба пляново з'орґанїзованої акциї. Требаби перевести над тим дискусию, для якої „Нива“ радо відступить свої стовпцї. Така акция злучилаби наше духовеньство з сьвітскою інтелїґенциєю і видалаби молоде поколїнє, віддане великій ідеї: социяльної працї над широкими масами в дусї християньско-католицкого сьвітогляду.

О. В.

Протокол

ухвал Загальних Зборів Відпоручників Духовеньства Архієпархіяльного в справах вдовичо-сиротиньского фонда,

відбутих у Львові дня 8. вересня 1908.

I.

По відправленю Служби Божої в Архікатед. Церкві через Всесьвіт. і Високоп. о. Мітрата Андрея Білецкого о призване помочи св. Духа, зібралися Відпоручники, числом 41, о год. 8½ рано в салї засїдань Митроп. Консисторії і вписали свої імена в лїсту учасників.

Всесьв. і Високоп. о. Мітрат А. Білецкий, яко предсїдатель Комісиї Управляючої, відкрив наперед торжественне Засїдане по поводу торжеств ювилейских: 50 лїтного священьства Єго Сьвятости Пія X. Папи Римского і 60 лїтного панованя Єго Величества Цїсаря Франц Йосифа I. Яко речник цїлого Духовчньства львівскої Архідиєцезиї, виявив чувства глубокого привязаня до св. християньско-католицкої віри, синівскої преданности Апостольскому Престолу, найгорячійшої любови і найщиріїшої вдячности для Намістника Христового — не лишень від Клиру, а і від Вірних Христових. Відтак звернув ся з заявою найщиріїшої вірности і найглубшої преданности для найлостивійше нами правлячого Єго Величества Цїсаря Франц Йосифа I., підносячи при тім особисту вдячність від цїлого Духовеньства за підвисшене дару з ласки для вдів і сиріт по сьвящениках. Загальні Збори порішать спосіб переданя висказів тих чувств до Престола цїсарского *), а о. Мітрат передасть через пропаґанду Сьвятійшому Престолу відповідну адресу від Клиру і Народу руского. Загальні Збори з одушевленєм приймають обі торжественні заяви яко свої, почім Впр. о. Предсїдатель замикає торжественне Засїдане.

II.

О год. 9. рано відкриває Впр. о. Мітрат яко предсїдатель фонда В. і. С. Загальні Збори Відпорудників. В довшій а річевій промові представив Впр. о. Предсїдатель справи Ф. В. С., для яких зі всїх сил і з найщирійшого волею стільки лїт трудить ся, згадав за тяжкі часи, які фонд пережив по сумної памяти досьвідах в Общім ріль.-кред. Заведеню — та з радостию піднїс, що по всїх клопотах по перший раз може подати до відома, що фонд остав не лиш уратований, але через продаж ка-

*) Подано на руки Ексц. Намістника через специяльну депутацию.

мениці удало ся добути великі зиски дла фонда. Каменицю куплено за 180.000 К., а продано за 240.000. В той спосіб фонд корінний нараз збільшає ся о 60.000 корон. Поручаючи долю фонда дальшим нарадам о. о. Відпоручників, просить о захованє в нарадах засадах св. Августина: „В річах конечних — єдність, в сумнівних — свобода; во всїм любов", та пожелавши як найлучших успіхів, взиває до вибору Предсїдателя Зборів і опускає салю Засїдань. Предсїдателем Зборів вибрано через аклямацию о. Анатоля Долиньского з Бродів, котрий покликав на секретарів о. Теодора Цегельского з Струсова, о. Івана Потерейка і о. Николая Дерлицю, та приступив до справ, поданих в порядку дня. Провірівши леґітимациї 41 відпоручників, сконстатував достаточну скількість учасників після § 11. статута для рішаня ухвал і зараз поставив сам внесенє, щоби відповідно до висказаних в першім торжественнім засїданю, упросити Вс. і Впр. о. Мітрата о вислане відповідних адрес до св. Апост. Престола і Е. Величества Цїсаря, на що Збори як найхотнїйше годять ся.

Справоздане Секретаря Ком. Управляючої.

О. Теофіль Бобикевич, секретар Ком. Управ., згадує наперед о смерти вельми заслужених для Ф. В. С. членів ком. Упр., а то Крил. Поч. Теофиля Павликова і Собор. Крил. Богдана Пюрка, яких память звеличали Збори повстанєм з місць, здає справу з дїяльности Комісиї Управ. за час від послїдних Зборів по нинї, підносячи, що мимо найщиршої волї і заходів многі сьвященники отягають з оплатами — самих упорних сьвящеників є 57 — мимо острого реґуляміну, який зладив о. Іоан Давидович, а Впреосв. Ординарият затвердив. Подає до відома, що Соб. Крилош. о. А. Бачиньский відступив часть доходів з продажи Богословскої Бібліотеки, за що Збори дякують; що о. Предсїдатель Ком. Упр. враз з Синдиком Вп. П. Др. Стефаном Федаком много потрудили ся в хосен фонда при продажи каменицї, причім добуто зиску 60.000 К.; відтак що в місце усупившого о. Крижановского став касиєром о. Михайло Яцковский і вкінци, що фонди перенесено з Гал. Кас. Ощ. до руских інституций, а гроші узискані з вильосованих паперів рівнож постеленно там переносять ся.

Цїле справоздане приймають Збори до вдоволяючої відомости і порішають вислати депутацию, зложену з Вч. оо. Чировского Р. Крижановского і Авдиковича, щоби подякувати за труди Впр. і Всв. Предсїдателеви Ком. Ф. В. С. Мітрату о. А. Білецкому, а о. Предсїдатель Зборів всейчас дякує за то присутному Синдикови Др. Стефанови Федакови.

На жадане о. Теодора Цегельского відчитано ту рішенє послїдних Звгальних Зборів, щоби участники могли зорентувати ся що до ставленя інтерпеляций і нових внесень.

Справозданє касиєра. а) о. Касиєр представляє Зборам стан каси з днем 7. вересня 1908.

Чеками	1499·92
на кн. щадн.	193008·46
готівка	328 88
Разом	194.837·26
по потрученю фонда корінного на кн. щаднич.	164.547·74
остає фонд до розпоряд.	30.289·52.

Збори приймають до відома з тим, що нині вибрати ся маюча секция касова, має провірити ті рахунки, та подати окремо висоту фонда корінного цілого і в яких інституциях уміщений.

б) Член комісиї шконтруючої, о. Симеон Заяць, заявляє, що предложенє справозданя касиєра згідне з книгами, які комісия шконтруюча переглядає і вносить, щоби Збори удїлили устпаючій Комісиї Управляючій абсолюторию. Збори відкладають справу удїленя абсолюториї аж по справозданю секциї касової.

О. Тупись ту вже поясняє, що фонд корінний цілий виносить 469.147 К. 74 сот. і зложений 1) в книжочках Перемискої Щадниці і тов. „Защита“ в сумі 164.547·74, 2) ефектах Банку Краєвого і Товар. Кред. зем. 214.600, 3) яко гіпотока на проданій каменици 90.100 К. О. Пеленьский, Кончевич, Цегельский промавляють за тим, щоби всї фонди як найскорше перенесено до Перемискої Щадниці.

Справозданє Комісиї Управляючої що до зміни статутів.

Референт Ком. Упр., о. Давидович, просить, щоби в тій справі о. Предсїдатель удїлив голосу Синдикови П. Др. Ст. Федакови, а той приймовши до голосу, поясняє, що зі взгляду на гуманну ціль фонда В. С. зміна статутів після рішеня послїдних Зборів не може бути перевєдена. Там бо сказано, щоби кождий ново поставлений пресвитер складав заяву, якою зобовязав би ся точно платити вкладки, а хто не дотримавби сего зобовязаня і черєз три роки не платив би тих вкладок, то тратив би право до активного і пасивного вибору. Одна і друга точка не може находити ся в статутї товариства добродїйного; натомість оба ті рішеня могуть бути міродатними до трактованя реґулямінового. Секция адмінїстраційна зможе проте днесь на окремім засїданю поставити від себе внесенє на уміщенє тих двох точок в реґулямінї товаристеа. Примічає також, що во виду підношених голосів, щоби фонд змінити на товариство асекурацийне, він готов явити ся на засїданю секциї адміністрацийної і там подасть всякі інформациї, виясненя докладні, так що до деклараций як і що до справи асекурацийного товариства.

На внесенє о. Т. Цегельского збори порішають цілу ту справу передати нарадам секциї адмінїстрацийної. Таксамо пе-

редано секції адмінїстр. справозданє о. І. Давидовича о нарадах анкети що до більшого заанїмованя Клиру справами Ф. В. С. і що до корисніїшої фруктифікації фондів.

Вітпоручник деканата Скалатского, о. Винярский, во виду заяви Синдика заявляє, що предложенє деканату Скалатского що до переміни фонда на товариство асекурацийне, відкладає для нарад в секції адмінїстрацийній. Загальні Збори годять ся на се.

Справа побираня $2^1/_2\%$ датків до фонда від пятилїтий.

Хотяй деякі (о. Чировский, о. Шухевич) учасники промавляють за тим, щоби і від пятилїтий платити до Ф. В. С., но переважна часть заявляє ся проти сему, а Загальні Збори порішають відослати справу ту до секції адмінїстрацийної.

Евентуальні другі предложеня. Предсїдатель заряджує відчитанє многих писым, внесених поодинокими деканатами в справах фонда. Загальні Збори порішають відослати всї предложеня після їх змісту до відповідних секций Через аклямацию вибрано секції. До секції 1) адмінїстрацийної ввійшлу оо. Долиньский, Цегельский, Винярский, Герасимович, Стернюк, 2) касової: оо. Шухевич, Сїчинъский, Пеленьский, 3) петицийної оо. Дольницкий, Дзерович і Концевич. Приступлено до голосованя на членів управ. Комісиї, а коли комісия скрутацийна обчислила голоси, тодї Предсїдатель оголосив вислїд, именно на 21 голосуючих вибрані членами Комісиї Управляючої.:

о. Крил. Гавриїл Крижановский (17 гол.)
о. „ Іоанн Чапельский (20 гол.)
о. Іван Давидович (17 гол.)
о. Ілярий Пачовский (17 гол.)
о. Анатоль Долиньский (20 гол.)
о. Евген Шухевич (20 гол.).

Заступником члевів Комісиї Управ. вибрані: о. Теодозий Лежогубский (15 гол.), о. Григорий Гірняк (18 гол.) Касиером вибрано о. Михайла Яцковского (18 гол.), Секретарем о. Теофиля Бобикевича (18 гол.), Контрольором вибрано о. Михайла Тупися (18 гол.).

До Комісиї шконтруючої вибрано о. Теодора Цегельского (19 гол.) і о. Льва Залужного (17 гол.). Решта голосів розстрілені. Год. 3. пополудни. Предсїдатель заряджує перерву на обід і оголошує, що секції будуть вести наради від 4—6 год. пополудни, а дальший тяг Загальних Зборів аж о годинї 6. вечером.

По перерві.

1. Референт секції касової, о. Сїчиньский, представляє, що провірено фонди, а стан їх виносить:

А. Фонд корінний в книжк. щад.:		164547·74
	в ефектах	214600·00
	на гіпотеці	90000·00
	Разом	469147·74

Б. Фонд до розпорядимости:	в кн. щад.	28460·72
	чеки	1499·92
	готівка	328·88
	Разом	30289·50

О. Сїчиньский по мисли внесеня ранного Комісиї шконтруючої (о. Сим. Заяць) вносить, щоби уділити Комісиї Управляючій абсолюторию, на що Загальні Збори годять ся і абсолюторию уділяють.

1. Рефент секциї адмінїстрацийної, о. Герасимович, ставляє іменем тоїж слїдуючі резулюциї: а) щоби вибрати постійну анкету, яка має заняти ся основанєм окремого асекурацийного товариства, чи то після проєкту о. Долиньского, чи після взірців інших того рода товариств, і то або виключно для священиків, або на ширший круг; до тої анкети належить прибрати фахових людий з сьвітскої інтеліґенциї; дальше, щоби нововибрана Ком. Упр. через Правительство і Послів вносила петициї о признанє постійних пенсий для вдів і сиріт по сьвященниках і то висше чим 600 К. вместо дотеперішних „дарів з ласки“. На ту ціль сьвященики годять ся, щоби з їх конґруи стягано примусово відповідний пенсийний процент.

Внесенє се Загальні Збори приймають з тим, щоби вместо анкети окремої, занялася всїм тим сама Комісия Управляюча, а проєкт о. Долиньского належить видрукувати і разіслати по поодиноких деканатах до обговореня Кошта друку стягнуть оо. Декани на соборчиках. Відпоручник деканата Скалатского, о Винярский, цофає во виду сего рішеня предложенє в справі переміни фонда В С. на товариство ассекурацийне.

б) Поручає ся Загальним Зборам приняти за порадою Синдика Дра Федака то до реґуляміну, щоби кождий сьвященик складав заяву, зараз при сьвященю, слїдуючого змісту і форми: „Низше підписаний Н. Н. заявляю отсим, що вступаю в члени товариства під іменем „Інститут запомоги для сьвященичих убогих і до заробкованя неспосібних вдів і сиріт Львівскої гр. к. Митрополичої Архідієцезиї“ і зобовязую ся раз на все платити всї датки і поносити тягарі в хосен тогож товариства в висотї через Загальні Збори по мисли §. 3. статута каждочасно означеній, під тою загрозою, що товариство буде мало право всякі залеглі датки і оплати в дорозї судовій стягнути, а в тім случаю піддаю ся компетенциї ц. к. Суду повітового у Львові, а крім сего через недодержанє того зобовязаня трачу і право активного і пасивного вибору. Львів дня . . . .“ Загальні Збори приймають то внесенє з тим, щоби Комісия Управляюча упросила Всесв. і Високопр. Митроп. Ординарият о виконанє сего рішеня Загальних Зборів.

в) Поручає ея Комісиї Управляючій, щоби на слїдуючі Загальні Збори поставила на порядок дневний зміну статута § 23. б. в тім напрямі, щоби Всесв. і Впросв. Митрополичому Ординариятови прислугувало право — вмісто цїлковитого відклонюваня рішень Загальних Зборів — право хвилевиго вдержуваня тихже з тим, що на слїдуючих Згальних Зборах має така справа бути на ново трактована з увзглядненєм уваг Преосв. Ординарияту. Загальні Збори се приймають.

г) Поручає ся Ком. Управ, щоби фонд корінний був як найкориснїйше льокований. Загальні Збори се приймають.

д) Поручає ся Ком. Управ., щоби поставила на порядку дневнім слїдуючих Загальних Зборів зміну статута § 28. б. (і предложенє Клиру Теребовельского деканату) в тім напрямі, щоби з незаосмотрених сиріт дївчата побирали звичайну запомогу без ріжниці віку, а хлопці до укінченого 24. року житя. Загальні Збори приймають і сю резулюцию.

е) В полагодженю внесеня дек. Рогатиньского секция адмінїстрацийна противить ся стяганю $2^1/_2\%$ датку від пятилїтій, есть бо надія, що в коротці при введеню пенсийного убезпеченя, духовеньство буде обтяжене примусовими новими датками. Загальні Збори порішають рівнож не накладати того $2^1/_2\%$ датку від пятилїтій на духовеньство. Тим самим полагоджено також внесенє духовеньства Рожнїтівского деканату що до квінквеній.

ж) Предложенє Комісиї Управляючої що до кориснїйщої фруктифікациї фондів відступає ся новій Ком. Упр., щоби прийшла на слїдуючих Загальних Зборах з конкретним внесенєм в сій справі, а що до більшого заанїмованя Клиру фондом В. і С. полишає до полагодженя відповідного самій Комісиї Упр.; вкінци третого внесеня що до виключеня від запомог вдів і сиріт, яких мужі, взглядно отцї, не платили через 10 лїт не бере під розвагу, а то зі взгляду на благодійний характер фонда. Загальні Збори приймають в цїлости точку ж) після внесеня секциї.

з) Внесенє Клиру дек. Рожнятівского, щоби всї сьвященики мали голос рішаючий на Загальних Зборах, не уважає секция за успішне для розвою фонда, натомість згодила би ся на удїленє голосу дорадчого на Заг. Зборах. Загальні Збори і на се не згодили ся, а заявили, що кождий сьвященик невідпорутник може хиба, о скільки місця стане, прислухувати ся нарадам.

і) Над внесенєм Перемишляньского духовеньства, щоби з фонду В. і С. удїлити питомцям і сьвященикам позички, перейшла секция до порядку дневного, а так само рішають Загальні Збори.

к) Внесенє о. Гоцкого, щоби кождий сьвященик передав деканови готовий квіт пенсийний за грудень на сплату датку до Ф. В. і С. та на се скадав зобовязанє при ординациї і щоби в справозданю фонда подавано імена залягаючих з вплатами та втрати нестягаємі, відступає секция новій Комісиї Упрравля-

ючій. Загальні Збори однак не приймають сего, отже та резолюция упадає.

л) При нагоді полагоджено прошеніе Курсора Василя Скокуна. Секция адм. ставить вносеніе, аби підвисшити єго ренумерацию о 20%, але рівночасно ренумерацию секретаря підвисшити о 50%. Загальні Збори по виясненю через референта о. Івана Давидовича порішають в той спосіб, що ренумерация для касиера лишає ся в квоті 800 К., натомість установляють ренумерацию для контрольора 700 корон; для секретаря 500 корон, а для курсора 360 корон.

м) Предложеніе о Стернюка в справі управильненя відносин завідателя до маси спадкової, взглядно вдови, відступають Вс. і Вп. Митрополичій Конисторії до виданя відповідного регуляміну.

н) Поручає ся Комісиї Управ., щоби секретар о кождій вплаті чеком повідомив дукованою карткою дотичного Комісаря. Загальні Збори приймають і одобрують.

На тім закінчено справи секциї адмінїстрацийної

З) Справоздане секциї петицийної Референт о. Концевич ставить слїдуючі внесеня. а) На прошеніе о. Іполїта Дроздовского, пароха Княжого, увзглядняючи єго родинні відносини, позваляє ся сплатити єму залеглости до Ф. В. С. з років 1898—1907 в двох піврічних ратах, а від р. 1909 належить єго звільнити від дальшого обовязку до вплат. Поодинокі відпоручники противять ся сему внесеню, подаючи до відома, що петент находить ся в дуже добрих материяльних відносинах, і що невірно подав залеглости, та як він винен не від р. 1898, але від 1888 с. є. за повних 20 лїт. Загальні Збори рішають відкинути прошеніе петента, а Комісия Упр. має ужити найострійших мір, щоби змусити так заможного священика до милосердия над бідними вдовами і сиротами.

б) Секция петицийна поручає увзгляднити прошеніе Н. Т. зі Львова о надзвичайну запомогу. Загальні Збори ухваляють удїлити надзвичайну запомогу петентцї на докінченіе студий 100 кор. за р. 1908, а 100 корон в 1909 р.

в) Поручає ся дальше увзгляднити прошеніе О. з Я. О. в Живачеві дек. Жуківского, Еп. Станїславівскої і виплатити єї запомогу за р. 1905, яка належала ся і ассиґнована була для єї матери б. п. Ю. Я., а лишень через смерть, наступившу в день перед надісланем запомоги, не могла бути піднята і остала до фонду звернена. Загальні Збори порішають, щоби Комісия Упр. виплатила ту запомогу яко надзвичайну до рук доньки О. Я. О., засягнувши інформаций у Декана що до стану маєткового петентки.

в) Поручає ся до увзгляднення прошеніе сиріт по священику з Гумниск деканата Теребовельского М. і Е. Ф. о надзвичайну запомогу. Сироти перебувають в Струсові. Загальні Збори порішають удїлити обоїм сиротам разом 100 корон надзвичайної запомоги.

На тім скінчено справозданє всїх трех секций. О. Михайло Щуровский просить, щоби Загальні Збори увзгляднили єще прошенє внесене через него яко відпоручника зі сторони о. П. Л. пароха Теляча деканата Підгаєцкого, щоби по поводу єго крайного убожества даровали Збори часть загеглостий єго до фонда В. і С., винен бо около 500 корон, яких в нїякий спосіб сплатити не є в станї — а маючи много дїтий, радби їм забезпечити запомогу з фонда. Загальні Збори порішають передати то прошенє до можливо корисного та опертого на виїмковім милосердию полагодженя.

О. Концевич пригадує реґулямін, щоби кождий священик сам чеком посилав датки, а повідомляв зараз о висилцї Комісаря.

О. Цегельский покликуючись на регулямін пригадує, щоби декани повідомляли Комісарів о дни введеня, взглядно увільненя з посади кондеканальних та о наложених надзвичайних належитостях і о залеглостях з давних деканатів, в яких дїйствовалу нововведені. Коли вже нїхто до слова не зголосив ся, о. Предсїдасель Долиньский подякував Зборам за пильну увагу, поважний і умний хід нарад і замкнув засїданє Загальних Зборів.

Львів 8. вересня 1908.

Секретар:
о. Теодор Цегельский
парох з Струсова.

Предсїдатель:
о. Анатоль Долиньский
парох і декан Брідский.

Чи дїйсно там корінь лиха? *)

В числї 11. „Ниви“ випечатана передова статя, під заголовком „де корінь лиха?“ Шановний автор потрафив заінтересувати не аби як читача, надаючи своїй статї так цїкаву тему, як відкрите жерела так давного і тяжкого лиха, якою есть дезерция вірних з нашого обряду та від разу настроює єго до поважної рефлєксиї. Коби знайти місце, де корінь лиха росте, а знайдесь рискаль, та сокира, щоби єго добути; поставити певну і вірну діяґнозу хороби — се найбільша штука лїкарска.

*) Сю статю поміщаємо деякі за надто викинувши з неї та несмачні, зайві натяки і виступи против автора статї „де корінь лиха?“ На нашу думку оба автори зовсїм собі не суперечать, лиш кождий з них підносить інший бік квестиї. Оба автори себе взаїмно доповнюють. Ред.

Та однак перечитавши цілу статю, відчуєсь зараз не миле розчароване. Відчуєсь таке вражіне, неначеб лікар, що прийшов до тяжко і довгий час недужого, не розпитував єго про час недуги, про єго родинні обставини, про спосіб житя, заняте, харч, воздух і мешкане, але відразу зачав обмацувати кожду єго кістку, та питати — а болить се? а по тім діальозї сказав, так то ти цілий хорий, всюда тебе болить, а лік — всюда лічись! Деж ту корінь лиха? Автор статї твердить: „Ми самі причиною хороби, ми на цілім тілї хорі, кождий нерв, кожда кісточка нашого орґанізму хора. Та головою муру не пребеш. Такі відносини були, є і будуть; змінити їх не в наших силах.“ Ябим гадав, що найвідповіднійше булоб по тім твердженю скінчити. Бо на щож дальших доходжень, коли перехід і дезерция бути мусить: не в силї ми тому зарадити. Однак автор хоче таки найти якесь лїкарство та радить „битись покірно в груди“ — ну і в покорі узнати те за правду, що він нам до вірованя подає.

Не гаячись довго вичисляє він сїм гріхів головних (стор. 328). Отже місто одного коріня аж сїм. Але і тут можна закинути ш. авторови шарлятерию. Бо наколиб він схотїв цілий орґанізм обпукати і приложити своє чуйне ухо, то побачив би, що в тім орґанізмі, що складаєсь з близько 2300 членів, еще знайдесь много більше хоріб: іменно знайшов би еще 9 гріхів чужих, 6 проти св. Духа, 4 взиваючих о пімсту до неба, та много еще інших натури мірскої. З другої сторони при совістних оглядинах знайшов би він еще і дуже много, а скажу совістно значну більшу часть орґанізму здорового. Він найшовби 7 дарів св. Духа, 9 плодів єго, 8 блаженьств евангельских, 3 евангельскі ради, 3 Божі чесноти, 7 милосердних дїл що до тїла, 7 що до душі ближнього і много інших. Тут отже годї признати самому авторови, що він глядить тверезо і без упередженя — хиба, що покірно „бєсь в груди, та визнає свої гріхи!“

Одно, що треба ш. авторови признати, то рідкий пієтизм до всего, що латиньске (чи то не відай ту головний корінь зла?) та засліпленє в єго величаню, котре веде до противоріченя собі самому.

Вичисляючи наші провини спорадичні, імпутує їх ш. автор загалови руского клїру без нїякого застереженя, а наводить паралельно самі ідеали в обрядї латиньскім. Щоби переконати всїх і вся о єго непомильности, представляєсь рідким і нечуваним доси психольоґом, константує в многих місцях, що лат. клїр все робить з великої побожности та будуючо, а наш, коли дещо подибаємо доброго, то лиш для ока людского. Шан. авторе! чи не є се несправедливо? Вдартесь в груди та скажіть по латиньски (бо се краще) mea culpa! Бо як і се погодити? На стор. 328 боронить автор повагу польского духовеньства та каже: „ми забуваємо, що лат. епископат опирась на духовеньстві

з'орґанізованім і послушнім, отже представляє силу“ — забувши, що на ст. 322 написав: „дальше мусимо числити ся з тим фактом, що духовеньство латиньского обряда на приписи консисторий зовсім не зважає. Для него консисторий нема!“ Скажіть ш. авторе — будь ласка, куда йти, та якто воно властиво є? Боронячи нашого Епископату треба було конче опустити на сім місци якесь приключене в декатї Т. — ст. 323 — а бодай здержатись від уваг: „Се питомий образ поступованя представителїв нашого обряда і обряда лат.“ — бо тут докоряєсь нашій Консисторії за захованє роспоряджень папских. На стор. 326. пишесь: „Руский клїр не дістає майже жадного обрядового образованя.“ Отже сей другий головний гріх, чи там корінь відносить ся до нашої власти духовної. Вжеж як ся маємо бити в груди, то від сотрудника до епископа: най буде жаль загальний і совершенний! Невмісним є інсинуувати нашому клїрови лиш самих грубих пороків: фарисейства, лїни, недбальства і прочих dulce ad infinitium. Чейже наші Владики виїжджають дуже часто на візити канонїчні і місиї духовні — та вертають густо-часто вдоволені — а клїр цілими деканатами удостоюєсь узнань або і від'значень.

На стор. 324. пише ш. автор: „лат. клїр голосить гарні і обдумані проповіди, та витревало сповідає“, а на ст. 322. в низу пише: „При сїм (лат. клїр) не зважає ані на сьвяте місце проповідальниці, ані навіть сповідальниці; ми знаємо много фактів поганої аґїтациї при справованю Тайни покути.“ На ст. 324: „вкінци сповіди уживають лат. священики нелише на то, аби освободити грішника від гріха, але роблять з сеї інституциї дуже добре і успішне средство виховавче.“ — Отже над'уживають ш. авторе, як се самі признаєте; отже деж та ідеальна побожність і єго сьвятість, о якій ви висше говорили?

І кажете ст. 325 „кожда майже проповідь в костелї оживлена патриотизмом, а ми патриотизму в церкві боїмось“, а на ст. 327: „В наших часах роспольтикував ся руский клїр до неможливих границь“ — а зараз в низу читаємо: „загал нашого клїра жиє рішучо за мало в контактї з народом.“ Рівжож шан. автор радить, щоби при богослуженях для „блеску“ брали живу участь „наші“ Сїчи і Соколи, а забув, що Епископат станїславівский строго сего забороняє.

Де то ви чули та видїли ш. авторе, про що пишете на стор. 326: А наше захованє при Богослуженях? чи ті крики, сварки, обертаня, те плюванє і голосне позіванє чи се має будувати присутних в церкві людий? Автор полишає то всюда по селах, та радить від серця се „бодай по містах і місточках конечно усунути.“

(Конець слїдує).

о. Мих. Дороцкий.

Голос природи.

(Конець).

Друга причина: взаїмна залежність.

І так одна рослина служить другій. Погляньмо на лїсисте узгіря, як там мох тулить ся під тїнь ялиці, де красно розростаєть ся, розстелюєть ся. Але-ж і лїсні дерева потрібують тоже моху, бо мох удержує в земли вогкість. Нехай хто витне дерево, щезне і мох, але й цїла околиця сейчас змінить ся: дощ буде рідше падати, а коли й впаде, то навально, та замість житя, рознесе всюда спустошенє; потічок, котрий випливав зпід узгіря і ужизнював долину, незабаром висхне, бо вже нїчо його жерела не піддержить; всьо знидїє, змарнїє. Така то користь є з лїса.

Але і звірятю служить рослина, і то так, що кождий майже рід рослини служить за покарм якомусь осібному родови звірят. Гусиниця мотиля, котрий вирабляє шовк, жиє лише листєм морви, коли би не було морви не малиби ми і шовку. Криводзьобка не було в Англії, поки там не засадили смерек, а наш мудрий воробець доперва тогдї помандрував на Сибір, коли і там заведено на більші розміри рільництво.

Служить вкінци і звірина иньшій звіринї. Гиєна пр. очищує лїси з трупів звірячих; з овадів знов, грабарі загребують пильно всяку падлину; а як кози і корови для чоловіка, так певні мишиці служать мурашкам за дійну худібку. Деякі знов звірята пожирають иньші на те, щоби ті зантдто не розмножились, та иньшим не нанесли більшої шкоди. Пр. кіт виїдає воробцї, але тим боронить від заглади овада, котрого з'їдає воробець; ащо знов той овад з'їдає иньші, котрі нищуть капусту, отже кіт, виїдаючи воробцї, служить капустї, так що за кождим котом, котрий згине, жалує і плаче цїлий сьвіт капустяний — як дотепно висказуєсь оден учений. Так то повязані є роди звірят взаїмною залежностию, взаїмними услугами.

Трета вкінци причина: щоби земля, призначена до плеканя житя, цїла аж розходилась від гомону живучих сотворінь. Яко матїр житя, земля хоче мати того житя як найбільше, та в як найріжнїйших видах. Длятого й сьпіває псальмопівець: наповнила ся земля твари твоєї. Вся земля аж дуднить, гомонить від всїляких творів. Не ли-

ше бори повні є всякої звірини, але і в тіни трави, кілько там овадів! — або в краплинці води, кілько там роїть ся хробачків, котрих доперва при помочи мікроскопу доглянути можемо, — навіть під землею находимо нори, хідники, котрі вказують, що і там повно всякої животини. Коли видрапаємо ся в країну ледів, і там побачимо, як весело по леді скаче, маленького овада, котрий гніздить ся в щілинах леду. Коли підемо в країну ледову до бігуна, і там, в тій негостинній для житя країні почуємо ще рик морського коня, та надибаємо на білого вуйка, медведя. Иньші звірята оживають днем, иньші знов виступають на жир нічною порою. А кілько то ще животин-галапасів жиє по иньших звірятах. Хребет слоня є лїсом повним всїляких звірят-галапасів. Навіть в самих мяснях і в крови всїх звірят — кілько-ж там роїть ся малесеньких животин, мікробів, часом зі шкодою і то великою, а часом і без шкоди. Природа робить житє, де лише може.

Наслїдком, а рівночасно і услівєм того переповненя, того напакованя сотворінь, є славна „борба о житє“, котра не дає спокою ріжним ученим. Одні над тим розжалюють ся, що так немилосерно одні звірята нищать другі, иньші-ж з того заключають, що певно в будові сьвіта нема нїякої провідної мисли, значить, нема розумного Творця, бо де-ж би розумний Творець так сьвіт впорядкував, щоби одні жили коштом других, і то ще в такий страшний спосіб, через такі взаїмні убійства. Їм треба відповісти, що ся борба не є властиво правдивою борбою, бо нема в ній газардів. Борючі ся сторони не відносять ані побіди, ані страти, лише одні беруть свій покарм з других, одні живуть з других; а знищенє одного роду потягнулоби за собою погубу і другого. Соловії з'їдають мушки, нїколи мушки не з'їдають соловіїв; а цїлковита заглада мушок була би великим нещастєм і для соловіїв. Остаточно кінцем кождого житя мусить бути тут на земли або смерть нагла, або в наслїдок недуги чи старости. Ся остання смерть, з недуги або зі старости приходить по найбільшій части лиш у чоловіка, для котрого недуга чи старість при опіці родинній і яких-таких вигодах цивілїзації стають легшими. Для звірини-ж умиранє зі старости було би правдивою мукою; отже нагла смерть є для звірят добродійством: і для того такий конець у звірять є нормальним, звичайним, можна сказати, що є їх природним правом. Притім звірята мають менше видосконалений уклад нервовий, як чоловік, навіть фізично менше відчувають смерть і але що найважнїйше, не відчувають смерти морально, бо о нїй наперід не знають. Природа, позволяючи їм тїшитись житєм, таїть перед ними їх неминучу кончину. „Одна лише істота, говорить оден учений, знає о чекаючій її смерти — але-ж і она одна, лише сам оден чоловік має в душі запевненє другого житя“.

Три повисші причини не пояснюють нам вповнї і подрібно, чому сей а сей рід звірят живе. Таке подрібне поясненє

знайдемо в науцї природописної історії. В кождім разї повисші причини є вастарчаючі, щобисьмо взагалї пізнали, що всьо, що жиє, що тїшить ся житєм, маю якусь рацию істнованя в зарядї всьої природи.

Бачилисьмо доси доцїльний лад у трех царствах: каміннім, рослиннім і зьвиринним. Бачилисьмо, як одно царство служить другому, бачили їх взаїмне відношенє, взаїмну залежність, бачили ми, як житє поступає постепенно від найнизшого щебля до що-раз висшого, від несьвідомости до більшої сьвідомости, а вкінци аж до повної самосьвідомости в чоловіцї. І чудувались-ми тому мудрому порядкови на сьвітї. Чим більше пізнавали ми букв у книзї природи, тим більшу і красшу премудрість ми звідтам відчитували, тим більше впевняли ся, що цїла вселенна не повстала оттак лише припадково, але що зістала устроєна після мудрих якихсь плянів. Пляни-ж ті не міг хто небудь видумати, тим менше після них весь сьвіт устроїти, збудувати. Творцем тих премудрих плянів, Творцем вселенної є нїхто иньший, як лише Господь Вседержитель. Бог оден мусить бути Творцем тої великанської вселенської машинериї, цїлого сьвіта. Так нам повідає небо і земля, і всьо, що в них містить ся. „Небеса — справдї по словам псалсмопївця — повідають, голосять славу Божу, а про дїла рук Його звіщає твердь“, звіщають небесні простори. „Нї се мова, нї то слово, але чути їх голос“, але чує голос кожде щире серце, розуміє їх бесїду кождий здоровий ум людський. —

Церковні справи в нашій пресї.

Зладив О. В.

(Перегляд руской преси до кінця жовтня).

Місионар, знаменитий рел. місячник для народа, помістив в ч. 10 за жовтнь 1908 р. осужденє паломництва до Почаєва і Києва, а в ч. 11 виказує приступно ріжницю між католицизма схізмою. В перегляді з житя церковного подає згадку про ювилей Пія X., про катол. віча і про епархіяльний Синод в Станїславові.

Руслан, інтересує ся живо церковними справами і обговорює їх з коректного становища. Політичний напрям Руслана не належить до оцінки в Ниві, бо нас інтересує ту лиш церковна сторона.

В ч. 218 о. Кир. Селецкий звертає увагу на ту розкіш Рус. Слова, з якого воно оповідало про побитє українця о. Попеля єго власними парохіянами — факт той о. Попель перечить — забувши, як то самі „русскіи“ зневажили чинно заслуженого для них о. посла Давидяка.

В ч. 214—5 о. Іос. Заболотний помістив допись п. з. „Церква а костел“, в якій виказує причини переходу на латинство: харність в костелї, добір в проповідях, точність в богослуженях, ревність в катехезї. Нашому духовеньству докоряє за недбальство комісарів до науки релїгії, протекціоналїзм в обсаджуваню посад, ширенє схізмофільских публїкаций, неохоту до Василиян. Ті замітки може і одностороні, бо видять в костелї самі добрі сторони, в церкві самі лихі, але богато правди в них знайде ся.

Замітки о. Заболотного доповняє симпатичний голос управителя міскої школи в ч. 220—1, який звертає увагу на ту аномалїю, що сотрудник, хотяй перетяжений роботою в парохії, мусить вчити ще в школї.

В ч. 222 подає ся характеристику нашої преси після Ниви (ст. 605—6), а в ч. 223 заяву Ниви (ст. 606—7) в справі протесту соборчиків.

В ч. 227 подана рецензия повна похвал для книжки о. дра Дион. Дорожиньского про празничні картини нашої Церкви.

В ч. 230. подає оден з предплатників Ниви в своїй дописи характеристику Нар. Слова, менше більше в тім дусї, як Нива.

В ч. 232—3 поміщена статя з берлїньскої Germani-ї, яка закидає руским питомцям римскої колєгії, що вони псують розмовами про женячку своїх латиньских товаришів і що ломять обітницю целїбату. Відтак закидає Germania рускому духовеньству, що воно видає лиш 1·4% безженних та відступило від первісної дусципліни східної Церкви, яка дозволяла женитьбу клїрикам лиш тодї, як вони могли виказати ся приватним майном, відповідним на удержанє родини. На ті погляди годї годити ся без застереженя. На тему церковної дисципліни що до женитьби клїра обіцяв нам написати розвідку оден з наших молодих канонїстів.

В ч. 235 читаємо вістку подану за польскою пресою, що наслїдком нетакту руского сьвященика яких 200 осіб перейшло на латиньство.

В тімсамім числї помістив о. Пл. Філяс, провінциял ч. с. В. В., критичні замітки на історичну повість Гната Хоткевича про Сагайдачного, видану 1908. львівскою Просьвітою. Хоткевич кпить собі з св. Йосафата і з духовеньства, представленого в видуманій особі патра Загайла.

Дїло заняло тепер коректнїйше становище взглядом кат. Церкви. Щоби лиш на тім видержало.

В ч. 332 така подана характеристика москвофільства що до релїгійно-церковної єго сторони: „Вихваляючи православіє як віру наших предків, вона (партия) рівночасно присягала ся на преданність гр. кат. обрядови і денунциювала український национальний рух за безбожність, так що приміром православний Мончаловский писав посланя до гр. кат. владик, щоб вони заборонили гр. кат. населеню віддавати честь Шевченкови, бо той виступав проти догм гр. кат. Церкви".

В тімсамім числї подає парохіяльний комітет в Повітнї до відома Митр. Консисторії, що парох поступає некоректно з грішми призначеними на будови церкви. Єсли факт правдивий, то кидав би погане сьвітло на духовний стан. Однак не сумнїваємо ся, що компетентні круги вглянуть в цїлу справу і унеможливять на будуче некоректне поступованє підчиненого собі духовеньства, а до того в справах так дразливих, як грошеві.

В ч. 233 читаємо новинку про шкідливий вплив паломництв до Росиї, які викликують неохоту до католицизму.

В тімсамім числї читаємо про неімовірний факт шовінїзму польского сьвященика. Оден польский сьвященик радить другому, щоби той наліпив метрику Русина в польску метрикальну книгу і на тій підставі набув одну „душичку" для латиньства. „Tak robi się zawsze i wszędzie" мав заявити дотичний сьвященик. Єсли то правда, то маємо доказ, неімовірного для культурної і моральної людини, здичілого шовінїзму, який не жахає ся в інтересї свого народа ломаня церковного і державного закона. Єсли однак польский епископ-суфраган манїфестує ся в своїй проповіди в Жовкві з нагоди ювилею гетьмана Жулкєвского лиш своїм патриотизмом і „ojczyzną"*) (на рускій земли!), а анї словом за віру і Церков, підчас коли краєвий маршалок взяв собі при тій нагодї за тему Бога, віру і любов, то може стане нам зромілим шовінїзм деяких польских сьвящеників. Думаємо однак, що суть ще висші власти навіть в Галичинї, над парохами і суфраганами, та що вони висше цїнять правду, як обманьства ad maiorem Poloniae gloriam. Однак злишне є іронїзованє „Дїла", що руский Владика такого польского ксьондза звізитує та посадить праворуч коло себе.

Слова св. Йоана, що обоятний чоловік гірший, як горячий або зимний, цитує ч. 242 Дїла яко слово св. Павла. Се всказує, яко мало в нас розширене знанє св. Письма. Тому бракови треба конче зарадити. Початок і примір повинні дати сьвященики наші, як також не грішать знанєм св. Письма.

Галичанинъ, головний орган „твердої партиї, лявірує по серединї між католицтвом а православєм, мабудь, щоби не підтяти собі довіря катол. суспільности але в виразьною гравітациєю до схізми.

---

*) Чулисьмо, що той факт епископского ультрапатриотизму викликав несмак навіть в польских кругах, розуміє ся розважнїйших.

В ч. 225 читаємо заяву Носевича, редактора Рус. Волї, „что паломничество галицко-русскихъ крестянъ“, було з'орґанїзоване не в цїлях полїтичних, а „исключительно въ цѣляхъ религіозной“ і просьвітній. Отже релїґійна цїль була! Нам більше і не треба!

В ч. 228 перечить Галичанинъ, що вислови одного селянина, обиджуючі катол. віру (§. 303 кар. зак.) суть рефлєксиєю лїтного почаївско-київского паломництва (гл. Дїло ч. 233). Фактом є однак, що згаданий селянин обидив катол. Церков, закидуючи Єї фальшованє св. Письма і висловлюючи ся легковажучо про папу і наших епископів, фактом є, що зістав засуджений на 3 тижнї строгого арешту, фактом є, що прокуратор видїв між словами засудженого а лїтним паломництвом причинову звязь, фактом є, — признає се Галичанинъ — що засуджений має брата, який брав участь в давнїйших паломництвах до Росиї. Ось і маємо наслїдки „невинних“ того рода паломництв! При тій нагодї згадує Галичанинъ про неімовірно провокуючі історичні брехнї, ширені між неосьвіченими і безкритичними масами социяльно демократичною Землею і Волею. За напятнованє того факту належить ся Галичанинови признанє, як і за зазначенє того, що за редактором Землї і Волї, Мик. Ганкевичом, розбивали ся при виборах українцї Львова.

В ч. 234 подає нотатка „Галицкая Вржесня“ обурююче поведенє польского катихита в селї Грибовичах, який побив руске дївча за то, що воно не хотїло відповідати на питаня з польскої релїґії. Такі факти варто собі затямлювати, щоби в дискусиях мати доказовий материял на шовінїзм частини польского кліру.

В ч. 248 Галичанина подає новинка п. з. „гоненіє на православних в Холщинї“ прошенє одного православного „переслїдованого“ католиками і „ломовірами т. з. ізломившими свою прежнюю віру, новокатоликами, отступниками от сьвятого (!) православія“ о материяльну поміч, „чтоби спасти свою семю от окатоличеня(!)“ Поміщенє такої дописи є клясичною ілюстрациєю напряму, пануючого в редакциї Галичанина.

Ми далекі від того, щоби той напрям приписувати цїлій партиї і тому надіємо ся, що партия, в якої склад входить богато католицких сьвящеників на визначних єархічних становищах, не допустить на будуче до такого провокованя католицкого почуваня.

Народне Слово, львівский дводневник, що признає ся до национально-демократичної партиї, затягає на себе деколи т. з. клєрикальну маску, симпатизує з духовеньством, але не має зрозуміня духа катол. Церкви, оцїнює Єї плитко і тенденцийно, а на Ексц. Митрополита кидає нераз калюмнії. Тому треба ся дуже перед ним мати на осторожности, щоби воно, як порасте пірє, не пішло в напрямі Гром. Голосу. Поки що продовжує воно напрям Гайдамаків зн. в духовеньстві цїнить лиш полїтично-партийну сторону.

Нераз Нар. Слово зайде в круте положенє, з якого єму годї вийти. В ч. 127. виступив оден дописуватель против дра Ів. Копача між іншим і за те, що він навів погляд протестантского панентеїстичного фільософа Павльзена, який відозвав ся з признанєм про дїяльність ордена Єзуїтів. Дописуватель закинув авторови, що він пише панегірик Єзуїтам і то з личних мотивів. Потім сама редакция признала невмістність того рода інсинуаций.

В ч. 128 бере Н. Слово в оборону епископа Сотера перед напастями „Галичанина“ і наводить факти апостазиї „твердих“ сьвящеників в Америцї; против чого Владика мусить виступати.

Русское Слово, тижневник „твердої партиї“ призначений для народа, приносить в ч. 40 вість про віче в Щирци, на якім мали ся виголосити того рода погляди, що нема Бога, а релїгія злишна. В тімсамім числї подає допись „изъ америк. Руси“ з вдоволенєм факт, що основують ся читальнї імени Наумовича, подає дальше вість про протести против папскої булї, епископа Ортиньского і „даже противъ уніи съ Римомъ“. Америк. Владика, то „украинский радикальний агітаторъ, а до того божевôльный“. Сьвященики ненаумовичівцї то самі радикали. Рус. Слово має жаль до Владики, що він звертає увагу на ріжницю між католицизмом а православієм.

В загалї Рус. Слово виступає в обороні Церкви против радикалів, але радби ту Церков притягнути до схізми, хотяй робить то обережнїйше, як Рус. Воля.

В ч. 41. говорить допись від Золочева про одного сьвященика, який мав на проповіди сказати своїм парохіянам „ви послїдна худоба“, своїи службі в недїлю казав різати сїчку, а в школї до дїтий мав говорити „ви прокляті кацапи“. Не входячи в провіренє факту, замічаємо лиш, що сьвященики повинні все на неправдиві закиди публично реагувати. Булоби однак доказом негідного партийного фанатизму, єслиби сьвященик фактично виступав так некультурно зі своїми парохіянами. Щоби такі виступи не могли мати місця, о то старати ся є обовязком кондеканальних, а єслиби братерска рада не помогла, тодї належалоби віддати справу висшій власти.

В ч. 42 в дописи „ôтъ Жолквы“ накинуло ся Рус. Слово на о. Філяса за то, що на проповіди виступав рішучо против схізмофільства москвофілїв і перестерігав перед їх агітациєю. За то стягнув на себе закид зі сторони Рус. Слова „що сей отчикъ (Філяс) также (як і еп. Ортиньский) выглядае на такого, которому недостає пятои клепки“. Крім того інсунує Р. Слово агітацийно-полїтичні тенденциї проповіди о. Філяса. Стара і глупа пісня! Рішучо не віримо, щоби о. Філяс міг сказати на проповіди, що в Почаєві і жид може правити Службу Божу.

Русская Воля, що вже вихдить 3. рік в Перемишли яко двотижневник для народа, стоїть на крайнім крилї „твердої“ партиї, ви-

ступає против Галичанина і Рус. Слова за їх нерішуче становище до православної віри. Тон Рус. Волї варварский, зміст ультра-православний. Подаємо докази.

Про паломництво до Почаєва і Києва тек пише Рус. Воля (ч. 15—6): „Когда въ первый разъ было напечатанное извѣстіе въ Рус. Воли объ намѣреніи устроенія паломничества галицкорусскаго народа въ Почаевъ и Кіевъ — всѣ наши враги изъ злобы заревѣли какъ скаженые собаки". Тими ворогами суть „народные злодѣѣ и бродяги т. зв. украинцы" „еты падлецы и выродныи дѣти". Прочани носили ленти з написию „протоіерею Ивану Наумовичу". Проповідник „призывалъ Галичанъ слѣдовать примѣру его (Наумовича) жизни". (Чи і смерти? Ред.) Православний епископ висказав радість, „что Галичане предпринявшіе сознательно паломничество къ его (Наумовича) могилѣ, почерпнутъ тутъ нравственную силу для поддержаня православя въ зарубежной Русси" (зн. в Галичині). Після Рус. Волї ріжниця між католицизмом а православєм лиш та, що „вмѣсто попа безъ бороды былъ бы попъ съ бородою". „Господь показывалъ русскимъ и православнымъ людямъ, что угодна Ему православная вѣра". „Наши попіки-українці... дураки подло денунціовали передъ правительствомъ прочанъ". (Хто і коли? Ред.)

А в ч. 17 читаємо таке: „Русскіи люди" в Галичині „преданныи православію, хотя и находять ся подъ властю папы". Галицкі Русини мають бути братьми по вірі з Москалями. „Подлые уніяти". „Митрополитъ Андрей самъ счетаетъ себя Полякомъ(?!?) „Проклятый русскимъ народомъ Сильвестеръ". Рус. Воля тїшить ся, що Луцик став в Америці схізматиком. Редакция Нар. Ради удостоїла ся назви (ч. 18) „украинскіи скоты" за те, що звертає увагу на і схізматицку акцию „Рус. Волї".

Навелисьмо лиш вислови Рус. Волї, які самі себе коментують.

Прапор, що виходить 1. рік в Коломиї яко двотижневник під фірмою „орган українъско-руського народного учительства" вступає на підозрілу дорогу „вільної думку", хоть не так ще, як „Промінь".

В ч. 6—7 подає без власних коментарів реферат звісного культуркемпфера зі школи ославленого Масарика про „вільну школу", яка домагає ся усуненя теол. виділу з університету і викиненя віроісповідної релїгії з народної школи. В ч. 7 (ст. 15) поручає обскурну брошуру Бартошка, сконфісковану прокураториєю, переложену Мих. Павликом а видану Гром. Голосом п. з. „Новітна і суспільність і церква" „яко гідну, щоби її кожда інтелїгентна людина з увагою перечитала". Не можна мати нїчо против тооо, щоби фільософічно і історично основно образувана людина та обзнакомлена з христ. катол. сьвітоглядом, читала і того рода річи. Але для неясних а упереджених голов така лєктура бїльше принесе лиха, як користи.

В ч. 8 приходить провідник масоньскої віденьскої льожі Ценкер з своїм рефератом про „вільну школу а конфесиональне вихованє“, в якім за релїґію уважає почутє відвічальности перед людством. Релїґійні вправи і надзір Церкви над наукою релїґії треба усунути. Маєві закони треба перевести з цїлою консеквенцією в житє.

Під розвагу збаламученого Бартошками і Ценкерами Прапора позволимо собі подати ось що. До якої відвічальности може почувати ся одиниця перед загалом, єсли одиниця є лиш синтезою х атомів, людство сумою тих х-ів, а моральне почутє лиш механїчним рухом тих атомів? Єсли теория не має сили переконуваня, то служимо фактами. Вільна школа в Франциї довела до того стану моральности. В роцї 1850 було караних злочинцїв 13.910, 1870—19.684, 1880—23.319, 1890—27.309, 1900—30.485, 1905—31.741. Число злочинцїв росте, хотяй число населеня стоїть майже на місци. В 1905 р. на 274 судово караних ударів грезячих смертию випадало на молодіж від 16—21. року аж 65 случаїв, з 168 убійств випадало аж 35, з 171 тяжких скаліченъ аж 26. Число молодечих злочинцїв росте більше, як старших.

Віримо, що „укр. русь. учительство“ з Прапора має розум і серце та хоче добра для народа, особливо для шкільної молодіжи. Єсли так, то певно заверне з дороги „вільної школи“ та здесертирує з боєвого табору фірми Масарик — Бартошек — Ценкер!

Земля і Воля, тижневник, орґан „української соціяль-демократії для робочого люду“, кормить той люд за кроваво зароблений ним гріш половою і клеветами. Ч. 42—3 відзначає ся особлившим „попожерством“.

Подаючи звіт посла Вітика в Турчанщинї, нарікає Земля і Воля, що „два польські і один український попи подали собі руку і безнастанно перешкаджали говорити тов. Вітикови“. Наслїдком того мали викликати обуреє народа против себе. Після Галичанина обуреє селян звертало ся против Вітика. Протест сьвященика против нїсенїтниць социялїстичного бесїдника — се ломанє свободи слова! Розуміє ся робити то само социялїстам — то вільно!

В статї про робітничий рух в Анґлії читаємо: релїґія то „право попа дерти гроші з парохіян і крамарюванє відпущенєм гріхів“. Така дефініция релїґії можлива лиш в социялїстичних „вчених“, які всї прояви людскої культури зводять до грошей і наживи. І льоґіка не сильна в Земли і Воли, бо з надужить деяких сьвящеників годї випроваджувати релїґію такою карикатурою.

В дописи з Борщівщини кпить собі З. і В. з чуд. Правда, що нарід часто видить чуда там, де їх нема. Але на тій підставі уважати віру в чуда „баламуцтвом без кінця“ і закидати, що віру в чуда попирає Церков „для інтересу“ або що сам

„паноточик не вірить в силу своєї молитви", се плиткий раціоналїзм і нзка клевета. В соціялїстів се в прочім річ зовсім звичайна, бо наука для них „tera incognita". Се загально признане! Земля і Воля годує своїх читачів сензацийними байками, подаваними в формі фактів „з чорного сьвіта". В згаданих числах маємо аж два такі „факти". Історія про „попа нищителя родини" в Італії закрашена дуже сентиментальними додатками. Шкода лиш, що незнаємо, з яких жерел черпана „історія", а нам самим годі вислїдити річ аж в далекій Італії. Переношуване таких „фактів" на далекі простори, се річ вигідна, бо виключає невигідну контролю. Але лекша річ з фактом в долїшній Австрії, де після Землї і Волї засуджено сьвященика за побите любовниці на два місяці строгої вязниці і 500 кор. кари. Та вість зачерпнена аж з перемиского Now'ого Głos'y, хотяй жерело свого „знаня" дискретно промовчує ся в Земли і Воли. На підставі автентичних інформаций заявляє Gazeta kościelna (1908 ст. 513), що парох казав викинути за двері влїзливу бабу, яка домагала ся підписаня квіту, хотяй не належала до парохії. За то внесла скаргу за порадою соціялїстів, а суд засудив пароха на 10 кор. Більше нїчого!

Того рода спростовань подає інформацийне бюро катол. преси богато: але соціялїсти — а особливо наші — висші понадто то всьо.

Земля і Воля наводить образки з теперішного ладу суспільного. Образки уложені дуже штудерно. Поминає ся то, що робітники-нуждарі часто самі собі винні, поминає ся, що деякі робітники живуть несогірше, поминає ся, що новочасне законодавство стремить до усуненя існуючої нужди. Земля і Воля іґнорує то всьо, вона прижмуривши здорове око, дивить ся хорим і видить річи в чорнїйшім сьвітлї, як вони є в дїйсности. Всьо добре не бачити, всьо зле побільшити: се сьвітогляд наших доморослих марксистів.

Нуждї робітників протиставись ся з штубацкими кпинами достатки папи. Таж папа має аж 11.000 комнат, мілїони (кілько?) доходів і дістав ще від цїсаря дорогоцїнний презент на памятку ювилею, підчас коли богато людий не має даху над головою.

Що до папских комнат, то успокоїмо Землю і волю Бедекером, який каже (Baedeker, Mittelitalien u. Rom. Leipzig, 1908, ст. 354): „Die Zahl der Säle, Kapellen u. Zimmer mag gegen 1000 betragen; die oft wiegerholte Aufgabe, es seien 11.000, ist eine Fabel". Папскі доходи не суть так великі, як жидівских мілїонерів. З своїх доходів, пливучих з добровільних датків (а не терору, як се є в соціялїст. орґанізациях) удержує папа богато людий, які працюють для душевного, наукового, артистичного добра людства. Сам папа жие скромнїйше, як такий Бебель чи Адлер! Відтак висші культурні потреби людства мусять бути заспокоєні, хотяйби деякі люди не могли заспокоїти своїх низших потреб. Годі приміром іґнорувати бібліотеки тому, що не

всї люди мають потрібні мешкаия. Як зачнемо думати о висших потребах людскої культури аж тодї, як заспокоїмо всї низші, то нїколи не дійдемо до ладу. Висші потреби мусять бути заспокоєні, а чи се зробить папа чи цїсар чи нарід, се річ підрядної ваги. Земля і Воля оцїнює всьо після хлїба, воно радилоби папі спродати твори штуки, щоби за то набути хлїба для голодних. Однак то само дасть ся осягнути меншим уживанєм алькоголю і менше виставним житєм; на то соціялїсти нехай звертають увагу люду. Впрочім, артистичні річи лиш тому мають вартість, що їх не продає ся легко. Єслиби продавало ся їх легко, вартість їх спалаби низко, так що за їх цїну не можнаби купити хлїба для голодних. Отже пощо плитка апеляция до папских скарбів?

Соціяльні погляди Землї і Волї проте, що всї інші суспільні верстви — крім пролетарияту — не потрібують вже нїчого від держави та що вони раді би пожерти той пролєтарият — поминаємо, бо то належить до соціольоґічної, а не до церковної часописи.

Затримаємсьмо ся довше над Землею і Волею, хотяй вона сего не варта. Але ходить нам о те, щоби раз виказати єї плиткість і брехливість та більше про неї потім не говорити. В пізнїйших числах будемо ся вдоволювати лиш реґістрованєм поглядів Землї і Волї. Наші читачі будуть вже знати, як відносити ся до орґану „украін. соц демократії“!

Буковина (ч. 118 з 18/X. 1808) містить таку статю. Пізнати дерево по єго плодах. (Під розвагу рускому народови). Минувшими днями, можна було побачити нове цїкаве явище. Ховали молодого руского учителя Якубовского. Покійник належав — так кажуть — до украіньскої радикальної партиї. Між иньшими видала також і екзекутива сеї партиї носмертні картки, але — без хреста. Річ сама по собі не є дивна, бож радикали не признають релїґії, але де такт, де конвенціональність, де пошана до побожної родини покійника? Чиж не є то згіршенє і зневага релїґійних чувств засумованої родини і тих, що прочитали ті посертні картки? Чиж тих кілька запаморочених людцїв думає, що вже цїла руска суспільність так морально зіпсута і затуманена, що для неї нїчо нема сьвятого? І вони ще є так безличні виставляти себе за просьвітителїв руских дїтий і цїлого рускої народу?! Се вже дїйсно крайна безличність! Цїкаве було також поведенє декотрих „зелених“ молодиків на тім похороні (а треба знати, що їх там було найбільше) Ішли мов друки за домовиною і навіть не хрестив ся нї один. Ось тобі інтелїґенти, ось тоб- культура! І тим людям лежить добро народа на серци, коли вони явно виступають против Бога і релїґії, видираючи народови таким чином брутально віру і любов до Бога, котра є для кождого чоловіка найсьвятїйшим і найдорожшим добром і становить підвалину його родинного щастя і тим самим запоруку мирних відносин між всїма людьми? Бож де нема віри і любови до Бога, там нема також справдїшної любови

до ближнього, там неможе говорити про самопожертвованє і милосердіє. Одним словом, чоловік стає великою звірюкою, нїчо йому не сьвяте, стає рабом свойого грішного тїла і є вдоволений, як потягне в ту грязь ще й других. Сьвятим обовязком кождого кому лежить добро народу на серци, остеречи перед такими шкідливими елементами суспільність. А що робота тих панів-радикалів незовсїм чесна, видко вже хоч би з того, що вони все таки страхають ся вийти явно з своєю барвою на сьвіт і показати сьвітови, що вони в дїйсности є. Таж як ви, радикали, невірите в нїчо, то чого кличете сьвященників і кажете, щоби вас по смерти несли до церкви? Де консеквенция так званої з'орґанїзованої партиї? Чиж не є то лицемірство з вашої сторони? Ви се добре знаєте, щоби в такім разї сказав кождий нормальний чоловік. Але саме в тій скритій, потайній роботї лежить і погуба. Покажіть явно вашу барву, а нарід вже буде знати, як вас оцїнити і як з вами упорати ся. Знайте, що наші предки проливали свою кров і клали свої голови за віру і що наш нарід недопустить, щоби деякі панки доптали ногами його сьвятощі.

Вам вільно бути і невірами, але не виставляйте себе за провідників народу, котрому віра есть сьвятою. *Сьвящ. Радик.*

Буковина (ч. 128) доносить, що правительство задумує перевести на Буковинї подїл православної дієцезиї на руску і румуньску.

Всячина.

Зладив О. В.

Удїлюванє сьв. Тайн.

В найновійших часах постановлено нечувану до тепер гіпотезу, що фактична смерть не наступає сейчас по позірній смерти. Хотяй чоловік перестає віддихати і серце перестає бити, то однак житє, душа ще не улетїла. Момент правдивої смерти тяжко означити. В случаях наглої смерти чоловѣк жиє до трех годин по хвили, яку присутні уважають хвилию смерти. В случаях повільної смерти ріжниця між смертию фактичною а позірною виносить яку годину.

З того погляду новочасної медицини випливають важні дані в душпастирстві. Услівного розгрішеня єлеопомазаия, а навіть і хрещеня повинно ся удїляти і тодї, коли здає ся, що хорий вже помер.

Криміналїстика а подруже.

Парох в однім карнім заведеню в Нїмеччинї (в Лїтрінген) завважав хосенний вплив подружа на криміналїстику. На 655 вязнїв було 445 нежонатих, а 210 жонатих. Перший раз було караних 66 нежонатих, 33 жонатих. Більше як десятий раз ука-

рано 7 нежонатих, а 3 жонатих. Павльзен замітив, що родина то застав даний суспільности, запевнюючий коректне поведенє одиниць.

Церков а соціяльна мораль.

Розріжняємо мораль індивідуальну, яка ставить норми для поступованя одиниці взглядом себе, для власного добра і мораль соціяльну, що ставить норми поступованя одиниці взглядом загалу, для осягненя загального добра. Церковна мораль виповнює знаменито обі задачі.

Заповіди Церкви мають дуже хосенний вплив на етику і культуру людий. В Італії, як звісно, перестерігає ся заповідь посту дуже строго, а наслїдком того уживанє алькоголю є далеко менше, як в нас. Хотяй в Італії вино добре і дешеве, то однак завдяки церковному постови пяньство між Італійцями дуже мало розширене.

Вплив церковної дисципліни на моральне піднесенє людий старають ся деякі соціольоґи так вихісновувати, що радять перенести точку тяжкости в заповіди посту з їди на напиток. Піст мавби проте полягати не в повздержности в їдї, а в повздержности від напитку.

Покищо таке понятє посту є лиш радою, а нїколи законом Але все таки ширенєм тої ради можуть душпастирі богато зробити для морального і материяльного піднесеня своїх парохіян.

Ф. В. Ферштер (Förster, Schule u. Charakter, Zürich, 1907, ст. 115 сл.) підносить вплив Церкви на ублагороднене працї. Християньство то найважнїйша поява в педаґоґії, бо воно перше навязало тїсну звязь між працею а внутрішним особистим житєм. Праця, хотяйби найнизша, стала в християнсстві моральним актом самоутвердженя. Наслїдком того праця отримала в християньстві невичерпане жерело мотивів. Дальше, праця стала средством надприродної цїли і набрала безконечної вартости. Поганьска праця була бездушна, була тягарем раба. А деякі новочасні економісти сьміють закидати Церкві, що Вона легковажить працю!

Нові релїґійні секти.

В найновійших часах повстала в Англії нова секта ґатоменїстів. Сектанти зобовязані мати дві жінки. Одну законну, яка має родити дїти, завідувати господарством, а друга духова не повинна входити з чоловіком в полові зносини, та бути лиш прийнукою єго духової творчости.

В росийскій Польщи повстала нова секта котів (еї основателем бувший Францїшканин Кот.), яка відкидає видиму Церков, а признає лиш невидиму, духову.

М. Горкий в своїй повісти „Ісповідь“ належить до т. зв. „іскателїв Бога“ по за Церквою. І знаходить того „Бога“ в народї! Материяліст Фаєрбах знайшов Бога в людстві, Ґорький лиш в народї. Але чи сума бідних нужденних людий може дати на результат досконалого Бога?

Реліґія Шекспіра.

Були часи, коли зачислюванє Шекспіра до катол. віри уходило за сьмішність. Нинї погляди так змінили ся, що католицизм ґеніяльного драматурґа навіть лїберали уважають за дуже солїдну ґіпотезу. На підставі домашних відносин Шекспіра (єго родина терпіла муки і смерть за віру) та на підставі єго творів, з яких пробиває ся більше симпатиї до католицизму як до протестантизму, можна католицизм Шекспіра вважати за історичний факт.

З теольоґії православного Сходу.

В Сербії домагають ся для себе сьвященики-вдівці дозволу на друге подруже. Єпископ Мостару Міляш старає ся узасаднити то домаганє, яко оперше на повазї сьв. Письма і традициї. Дотеперішна практика, заказуюча женитьбу по сьвяченях, є після него, додатком з VII ст. На то відповів Степан Веселинович в Білгородї, що подруже не є всїх без виїмку обовязуючим законом природи а друге подруже є Церквою лиш толєроване, бо воно не представляє вже такої містичної звязи між Христом а Церквою, як перше, сьв. Отцї легковажать друге подруже і то далеко більше східні, як западні, сьв. Письмо виразно приказує, що епископ має бути мужем одної жінки. Міляш старав ся той текст так пояснити, що сьв. письмо заказує епископам рівночасне посїданє двох жінок!

В Росиі занимають ся теольоґічними студиями навіть сьвітскі люди. В росийскій теольоґії дає ся відчувати брак фільософічно-догматичної науки. Історія, особливо перших віків християньства, пильно досліджувана. Знанє католизму мале.

Церков в своїм відношеню до новітної суспільности і других церков.

Католицка Церков то суцїльна орґанїзация, взглядом якої суспільність і інші Церкви мусять заняти якесь становище. Видана М. Павликом обскурна брошура масона Бартошка представляє відносини новітної суспільности до Церкви лиш односторонно, именно відносини ворогів Церкви, масонів та соціялістів. Ми поминаємо пусті закиди против Церкви, закиди в роді закидів з ославленої брошури Вармунда та наведемо кілька фактів з найновійшої доби, що ілюструють відносини лїбералїзму і інших церков до католицкої Церкви, як і вплив Церкви на новочасне законодаство та рух в єї внутрі.

Против кат. Церкви, як і против кождої церкви, виступає міжнародний союз „вільної думки“, оснований 1880 р. в Брукселї. Перший конґрес відбув ся в Льондонї 1882 р., послїдний в Празї в р. 1907, де був і наш радикал др. Трильовский. Людові університети, масоньскі льожі, соціялїстичні орґанїзациї, т. з. товариства етичні, товариства для паленя трупів, товариства „поступових“ студентів, всьо то поодинокі филї великої противцерковної акциї „вільної думки“, яка всїми средствами старає ся витиснути христ. погляди з публичного і приватного житя.

В Австриї малисьмо проби того руху підчас т. з. катол. дебати в віденьскім парляментї, в аферї Вармунда і в акциї против теол. видїлів.

В Марсилії заведено податок за виконуване релїґійних практик, прим. за молитву в сумі 30 фр. Клясичний доказ поглядів на свободу „вільної думки“!

На недавнім католицкім нїмецкім вічу в Румбурзї поступова голота дерла одіж на сьвященикаx і жінкаx. Мущин очивидно бояли ся!

Мінїстер Бриян, автор закона про роздїл Церкви від держави, зготовив новий шкільний закон, обмежуючий свободу совісти катол. населеня. Річ має ся так.

Вже в 80. рокаx зачала ся в Франциї борба о школу, але під прапором борби против „клєрикалїзму“ на річ „евангельскої“ науки. Числено ся ще з релїґійним духом населеня і тому заховувано ся в школї до католицизму індиферентно, а учителям наказано заховувати невтральність. Заслонене параваном невтральности виховало правительство атеїстичних учителїв, які зорґанїзували ся і зачали собі купити з релїґійного почуваня учеників і їx родичів. Бог то повна кишеня, сказав оден з тиx педаґоґів. Маючи таке учительство, правительство скинуло маску невтральности і видало нові закони шкільні. Оден з них накладає кари на сьвященикiв і родичів, які остерігають дїтий перед атеїстичними шкільними підручниками, а другий знимає особисту відвічальність учителїв за їx атеїстичні вибрики і складає еї на неуняту державу. Учитель схований за авторитем держави, може купити з релїґії, а родичі і душпастирі не сьміють противдїлати сему під загрозої кари. Плоди „вільної“ думки!

Вчім ся на Франциї, поки час. Впливаймо на релїґійне вихованє учителїв по семінарах, а учеників по народних школах. Катихити, здайте собі справу з відвічальности, яку на вас накладає ваше становище!

Інтересною є появою становище некатолицкої церковної суспільности до католицизму. Протестанти задумують завести протестантску пропаґанду між Поляками і Італїянами в Нїмеччинї, а опирають ся о свою полїтичну і економічну перевагу. IV-ий з'їзд місионарів в Киеві оказав ся дуже фанатично настроєний до католицкої Церкви. Місионарі росийскі, то сьвященики і люди сьвідскі, які поборюють секти, передовсїм католицтво, але не так словом, як радше силою держави. Згаданий з'їзд дійшов до того безглузду, що назвав католицтво нехристияньством, тайнам катол. Церкви відмовив важности, чим проманнув ся цїлий з'їзд против науки тиx вселеньскиx соборів, яких авторитет признає православна теольоґія. Мимо того фанатизму поручив з'їзд введенє „латиньскиx“ практик там, де населенє є мішане що до віроісповіданя.

Рівночасно з місионарским з'їздом (в лїтї) відбув ся пананґліканьский конґрес в Льондонї, який згромадив 250 епископів, 700 делеґатів і зібрав 330000 фунтів (понад 3 мілїони корон) на конфесийні і культурні цїли. До катол. Церкви відносив ся конґрес з без порівнаня більшою толєранциєю, майже з симпатиєю.

В своїм внутрі розвиває ся катол. Церков. Численні з'їзди і маніфестації суть того доказом. Поляки на Шлеску відбули в вересни катол. віче, на якім рішено попирати катол. пресу, з чого не вдоволені „народові демократи", для яких Церков має бути лиш слугою націоналїзму. Чеські католики зібрали ся в числї 15000 на IV. конґес в Празї, який звернув ся до угорских католиків, щоби виступили в оборонї Словаків, гнобленних лїберально-национальною мадярскою клїкою. Нїмецкі католики Чех з'їхали ся на віче в Румбурзї. В С. Пельтен відбув ся IV. з'їзд католиків долїшної Австриї, що ухвалив орґанізувати молодїж і жіноцтво та напятнував поведенє лїберальних професорів і студентів університету, які оказали ся нетолерантними до християньского сьвітогляду.

В Льондонї відбув ся в вересни XIX. міжнародний евхаристичний конґрес, що випав величаво, заімпонував протестантом і православним, зладив процесию з 20000 дїтий та видав памятґкову книгу про історию Нсв. Евхаристиї в Анґлії. Загальну сенсацию викликав факт, що папа вислав до Анґлії свого леґата, перший раз по сотках лїт.

В Швайцариї зладив Нар. Союз теольоґіно-фільософічний курс в Люцернї на початку жовтня. Інші курси в приготованю. Того рода курси дуже причиняють ся до осьвідомлюваня людности в християньскім дусї.

Ті факти насувають рефлєксиї, чому в нас нїколи не приходить до катол. віч і популярних христ. викладів по читальнях сельских або міских касинах?

Католицке житє на западї не лиш маніфестує ся, але стає важним чинником социяного законодаства. Хр. социяльна партия в Цїріху оголосила анкету, щоби пізнати социяльне положенє робучих мас. 11 рубрика формуляра виданого анкетою ставить питанє, чи службодавцї позваляють службі ходити до церкви в неділю і сьвято. На 427 запитаних відповіло 301 потакуючо, 33 перечачо, 47 що другої неділї, 6 що третої, 21 рідко. Деякі заявили, що сповнюване релїґійних обовязків можуть осягнути по довгих короводах. Видко, що в вільній Швайцариї не так зле з релїґією, а христ. партия стремить до того, щоби христ. духа ввести в законодавство.

Нові закони Сполуджених держав, видані для емиґрантів (1. VII. 1908), заказують вступу до Америки злочинцям та неморальним людям (§. 5), полїґамістам (§. 6), анархістам (§. 7), проституткам (§. 8), Переступленє тих законів каране вязницию 1—5 лїт і 5000 доляр ами. Моральні погляди в Америцї здоровійші, чим в Европі. Тому то прибуте Горкого з любовницею викликало таке згіршенє в Амеуиці, про яке в Европі зовсїм не чути.

В Прусах запевнено законом з 28/VII. 1908 конфесийні народні школи. Практичний Нїмець вміє вчити ся на гнилій Франциї і не думає робити на своїх дїтях експериментів з безконфесийною вільною школою. Безконфесийна школа за богато дає

молодих переступників, щоби розумний чоловік не добачив ёї гнилого впливу. Школа має не лиш навчити, але і виховати, що без позитивної конфесийної релїґії не мислиме. Тому то в Прусах, і взагалї в Нїмеччинї, полишено надзір Церкви над наукою, мимо атаків лїберальїзму, против якого мусїв виступити навіть фільософ Павльзен.

Ще з нашої преси.

„Русское Слово“ (ч. 44) містить таку новинку: „За упокой душѣ бл. п. Осипа А. Мончаловского ôтбуде ся въ недѣлю дня 2 (15) листопада заупокойное Богослуженіе въ православной церкви во Львовѣ, о 9 ч. рано, на которое приглашає ся всѣхъ (? Ред. Н.) вѣрныхъ христіянъ и почитателей покойного“ (апостата. Ред. Н.). Рус. Слово взиває до поповненя тяжкого гріха против віри!

„Земля і Воля“ (ч. 46) називає христ. соціяльну партию поборником (зн. приклонником: Ред. Н.) „темноти і клєрикалїзму“ за то, що та партия виступала против богохульства Вармунда. „Воюючий клєрикалїзм нинїшний та рідна дитина середновічних інквізиторів, ворог отвертий і явний поступу (поступу до абсурду і в безодню: Ред. Н.), вільної думки (провокуваня релїґійного почуваня мас: Ред. Н.), не перебирає в нїяких средствах (дозволених моралию: Ред. Н.)“.

Земля і Воля гіршить ся тим, що в Домажлицях справлено величавий похорон за гроші властительцї дому розпусти. Чиж покаявшому ся грішникови не можна зладити величавого похорону, панове з Землї і Волї? Проступком булоби се лиш тодї, єслиби за гроші справлено церковний похорон особі, що вмерла в нерозкаяню. Впрочім, хто знає, чи і згаданий факт не є видумкою соціялїстів в тій ціли, щоби знайти позори для переїханя ся по „попах“!

Земля і Воля не може переболїти, що сойм ухвалив чверть мілїона корон на підвисшенє платнї катихитам, хотяй „попи“ мають добрі пенсиї, великі ґрунта і добрі оплати за функциї та дістали ще підвисшенє конґруи. Підвисшенє пенсиї соймом „попам-дармоїдам і неробам“ є проте непростимим злочином доконаним на інтересах бідного працюючого люду. За чверть мілїона корон так розболїла червоних товаришів голова, що аж їм помішало ся і вони забули, що підвисшенє соймом платнї не виходить на хосен парохів, але передовсїм катихитів та бідних сотрудників, яким не полїпшено до тепер биту та які мусять жити з 50 коронової місячної платнї і третини доходів. Та третина виносила в парохії з 1700 душами, в якій я був перед роком, місячно 20 кор. В сьвітлих відносинах материяльних, як їх

описує Земля і Воля, знаходять ся деякі сьвященики, але о загалї духовеньства не можна того сказати, а вже найменше о тих яким соймова ухвала приходить з материяльою помочию. Про „Попів-дармоїдів“ може говорити лиш той, для кого працею є продукция материяльних дібр та криклива аґітация, а всї інші занятя суть пустою забавкою.

„Галичанинъ“ стає що раз більше отвертий і стає „на ясный путь“. (ч. 250 з 15. XI. 1908.). На тім яснім пути перевернуло ся в голові Галичанина до того степени, що він рад би перевернути сьвіт до гори ногами та заступити юридичний устрій Церкви XX-ого ст. устроєм перших віків християньства. Той експеримент зроблено в протестантизмі, де віддано право вибору пасторів громадам, а наслїдком того є розпад протестантизму та цїлковите майже его безвіре. Галичанин радить перевести революцию в Церкві та право вибору епископів та сьвящеників віддати громадам. Того самого хочуть і наші радикали (Др. Сев. Данилович: Чого хочуть радикали?, Львів. 1907 ст. 32-а). Віддати н и н ї ш н и м громадам таке право, що за нерозум!

На перший погляд здає ся, що „Галичанинови“ перевернуло ся в голові. Але коли згадане число (250) уважнїйше читати, то прийдить дивні рефлєксиї. „Галичанинъ“ порівнує буддизм і магометаньство з християньством, якому признає, правда, що воно висше над них, дальше замічає „Галичанинъ“, що в православній і католицкій Церкві „за розличными фокусами съ чудесами и т. п.“ розлило ся безвіре (то само говорив атеїст Давид Штравс!). Ті порівнаня та вислови дуже двозначні, і то до того степени, що викликують підозрінє, чи „Галичанинъ“ не хоче стати на драгоманівскім становищи натуралїстичної еволюциї релїґій! Ті неясні вислови з радикальним проєктом „демократизациї“ Церкви, дають богато до думаня. Може „Галичанинъ“ вискаже ся пізнїйше з більшою ясностию! Відтак уїдає „Галичанинъ“ на Єзуїтів, що вони найбільшом ворогом нашої Церкви, що вони пофальшували наші сьвяті книги (чи Св. Письмо: Ред. Н.) що до самої сути (господинове, кажіть собі виляти на голову коновку або і більше зимної води: Ред. Н.), що вони ввели в правдиві християньскі науки свої „ложныи ученія“ (а деж буда Церков, що на то дозволила?: Ред. Н.), що вони наставляють наших Епископів (? Ред. Н.), що вони вложили свого духа в предмети на теольоґічних видїлах (а деж були Епископи і правительство?: Ред. Н.), що вихованє по ґімназиях має на цїли виховати „будущихъ слугъ іезуитизма“ (а деж шкільні пляни та протестантскі (Гартль) і лїберальні (Мархет) міністри просьвіти?: Ред. Н.).

Зіпсуте молодїжи пояснює „Галичанинъ“ тим, що та молодїж мусить бути такою, бо вона „хорошо знаетъ сдѣлки (які?: Ред. Н.) высшихъ достойниковъ церкви“.

Та єзуїтободска манія викликує знова думку, що в „Галичанина“ не „всї дома“.

Зогляду на такі безглузні тверджена про зіпсуте Єзуїтами цїлої Церкви, получені з підозрілими поглядами на християньство

та устрій Церкви, не лишає ся нїчо інше, як приняти, що „Галичанинъ“ став раціоналїстом, якому противкатолицкий фанатизм, получений з певного рода з'їдливости навіть і до православної Церкви, відобрав розум. Ми виказуємо то нове становище „Галичанина“ не тому, щобисьмо мали уважати его погляди за гідні полеміки, але тому, бо знаємо, що і безглуздні орґани можуть мати і мають вплив в суспільности, а то тим більше, що погляди „Галичанина“ овиті в дуже релїґійну бавовну. Тактика протестантских раціоналїстів! *О. В.*

Дописи.

Заява преданности Високопр. Кир Андреєви від деканату пістиньского.

Ваша Ексцеленціе! Духовеньство деканату пістиньского, зібране дня 5/11. 1908 на Соборі дек. в Ключеві великім, видячи з болем серця, як люди злої волї, так словом як і через часописи та книжки, ширять в нашій суспільности напрями ворожі релїґії, як одні намагають ся незрячих впрост до безвірства довести, а другі в масцї твердих патріотів і людий релїґійних, їх від кат. Церкви відвернути; а щоби свою цїль лекше осягнути, оклеветують Епископат і духовеньство та накидують ся на него з дикою заїлостию, протестуе против тої безсовістної роботи, яка мусить, наколиб її не спинювано, довести наш народ до цїлковитого занепаду морального.

Найпоганїйшу ролю в тім напрямі взяла на себе часопись „Дїло“, напавши в ч. 182 з д. 14/8 1908 в безприміpно гидкий спосіб на дост. Особу Вашої Ексцеленціï. Відчуваючи ту тяжку кривду і чорну невдяку супроти Вашого Високопреосьвященьства, котрий з повною саможертвою віддаєте себе цїлого на услуги нашої Церкви і народу і щедрою рукою причиняєтесь до культурного его подвигненя, протестуємо против того обурюючого поведеня згаданої часописи і просимо приняти вислів нашого глубокого почитаня, нашої синівскої любови і щирої преданности. [Підписи].

З ухвал Заліщицкого деканату.

Дня 5. жовтня відбув ся в Заліщиках собор деканальний. На соборі запали одноголосно слїдуючі рішеня.

І. Зібрані на соборі деканальнім сьвященики пятнують напасть „Дїла“ на Високодостойну особу Їх Ексцеленціï Митрополита яко брутальну злобу і заявляють повне до Них довіре, синівску преданність і щире признане за Їх неутомимі труди для слави Церкви, піднесеня нашого обряду і добра народу. При тім ухвалено вислати до Їх Ексцеленціï Митрополита телеґраму з висловленем повисших чувств і підписами усїх присутних.

ІІ. Зібрані на соборі деканальнім сьвященики протестують против антицерковних і антикатолицких напрямів, проголошуваних нашими часописями.

III. Зібрані на соборі дек. сьвященики нац. дем. партиї у виду ширячого ся руху лїберально-радикального, Церкві ворожого, а нашій суспільности вельми небезпечного, рішили віднестись до заряду повітової орґанїзациї полїтичної з слїдуючими жаданями:

1) щоби орґанїзация повітова осудила публично рух лїберально-індеферентний і радикальний, проявляючий ся у нашій суспільности і заявила, що стоїть і твердо стояти-ме на ґрунтї християньско-католицкім.

2) щоби орґанїзация повітова віднеслась до всїх редакций наших часописий, запротестувала против лїберально-радикального напряму ними проголошуваного і против уличних напастий на Достойників нашої Церкви, взиваючи, щоби на будуче в квестиях релїґійно-церковних не проголошували поглядів масоньско-жидівских дневників, але щоби писали в дусї церковно-католицькім, або цїлковито в тих справах не забирали голосу.

3) щоби орґанїзация повітова, а взглядно Виділ повітової філії „Просьвіти“, візвав місцеві Виділи своїх читалень, щоби по читальнях не принимано брошур і часописий радикальних і социялїстичних, та щоби люстратор читалень при нагоді люстрациї поучував членів читальнї про небезпечність того рода письм для нашої суспільности і що у читальнях „Просьвіти“ місця для них бути неповинно.

Заяви станїславівского деканату.

Ваша Ексцелєнциє Високопреосьвящений Архієрею! Духовеньство Станїславівского деканату, зібране дня 5-го падолиста с. р. на соборі деканальнім в Лисци, заявляє однодушно, що великим болем наповнила єго допись в часопися „Дїло“ з дня 14. VIII. 1908 Ч. 182, в якій в злобний і брутальний спосіб накинено ся на так високо-заслуженого Ієрарха нашої св. Церкви, як Ваша Ексцелєнция. Протестуючи як найенерґічнїйше против названої не даючої ся досить напятнувати злоби, сьмємо в глубокій покорі передати вашій Ексцелєнциї запевнене нашої правдивої вдячности та високої пошани за Ваше Апостольске, богате в успіхи ревноване о піднесене краси та значіня рускої Церкви, як рівнож безкористний, лиш з превеликої любови до нашого бідного поневоленого народу піднятий труд та княжі жертви для єго материяльного і морального піддвигненя. [Підписи].

Преосьвящений і Найдостойнїйший Архієрею! Клїр деканату Станїславівского, зібраний на соборі деканальнім в Лисци, дня 5-го падолиста 1908 по случаю оповіщеня рішень Синоду дієцезального, перенятий щирою вдячностию і горячою любовію для свого Архієрея за єго неутомимі труди і змаганя для добра св. Церкви, віри і народу, складає в покорі свою найсердечнїйшу подяку за нові докази Єго праці і пожертвованя для добра повіреної пастви через скликане і відбуте Синоду дієцезального і вельми важні і хосенні рішеня на нїм повзяті, а відпираючи з обуренєм всякі негідні напасти по часописях против Єго Достойної Особи, заявляє Єму своє повне довіре, синівске привязане, солїдаризує ся зі всїми змаганями і акци-

єю свого Владики, уважаючи тую акцию і ті змаганя яко свої власні, та на голос Преосьвященого Архієрея охотно посьвятить свої сили для Христа, Єго св. Церкви і повірених єму душ.

[Підписи].

Протест гусятинь. деканату. Сьвященики деканату Гусятиньского, зібрані дня 5. падолиста с. р. на соборі деканальнім в Пробіжній, висказують одноголосно своє обурене по причині тяжкої обиди, нанесеній достойній Особі їх Егсцелєнциї Високопреосьвященого Митрополита Кир Андрея в 182 ч. „Дїла“ з 14. серпня с. р. в артикулї „Ad maiorem Poloniae gloriam“ і пятнують сей „попис“ згаданого дневника яко найплюгавійшу напасть.

З рівним обуренєм пятнують зібрані сьвященики і плюгаві напасти, поміщувані в ріжних числах часописий „Дїла“, „Свободи“, „Громадский Голос“, „Галичанинъ“, Русское Слово“ на достойну Особу Їх Преосьвященьства Кир Григория, як і напасти „Галичанина“ на Преосьвященого Кир Сотера, і стаючи в оборонї свого Епистопату заявляють, що з синівским послухом піддають ся всяким Їх ріщеням і постановам, стоять всї як оден при Їх боцї, та не дозволять безкарно з'огиджувати достойних Їх Осіб.

Рівнож висказують свій жаль і протестують против нинїшних погубних і ворожих католицкій Церкві і релїґії напрямів, ширених в нашій пресї в родї „Дїла“, „Свободи“, „Громадського Голосу“, „Землї і Волї“, „Галичанина“, „Русского Слова“, „Русскої Волї“, з котрих одні меньше або більше отвертно тягнуть до релїґійного лїберальїзму і безвіря, другі до схізми, як також против напряму, який послїдними часами дає ся видїти і в „Просьвітї“ в єї виданях для народу (пор. Календар на 1908 р. Важнїйші історичні події на кождий місяць; книжочка про Сагайдачного), та против того духа, який починає віяти і в читальнях „Просьвіти“, де ріжні людді впрост ворожо виступають против сьвящеників — і остерігають згадані часописи і Товариство, що колиби на будуче яка статя антирелїйна або ображаюча чувства релїґійні або князїв Церкви появилась в згаданих виданях, то духовеньство буде старати ся всїми силами вплинути на руский загал, щоби заперестав їх пренумерувати і яким будь способом підпомагати, та буде мусїло зовсїм усунутись від дїяльности в читальнях „Просьвіти“, а навіть впрост против них виступати.

Рівночасно висилає соборчик телеґраму до І. Е. Митрополита і Преосв. Кир Григория. [Підписи].

Того рода протест ухвалив соборчик деканальний Винницкий дня 8/XI. 1908.

Замітки до рецензиї „Праздкичн-их Карт-ин“ в „Нив-і“ ч. 20 і 21 з дня 1. падол. с. р.

Більше як перед десяти роками нїмецка фірма Rheinisches Verlags-Institut в Кольонії н. Р. робила великі заходи у Львові, щоби її видане Festbilder der kath. Kirche могло появити ся в рускім переводї, як появило ся в польскім. Справа ся була предложена також на засїданю видїлу тов. св. Ап. Павла, курсу-

вала межи тогдїшними питомцями дух. семинарії, заступник фірми просив поодинокі личности — но все надармо. Коли в пять лїт пізнїйше фірма наново відновила ті свої стараня, приняли ся ми праці в тім пересьвідченю, що така книжка придалаби ся і у нас яко побожна лектура. Після договору з фірмою мали деякі уступи бути дословно переведені, другі перероблені, а інші заступлені новими житєписами кількох наших сьвятих угодників Божих. Чим дальше однако праця поступала, тим більші оказували ся трудности примінити книжку, зладжену після і для латиньского обряда, до духа нашого східного. Недоставало історії наших праздників, пояснення їх обрядових особенностий, творів св. Отцїв східної Церкви, невичерпаних скарбів із наших лїтурґічних книг, наших картин і ікон, одним словом — не було того, що робило би того рода книжку своєю, питомою... Між тим фірма спішила з приготованєм роботи до печатаня і з матриць (перших аркушів), зложених у Львові, зроблено в Липску стереотипії. Замінити їх новими було трудно по причинї великих видатків (стереотипії одного аркуша виносили до 200 кор.), а впрочім і не було потреби, бо не вийшло там нїчого, що було би для нас чужим. Треба було отже повести дальшу роботу без огляду на нїмецке видане, стараючи ся при тім надати дїлу і в найменших дрібницях печать нашого обряда. Ми так і зробили.

Ото правдива ґенеза „Праздничн-их карт-ин“. Она поясняє нам причину зависимости руского видання від нїмецкого в уступах: праздник Непор. Зачатія Пр. Дїви, Благовіщеня, Рождества Христ., Собора Пр. Д. Марії, Обрізанія Господ., Стрітеніе, а в части також св. Ап. Петра і Павла. Ту зависимість зазначили ми первістно в переднім слові до „Праздничн-их карт-ин“, но пізнїйше на жадане фірми, котра есть виключною властителькою не тілько нїмецкого і польского, но і руского видань, се залишили. Також ілюстрації суть власностию фірми і она поміщає їк в всїх своїх виданях; велика часть клішів до „Праздничн-их карт-ин“ зроблена в Монахові після взорів нашої живописи.

Наконець єще кілька слів. О. рецензант робить нам, „поважний“ закид, що ми не подали нїякої замітки про помічну літературу, якою ми покористовали ся, заявляючи притім, що „се есть кардинальною вимогою кождої праці“. Нам ся засада звістна дуже добре, но она відносить ся до дїл наукових, а не до популярних, призначених для народа (так і автор книжки Festbilder еї не подає); впрочім відсилаєм уважного читателя до стор. 691—695 „Праздничн-их карт-ин“.

„Праздничні картини“ не дїло наукове, а популярне, призначене до читаня в праздники цїлого року церковного. А чи оно надає ся справді до того, чи оно відповідає або не відповідає духови нашого обряду, чи і о скілько використані наші жерела (твори Отцїв східної Церкви, книги лїтурґічні, наша старинна література церковна), чи вірні пояснення обрядових особенностий, о скілько ілюстрації годять ся з смаком нашої

живописи — от се була би річева критика популярного виданя.

На незаслужені похвали (при річевій критиці они зовсім злишні) нашого скромного труда із уст рецензента „Ниви“ скажем, що видим в них велику — за велику — зависимість від тихже в „Галич.“ і „Русл.“. *свящ. др. Д. Дорожиньский.*

Як оживити наші брацтва! Одним з найважнійших чинників, що сприяють душпастирскій праці сьвященика і подають велику свободу і успішність в дїланю — є брацтва. Не буду розводити ся над значінєм і цїлию брацтв, бо се річи звісні. Хочу лишень звернути увагу Всч. Отців ка те, що у нас побільшій части брацтва не сповняють тої задачі, яку би вони повинні сповняти. Вони є більше формою одбрядовости, чим змістом реального житя. Причина застою брацтв лежить в тім, що замало привязуємо до них ваги. Коли розважити, що в нинїшних Церкві ворожих часах наше духовеньство не має вже такого впливу на нарід, як би оно повинно мати, та що може прийти час, коли сьвященикам можна буде оперти ся лишень на брацтвах, то прийдемо до такого переконаня: нам треба рішучо більшу увагу звернути на ті інституциї і більше енергії ужити, в цїли впливанл в них житя. Головними чинниками, що можуть оживити брицтва, є слїдуючі: 1) ревність сьвященика, точність у відправі Богослужень, ревне проповідуване слова Божого, охотна сповідь членів брацтва 2) орґанїзация брацтва, розділене функий що до ладу в церкві поміж вибраних членів 3) запроваджене віздзнак брацтв, як медалїв і лент 4) торжественне принятє членів до брацтва 5) сесиї брацкі, конференциї з популярними викладами релїґійного змісту 6) брацка бібліотека християньских книжок, що може містити ся в церкві 7) взірцеве провадженє брацкого дїловодства, як реєстру членів, протоколу засїдань і касової книги. Коли в тім згляді трохи попрацюємо, то побачимо, що наша праця вскорі увінчає ся успіхом, і що наші брацтва стануть духовним огнищем релїґійного житя в тяжких для Церкви хвилях.

о. Павло Штокалко.

Брацтво Введеня Пр. Богородиці.

Відозва о. Ісидора Дольницкого, Духовника львівскої Семінариї до руского Клїра.

Любезні дїти мої духовні і всечесне Сьвященьство руске трех наших епархій!

Кінчу власне печатати твір під заголовком „Брацтво Введеня Пр. Б. у львівскій рускій Семінариї“. Цїлею того твору є заховати память про брацтво, єго ґенезу, історию, устрій, плоди. В першій мірі призначена сеся книжка для членів самого брацтва. Однак не без хісна буде вона і для всїх питомців, а також і сьвящеників. Пр. Богородиця, Єї житє, Єї чесноти з відповідними аплїкациями до наших потреб і обставин: то всьо потрібне в душпистирстві, особливо до проповіди.

Твір обчислений на 80 аркушів і складає ся з двох колюмн: одна з руским, друга латиньским текстом. Печатає ся в Ставропиґії в 1000 примірниках, аркуш по 80 кор., цїлий наклад около 3000 корон. Печатанє треває вже 10 лїт з перервами, а то з причини браку материяльних средств. Докладну цїну подасть ся пізнїйше в „Ниві“.

Додаю, що на початку твору подаю докази на історичність факту Введеня Пр. Дїви в єрусалимский храм.

о. Ісидор Дольницкий.

Від редакциї.

До руского Духовеньства! Як се було заявлене в програмовій статї попереднього числа Ниви, і як се доказує єї напрям та міжпартийне становище, Нива є церковним і становим орґаном цїлого руского духовеньства, без огляду на суспільні та полїтичні єго погляди. Нива оцїнює всї прояви в народнім житю лиш з церковного становища, а нїколи з полїтичного. З тих причин заслугує наша часопись на моральне і материяльне попертє зі сторони цїлого нашого нашого духовеньства.

Того попертя до тепер, на жаль, не видно. Щоби сему зарадити, Редакция звернула ся особисто і письменно до знаних собі сьвящеників з просьбою о їх співучасть для працї в Ниві. До прочих звертає ся Редакция на тім місци. Редакция позискала для Ниви кілька молодих сил, які зобовязують ся правильно доставляти матер ялу з приділеної собі области: фільософіи, права, церковного житя, социяльного огляду, перегляду руско-галицкої та руско-американьскої преси. О заступленє прочих областий буде Редакция ще старати ся. Єсли Нива в своїм змістї не піднесе ся, то вина за се спаде тепер найменше на Редакцию.

Материяльне положенє Ниви не то, що не сьвітле, але впрост пригнобляюче. Хочемо бути щирими і отвертими! Нива удержує ся виключно з передплати. О нїякі запомоги вона не просить, щоби не вязати собі свободи рухів. Що Нива пише, то пише щиро, з пересьвідченя, не оглядаючи ся на боки, анї в долину, анї в гору.

Видатки „Ниви“ мінїмальні. Редакция, Адмінїстрация і Співробітники працюють зовсїм безінтересовно, так, що не лиш, що не мають нїякої материяльної користи за свою працю, але ще тратять час і сили для Ниви. Але в жертву тої ідеї, щоби удержувати становий орґан, який би осьвідомлював руске

духовеньство в християньско-католицкім сьвітоглядї, складаємо наші особисті інтереси. Платимо лиш кошти друку, порта, експедициї і пренумерати журналів, в Редакції конечно потрібних. Приватних наших мешкань і сьвітла уживаємо на користь Ниви.

Однак, мимо того, маємо 4000 кор. довгу в друкарни, який маємо сплатити до кінця сїчня 1909 р. Еслиби двох членів Ред. Комітету не заручило особисто за сплату того довгу, друкарня булаби встримала друк Ниви.

Деж причина того? В нашім духовеньстві! Се гірко сказати, але мусимо! Маємо до 1000 передплатників. Еслиби кождий з них сплатив своїх 8 кор., до чого є зобовязаний справедливостию, тодї моглибисьмо оплатити не лиш кошти видавництва, але малибисьмо фонди на закупленє книжок і журналів, евентуально на гонорар для співробітників.

Звертаємо ся проте з кінцем року до наших передплатників з просьбою — хотяй маємо право жадати — о ласкаве вирівнанє залеглостий в як найскоршім часї. Адмінїстрація зладить виказ залеглостий и випише на опасках. Если наше візванє буде без успіхів, то будемо змушені звинути видавництво Ниви, а наше духовеньство буде здане знова на ласку і неласку наших партийних орґанів преси. Ганьба за се спаде в кождїм случаю не на Редакцию!

Ще одно. Маємо 1000 передплатників. Але число рускоґо Духовеньства виносить до 3000. Чиж би прочих дві тисячі не потребували свого станового орґану? Чиж би вони не доросли до вижини часу? Чиж би їх не інтересували справи церковні? Чиж би ідейність мала бути монополем малої горстки, зґрупованої коло Ниви? Тих кілька питань кидаємо під розвагу нашого духовеньства, а відповідь і витягненє з неї консеквенциї полишаємо запитаним!

Еслиж декому дещо в Ниві не подобає ся, то може сьміло виступати з своїми закидами і замітками. Шпальти Ниви для всїх отворені, в Ниві знайде ся місце на всї погляди, які не противні церковним засадам.

Зроблено нам закид неконсеквенциї на тій підставі, що ми хочемо мати Ниву орґаном ц ї л о г о духовеньства (ст. 612), а рівночасно призначуємо єї для р у с к о - у к р а ї н ь с к о г о (ст. 610). На то заявляємо, що під словом рус.-укр. розуміли ми цїле наше духовеньство. Если однак термін рус. укр. є для частини нашого духовеньства несимпатичний, то ми зрезиґнуємо з єго уживаня в редакцийих статях — без взгляду на наше особисте становище в тій справі, — а то тому, що для слова і полїтики не думаємо зражувати собі частини духовеньства. Нам ходить виключно о справи церковні і станові; інші полишаємо іншим орґанам

Спростованє. В нашій пресї появила ся замітка (прим. в Народнім Слові ч. 138 ст. 4), що в львівскій духовній семінариї знаходять ся люди, які брали участь в почаївскім паломництві. На підставі автентичних інформацій можемо заявити, що Митрополичій Консисториї невідомо нїчо про того рода фактъ.

Видїл Товариства св. Ап. Павла у Львові рішив на засїданю дня 9. XI. с. р. розпродувати книжки: „Наукова Апольоґія християньскої віри“ Duilhe de Saint Projeta в перекладі о. Яр. Левицкого ч. I. і II. та „Економію“ в перекладї тогож автора питомцям всїх трох Семінарий, а також всїм членам Тов. св. Ап. Павла по половинї дотеперішної цїни. Піля того буде розпродувати ся „Апольоґія“ ч. I. і II. по 1·75 кор., а „Економія“ по 75 сотиків — разом 2·50 кор. Думаю, що ніхто з Вспр. ОО. не залишить доброї насоби заосмотрити свою бібліотеку в так пожиточні, а під теперішний час необхідні книжки. Замовляти треба в Адмінїстрациї „Ниви“, ул. Коперніка ч. 36.

Відозва „Просьвіти“. Видїл філії товариства „Просьвіта“ в Станїславові видав 6. XI. 1908 відозву до земляків, в якій просить о жертви та низко-або безпроцентові позички на сплату 60000 коронового довгу, затягненого на купно реальности під власну хату. Довг має бути сплачений до двох місяців. Посилки відбирає голова Др. Янович, ул. Голуховского ч. 1.

З нашої сторони поручаємо нашим читачам то патріотичне дїло.

Відозва товариства св. Рафаїла. П. Сов. Т. Ревакович просить о сплату вкладок членів Товариства св. Рафаїла.

Переписка Редакциї.

о. Гн. в. П. Помістимо пізнїйше.

о. І. Г. в С. Даруйте, що про місиї помістимо аж в слїдуючім році.

о. Др. І. Ф. в К. і о. С. Б. в Я. Праця прийшла по замкненю числа, в якім вже про папу поміщено. В слїдуючім числї та тема перестане бути актуальною, отже годї нам єї помістити. Просимо о інші річи.

І Т. в В. Основа впала.

о. Г. С. в Т. Помістимо в слїдуючім числї.

о. М. Л. Д. Ваша перерібка про Пія X. спізнена, тому Тов. св. Пав. не буде єї друкувати.

НА РУСЬКІ ШКОЛИ!

Марки і телеґрами

Руського Товариства педаґоґічного

можна дістати у всїх Філіях і в Головнім Видїлї у Львові ул. Сикстуска ч. 47.

В школї наша будучність!

Просимо о вирівнанє заległої передплати. Адм. „Ниви“.

Видає „Ком. редакційний.“—За редакційну сторону видавництва відповідає **о. Онуфрий Волянський.**

З друкарнї Ставропигійскої під упр. М. Рефця.

Руске товариство педаґоґічне

видає:

1) **„Дзвінок“**, популярно-наукову часопись з образками для дїтий, молодїжи і селян; виходить два рази на місяць і коштує **6** кор., річно **3** кор. піврічно, або **1** кор. **50** сот. квартально. Редакция і Адмінїстрация ул. Сикстуска ч. 47

2) **„Учитель“**, популярно-наукова часопись, орґан Рускоґо Тов. Педаґоґічного, який занимає ся народним шкільництвом і просьвітою між народом, виходить два рази на місяць і коштує річно **6** кор., піврічно **3** кор. або квартально **1** кор. **50** сот. — Редакция і Адмінїстрация ул. Сикстуска ч. 47.

3) **Книжки** з дуже красними образками, казки і повістки для **малих дїтий, молодїжи і селян від 10 с. до 2 кор. 70 сот.** видає Руске Тов. Педаґоґічне у Львові, ул. Сикстуска ч. 47. Замовляє ся в Тов. Педаґоґічнім у Львові. ул. Сикстуска ч. 47, в книгарнї Тов. ім. Шевченка у Львові, ул. Театральна ч. 1, в склепі „Взаімної Помочи“ в Коломиї (Народний Дім) і у всїх книгарнях в краю.

Катальоґ є завсїгди поміщений в Учителю і в калєндарі „Просьвіти“. Читальні народні і селяни дістають значний опуст.

Вписуйте ся в члени Рускоґо Тов. Педаґоґічного, яке істнує вже 25 лїт і удержує приватні рускі школи і бурси для бідних руских дїтий.

Товариство числить вже 39 філій по всїх більших містах в краю і кожда майже філія удержує бурсу для бідних дїтий.

В сїм роцї вибудовало Тов. Педаґоґічне у Львові **велику бурсу для 300 хлопців коштом 400 тисяч корон.**

Вписове 1 корона а владка річна 2 кор. Селяни платять лиш 1 кор. річно. **Присилайте також жертви на будову сеї великої бурси ім. кард. Сембратовича.**

Адреса: Львів, ул. Вірменьска ч. 2.

Дохід з книжок на руські школи

Найбійльша роскіш для дітвори, се гарні подарунки. З якою нетерпеливостию вичїкують она

св. Николая і св. Вечеру

і як радісно она сей день витає.

А щож є найлїпшим подарунком для дитини — се гарна і пожиточна книжка.

Руске Тов. Педаґоґічне видало богато красних книжочок для дїтий всїлякого віку.

В Книжках тих є гарні образцї диких і домашних зьвірят, красні вершики, байки а також і всїлякі подїї з сьвіта і житя.

Книжки є дуже гарні і дешеві, бо продає ся від 10 с. до 2 К 50 с.

Замовляти можна:

1) Руске Тов. Педаґоґічне у Львові улиця Вірлоньска 2.
2) Книгарня ім. Шевченка у Львові улиця Театральна 1.
3) Склеп Взаїмної Помочи учительскої Коломия, Народний Дім.
4) „Сокільский Базар“ в Стрию ул. Третого Мая.
5) У всїх книгарнях в краю.

Спис книжок поміщений в Учителю, Календарі Просьвіти, розсилає ся з всїми часописями

Достарчає:

Руске Тов. Педаґоґічне у Львові

улиця Вірменьска 2.

Читальні народні і селяни дістають значний опуст.

Ч. 24. Львів, 15. грудня 1908. Рік V.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодиноке
число 40 сот.

НИВА

Адреса
редакції і
адмінїстрації
Львів, улиця
Коперніка ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кождого місяця.

ЗМІСТ: Проєкт виборчої реформи зі становища церковних і суспільних інтересів. — о. М. Садовский: Синтеза съвітоглядів. — Пл. Філяс Ч. С. В. В. Причинки до історії рускої Церкви в Канаді. — Чи дійсно там корінь лиха? — Клєрикали і радикали в нашій пресї. — Всячина. — Від рецензанта „Картинъ“. — Від Редакциї.

Проєкт виборчої реформи зі становища церковних і суспільних інтересів.

Виборча реформа до репресентацийних тїл, стала кличем наших днїв. Стара, куриальна система зі своїм подїлом на великих і малих земледільців, на малих і великих промисловців, нині пережила ся. Але пережила ся не тому, щоби вона мала бути схиблена в засадї. Ідея станового заступництва інтересів, є сама в собі добра і справедлива. Несправедливість куриальної системи була в тім, що — приміром — горожанин з курії великої посїлости вартував скільки, що сотки або і тисячі дрібних хлїборобів.

Чотирочленна реформа виборча, яка дає кождому горожанинови рівне право виборче, зн. без огляду на єго релїгійну та национальну приналежність — такої реформи в Австриї не переведено, бо член пануючої нациї вартує за трех членів гнобленої — видає ся бути ідеальною, але лиш видає ся. В практицї має вона свої хиби.

Парлямент, сойм чи яка небудь репресентация, повинна бути вірною копією існуючих в державі чи краю конфесийних, национальних та станових відносин. Таке право виборче, яке бачить в горожанах лиш одиниці, а не бачить в тих одиницях

членів релїґійної, национальної або станової громади, має дві лихі сторони. Возьмім на примірі. Посла вибирає територияльний округ виборчий, в якім мешкають Русини і Поляки, християни і жиди, люди віруючі і безвірні соціялїсти, рільники ремісники та робітники, інтелїґенти і необразовані. Кожда з тих верстов, має свої питомі потреби і інтереси, часто такі, що зі собою колїдують. Єсли всї ті верстви мають вибрати посла абсолютною більшостию, тодї меншість, навіть дуже поважна, буде позбавлена свого заступництва. Годї вимагати, щоби жид або соціялїст, вибраний більшостию, заступав церковні інтереси хотяйби 49%-ої меншости.

Відтак утворенє більшости, залежить дуже часто від случаю, а абсолютна більшість є нераз лиш механічним конґльомератом суперечних собі живлів. Таку більшість може собі утворити терор з долини або терор з гори. Соціялїст, що не перебирає в аґітацийних средствах, або повітовий потентат — бюрократичний або фінансовий — може легко утворити собі абсолютну більшість моральним примусом.

Вкінци в цїли утвореня більшости поповняє ся одну аномалїю. Приміром Русин-християнин лучить ся з жидом або соціялїстом, отже з ворогом засадничим Церкви і мусить робити єму концесиї, на які зі становища Церкви нїяк не можна згодити ся, а при тій помочи виступає против национального ворога Поляка, хотяй той стоїть на тім самім релїґійнім становищи. А в парламентї рішають ся справи Церкви!

Справдї можна замітити, що нехристияньский союзник може зобовязати ся, при заключуваню умови в справі виборів, до невтральности в справах Церкви. Однак невтральність не все вистарчає, бо часто треба позитивної співучасти в цїли звалення ворожих Церкві проектів, або в цїли переперть корисних. Впрочім се річ неправдоподібна, щоби — приміром — соціяльнодемократичний клюб позволив на релїґійну невтральність навіть тим своїм членам, які дістали при виборах голоси христ. виборців.

Тому то з суспільного і церковного становища, була би — здає ся нам — найхосеннїйшою така реформа, яка була би синтезою курияльної і загальної системи. Поодинокі суспільні верстви (духовеньство, учительство, купецтво, ремісництво, селяньство, евентуально жіноцтво) вибирають собі фахових заступників, яких число залежало би від числа душ дотичної верстви. Особи високо поставлені, як приміром епископи, ректори університетів і пр., були би фаховими депутатами силою свого становища.

Фаховим людям, так потрібним в „кузни“ законів, нераз не випадає (епископи) бавити ся в аґітацию, а нераз не стає їм часу на то.

Крім того кождий нарід (не территория), а в лонї народа поодинокі віроісповіданя, окремо вибирали би собі послів на підставі чотироіменної формулки. Так приміром: Русини, що признають себе католиками, вибирають собі посла, Русини право-

славні знова, Русини жидівскої віри (такі можуть бути) і Русини безконфесийні (соціялїсти і радикали) таксамо.

Палата панів була би тоді розуміє ся злишною. Поданий проєкт забезпечує представництво ріжним верствам суспільним, национальним і віроісповідним і в тім лежить єго курияльний чинник. В лоні поодиноких курий, має пристосоване загальне, рівне, безпосередне, тайне право голосованя. Число виборців найменшої з конфесийних, национальних чи станових курий, відповідало би одному послови, а кілько разів котра з курий булаби численнїйшою від тої найменшої, о скілько більше вибирала би послів.

О. В.

о. Н. Садовскій.

Синтеза съвітоглядів.

(Конець).

Спіритуалїстичний.

Після сего тілько дух єсть, а кромі духа нема нїчого. Правда, що єсть дух, якого єствованє обявляєсь в мислях, бажанях і чувствах; але неправдою єсть, що нема материї. Звертаю тепер на себе увагу: сиджу, переді мною стіл, на столї книжка, оловець, то всьо є щось змислового, материяльного.

Материялїстичний.

Сей учить зовсїм противно, як попередний. Тілько материя єсть в сьвітї; всьо, що єсть, єсть тїлом-материєю; душі нема. Правдою єсть, що єствує материя, але єсть правдою, що існує дух. Бо якже пояснити і зрозуміти в чоловіцї функциї чисто духові: мисли, чувства, бажаня? Тіж преціньь суть чимсь нематерияльним. Наколиб мисли і бажаня були продуктом мозґу, як кажуть материялїсти, то місто учитись, вистарчило би в данім випадку після потреби приписати відповідний масаж на голову, а чоловік буде міг розвязати найтруднїйші квестиї. Чиж не сьмішно то?

Позитивістичний.

Чоловіка обходить тілько дійсність, яку переживає, якої досьвідчає; всьо проче пр. звідки сьвіт? яка ціль житя? і т. і. се обоятне для нас.

Ся засада в першій половині єсть правдою, а вдругій неправдою.

Такі праціньпитаня суть квінтесенциєю всіх бажань і змагань чоловіка. Якжеж можуть бути они обоятні і байдужі? Така обоятність може мати місце в теорії, але ніколи в практиці, бо всьо, що чоловік робить, робить для якоїсь цілі. Нікому з нас не є обоятною річию, чи поїзд желїзничий, котрим їдемо, завезе нас на місце призначеня, чи в пропасть; або чи страва, котру їмо, єсть поживна, чи отруя... А вкінци, чи то розумна засада твердити, що, понеже стисла наука нїчо не може нам сказати о остаточній цілі чоловіка, чи взагалї сьвіта, то тим самим анї чоловік анї сьвіт жадної цілі не має? Чи розумно думає слїпець, що сонця нема, понеже єго не бачить?

Скептичний.

Чоловік правди не годен пізнати, анї жадної певности мати не може. Правдою єсть, що нераз тяжко, дуже тяжко приходить ся пізнати правду і набути певности; але неправдою є, щоб ніколи неможна правди пізнати. Чоловік має критерия правди а то: 1. очевидність змислів; 2. очевидність розуму; 3. очевидність сьвідоцтва віродостойного. Дальше. Ми маємо і знаємо сталі і незмінні закони природні; о них не можемо сумнівати сь; маємо і певність правд математичних і природних. Факти покорюють скептиків.

Оптимістичний.

Єсть правдою, що сьвіт єсть добрий; однак не абсолютно добрий. Єсть в нім богато недоброго і злого, як нас о тім переконує дійсність, повна ріжних прикростий, смутку та болю.

Песимістичний.

Після сего всьо в сьвіті єсть зле І в тім неправда, позаяк дійсність нас переконує, що мимо всяких браків і недостатків, бачимо в природі правильність, гармонію, красоту і добро.

Ложність так пессимістичного, як і оптимістичного сьвітогляду, єсть так очевидна, що всякі докази злишні.

Унівсрсалїстичний.

Ціль житя чоловіка єсть виключно добро загалу. Се є дуже гарна засада; однак вельми трудна до переведеня. Той сьвітогляд стоїть в дияметральній опозиції до природи чоловіка, котрий з чисто природних мотивів добро загалу що найвисше може поставити на рівнї зі своїм власним, а в дуже рідких випадках висше свого власного.

Індивідуалїстичний.

Сей не узнає нїкого анї нїчого, тілько „я“ одиннцї. Найвисший ідеал житя єсть: заспокоїти всї, хотяйби найбруднїйші, і найплюгавійші пристрасти. А споіб чи дорога до осягненя сего ідеалу: алькоголїзм і сексуалїзм...

Сей сьвітогляд єсть сьвітлоглядом тупоумних і божевільних.

Бо якийже то тупий ум мусить бути, коли думає, що єго „я“, то цїлий сьвіт; що єго „я“, т. є. єму самому, має служити і покорити ся всьо...

Або яка то страшна анархія понять і засад, не тілько наукових, але і етичних та суспільних, доптати всяку чесноту, як справедливість і любов, а ідеалїзувати всяку погань і плюгавство.

Се є можливе, але тілько у божевільного. Бо так само як нїхто розумний і здорово мислячий не скаже, що тьма єсть лучша, як сьвітло, що кольцї у рожі є красші від самої рожі, що осет є лучший як збіже, а полова пожиточнїйша як зерно, так само нїхто розумний не скаже, що алькоголїзм зі всїми своїми прелестями, то щось доброго, красного взнеслого...

Такі є сучасні фільософічні сьвітогляди.

Перейшовши оден за другим, переконалисьмо ся, що о тій самій квестиї, о тій самій справі, у ріжних ученых є ріжні гадки; і не тілько ріжні, але нераз впрост собі противні, що себе взаїмно збивають: пр. спіритуалїсти і материялїсти, оптимісти і песимісти і т. д.

Тому-то не тілько дивним, але майже нерозумним і сьмішним видаєть ся, коли котрий з сьвітоглядів уважає себе в цїлости одиноко науковим і розумним, а всї прочі за ненаукові і неправдиві.

Приходимо так пересьвідченя, що жаден з наведених сьвітоглядів не єсть в цїлости правдивим, та жадного не можна держатись. Дїйсність нас о тім переконує, позаяк нема чоловіка, щоби виключно одного з тих сьвітоглядів держав ся, але все з домішкою якогось другого, хотьби навіть супротипоставного. Чоловік в житю єсть раз материялїстом, раз скептиком, раз позитивістом, то знов оптимістом, песимістом і т. д. Майже нїхто не вдоволяєсть ся принципами одного сьвітогляду.

Длятого-то образований чоловік, коли хоче мати сьвітогляд розумний, мусить собі єго утворити; а утворити собі може легко, коли з кождого сьвітогляду вибере то, що є дійсно правдою, а відкине то, що є ложию.

То буде сьвітогляд найрозумнійший, позаяк буде синтезою всїх правд, які порозкидувані по сьвітоглядах.

Приступім до сеї роботи. Маємо з кождого сьвітогляду вибрати тілько ті правди, котрі є доказані. І так. З теїстичного сьвітогляду єсть доказана правда: існованє Бога, Творця сьвіта; з атеїстичного: існованє сьвіта, зі спіритуалїстичного існованє духа, з материялїстичного існованє материї, з позитивістичного, що чоловік пізнає дійсність, з скептичного, що не все правду пізнає; з унїверсалїстичного, що любов людства та добро загалу є задача чоловіка; з оптимістичного, що єсть богато доброго; з пессимістичного, що в сьвітї єсть і зло.

Затим сьвітогляд науково доказаний буде той, котрий містить в собі ті правди:

1. що єсть Творець сьвіта, Бог;
2. що єсть сьвіт змисловий;
3. що єсть душа безсмертна;
4. що в сьвітї єсть богато доброго і злого;
5. що правду нераз тяжко пізнати.

А наколи приглянемось тим правдам близше, то побачимо, що вони є всї такі, які голосить сьвітогляд християньский. Ті правди є основними правдами християньского сьвітогляду, але ті самі правди, як переконалисьмо ся, суть правдами розумного, правдивого і наукового доказаного сьвітогляду.

Одняк сьвітогляд, як ми висше замітили, крім того, що має бути науково доказаний і правдивий, мусить бути єще добрий, хосенний, щоб міг чоловіка ущасливити.

Добрий буде той, що з одної сторони є в силї усунути зло, а бодай зменшити єго; а здругої сторони подасть добро, а сли нї, то бодай вскаже дорогу до правдивого добра і щастя. Зло єсть фізичне: біль слабість, муки, смерть і духове: незнанє, неспокій, смуток, невдоволенє, розпука. Добро фізичне: житє, здоровлє, сила, майно; духове: наука, чеснота, спокій, вдоволенє, радість.

Затим той сьвітогляд буде найлучший, котрий усуне з житя чоловіка найбільшу суму зла, а подасть найбільшу скількість добра.

Перегляньмо тепер сьвітогляди зі згляду на добро.

О якім добрі і щастю може говорити пр. материялїст, скептик, песиміст або модернїст? Одно добро і щастє їх містить ся в словах: „ede et bibe“; друге сексуалїзм, трете відраза до всякого житя, апатия.

Хтож розумний може сказати, що заспокоєнє всїх потреб змислових зовсїм вдоволить чоловіка? Противно бачимо, що

чоловік, хотьби наїв ся, напив і всяких розкоший ужив, то мимо того чує в душі якусь велику порожню. А то тому, що чочовік таким щастєм вдоволитись не годен. Бачимо нині, що мимо материяльного поступу, людство місто чути ся щасливим, що раз більше і більше стає невдоволеним, місто розкошувати, радше мучить ся.

Тому треба шукати іншого сьвітогляду і то такого, котрий би після висше сказаного уменшив в житю чоловіка зло, а подав більшу суму добра.

Таким сьвітоглядом єсть безперечно сьвітогляд християнъский.

Сей сьвітогляд має ту чудотворну силу, що майже всяке зло, єсли не усуває, то зменшає. Біль і терпінє перестають у християнина бути болем, терпінями і муками, а стають ся утїхою і радостию.

До того однак треба не тілько знати сей сьвітогляд, але і після него жити.

А сли би хто хотїв назвати се щастє самообманом, то ми би на доказ поставили мілїони мучеників, що щастя свого за нїчо в сьвітї нехотїли втратити і жертвували житє, здоровлє, майно за свій сьвітогляд.

А слиб мимо того таки хто назвав таке щастє самообманом, то добре; але в кождім випадку сей самообман не є так великий, яким є в алькоголю і сексуалїзмі.

Сей сьвітогляд подає добро змислове: здоровлє, силу, житє, бо має особливші закони до захованя сих дібр, а то: V-у, VI-у, VII-у заповідь Божу. Дає і добро духове: науку, чесноту, спокій, вдоволенє, радість.

Одним словом, оден тілько сьвітогляд християнъский є такий, що силою доброти, силою посьвяченя та пожертвованя, силою любви може кождого чоловіка правдиво щасливим зробити.

Вправдї і інші сьвітогляди причиняють ся до добра і поступу, чи то на полю науковім чи материяльним чи суспільнім, але християнъский сьвітогляд оден тілько знає дорогу до правдивого добра, вдоволеня і щастя духа.

Послухаймо гарних слів одного педагоґа: „Колибись мав вибрати для сина свого межи двома невіжествами, волївбим, щоби нїколи не знав, що земля обертаєть ся наоколо сонця, нїж щоби мав незнати закону морального". І дїйсно! Незнати, що земля обертаєть ся наоколо сонця, се річ малої ваги, а навіть в житю обоятна; але незнати, що маю робити, щобим був щасливий, незнати закону морального, незнати, що добре, що зле, то річ не обоятна, але навпаки вельми великої ваги.

Приходимо затим до того, що сьвітогляд християнъский єсть найрозумнїйший і найлучший зі всїх сьвітоглядів так, що

образований чоловік іншого сьвітогляду держатись не може. Всї інші сьвітогляди в порівнаню з християньским, суть під зглядом правди тим, чим купа муравлиска в порівнаню з горою Чімборассо, а зі згляду на добро і щастє тим, чим зігниле яблоко в порівнаню з нектаром і амвросиєю.

Але щож відповісти ворогам християньского сьвітогляду на їх закид, що християньский сьвітогляд не може бути науковий, позаяк має такі правди, котрих розум чоловіка поняти не може і вимагає віри? Правда. Християньский сьвітогляд має такі правди, що переходять розум людский, але я спитаю, чи всьо чоловік розумом своїм пізнає? Чи матеріялїст знає, що то є материя? що то є атом? що то є сила? що то житє? Понятє матерії, етеру єсть для природників і нині не дуже певне і ясне; бо дуже легко може бути, що незадовго появить ся інший природник, що в інший спосіб буде ті явища понимати.

Дивиі люди ті учені! Гадають, що їм всьо ясне! Який то фатальний блуд! Всьо ясне! А ту що крок, то всьо незрозуміле і неясне.

Кажуть, що християньский сьвітогляд вимагає віри. А котрийже сьвітогляд не вимагає віри? Чиж сьвітогляд атеїстичний не вимагає віри, коли каже, що нема Бога, а недоказує сего? А материялїстичний, чиж невимагає віри, коли каже, що материя мислить?

Всюди єсть віра і без неї обійтись не може навіть найпростїйша наука.

Сли хто хоче відкинути віру в християньскім сьвітогляді, то консеквентно повинен відкинути ві всїх інших, бо інакше буде несправедливий.

До християньского сьвітогляду приходить ся двоякою дорогою: або великою наукою, або живою вірою. Жива і правдива віра веде до Бога, так само як і велика наука. Єсть звязь духова між фільософом Картезиєм і Ляйбнїцом, що в комнатї сидїли і писали розправи та студиї фільософічні, а простим селянином, що клячить перед образами і зі зложеними руками молить ся до Бога. Оден і другий шукає правди, добра і щастя; фільосо̂ф називає ту правду добром і щастєм абсолютним, а селянин називає ту правду добром, щастєм всемогучим, найдобротливщим і найсправедливійшим Богом. Сей молитвою шукає Бога і знаходить, а тамтой наукою. До одної і тої самої остаточної цїли оба доходять.

Не осягають своєї цїли тілько недоуки і недовірки.

Або велика і правдива наука або кріпка і жива віра в Христа. А найлучше синтеза обоїх. —

Пп. Філяс Ч. С. В. В.

Причинки до історії рускої Церкви в Канадї.

(Руслан ч. 254—6).

(A. Delaere. Memoire sur les tentatives de schisme et del'hérésie au milieu des Ruthenes de l' ouest Canadien, 2. Québec 1908).

Провидїнє Боже в ратованю душ, є і дивне і страшне. Коли по сотках просьб канадийских наших католиків, ні оден сьвященик з численного нашого мірского духовенства не поспішив до них для піддержаня їх в вірі, звернуло ся оно до латиньского клиру, покликуючи з поміж него ідеальнїйші серця до місионарскої праці між рускими еміґрантами*).

Минулого року доносили ми, що французский сьвященик о. Сабурен, родом Канадиєць, по скінченім в Римі докторатї, привчив ся черезъ півтора року нашої мови, приняв руский обряд, щоби повернути в Канаду і підняти ся місионарскої праці між — лишеними пастиря Русинами.

Слїдом о. Сабурена пішов другий сьвященик, молодий Фляндрчик о. Боельс. І він півтора року учив ся нашої мови в

*) Не бракувало вправдї охотників, що забігли і до Канади, однак з виїмкою о. Дмитрова, що побув якийсь час в Альбертї і принїс сяку таку потїху нашим католикам, всї прочі і себе вкрили ганьбою і Церкві та справі Божій не хосен, але глубокі завдали рани. О. Тимкевич через се, що не хотїв над нашими католиками признати церковної юрисдикциї тамошного епіскопату, ввів перший замішанє в уми еміґрантів, попихаючи їх на дорогу бунтів проти католицкої Церкви, спричинив процес про приналежність церкви на Star, який по чотиролїтнім тягу розіграв ся аж перед королївскім трибуналом в Льондонї програною для католиків і присудом заплаченя коштів понад 10.000 долярів. — О. Заклиньский не лиш піддержував подібний бунт супроти католицкої Церкви, але тайно став в службу протестантизму, наймивши ся за кольпортера їх библїйних видань. Випханий силоміць людьми з Церкви в Вінїпеґу, екскомунїкований архіепископом, утїк він остаточно до Спол. Держав. — О. Сїчиньский приняв православіє, зорґанїзував росийско-православну громаду з наших Галичан, наробивши однак безлїч довгів, утїк і собі до Спол. Держав, лишаючи громаду і церкву на лїцитацию. — О. Струтиньский приняв ся знов утворити независиму схизму. Виклятий католицкою церковною властию і він перебрав ся до Спол. Держав. — О. Крохмальний явно почав формувати нову православну схизму на Сифтонї — О. Василевич вкінци накладає з Серафимцями. Оба они обложені суспензою від Ексц. Митрополита. І їм стелить ся незадовго дорога до Спол. Держав. — Страшні то потрясеня для нашого простого і в вірі непросьвіченого еміґранта. Страшні се удари для чести цїлого нашого клиру.

Не дивно проте, що провидїнє Боже сповнює причту євангельску: „злыхъ злѣ погубитъ, виноградъ же предастъ инымъ дѣлателямъ, иже воздадятъ плодъ въ своє время“.

Галичинї, приняв наш обряд і перед кількома днями відїхав до Канади на місионарске дїло між — лишених пастиря Русинів.

Третим, що приняв наш обряд для тої самої ідеї, є автор повисшої брошурки, Бельґієць о. Деляр.

За ними „вже много молодих клериків поважно студиює квестию (церковних відносин кат. Русинів), а всї они переняті благородною ідеєю, поспішити в поміч тим, що підняли ся труду зберегчи віру так великого числа душ загрожених погибелию“ (Стор. 7).

Зваживши, яких то урудів підіймають ся такі Сабурени, Деляри, Боельси і їх наслїдники, трудів вивченя нашої мови, трудів звязаних з церковним язиком нашого обряду та ще більших злучених з самою практикою того обряду, вкінци безнастанних гірких трудів місионарскої праці між таким несталим елементом, як наші еміґранти, серед атаків протестантизму, схизми, серафимскої секти і т. д., і т. д., — ми не можемо не видїти в тім грізного пальця Божого провидїня: „виноградъ предасть, инымъ дѣлателямъ, иже воздадутъ плодъ въ своє время“. Рука Божа вміє розвязати велике дїло спасеня стільки душ народу нашого — і без нас!

Брошурка о. Деляра має як раз на цїли загріти нових ідейних молодцїв, що готовлять ся до сьвященичого стану, що би они віддали ся в церковну службу руским еміґрантам „для несеня помочи тим, що підняли ся зберегти віру стільки душам загрошеним погибелию“.

З цілої брошурки віє високий дух апостольского робітника, горяча любов католицкої Церкви, щире співчутє для наших еміґрантів і глубоке одушевленє для ідеї, для котрої він посьвятив ся і до котрої кличе других.

Брошурка переповідає на стор. 9—40 змаганє протестантів, які стремлять до сего, щоби Русинів від кат. Церкви відтягнути, а засновати між ними свою місию. Протестанти з самого початку думали, що Русини Greck katolick не є властиво католиками, а схизматиками. Звідси оточували они еміґрантів великою симпатиєю, надїючи ся знайти в них скріпленє для себе в боротьбі з могучою католицкою Церквою в Канадї. Розчарованє їх було велике, коли побачили, що Русини несуть дїти до хресту і ідуть вінчати ся та сповняти инші релїґійні потреби в церквах латиньских, католицких. Коли однак пізнали, що Русини се нарід „на пів цивілїзований, в релїґії крайний невіжа, а до того незгідний з латинниками задля свого обряду, протестанти не стратили надії на потягненє сеї темної маси бодай з часом до своєї церкви: розпочали „свою місию“. Місионарям, що жертвували ся до ширеня протестантизму між Русинами, платили з початку по 2 доляри денно. Пряця однак не видавала нїяких плодів.

В роцї 1901 задумали Архідиякон Фортін і місионар Рейд в сей спосіб потягнути Русинів до себе, що жертвували Русинам свою „високу протекцию“ до заснованя шкіл між Русинами

під своєю управою, скрізь по кольоніях. Був се хитрий і небезпечний замах на Русинів, бо школи ті мали бути ведені виключно в анґлїйскій мові. Тодї то архієпископ кат. Лянжевін здемаскував інтриґи протестантів, скликав велике віче до ратуша в Вінїпеґу, де запрошено і девятьох делеґатів руских і на сїм вічу осьвідомлено Русинів, що їм в Канадї прислугує право на школи з двома язиками, а то анґлїйскім і своїм рускім і що оферована їх протекция протестантів, се з одного боку маска до протестантизациї, а з другого явна для них кривда і запропащене национального права.

Протестанти уступили з соромом від своїх намірів, та не стратили однак всеї надії на свою місію.

В 1902 р. явив ся в Канадї Серафин. Єго прихід є тїсно звязаний з інтриґами протестантизму. Єго спровадив І. Неґрич, редактор „Канадийского Фармера“ і Ґеник, еміґрацийні аґенти з Вінїпеґу, оба „запроданцї протестантизму“. Серафин викроплював на „сьвящеників“ кождого, хто лиш міг єму заплатити 50 долярів. Пізнїйше таксу знижував до 20, 10, ба і до 1 доляра. Кропив сьвящеників по хатах, по млинах, а в Йорктонї на публичній улицї на сьміх всїм, що дивили ся на таку комедию. Протестанти піддержували єго в тій поганій акциї, з котрої они мали узискати тїлом і душею запроданих собі нових апостолів. Скоро Серафин узбирав повну кишеню долярів і віддалив ся на якийсь чос до Европи, протестанти через Неґрича, Ґеника а головно через Бодруґа, чоловіка з найлихшим характером, потягнули всїх прочих „викропленців“ до зорґанїзованя незалежної церкви.

Бодруґ відзначував ся перед всїми іншими своєю безбожностию. Він перечив істнованє Бога, кпив собі з біблиї, з Божої Матери, з безсмертности душі, намовляв матери, щоби дїтий невчили молитов, при тім є він страшно гордий і дихає погордою для всїх, котрих уважає в чім будь низшими від себе. Одинока ціль єго житя, се збиранє долярів; сїй цїли несе несе він в жертву і совість і честь і стид. Запитаний одним приятелем, що властиво є цїлию єго місиї, відповів: „Моєю задачию є запаскудити цїлу Канаду від Монтреалю до Ванкуверу і се менї удасть ся“. І сего чоловіка ужили протестанти головно на цивілїзатора і просьвітителя Русинів, на апостола, що мав своїх братів вести до царства небесного. Не много лїпшими від него були і инші. Богато з них ставали перед кратками судовими за чужолоство, крадїж, содомію.

На чолї сеї банди станув „місионар пресбітерияньский з з Вінїпаґу“ — Кармішель.

Кождий з тих драбів побирав по 40 долярів місячної платнї від пресбітериянів. Піддержувані протестантскою пресою, підмащувані грішми, розбігли ся они по цїлій Канадї, уживаючи всїх можливих і неможливих способів, щоби простий нарід зарвати в сїти „незалежної церкви“. Для ширення своїх поганих ідей основали побіч „Канадийского Фармера“ ще релїґійний ор-

ґан „Ранок“*). Редактором став Бодруґ. Для сьвятотскої єго руки не було дїчого сьвятого. Старі леґенди про інквізициї папскі, про папіссу Іванну, про всїлякі плюгавства на кардиналів, епископів, висьміваєє католицких доґматів, от що становило звичайну тему сеї ґазети. Видано також протестантский катехизм для народу, який розкидувано по всїх улицях між народ.

При помочи вкінци лїберального ряду віддано головним менерам сего погубного руху надзір над рускими школами. І був час, коли здавало ся, що весь руский нарід опинить ся в сїтях протенстатизму. Але сильнїйшою є Божа рука, як людска злоба.

Отверезенє народу зачало ся вже в короткім часї. Наперід зненавиджено самого Серафина. Росийский консулят оголосив в часописях, що він не є нїяким епископом, а простим сьвящеником, прогнаним петерсбурским синодом з духовної звязи. Виказано також, що документи, на які Серафин відкликував ся, були ним самим фалшовані. Вкінци саме єго поведенє, безустанне пяниченє і волокитство по кольоніях відвернуло всїх людий від него. — З другої знов сторони банда Серафинців не терпіла себе взаїмно. Одні другим все і всюди закидали зраду народу. Бодруґ називав всїх прочих „пастухами свиний і дяками від худоби“; безлад і інтриґи наповнили канадийский воздух. Вийшло на яву, що пастирі сї стояли на служби і платнї пресбітериянів. Народ почав відвертати ся від них. Вкінци найблизші приятелї Бодруґа обвиняли єго перед Кармішелем, будьто він ошукує пресбітериянів, пускає їм тумана, що Русини горнуть ся до протестантизму, а в дїйсности нема нї одного правдивого ісповідника сеї церкви. — Бодруґа копнено і він перебрав ся до Сполучених Держав з потрійною на чолї маркою зрадника, зрадника Бога, зрадника Церкви і зрадника своєвого народу.

Упадок Бодруґа, відтрученє Серафина, розклад і безлад між прочими Серафинцями, з другого знов боку неустанна праця Василиян, все то складає ся на те, що протестантизм або зовсїм не поступає між Русинами на перед, або дуже пиняво. Кармішель на зібраню протестантскої церкви в Вініпеґу сам признає, що в Вініпегу, де живе до 4.000 Русинів, ледве 24 родин належить до „незалежної церкви“.

Чи се однак відстрашить протестантів від дальшої киринї між тим бідним та опущеним народом? Сумнїваємо ся.

О. Деляр — переповівши в сей спосіб коротко історию „незалежної церкви“ і проґрес протестантизму між Русинами, ставить вкінци питанє: „що нам треба дїлати?“ І відповідає: „треба створити цїлу широку повну орґанїзацию. Треба основати руску католицку часопись... треба утворити парохії з замешкалими там стало ревними сьвящениками... треба нам монахинь до католицкого вихованя молодїжи і до праць харитативних між народом. І не є се нїяка утопія, анї неможливість.

*) Гл. Нива, 1907. ст. 749.

Колиб ми мали двайцятку сьвящеників ревних і образованих, то все проче дасть ся лагко сповнити. Потреба нам однак сьвящеників обряду рускоґо. Но де ми їх найдемо?

На се питанє моя відповідь є: они повинні вийти з самої Канади, а головно з провінциї Квібек. З поміж сьвящеників руских старого краю одні лиш Василияни могуть відповісти і дати раду місионарскій працї в Канадї, як сего дали доказ доси. На инших числити нам впрост не можна. Але число Василиян є таке мале, що они більше сьвящеників до Канади вислати не могуть, як вислали доси. Тож обовязок підняти ся висше згаданої працї лежить передовсїм на вас, молодім клирі з провінциї Квібек. — Будьте упевнені, що дїло не є понад ваші молоді сили, ви можете здїлати се, що перед вами здїлали колись ваші сьвітлі предки. Пригадайте собі славні імена Прованшера, Таше'го, Ляфлєша і многих инших, що понесли сьвітло віри між Індиян північної та західної Канади. Їх не відстрашили ні далекі простори сьвіта, ні труди; они не нарікали на трудність вивчити ся незнаної бесїди, они розуміли одно, а се, що там далеко жиють дїти Божі, душі, що потребують спасеня, за котрих наш Спаситель проляв кров. — Нїчого більше їм не треба буяо, они пійшли на позисканє душ з відвагою і безінтересовностию, яка їм здобула подив у сьвітї, і наповнила славою цїлу Канаду. Ви можете сповнити таку саму задачу.

Позвольте менї сказати ще більше. Не лиш можете ви спасти Русинів, ви повинні се здїлати, се для вас сьвятий обовязок. Пій X. на послуханю приватнім архієпископа Лянжевина з Вініпеґу сказав до него памятні слова: „Треба дуже любити Русинів, се є ваші дїти, треба подбати для них о сьвящеників". — Отже — се справдї — голос Єго Сьвятости, Найвисшого Пастиря, Пія X., що вас просить до посьвяченя себе на дїло спасеня душ. Чи будете глухими на єго зазив? Св. Павло сказав: той, що не має стараня про своїх, є гіршим від поганина (I. Кор. 5, 8).

Русини канадийскі — се наші вже співземляки, з вітчини нам питомої они здїлали собі вітчину адоптовану. Що більше, они суть дїтьми тої самої матери Церкви, що й ви. Тож кличу до Вас, як колись кликав Петро Ереміта до походів хрестних: „Бог сего хоче — спішіть на поміч душам наших братів Русинів". Отсе сто тисяч душ простягає руки благальні о поміч...

Таким горячим зазивом, котрого тут часть лишень містилась, кінчить о. Деляр свою брошурку. Без сумнїву, що відозве ся она голосоим відгомоном в душах побожної а горячої молодїжи канадийских католиків.

І сего ми з серця бажаємо і їй самій і нашим Русинам. Двайцять лїт чекали еміґранти на нашу поміч. Се преціньдосить. Через той час зійшли ми до крайної нужди релїґійної.

Чи Господь не змилує ся над нами? Змилує ся і вже приготовив їм апостолів там, де нїхто сего не надіяв ся.

А нам — не завадить вглубити ся в слова св. Павла: „хто про своїх не має старання, той є гіршим від невірного“ і в сей другий текст Євангелия: „предасть виноградъ инымъ дѣлателямъ“.

Коби се нам отворило і очи і серце до пізнаня як дуже дуже потреба нам людий щиро відданих Богови і Єго св. Церкві.

Чи дїйсно там корінь лиха?

(Конець).

„Се короткий“ — пише автор в кінци — „і далеко не повний начерк тих рішаючих причин, що викликують перехід з обряду руского на латинський“, і додає „ми говоримо їх еще раз.“ Автор шукає кореня на верху дерева і певний що єго знайшов!

Коріня треба шукати в долинї, в глубинї! Він старий, як наші страданя, глубокий, як 5 віків часу. З чиєї то вини ще перед 500 лїтами, від часів Казімира Великого, відчужилась від нашого обряду вся наша шляхта, стан урядничий, міщаньство і много народа? Чи може тому винен також клир? Миж знаємо з істориї народів, що слїди вікового поневоленя і невольничого пониженя не затерти в однім десятку анї в одній сотцї лїт, бо пятно тяжких кайдан полишаєсь відтис нене на єго живім орґанїзмі довгі віки. Хотяй побідника ненавидить ся, то однак єго силу величаєсь. Неволя полїтична в давній історичній Полящи, безпримірна нетолеранция і ненависть до грецкого обряду з всїми їх послїдовностями, се перше жерело, се головний корінь теперішного і минувшого лиха. Внесьмівуване, погорджуване і переслїдуване вперед схізматиків, а потім Унїятів, позбавлене шляхти і міщаньства всіх привилеїв, якими Польща обдаровувала латинників, мусїли вельми некорисно впливати на наш обряд. Арендоване жидам наших церков, називане нашого обряду хлопским, хамским, заборонене всяких релїґійних обходів і манїфестацій, побиване священиків руских, а з другої сторони гідности і привілеї для латинників, блеск і урочистість в обходах костельних при участи королїв,

князів і найвизших достойників світских і духовних, до того при асисті наших ренеґатів: се хиба докладно всім знані обставини, серед яких жилось цілими віками, а почасти і тепер живесь межи Русинами.

Коли додати до тих благодатий польских понижене рускоґо духовеньства і ґо достойників, удержуване ґо нарочно в темноті і неволи панщизняній, касоване і рабоване дотацій епископских і монастирских, вщіплюване ворожнечі між духовенством білим а монашим, установлюване старшини і епископів заушників польских королів і здеморалізованих шляхтичів, то буде аж надто много доказів, з якої причини була так часта навіть масова дезерция до обряду латиньскоґо. Кождий з нас знає, що до днесь ще загал нашоґо люду уважає свій обряд низшим, чим латиньский: ґо віра то хлопска, проста, а латиньска польска, шляхоцка. Наколи він від десятоґо поколіня в такім пониженю зріс, коли надто і днесь він відчуває понижене своєї віри і своґо духовеньства через латинників, надто коли він чує „добре обдумані і патриотичні проповіди“ латиньскоґо духовеньства, що овечки ґо волять ходити до корчми, як до церкви, коли ему втолочують в голову ті „примірні побожні“ апостоли, що одиноке спасене в латиньстві, тож не дивниця, що він не много надумуєсь, наколи хвилеві невідрадні обставини натискають ґо до зміни обряду.

Другою немаловажною причиною лиха буде брак духовних учителїв і провідників в рускій Церкві. Фактом єсть, що Церков руска рівнаючась що до числа душ з латиньскою в Галичині, мала до недавна всеґо 2 престоли владичі, наколи латиньска мала їх 5, а тепер єсть в проекті шестий в Станиславові або в Тернополи! Порівнаймо і клир рускій, особливо монашество обох полів! Які ми на ту нуждарі, якими окажемось немічними піґмеями в виду їх сили! Найменче 25 на одноґо! Притім они ситі, одіті, вивіновані, в вигідних позициях, в твердинях а ми голодні, наґі, в журбі о завтра, викинені з осередків міст, виперті з твердинь, майже під наметами. І ми маємо боротись з тою армією та вийти ще витязями з тої нерівної борби? Завдяки такому станови позбуваємось в цілости середноґо, міщаньскоґо кляси. Монах чи монахиня не журять ся про „житейскія“, а цілі відносять ся на услуги своєї Церкви, вони працюють не лиш в ній, але для неї, як місионарі, не лиш між своїми, але і між нашими. Хиба подивляти, що ми ще устоюємось там, де они напирають на нас в такій силі і з такою ревностию. На той анормальний стан у нашій Церкві звертає слушно наш Епископат свою увагу, як Преосв. Епископ станиславівский в часі реколекций, а Митрополит в своїм „Посланію“ до Духовеньства галицкої провинциї. Та дарма! наші „патриоти“ бачать в тім виховуване дармоїдів та атентат на женитьбу духовенства.

Поміж засадничі причини лиха можна сьміло поставити темноту народа. Правдива осьвіта народу дає свідомість національну і єсть сильним мотором для береженя свого цїлого „я“. Знаємо добре, що наш нарід не відріжняє обряду від народности. В него кождий латинник єсть Поляком, а кождий обряду грецкого Русином. Приймаючи латиньский обряд, відрікаєсь рівночасно народности. Се інтелїґенция польска добре знає, проте не перебирає в средствах, щоби нарід наклонити до латиньского обряду. У Русинів загнїздив ся дивний погляд, що релїґійність суперечить горячому патриотизмови. Але се не має найменчої основи. Японцї, котрі суть фанатично релїґійні, (? Ред.) дали нам у недавній війні наглядний доказ, як сї чувства дадуть ся красно погодити. Віра їх веде до героїчної любови вітчини. І ми на підкладї віри можемо розвинути героїчний патриотизм национальний. Борба Руси проти Польщи о визволенє часто мала підклад релїґійний. Проте любов свого обряду, своєї віри, веде і до любови своєї нациї, своєї вітчини. І на відворот: сьвідомий национальний патриот не прийме латиньства, бо воно не єго питоме, не питоме єго нациї. Він не хоче нїчо стратити з цїлого свого.

Поляки се дуже добре розуміють і длятого їх народна лїтература має незвичайно много брошур змісту патриотично-релїґійного. Нї одна їх народна часопись, крім социялїстичної, не єсть закрашена антирелїґійностю або хотяйби індеферентизмом релїґійним. У всїх їх читальнях T. S. L. горячо пропаґуєсь латиньство, розумієсь на підставі віри, пошанованя своєї церкви і духовеньства.

Русини „патриоти“ як марева жахають ся тих читалень, де крім патриотизму национального малибиби за спільну цїль обучати нарід релїґійно та вщіплювати любов і пошанованє до свого обряду.

А справа материяльної натури чиж не є одною з причин лиха?

Наш нарід взагалї зубожілий, а тягарі всякого рода суть так непропорциональні до єго материяльної спроможности, що навіть заможнїйший стогне під тяґарами. В погони за поліпшенєм долї наш нарід покидає все, що єму найдорозже: рідню батьківщину, вітчину і Церков та йде на ослїп за море, де єго крім зарібку і звільненя від драч нїчо більше не притягає. Як нуждареви імпонує єму богацтво, зверхний блеск і достаток, який бачить в дворах, в містах у панів, та в їх костелах. Він бачить наглядно, о скілько легче приходить єго сусїд латинник до величавих костелів, як мало коли стягають з него примусову конкуренцию, та як рідко коли витягають до него руку о добровільні датки. Многолїтний досьвід учить, що хотяйби найревнїйший і найпримірнїйший священик був з мушений розписати конкуренцию і єї стягнути, наразить против себе цїлу громаду. Зараз знайдуть ся в громадї або з поза неї

дорадники, погрози переходу на латиньство, представленя відносин в церкві латиньскій за відрадні і незвичайно корисні.

Тут треба згадати еще про мачошине трактоване реальних і пекучих потреб нашого обряду через світські власти. Утворити не тілько експозитуру, але навіть системізоване сотрудництво руске, є получене з трудностями. Утворене епископства для латинників видає ся лекшим.

Приміром лиш в однім повіті Гусятиньским в протягу яких 10 літ послїдних утворено 2 парохії латиньскі, а то в Іванівці і Лабинцях, а експозитури в Васильківцях і Яблонові. Тепер будують еще одну в Коцюбинцях. — Ми заледво дістали-сьмо в цїлій одній дієцезиї одно системізоване сотрудництво за той час. Ті посади для латинників спали, як то кажуть, з неба. В Яблонові і Іванівці в цїлости заложила п. Фльорентина Ценска; в Жабинцях Городиский; в Коцюбинцях вибудував костел і перебудував корчму на вікарівку рівнож п. Городиский. В Васильківцях костел і приходство гр. Голуховский. Чиж такі відносини не гонять наших вірних до латиньства, тим більше, що їх так просять, намовляють та Бог знає що обіцяють!

Яко одна з причин переходу на латиньсто будуть рівнож і мішані сопружества, а то длятого, що в першій мірі сторона руска взвичаює ся до костела і обзнакомлює ся з обрядами, має спосібність чути ті „гарно обдумані“ проповіди против руского обряду, Латиньский священик має вступ до хат мішанців, а сторона латиньска в супружу має много способів на приєднане для свого обряду другу сторону.

В послїдній мірі, і то лиш в поодиноких випадках, стають ся винними деякі з священиків, чи то з тої причини, що мають вичислені через автора „де корінь лиха“ хиби, чи то через нетактовне поведене з парохіянами В сім послїднім в дійсности найбїльше суть винуваті. Вправдї часто лучають ся случаї навіть терору зі сторону парохіян, та не тілько взглядом свого духовного, але і верховної власти церковної. — Однак і ту розсудок і взгляд на наслїдки повинні взяти верх та не допустити до такого заострення, що нема уже виходу Наша інтелїґенция? Справу односторонно судить та часто не прошена вмішуєсь хиба на те, щоби доливати оливи до огня, а потім в крик на „попів“ і Епископів. Для Тучан або Недїльної вистало би було 1—2 таких віч, які роблено за виборчою реформою і певно подїлалиб більше, чим всї священники і Епископи разом. „Нїсть пророк в отечестві своїм.“ У Поляків щось подібного, як Туча або Недїльна немислиме, бо вони всї, без ріжниці пола, стану і партиї беруть ся солїдарно до ратованя ситуациї. Не клир латинский своєю визшостию, але Поляки своєю сьвідомостию і солїдарностию нам імпонують!

Навпаки сьміло сказати можна, що лат. духовеньство в моральнім поведеню не перевизшає духовеньства руского, як рівнож нїяк не може служити нам за взір побожности та солїд-

ности що до треб духовних. Се знають наші люди на селї найлїпше. Про ту так драстично зображену руську нехарність по церквах, то можна про неї говорити хиба на підставі порівнаня чистоти і краси костелів польских у Львові і деяких руских церквей парохіяльних, може таки і львівских! Се правда щира!

Вкінци зверну увагу на те, що неморально то буде твердити, начеби против тяжкого порока годї боротись, як твердить наш автор висказами „так бути мусить“, „не в наших силах зло змінити“ — або „головою муру не перебєш“. Знайдесь на все лїк, може дорогий і прикрий — але таки треба конче єго шукати та радитись. Не берусь я шукати та подавити нехибні лїки на ті лиха, бо сього анї ш. автор анї я в відповіди на статю „де корінь лиха“ не беремось подавати. Добре би було, наколиб досьвідні над тим призадумались та дещо в тій справі подали. Наколиб Шановна Редакция зволила удїлити місця в „Ниві“ на кілька моїх гадок, то по змозї і після мого розуміня кинувбим їх на почин до дальшої основної дискусиї. *)

о. Ілярий С.

Клєрикали і радикали в нашій пресї.

З ладив О. В.

Клєрикальна партия.*)

(Пор. Нива ст. 687—691).

Нечуване оклеветане Митрополита в „Дїлї“ (ч. 182), стало іскрою, яка впала на бочку наповнену з давна пальним матерiялом.

Оба головні табори (український нац.-дем. і московский) заняли в своїй партийній проґрамі і тактиці становище зглядом кат. Церкви индиферентне. Вони офіциально з нею не числять ся. Той факт мусить викликати невдоволенє консеквентного хри-

*) На дискусию годимо ся радо, отвираємо для неї шпальти і просимо передовсїм Вп. о. Ілярия С., а відтак і всїх охочих о їх спостереженя і рефлексиї. „Нива“ як раз хоче бути орґаном для всїх, що інтересують ся церковними справати. Редакция.

*) Ту статю нашу, поміщену в „Руслані“ ч. 253 з 18. XI. 1908, передруковуємо в „Ниві“.

стиянина-католика, який хоче, щоби всї напрями житя і культури стояли позитивно на становищи християньского съвітогляду. Остаточно з тим не милим фактом мусимо числити ся, бо не можемо єго відразу усунути.

Не спускаючи з ока ідеалу позитивно-християньскої партиї, яка можлива в нас доперва в будучині, не думаємо тепер поборювати істнуючих наших полїтичних партий за їх індеферентизм.

Але наші партиї не обмежають ся на індеферентизм. Они своїми офіцияльними орґанами (Дїлом і Галичанином) нераз поборюють катол. Церкву і накидають ся на єї Владик за то, що они стоять консеквентно на церковнім становищі і виступають против антикатолицких промахів українського і московского дневникарства в Галичинї. Від наших Владик домагає ся печать, щоби они в своїх зарядженях на першім місци клали інтерес полїтично-национального табору. Виступи против Церкви і Владик огірчали наше духовеньство (виїмки з посеред него не ходять в рахубу) до печати.

Серед такого настрою появила ся провокация в статї „Ad maiorem Poponia gloriam“, яка дала нагоду, що огірченє духовеньства вибухнуло елементарною силою. Посипали ся протести, які є вимірені не лише проти самої напасти, але проти антикатолицкого напряму нашої печати в загалї. Деж помістити ті протести? В „Дїлї“ і „Галичанинї“ нї, бо протести як раз против них вимірені. Отже в „Ниві“, яка однак за рідко виходить. Крім того „Руслан“ зволив удїлити місця тим протестам, бо „Руслан“ занимає льояльне становище зглядом Церкви та помiщає і чисто церковні справи.

Наша печать зрозуміла дуже добре, що протести звернені лиш против єї антицерковного напряму, але не хоче того признати, користаючи з того, що протести поміщені в орґанї т. з. угодової полїтики, хотяй та не має нїчо спільного з духовеньством яко церковним чинником. Наша печать старає ся вмовити, що протести вимушені натиском з гори („Галичанинъ“ і „Дїло“) є акциєю Епископів і частини духовеньства, вимірену против теперішних полїтичних партий, щоби їх звалити та поставити нову клерикальну, яка переняла би полїтику угодовцїв та зробила би „Руслана“ своїм орґаном („Дїло“ ч. 255. „Наше становища“ і „Галичанинъ“ ч. 250. „Приготовленя къ созданію клерикальной партіи“).

Правда, се є нашим (зн. консеквентних католиків) ідеалом, щоби колись мати позитивно християньску партию, бо такі партиї оперті на христ.-кат. основах є майже у всїх народів, а коли руска печать буде і дальше ворожо відносити ся до Церкви, до єї Владик, до духовеньства, то она сама причинить ся до заснованя такої партиї на Руси.

Однак протести соборчиків не суть змаганєм до основаня такої партиї, вони суть лише протестом проти лїберальїзму і схізмофільства нашої печати. А коли ті протести підкопують

значіне партий, то за се нехай подякують дотичні партиї своїм орґанам. Духовеньство не дасть себе стероризовати закидами на тему противнародної роботи і клєрикально-угодових затій, бо наколи народна робота має довести до якихсь позитивних реальних вислїдів, двигнути наш нарід з упадку морального і материяльного, то та робота народна повинна основувати ся на християньскім сьвітогляді. В теперішних протестах ходить о Церков і лиш о Церков. Всякі полїтичні мотиви їм чужі!

Клєрикальна партия в осьвітленю Галичанина.

Галичанинъ помістив 4 статї на тему „Приготованя къ созданію клерикальной партіи“ (ч. 250 – 3).

I. Церковна власть вимушує протести соборчиків против нїби ворожих Церкві напрямів рускої преси та каже їх поміщувати в Руслані, щоби в той спосіб промостити дорогу клєрикальній партиї та зробити Руслана єї орґаном.

II. Така партия в нас неможлива, бо жонате духовеньство за тїсно звязане з народом і за часто стрічає ся у власній родинї з противними своїм поглядам, щоби воно хотїло замикати ся в клєрикальну партию. Без целїбату клєрикальна партия не вдасть ся. Така партия в прочім не є потрібна, бо єї в нас нїколи не було, тай тепер непотрібно, бо москвофільска партия є сильно віддана католицизмови в східнім обряді. Однак наші Владики ігнорують ту партию, а нахиляють ся на українську сторону, очивидно з полїтичних, а не церковних мотивів.

III. Москвофілїв навіть Владики переслїдують, усувають від впливових становищ, а епископами вибирає ся самих заїлих українців, до того людий без такту. До чого ведуть ті загадочні експерименти?

IV. Хто знає, чи брошурка „Небудьмо наївні“, не стоїть в якій звязи з тими змаганями Епископів, хто знає, чи вона не висловлює остаточних Їх плянів і средств?

Брошурка домагає ся від Епископів того, що Вони вже — о скілько могли — зробили, іменно переслїдуваня москвофілїв. Вона дальше домагає ся — і в тім єї точка тяжкости на думку Галичанина — усунути слово гр. кат., а впровадити римо-католик східного обряду. З введенєм проектованої назви слїдував би целїбат, латиньский обряд, хотяйби і в словяньскім язиці, а вкінци польонїзация. На то не згодить ся рішучо москвофільска партия; тому ті, що хочуть того, старають ся позискати український табор за ціну приступленя до него Владик і тодї при помочи українъско-клєрикальної партиї знищити наш обряд і нарід.

Отже коротко. Епископи стремлять до златиньщеня, а тим самим спольонїзованя рускаго народа, против чого виступає москвофільска партия. За то єї Владики переслїдують і хочуть

склеїти нову українсько-клерикальну, яка не має нїякого призначеня, як що йно наведену полїтичну ціль.

О тім всїм можна сказати, що нїсенїтниця на нїсенїтници їде і нїсенїтницею поганяє. Наперед неправдою є, що соборчики мають на цїли підірвати довіре до преси на річ будучої клерикальної партиї. Наша преса є так противцерковна, що протести против неї конечні. Всї протести зазначують, що хочуть поправи преси і партиї, отже не їх упадку.

Дальше партия позитивно-християньска, католицка, така як є всюди в Европі, стає і в нас пекучою потребою з'огляду на ширене ся в нашій суспільности лїберального і православного напряму, який в будучности буде ся ще змагати. Жонаті сьвященики, які вже досьвідчили, що то значить мати синків-радикалів, самі відчувають, а ще більше відчують потребу християньскої партиї. Толеранция їх не сьміє йти так далеко, щоби вони не противдїлали противцерковному напрямови, хотяйби своїх власних синів. Християньска партия можлива навіть і в жонатого духовеньства. Вона зовсїм не потребує бути тїснокастовою, але загальною, з сьвітскою інтелїґенциєю на чолї. Розлам людства на християньский та лїберальний табор, що з такою силою зазначений в Европі, буде без сумніву і в нас. Москвофільска партия не дає запоруки, що вона заступить нашу Церков перед лїбералїзмом, бо москвофільска партия, яка видить в Церкві передовсїм „оплот национальности", може с гати кождої хвилї, як вимре лиш старша ґенерация, лїберальною (в роді орґану Живої Мисли або толстоїзму), та вкінци за надто симпатизує з православєм, як се видко з єї орґанів і з приватно висловлюваних поглядів єї приверженців. Впрочім москвофільска партия, яко росийска, не здає ся мати в нашім народї нїякої будучности, отже годї на неї числити.

З тих то причин не дуже наші Владики можуть москвофілям довіряти, — хотяй розуміє ся — за самі полїтичні їх погляди не переслїдують нїякого москвофіля. Що епископом не зістав нїякий москвофіль, се річ, що не може доказувати переслїдуваня москвофілїв. Воно і не дуже лежить в інтересї Церкви робити епископом москвофілїв чи Росиянин, яких нині є ще дуже мало бо то викликало би огірченє широких мас. А будь що будь з тим треба числити ся. Вкінци видко, що москвофільскі кандидати — на епископів не кваліфікують ся. В компетентних кругах нема фанатично заїлих українцїв, які би вибирали когось епископом лиш для того, що він є українцем.

Найважнїйші погляди Галичанина про задачу клерикальної партиї опирають ся на найслабших арґументах, бо на брошурі „небудьмо наївні". Автор тої брошури не стоїть в нїякій звязи з кругами, які — на думку Галичанина — хочуть основаня клерикальної партиї. Автор видав свою брощурку осібно тому, бо по приватній розмові з теперішним редактором Ниви прийшов до пересьвідченя, що его погляди не годять ся з по-

глядами редактора, а маслїдком того не сподївав ся поміщеня своїх заміток в Ниві.*)

На ту брошуру ми вже висказали свій погляд на стор. 691—4. Точка тяжкости єї лежить в тім, що автор радить Епископам виступити рішучо против політичного москвофільства. На то однак не можна згодити ся. Автор радить замінити слово гр. кат. на рим. кат. східного обряду і в тій дрібници добачив Галичанинъ сьмішно велику донесліть. Ужите слова „римо“ було би лиш висловом фактичного стану річи, бож ми єсьмо римлянами в доґматичнім (не обрядовім) значіню. Доґматичне поняте римізму зовсїм не виключає східного обряду. А навіть закинене східного обряду в будучности, з тої причини, що национальне почуване так сильно розвиває ся, не буде конечно получене з денационалїзациєю. Однак про введене в нас целїбату і латиньского обряду нїхто анї думає. Як раз клич унії, який в тім роцї св. Золотоустого піднесли з такою силою Ексц. Митрополит, виключає всякі обави що до латиньщеня нашого обряду. Але то зовсїм не виключає захованя тих додатків, які під латиньскими впливами війшли в духа нашого обряду. Обряд мусить розвивати ся! На латиньщене нашого обряду і польонїзацию не згодить ся не лиш москвофільска, але анї українська партия, а ще менше самі Владики. Впрочім сам проєкт зміни назви кинений автором брошури зовсїм приватно. О тім можемо Галичанина запевнити.

Галичанин видко боїть ся, що партия, основана на католицкім ґрунтї, псувала би єго партиї інтерес і не дала би розвинути ся індеферентизмови або ворожому католицкій Церкві напрямови. Тому вже тепер старає ся таку партию представити яко акт обчислений ad maiorem Poloniae gloriam. Галичанин каже в засадї тосамо, що ославлена статя в 182. числї Дїла. лиш в дуже дипльоматичній формі і на іншім тлї. В Дїлї розпорядженє, в Галичанинї клерикальна партия є формою нищеня руского народу нашими Епископами!

На успокоєне Галичанина повторимо ще раз, що наша суспільність не доросла до християньскої партиї і тепер не ма надто пекучої потреби такої партиї. Але напевно прийде час, коли та потреба зайде, а не сьміє вона нас застати неприготованих!

Чого хочуть радикали?

В брошурцї під тим заголовком (Бібліотека Громад. Голосу ч. 2—3), виданій у Львові 1907 Др. Северином Даниловичем, читаємо таке: консервативним, февдальним та буржуазийним,

*) Обава була неузасаднена, бо Нива поміщає і буде поміщати і такі річи, які не підходять під особистий смак редактора. Ред.

партиям, які стремлять до того, щоби бідні служили богатим, помагає попівска т. є. клєрикальна партия (ст. 5). Натомість руска радикальна партия стремить до піднесеня добробиту простого робучого народа.

Погляд радикалів, що лиш простий нарід є робучим, а великі аґрарії та промисловцї жиють лиш працею простого народа, є скривлений і демаґоґічний. Між посідаючими і між безземельними або малоземельними суть люди працї і нероби. Неробство не є монополем посїдаючих кляс, як праця не є монополем пролєтарияту.

Дальше подїл на суспільні верстви, який маємо нині, є річию конечною, зовсїм природною, узасадненою розумом і істориєю. В природнім розвою нема безглуздів. Кожда суспільна верства має право о бутє, кожда має право до полїпшеня свого биту. Наслїдком того виринає на дневний порядок борба між суспільними клясами, борба, яка мусить бути. Та борба є конечним услівєм розвою культури. Се лежить в недосконалости людскої природи, що нїяке людске дїло не буде досконале, що поступ культури йде шляхом зломаних еґзистенцій індивідуальних, а навіть цїлих кляс та народів.

Що є конечне, не є гріхом. Борба суспільних кляс ставала би лиш тодї гріхом, єсли би воюючі верстви сьвідомо і добровільно переступали моральний закон. А гріхи в борбі поповнюють і „гнобителї“, які не хочуть допустити т. з. низші маси до полїпшеня їх долї, хотяй можуть, але поповнюють гріхи і „гноблені“, які домагають ся такого полїпшеня своєї долї, яке в даних обставинах є неможливе без суспільної катасрофи. Капіталїзм, хотяй не може чи не хоче допустити робітників до рівної співучасти в зисках з продукциї, не є однак моральним злом, єсли лиш дасть робітникови удержане відповідне людскій гідности. А то капіталїзм може зробити, не перестаючи бути капіталїзмом і до того стремить соціяльними реформами.

Церков не може проте виступати в засадї против капіталїстичному устроєви. Вона має на цїли своєю наукою ублагороднити людство і в капіталїстичнім устрою суспільности; вона стремить до того, щоби антаґонїзми в клясовій борбі лагодити і перестерігати воюючі сторони перед гріхом. Против грішників Церков все виступає, без огляду на те, до якої суспільної кляси той грішник належить. Церкви нїхто не сьміє утотожнювати анї з „аристократизмом“ анї з „демократизмом“. Вона для всїх

Поодинокі сьвященики мають свободу в приналежности до суспільної кляси. Лиш не сьміють тодї вважати себе за представителїв Церкви, а в даних случаях повинні свою суспільну приналежність вихісновувати на річ церковного сьвітогляду. Для Церкви передовсїм пожадана приналежність духовеньства до тої суспільної верстви, яка має перед собою будучність, отже до т. з. слабших, низших, словом до ширших мас. Не сьміє ся однак зражувати до Церкви і інших. Соціяльна акция духовень-

ства має бути тим помостом, по якім цїле людство могло би перейти в церковний табор і полагодити свої клясові рахунки без гріха. Если сьвященик не дбає про нарід, схлїбляє навіть несправедливим забаганкам могучих, то робить зле, але сего не вільно звалювати на Церков.

Сю похибку поповняють наші радикали, які до того радіби, щоби Церков апробувала задуману ними социяльну революцию і утотожнила ся з „простими масами робучого люду". А того вона не сьміє!

Крім економічних інтересів, висловлених в формі ріжних суспільних кляс, мають люди ще і духові потреби, між якими перше місце займає релїґія.

Релїґія — обективно взята — се сума теоретичних правд і практичних норм. Правдива релїґія є лиш одна і та одна повинна перейти всї кідносини в житю одиниці і загалу. Такою релїґією є релїґія католицкої Церкви. Радикали ставлять на рівні всї релїґії, дальше полишають релїґію до виконуваня одиницям, але загал яко такий повинен — після них — відносити ся до релїґії індеферентно. Тимсамим радикали стають на становищи релїґійного індеферентизму, а навіть ще більше, бо виключають релїґійно з публичного житя, а і в приватнім не вяку признають еї стійність (ст. 30—2).

Радикали роблять три закиди духовеньству.

Сьвященики хочуть панувати над народом і хочуть вигідного житя — Чи-ж радикали не хочуть того для себе? Вигоди сьвященика суть меньші, як неодного сьвітского інтелїґента, бо сьвященик мусить бути все на услугах парохіян, в день і в ночи, в годинн урядові і позаурядові, мусить дальше жити на селї без міских вигід, без відповідного товариства, мусить нераз терпіти і недостаток, бути зависимим від парохіян та ще бороти ся против напастий радикалів. Що до жажди панованя, то річ має ся так, що кождий радби як найбільше людий позискати для свого сьвітогляду. Се змаганє не то що не є злом, противно, воно є благородне. Про змаганя духовеньства панувати над народом в материяльнім значіню, нїхто на серьо не може говорити, а самі сьвященики найменше того для себе домагають ся.

Сьвященики дозваляють знати лиш то, на що вони позволять. — Если Церков має правдиву релїґію, то річ ясна, що не може позволити на ширенє фальшивої. В знаню, що не тичить ся релїґії, справа полишена цїлковито одиницям. До того Церков не мішає ся, вона лиш хоче, щоби всьо містило ся в рамах еї сьвітогляду. А того кождий домагає ся, хотяй нїхто з таким правом, як Церков.

Церков каже занедбувати земске добро, кажуть радикали. Се лож! Церков заказує земске добро ставити над вічне. А має в тім повну рацию!

Руска радикальна партия стоїть на основі социяльізму (ст 9), а социяльізм противний християньскій релїґії, фільософії, еко-

номії (Катрайн, про соціяліїзм, 9. виданє, Фрайбурґ). Радикали домагаються відданя церковних земель громадам (ст. 15), не зазначуючи навіть, що ті землї треба так викупити, як паньскі. То домаганє противне канонічному праву, яке землю церковну уважає за церковну власність, якою нїхто крім Церкви не сьміє розпоряджувати. Радикали домагають ся повної свободи слова (ст. 25), отже і свеболи висьмівати та оклевечувати віру. Про вплив Церкви на школу радикали нїчо не хотять знати (ст. 30)., а домагають ся за те такого впливу громад на церковні справи, щоби громади вибрали епископів і сьвящеників (ст. 32), що противне віковій практиці в Церкві.

Шкідливість релїґії видять радикали і в тім, що в еї імени і для неї ведено кроваві війни (ст. 31), забуваючи однак на то, що велика часть воєн, хотяй ведених під релїґійним прапором, належить до борби национальної або соціяльної.

Москвофілям закидають радикали, що вони кажуть дбати лиш о Церков (ст. 34), що є ложию. Клєрикальна партия веде— на думку радикалів — нарід під пановане епископів і „попів", а „попівске" пановане без нужди немислиме (ст. 35—6). Щоби кождa християньска, чи як радикали еї називають клєрикальна, партия стреміла до політичної клироархії, се не правда, а таксамо неправда, що клироархія немислима без нужди народа. Пор. Словінців! Радикали раді би усунути духовеньство від ширшої акциї, бо то — після них — одинока дорога до щастя народа! Вони ще всї провини руского народа в минувшинї, як і вплив нещасливих обставин, радіби зложити на рахунок духовеньства. Корисного впливу духовеньства на розвій народної культури не можуть радикали доглянути, бо для них народна культура ідентична з радикальним безвірєм.

Взагалї програма рускої радикальної партиї, то осягненє „культури" новочасного західно-европейского лїбералїзму (ст. 38).

Теоретичну і доктринерску програму радикальної партиї оживляє і ілюструє еї орґан „Громад. Голос".

Свободу слова понимає Громадский Голос так, що (ч. 66) в казцї про жидів в раю представляє, як то „в день Зачатія Пр. Богородиці св. Петро випив трохи більше вина на обіді у Г. Бога", потім „не зовсім тверезий потягнув спорий нюх табаки", а Бог сказав до Ісуса Христа: „порадь що хлопче" і т. п. Чи того рода ідіотизмами хочуть радикали піднести народну культуру?

В тім самім числї називає Громадский Голос Церков гніздом мікробів. Тим хоче Гр. Голос, нїби то дбаючи про здоровлє людий, відстрашити їх від ходженя до церкви. Если так дуже Гр. Голос дбає про здоровлє людий, то нехай каже позамикати всї школи, касарнї, заказати віча і т. п. Крім того треба би заказати ношеня заросту на лици, бо вчені доказали, що на порослім лици є далеко більше мікробів, як на обритім.

В слїдуючім (67) числї нарікає Гр. Голос, що український клюб не виступив за знесенем мандату епископів — вірилїстів та що сойм підвисшив платню катихитам, Против підвисшеня платнї учителям радикали не мають нїчо закинути.

Всячина.

Зладив О. В.

З ювилею Пія X.

Сьвятїйший Отець, звісний під символом „ignis ardens“, обходив 18. IX с. р. 50-лїтний ювилей свого сьвященьства. З тої нагоди видав енцикліку дня 4. VIII. 1908 „Exhortatio ad clerum catholicum“, в якій малює ідеал сьвященика.

Лев XIII. підносив більше внїшну, публичну дїяльність катол. сьвященика. Пій X. сягає глубше в само внутро, в душу і дає сказівки, яким сьвященик має бути сам перед собою, перед Богом. Новочасні протестанти і модернїсти домагають ся внутрішної релїґії, домагають ся глубокого релїґійного почуваня, а відкидають доґму і правні норми. Ортодоксаальні протестанти і православна церков кладе за велику вагу на внїшні форми. Катол. Церков лучить ті оба чинники і дає ідеал сьвященика, що дїлає на внї, працює для культури, але з глубини пересьвідченя, опертого о непоколибимий, доґматичний сьвітогляд. З таким духовеньством можна реалїзувати девізу Пія: restaurare omnia in Christo.

Наше духовеньство досить підходить під взір, поставлений Львом XIII. Єсли зближить ся ще до взору поставленого Пієм X. стане ідеальним Христовим клиром!

З нагоди ювилею уладжують катол. народи торжественн) обходи і паломництва до Риму. Поляки дали у Львові (жовтень-величавий духовний концерт, який згромадив до 3.000 учасників. На падолист лядять паломництво. Наш цїсар подарував папі золотий хрест, оздоблений 60 брилянтами (ювилейні лїта цїсаря) і 50 рубінами (ювилейні лїта папи). Віденьцї вислали вже свое паломництво (в жовтни), а робітництво і студентство з Нїмеччини таксамо. Папа з особлившою радостию принимає робітників і журналїстів.

Руска церков Рожд. Хр. в Вифлеємі має вже, як доносить „Руслан“, 12.250 кор. фонду. Крім вифлеємскої, має станути також руска церков в Єрусалимі.

З социяльної акциї між Русинами.

Як доносить „Руслан“ (ч. 243), оснував начальник суду в Угнові, п. Роман Алексевич, фундацию з нагоди цїсарского ювилею в цїли запомаганя щорічно одного бідного а пильного хлїбороба і одного бідного робітника, без взгляду на віроісповіданє, щоби лиш рускої народности, та в цїли запомаганя церковних комітетів для будови церков гр. кат. і православних (!). Фундациєю управляє Ставропиґія.

Статистика львівскогого унїверситету.

В роцї 1908/9 числить львівский, теольоґічний виділ 8 звичайних професорів, з того 3 Русинів, 1 надзвичайного (Поляка), 2 приватних доцентів (Поляків), 1 учителя (Русина), 1 адюнкта (Русина). Семінарів є 3, з того 1 руский, гомілетичний. Слухачів теольоґії (Русинів і Поляків) було в зимовім семестрі 1907/8 431 (всїх студентів 3756). В лїтнім семестрі було їх 411 (загальне число студентів 3545). Надзвичайних теольогів було в имі 5, в лїтї 14.

Сумним обявом є мале число руских професорів ($^1/_3$ часть), хотяй число руских теольоґів перевишшає польских так, що приміром в р. 1904/5 було руских теольоґів 291, польских лиш 103. Потїшаючим є мале число надзвичайних слухачів, яких в 1904/5 було аж 81 (переважно Поляків). Про национальні відносини між студентами в р. 1907/8, не подані нїякі дати!

З конґресів.

В Льондонї обрадував від 25—9. вересня 1908 І. міжнародний конґрес для моральноґо вихованя. Засадою моральноґо вихованя поставлено панованє розуму над хвилевими пристрастями. Осібна секция обговорювала становище морали до релїґії. Англичани, Американи, Швайцари, навіть Японцї були за релїґією, Французи і нїмецкі товариства для етичної культури противно, та домагали ся т. з. сьвітскої морали. Мадяри заявили, що як довго населенє є релїґійне, так довго треба науку моральности опирати о релїґію. Польский фільософ, Лютославский, заявив ся за релїґією. Одна католицка, нїмецка учителька зазначила, що образованє естетичне повинно бути і етичним (*καλὸν κἀγαθόν*).

В Оксфордї відбув ся IV. міжнародний конґрес для исторії релїґії в днях 15—8. вересня. Осьма секция була присьвячена християньству. Оден новойорский професор поставив теорию, що Галилеяни, отже і Христос, були арийского, а не семітского походженя. Тези тої не доказав.

Альманах Сїчи.

„Сїч“. Альманах в память 40-их роковин основаня товариства „Сїч“ у Відні Зібрали і видали др. Зенон Кузеля і Микола Чайковський. У Львові 1908. — Ст. XII + 538. З музичним до-

датком (4 стор.) і портретами визначніїних Січовиків. Брошуроване 8 кор.

Зі справ нас особливо інтересуючих, знаходимо розвідку дра Франка Марисюка про „питане Унії Русинів з Римом в часах констанцького собора“ *) (ст. 283—329), привітне письмо від „львівських богословів“, вислане з нагоди ювилею Січи (ст. 484), замітки про „авґустінеум у Відні“ о. Н. Будки (ст. 486) і замітки „із житя української молодіжи в Інсбруці“ Ів. Перепелиці (ст. 492—4).

Зі статий загального змісту, звертає на себе увагу статя д-ра Ів. Копача „На переломі двох віків“ (ст. 127—139).

Селяньска Рада подає (в ч. 22 з 6/XI 1908) слїдуючі дві новинки.

1) Облудні фарисеї. Загально звісна річ, що найсильнїйшим оружієм в руках галицких москвофілів в їх борбі з Українцями є закид, що ми, Українці — безбожники. Нині маємо до занотованя свіжий факт, який вказує, що і сей їх заміт так само фарисейский, як і всї иньші. Ото часопись, видавану перемискими москвофілями, „Русскую Волю“ з дня 30. жовтня, сконфіскувала ц. к. Державна Прокуратория за обиду і підбурюванє проти релїґії.

2) Прапор „Зорі“ православний. Знаємо з певного жерела, що аранжери почаївскої прогульки мали з собою прапор тут. москвофільского товариства міщан і ремісників „Зоря“. Прийшовши до Почаєва, дали єго посьвятити православному попови.

Не маємо причини припускати, що се сталось без позволеня або бодай без відома виділу названого товариства, до котрого м. и. належать: жена надсовітника скарбової Дирекциї п-нї Т. Н., судовий радник п. В. Л., і крилошанин гр. кат. Капітули о. П. М.

Видко що ті п. п. „ґаспада“, — як рівножо. М К., котрий є головою товариства „Зоря“, — не узнають посьвяченя довершеного в нашій католицкій церкві, а бодай уважають єго недостаточним, коли прапор, посьвячений вже тут католицкими сьвященіками, посилають аж до Почаєва до посьвяченя на лад шизматицкий.

Реформа юридичних норм. Щоби закон мав обовязуючу силу, треба єго оголосити. Спосіб оголошеня, се річ законодателя. Від XIII. ст. завела ся в курії така практика, що достаточно оголошеним признавано той закон, якого текст прибито на дверах василіки св. Петра і лятераньскої. На часи, коли не було вигіднїйших способів на оголошуване закона, був се добрий спосіб, але на наші часи з так улекшеною комунїкациєю, оказало

*) Про унїю говорить також проф. Мих. Грушевский в розвідці „про культурно-национальний рух на Україні в другій половині XVI віку“. (Літер. наук. Вістник за 1908 рік, том XLI. ст. 282—296, 491—506; XLII. 87—107, 438—458; XLIII. 207—228, 428—450. Про ті статї ще поговоримо.

ся се пережитком. Пій X. зрозумів духа часу і зреформував відповідно до потреб часу подружий закон і орґанізацию римскої курії, видав 29. IX. 1908 розпоряджене, силою якого ті закони треба уважати за достаточно оголошені, які появлять ся в урядовім папскім бюлетині.

Від 1909 р. буде виходити в ватиканьскій друкарни такий бюлетин з актами Апостольскої Столиці, конґреґаций і церковних судів п. з. Commentarium officiale de Apostolicae Sedis actis, річно 15 лїр Реформа Пія X. посунула о оден ступень близше церковний устрій до устрою новочасної держави.

Реформа Пія X. не є однак радикальною зміною існуючої практики, бо реформи канонїчного права в дусї новочасних вимогів, запровадив вже Лев XIII. Перед ним видавано булї нїкому майже незрозумілим письмом т з. болятиским та льомбардским. Лев XIII. запровадив латиньске письмо в булях.

На тім дрібнім фактї відбиває ся засадничий характер Церкви: поступати з часом, але звільна без переворотів!

Ne temere, буля що признає важним вінчане перед яким нибудь парохом, не відносить ся однак до військового душпастирства в Австриї. Військові особи підлягають декретови тридентского собора Tametsi, який признає важними лиш вінчаня, благословені властивим (в нашім случаю військовим) парохом, взглядчо его делеґатом.

Impedimentum ordinis.

Як звісно, §. 63 постанов загальної цивільної устави, не дозваляє на заключуване важного цивільного подружа тим особам, що одержали висші сьвяченя. Найвисший Трибунал орік рішенем з 6. V. 1876 ч. 4663, що така особа не може заключити важного подружа навіть в тім случаю, коли покине катол. віроісповіданє. Напротив 30 лїтної практики узнав важність такого подружа окружний суд в Ляйтмеріц з тим мотивованем, що §. 63. обовязує лиш того, хто причисляє ся до католицизму, бо артикул 14. з 21. XII. 1867 і арт. 5. з 25. V. 1868 не признає Церкві нїякого права взглядом апостатів.

Мотивоване окружного суду є льоґічне, а его рішене випливає з ославлених противцерковних маєвих законів. На тім фактї бачимо, як противцерковним духом пересякли маєві закони, за якими голосували і Русини. Правительство та Трибунал оминали витяганє консеквенций з тих законів і тому вони не видавали ся в практицї так шкідливими. Обовязком християньских партий є звалити парляментарною дорогою маєві т. з. закони 1867—74 рр.

З катихитики і педаґоґії.

Нечуване моральне здичінє шкільної молодїжи спонукало баварске мінїстерство до заказу купованя ученицями річий в таких склепах, де торговщики виставляють на публичний вид неморальні образки.

Варшавский архіепископ, Попель, з'орґанізував шкільну раду до надзору над наукою релїґії по школах. Члени сходять ся на конференциї і дїлять ся своїми поміченями.

Закони і численні розпорядженя (гл. Korrespondenzblatt für kath. Klerus, 1908, ст. 785—6) узнають одною з задач школи плеканє церковного сьпіву, і то не лиш такого сьпіву, що має своє пристосованє в самій церкві, але церковного сьпіву взагалї. На ті закони повинні звертати увагу наші катихити.

Повідомленє про ухвалені протести против напастий рускої преси на наших Епископів в загалї, а Ексцелєнцию Митрополита в особенности, прислали до Редакциї „Нивы“:

11. Соборчик деканальний тухляньский і скільский з 13. XI., 12. борщівский з 5. XI.

Протести оголосили лиш в „Руслані“: Соборчик 1. коломийского деканату (ч. 247), 2. бучацкого (ч. 253), 3. скальского 260), 4. косівского (ч. 261), 5. николаївского (ч. 270).

Так отже маємо з днем 15. грудня 1908 протести 17 соборчиків, не вчисляючи протестів, висланих впрост на руки Митр. нарияту, без поміщеня їх в пресї.

Від рецензанта ‹Картинъ›.

При обговорюваню популярної публїкациї подає ся звичайно єї зміст, підносить ся головно єї практичну вартість і ужиточність, а єсли публїкация ілюстрована і хоче бути настільною книгою, звертає ся відповідну увагу на єї зверхну форму і на картини; розуміє ся, що річеві похибки, принайменше важнїйші, належить в рецензиї підчеркнути і спростувати, а єсли їх нема, тодї можна закінчити похвалою для публїкациї, єї автора і накладчика о скілько на ню заслугують.

В сих рамах сповнив рецензент „Картинъ“ свій обовязок. Цїлого критично-наукового апарату не застосовує ся в популярнім виданю і сего не домагав ся рецензент від автора „Картинъ“. Він звернув лишень увагу, чи автор не прогрішив ся против елєментарних правил, які мусять бути заховані в кождій працї, без згляду на се, чи она стисло наукова чи популярна.

Показало ся, що значна часть „Картинъ“, які „написавъ“ наш автор, є дословним переводом чужої працї і про се не було нїгде найменшої згадки.

Сей промах пояснює о. автор тим, що він вволив волю накладчиків, котрі не хотїли, щоби в „Картинахъ“ була якась згадка про переклад. Не кожде однак пояснене є заразом оправданем. Нам дуже ясно, що накладчики моглиби собі желати, щоби дїло фіґурувало яко цїлком самостійне; тодї інтерес йде

їм о много лучше. О. автор мав однак право і обовязок не позволити їм мішати ся в справи авторскі і не наражати своєї авторскої солїдности на небезпеченьство.

О. автор видно сам відчув слабу сторону свого поясненя, бо зараз по тім говорнть, що в популярній публїкациї не потреба наводити використаннх чужих праць; на доказ сего покликує ся на свій нїмецкий первовзір „Festbilder“. Можна однак запевнити о. автора, що єсли би автор нїмецкого твову, Баєрлє, таксамо щедро був запоміг ся з чужої праці, був би з найбільшою певностию се зазначив.

В кінци і з сего свого оправдуваня о. автор невдоволений, бо звертає увагу уважного читача на „списъ авторôвъ“, котрими він послугував ся. Сей „списъ“ поміщений при кінци. „Картинъ“. Підписаний рецензент належав також до уважних читачів, звернув увагу на сей претенсиональний „списъ“, але не дав ся ним впровадити в блуд. В спискї тім находимо імена свв. Отцїв і писателїв церковних, між иньшими і таких, котрих одно-два реченя цитує ся в „Картинахъ“, — а не находимо імен тих авторів, до котрих належить не одно-два виреченя, але цїлї десятки сторін в раз з повизшими цитатами.

Мимо сего — sine ira et studio — кінчу тими самими словаии похвальними: дїло зладжене о. Д-ром Дорожиньским є значним вкладом в нашу популярно-релїґійну лїтературу, за що належить ся ему найщирійша подяка. о. Др. Дм. Яремко.

Від Редакциї.

При Божій помочи кінчимо V-ий рік видавництва »Ниви«. Старалисьмо ся служити нашій Церкві і духовеньству, а тимсамим і народови, по нашим силам і уміню. Бути може, шо нераз ми промахнули ся, що нераз виступалисьмо в полєміках за остро, бути може, що наша тактика була деколи в дечім схибленою. Але ми все робили в найщирійших інтенциях і в засадї не маємо собі нїчо закинути. Ідейний напрям »Ниви« лишимо на будуче той сам.

Що до річевої сторони видавництва, то будемо старати ся постепенно реалїзувати нашу проґраму, вложену в листопадовім числї »Ниви«. Для деяких ґруп вже маємо запевнених співробітників, именно для перегляду церковного житя православного Сходу і католицкого Западу, для перегляду руско-европейскої і руско-американьскої преси, дальше для огляду фільософічної та правничої лїтератури. Подібно з всячиною та науковою хронїкою.

З наукових розправ будемо містити то, що дістанемо. Але деякі розправи, як про церковну унїю, маєві австрийскі закони, про історию а доґму, про спіритизм маємо вже запевнені. В кождім числї »Ниви« будемо містити уривками педаґоґію Всв. проф. о. дра Бартошевского, яку думаємо скінчити до кінця 1909 р. Нераз подамо і перевід інтересної статї.

На тім місци ще раз звертаємо ся з просьбою о ласкаві дописи про церковне житє на провінциї. Передовсїм просимо уклінно П. Т. Секретарів церковних товариств, як свв. Павла, Петра, Андрея, Рафаїла о доставленє нам звіту з дїяльности дотичного товариства. Редакциї-ж годї особисто удавати ся до кождого з просьбою, бо вона і без того має аж надто роботи!

На додаток будемо долучувати продовженя наук про чесноти Впр. о. Гузара. Звичайні проповіди відпадуть, думаємо, що без шкоди для читачів, бо проповідничих підручників маємо кілька, а чеснот дотепер в нас нїхто не обробив.

Формат »Ниви« остане не змінений, а таксамо час появлюваня ся, зн. 1 і 15-го кождого місяця, винявши надзвичайні случаї прим. ферий.

Бібліотеку »Ниви« будемо продовжувати в міру потреби. Між іншим думаємо подати в однім більшім випуску начерк історий рускої Церкви і начерк правничих інструкций, потрібних для священства при веденю церковних, просьвітних чи інших товариств.

При кінци 1909 року подамо докладний виказ річий, поміщених в »Ниві« після поазбучного та після річевого порядку. В того річнім виказї мусимо обмежити ся на зладженє виказу після імен співробітників та дописувателїв.

Тепер ще слово про материяльну сторону »Ниви«. Материяльно стоїть наше видавництво дуже лихо. Про те ми говорили в попереднім числї. Тому перевелисьмо строге відокромленє Редакциї і Адмінїстрациї, і тій послїдній поручено перевести основну реформу наших фінансів. Від тепер Адмінїстрация не буде толєрувати залягань з передплатами. Волимо звинути видавництво, як запускати ся на дорогу затяганя довів, з яких потім не ма виходу.

Але мусимо сплатити залягаючі довги, що виносять — як на »Ниву« — великаньску суму 4.000 кор, і **мусять** бути сплачені до кінця сїчня 1909 р. Тому ще раз апелюємо до почутя людскої справедливости і станової чести в наших П. Т. Недоплатників, щоби як найскорше вирівнали свої залеглости, єсли не хочуть, щоби »Нива« переставала виходити і віддала адвокатови стяганє залеглостий на сплачуванє довгу в друкарни. **На будуче просимо о точність в передплатах** і просимо мати Адмінїстрацию за виправдану, єсли вона буде рішучою в поступованю з залягаючими.

Желаючи нашим П. Т. Предплатникам і Прихильникам з цїлого серця »Веселих Сьвят«, просимо і за нас не забувати.

ХРИСТОСЪ СЯ РАЖДАЄТЪ!

По замкненю числа.

Сьвященик з „Дїла“ має голос!

Звісний „сьвященик з Дїла“ зачинає в „Дїлї“ (Ч. 278 з 10. XII. 1908) свої нові тенденційні виступи, в статї п. з. „З бїжучої хвилї“; заслонює ся вигідним парaваном псевдонїмности. Adrian єго псевдонїм.

Наперед закпивши собі з протестів духовеньства против напасти „Дїла“ на Митрополита, застанавляє ся Adrian над переходом львівских Русинів на латиньство. Причиною того переходу має бути лихий сьпів і лихі проповіди львівских сьвящеників, лїнивство катихитів та ігнороване парохів сотрудниками. Львівскі, рускі сьвященики, то дрянь, противно, з поміж польских лишають ся у Львові що найлїпші сили.

Признаємо Adrian'ови рацию в тім, що не всї львівскі сьвященики доросли до своєї задачі. Але з другої сторони мусимо замітити, що не всї польскі суть перворядними силами, мусимо дальше пригадати, що і львівскі, рускі сьвященики (о. Гузар, о. Лежогубский, сьвятоюрскі сотрудники, семінарицкі настоятелї і пр.) аж угинають під навалом працї. Причини переходу на латиньство не лежать в блудах, властивих львівскóму клирови; вони лежать в блудах властивих нашому клирови взагалї, а ще більше в вшехпольскій агітациї, викликаній убійством б. п. Намістника, в малім числї руских сьвящеників у Львові, в ігнороваю церковних справ сьвітскою інтелїґенцією, в темнотї і убожестві руского населеня у Львові, в пригнобленю, викликанім нашою історичною минувшиною.

Adrian йде в своїм заслїпленю ще дальше і добачує причину переходів на латиньство „в точности аж до пересади“ деяких сьвящеників. Точність в вимаганю документів, потрібних прим. при хрещеню, мала викликати перехід „на латиньский обряд майже цїлого жовківского підгородя“.

В однім твердженю поповняє Adrian аж два промахи. По перше робить закид за точність, яка є конечна з огляду на тих парохіян, якими суть парохіяни по великих містах. По друге, так дрібній причинї, як пересада в точности, приписує так непропорционально великий наслїдок, як златиньщенє цїлого передмістя.

В якій цїли допускає ся Adrian накручуваня фактів і несправедливого осуду львівского, руского клиру? Читаймо! „Тай тут насуває ся на думку рефлєксия, яка силою льогіки мусить довести до заключеня, що таки не всьо тоє є безпідставною інсинуациєю, що насунулось під перо авторови окричаної і запроте-

стованої статї: „Ad maiorem“... Ми певні, що закид валєнродизму позбавлений всякої основи. А вжеж за сумний стан столичної пастви годї кого іншого винувати, як найвисшого єї пастиря“.

З одної скорони закид валєнродизму „позбавлений всякої основи“, з другоїж статя „Ad maiorem“ має в дечім рацию, а іменно в тім, що закидає Митрополитови недбальство про руский обряд у Львові, каже Adrian. А однак статя „Ad maiorem“ не говорить про недбальство, а лиш всї дїла Митрополита вважає средством, обчисленим на ослаблюванє руского націоналїзму!

Закид, роблений самим Adrian'ом на тему недбальства Митрополита про церковні потреби львівских Русинів, опирає ся на пересадно рожевім поглядї про покликанє найлїпших сил з поміж польского духовеньства до Львова, на пересадно песимістичнім твердженю про нездарність руского, львівского клиру і на узагальнюваню похибок тогож. Львівский клир не є гірший від провінционального, отже єсли львівский не доріс до своєї задачі, то таксамо і провінциональний. А тодї звідки возьме Митрополит ревних сьвящеників? Єсли наші монастирі пусті, єсли американьскі Русини від лїт на дармо очікують сьвящеників зі старого краю, єсли наше духовеньство прибите родинними злиднями, єсли наше духовеньство взагалї — не спеціяльно львівске — не може повстримати лятинїзацийного навалу, єсли правительство не хоче помножити душпастирских посад, то чиж Митрополит тому всьому винен? Звідкиж Він возьме людий? Над тим треба було Adrian'ови подумати!

В своїм заслїпленю і ограниченю не може подумати Adrian того, що Митрополит, дивлячи ся ширше в простір і дальше в час, дбає про збудованє рускої церкви в Вифлеємі. Після Adrian'a, та церков не має нїякого значіня для рускої Церкви і народа; він думає, що коли в Галичинї грозить лятинїзация, то всьо інше треба закинути.

Adrian дивує ся, як могли соборчики, спеціяльно ad hoc(?) скликані, протестувати против клевети, киненої в „Дїлї“ на Митрополита — а ту клевету сам вважає безпідставною, — коли нїмецка преса виступала з критикою нетактовних промахів цїсаря Вільгельма, „котрому ходить лишь о театральні ефекти єго виступів, а нарід нїмецкий мусить те болюче відчути на своїй шкірі“. Отже критика цїсаря, а плюга вленє Митрополита то після Adriana одно і то саме! Зіставленє дїяльности Вільгельма з дїяльностию Митрополита має — здає ся — на цїли, звалити посередно на Митрополита то, що безпосередно приписує ся дїяльности нїмецкого цїсаря.

Що протести, то лиш вислів „Rutheniae clericalis“, поминаємо, бо се перемолочена фраза. Замітимо хиба, що з уст сьвященика чуємо нову дефінїцию клєрикалїзму. Клєрикалїзм, то протест духовеньства против клевети на Архієрея!

Adrian нарікає на упадок хору в духовній семинарії, а причину того звалює на настоятелїв, які самі на сьпіві не розу-

міють ся. Звідкиж знає Adrian про байдужність настоятелїв до хору, се єго тайна. Ми заявимо єму, що теперішний о. Ректор дбає про хор в кождім случаю не менше, як єго попередники. Між настоятелями і давнїйше були такі, що на сьпіві не розуміли ся, а однак хор був гарний. Отже звалюванє вини за упадок хору на настоятелїв, уважаємо плитким натяганєм.

Але тим натяганєм хоче Adrian осягнути певну цїль. Настоятелї не дбають про хор, бо вони намагають ся передовсїм вимушувати (може вимуштрувати?) своїх елєвів на ревних, а навіть в певнім напрямі фанатичних (?) пропагаторів католицизму“. Отже Adrian бачить головну цїль семінарицкого вихованя в виробленю добрих сьпіваків, а не добрих, католицких сьвящеників!

В тім поглядї криє ся весь сьвітогляд „сьвященика з Дїла“. Натягає фактами і робить нельогічні висновки, щоби за всяку цїну ослабити значінє протестів против напасти „Дїла“, щоби дальше підкопати повагу Митрополита і Семинаря. Щирокатолицкий напрям в нашім духовеньстві, дуже несимпатичний всїм „сьвященикам з „Дїла“. Се ми добре розуміємо. Не дивуємо ся тепер противцерковним виступам нашої преси, єсли в лонї самого духовеньсгва знаходять ся такі одиниці, як автор обговореної дописи „Дїла“*)

О. В.

Хвальна Редакцие!

Редакция Дїла сего звіту не хотїла помістити кажучи що „невиразно“ написаний, прошу отже ласкаво помістити єго в Ниві. — Не вжоджу в дїйсні мотиви сеї відмови, стверджаю однак отсим, що Редакция Дїла робить завсїгди трудности в помищуваню звітів, коли они не єплатні, або коли не євід людий і товариств їм симпатичних. Моїм обовязком є працювати для добра суспільного, а обовязком денників є ту працю підпирати, як се роблять Поляки і інші народи, але у нас дїє ся інакше. — З поважанєм *Герусїньский*.

Звіт Тов. „Вакацийних Осель“ за рік 1908. В сїм роцї кінчить се Тов. четвертий рік свого істнованя. Почин до єго заснованя дало „Тов. Пань“. Покровителем сего тов-а від початку є наш Митрополит гр. Андрей Шептицкий. Лише завдяки добродїйности Єго Ексц. Митрополита і кількох Добродїїв оно гарно розвиває ся і має запевнену будучність. — То-

*) Сама справа переходу львовян на латиньство, є дуже пекуча і заслугує на основне виказанє єї причин, а передовсїм вказанє средств єї щаслнвої для руского народу і Церкви розвязки. Лиш шукати розумно!

вариство старає ся що року чим раз більше дїтий висилати на оселю. В минувшім роцї було на оселї 50 дївчат. Крім сего товариство помістило у приватних осіб 10 дївчат і двох хлопців. На оселю приймає ся дївчата крайно бідні і сироти, котрі є слабого здоровля, не мають дома що їсти, а дуже часто не мають через вакациї де дїти ся. Тож з великою радостию виїзджають бідні дївчатка до Милованя, де завдяки стараням місцевого пароха, О. Николи Бачиньского, мають запевнені всїлякі вигоди і приємности. В сїм роцї були дївчата в Милованю через 5 тижнїв. На цїли оселї зібрано від наших товариств і добродїїв около 1400 К. — На оселю видано около 1600 К. Недобір виносить до 200 К., котрий має ся покрити з даткім і жертв в 1909 р. Жертви на оселю плинуть дуже слабо, а то з причини, що наша суспільність має великі суспільні тягарі, котрі мусить покривати, а по части і тому, що многі не доцїнюють потреби і хосенности сего Товариства. Аби уміти оцїнити вартість сего Товариства, треба бути межи тими дїтьми, видїти як они через цїлий рік нужденно жиють, як они мило згадують побут на оселї, — се найрадіснїйша хвиля в їх житю, яка позіставляє милі спомини в душі дитини на многі лїта. — Богато дїтий учить ся доперва на оселї рідної мови, рускої пісні, якої ні в школї ні дома навчитися не має нагоди. Длятого Русини повинні о скілько мож підпирати руску оселю, аби она чим раз більше число бідних дїтий прогортала до себе. — Тож товариство не має слів, щоб висказати щиру і сердечну подяку тим всїм добродіям, котрі чим не будь допомагали рускій оселї. Першу і найсердечнїйшу подяку іменем молодих і щирих сердець бідної рускої дїтвори складає Тов. нашому Протекторови і опікунови, Єго Єксц. Митрополитови гр. Андрейови Шептицкому; відтак о. Титови-Войнаровскому і о. Николї Бачиньскому, які опікувались оселею на місци. Добродіям, що приняли до себе дїти на час вакаций. 1) П. Василеви Сїдельникови з Чертежа, 2) О. Іванови Воляньскому з Острівця, 3) О. Петрови Рудакевичеви з Зокомара, 4) П Герчиновскому Василеви управ. школи зі Станимира, 5) п. Волод. Струсевечеви, урядникови маґістрату з Судової Вишнї, 6) п. Марії Міськів зі Станиславова, 7) п. Л. Стефановичеви радникови суду у Львові, 8) Антоневи Індикови міщанинови з Комарна, 9) Завдяки п. др. Рачиньскому приміщено одну дївчинку в Івоничи. 10) О. Н. Герасемовичеви з Лешнева. — Лїкарям п. др. Вахнянинови Мір. у Львові і п. др. В. Яновичеви у Станиславові за безплатні поради лїкарскі. — Впр. Добродіям, що достарчували безплатно фіри для оселянок: о. Бр. Вергановскому з Вільшаниці; О. М. Великорскому з Рошнева. Селянам з Милованя. 1) Димитрови Греськови, 2) Петрови Замрикот Никитї, 3) Михайлови Гавриш Василишинови, 4) Николї Кабанови. Сестрам Служебницям в Кристинополи і п. Марії Абрисовскій, учит. з Крилоса за ведене оселї. О. Ост. Нижанковскому за достарчу-

Львівська державна наукова бібліотека
№ Ж 3988

ване масла по зниженій цїнї, а Нар. Торговлї за опуст на товарах.

Висказуючи отсї подяки всїм добродїям, Видїл поручає се хосенне Товариство нашій патриотичній суспільности і просить всїх, щоби приспорювали як найбільше число добродїїв для бідних руских дїтий. На будуче, хоче Товариство оснувати оселю для хлопцїв, отже видатки і потреби тов. будуть значно більші, тож і потребуємо більшої помочи. — Звіт касовий подасть пізнїйше касиер. — Від Видїлу Тов. Вакацийних Осель у Львові. — Ольга Бачиньска предсїдателька і С. Герусїньский секретар.

НА РУСЬКІ ШКОЛИ!

Марки і телєґрами

Руського Товариства педаґоґічного

можна дістати у всїх Філїях і в Головнім

Видїлї у Львові ул. Сикстуска ч. 47.

В школї наша будучність!

Просимо о вирівнанє залеглої передплати. Адм. „Ниви“, і відновленє предплати на 1909 р.

Видає „Ком. редакцийний.“—За редакцийну сторону видавництва відповідає

о. Онуфрий Копяньский.

З друкарнї Ставропигійскої під упр. М. Рефця.

Библиотека
1907 г.

ИП 22 658
1908

НИВА

1908